

ISSN: 2651-4664

Arkhaia Anatolika

Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies

Volume 7

2024

Arkhaia Anatolika

Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies

Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 7 (2024)

Kurucu ve Yayın Sahibi / Established and Owned by
Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, TR (e-mail: zgider@gmail.com)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Prof. Dr. Aytakin BÜYÜKÖZER
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, TR (e-mail: aytakinbuyukozer@gmail.com)

Doç. Dr. Volkan YILDIZ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Manisa, TR (e-mail: vyildiz45@gmail.com)

Dr. Öğretim Üyesi Güray ÜNVER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla, TR (e-mail: gurayunver@gmail.com)

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor

Doç. Dr. F. Gülden EKMEK

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Zonguldak, TR (e-mail: fguldenekmen@beun.edu.tr)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Dr. William BRUCE

The University of Kansas, Department of Classics, College of Liberal Arts and Sciences, Wescoe, RM 1034, Kansas, USA (e-mail: wbruce@ku.edu)

MA Ross Cihan ATABEY

Alberdene, Marle Green, Heathfield, East Sussex, UK (e-mail: ross.cihan.atabey@gmail.com)

Etik Editörü / Ethics Editor

Prof. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir TR (e-mail: ciler.cilingiroglu.unlusoy@ege.edu.tr)

Yazı İşleri Müdürü / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, TR (e-mail: zgider@gmail.com)

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Havva ÖZGÜN

Yazım Desteği Akademik Yayıncılık ve Danışmanlık, Ankara, TR (e-mail: info@yazimdestegi.com)

Sosyal Medya Editörü / Social Media Editor

Arş. Gör. D. Ozan TOZLUCA

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, TR (e-mail: ozantozluca89@gmail.com)

Arş. Gör. Serdar BAĞLIBEL

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Hatay, TR (e-mail: serdarbaglibel@gmail.com)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Tayfun YILDIRIM

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara, TR (e-mail: tayfun1961@gmail.com)

Prof. Dr. R. R. R. SMITH

Oxford University, Lincoln Professor of Classical Archaeology and Art, Oxford, UK
(e-mail: bert.smith@classics.ox.ac.uk)

Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara, TR
(e-mail: haruntaskiran@gmail.com)

Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL

University of Wisconsin-Madison, Department of Art History, Madison, ABD (e-mail: ndcahill@wisc.edu)

Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü (emekli), Konya, TR (e-mail: rozgan@hotmail.com)

Prof. Dr. Andreas SCHACHNER

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi, İstanbul, TR (e-mail: Andreas.Schachner@dainst.de)

Prof. Dr. Mustafa ADAK

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya, TR
(e-mail: madak@akdeniz.edu.tr)

Prof. Dr. Bedia Yelda OLCAY UÇKAN

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir, TR (e-mail: byolcay@anadolu.edu.tr)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya, TR (e-mail: ertekin96@selcuk.edu.tr)

Prof. Dr. Bilge HÜR MÜZLÜ KORTHOLT

Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Isparta, TR (e-mail: bilgehurmuzlu@sdu.edu.tr)

Prof. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir, TR (e-mail: ciler.cilingiroglu.unlusoy@ege.edu.tr)

Prof. Dr. B. Tolga UYAR

Neuşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Neuşehir, TR
(e-mail: btolgauyar@gmail.com)

Prof. Dr. William AYLWARD

University of Wisconsin-Madison, Department of Classical and Ancient Near Eastern Studies, Madison, ABD
(e-mail: aylward@wisc.edu)

Prof. Dr. Felix J. PIRSON

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi, İstanbul, TR (e-mail: Felix.Pirson@dainst.de)

Prof. Dr. Christof BERNS

Universität Hamburg, Fakultät für Geisteswissenschaften, FB Kulturwissenschaften, Archäologie und Kulturgeschichte des antiken Mittelmeerraumes, Hamburg, DE (e-mail: christof.berns@uni-hamburg.de)

Prof. Dr. Jeroen POBLOME

KU Leuven, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Leuven, BE (e-mail: jeroen.poblome@kuleuven.be)

Prof. Dr. Thekla SCHULZ-BRIZE

Technische Universität Berlin, Institut für Architektur, Fachgebiet Historische Bauforschung Masterstudium Denkmalpflege, Berlin, DE (e-mail: thekla.schulz-brize@tu-berlin.de)

Prof. Dr. Michael C. HOFF

University of Nebraska-Lincoln, Department of Art and Art History, Lincoln, ABD, (e-mail: mhoff1@unl.edu)

Prof. Dr. Olivier HENRY

Université Lumière Lyon2, Histoire de l'art et archéologie, Laboratoire HiSoMA, Lyon, FR
(e-mail: olivier.henry@univ-lyon2.fr)

Doç. Dr. Erim KONAKÇI

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir, TR (e-mail: erim.konakci@idu.edu.tr)

Doç. Dr. Ali OZAN

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli, TR (e-mail: aliozan@pau.edu.tr)

Doç. Dr. Erkan ALKAÇ

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin, TR (e-mail: ealkac77@gmail.com)

Doç. Dr. Görkem KÖKDEMİR

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara, TR
(e-mail: Gorkem.Kokdemir@ankara.edu.tr)

Doç. Dr. Elif KOPARAL

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul, TR
(e-mail: elif.koparal@msgsu.edu.tr)

Doç. Dr. Erkan DÜNDAR

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya, TR
(e-mail: dundarerkan@gmail.com)

Doç. Dr. Burak TAKMER

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya, TR
(e-mail: buraktakmer@akdeniz.edu.tr)

Doç. Dr. Ebru N. AKDOĞU ARCA

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya, TR
(e-mail: ebruakdogu@akdeniz.edu.tr)

Doç. Dr. H. Ayça TİRYAKİ TÜRKMENOĞLU

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, TR (e-mail: aycatir@istanbul.edu.tr)

Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Denizli, TR (e-mail: gokcenko@gmail.com)

Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur, TR
(e-mail: ayttek@mehmetakif.edu.tr)

Dr. Öğretim Üyesi Tolga ÖZHAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale, TR
(e-mail: tolgaozhan@comu.edu.tr)

Dr. Öğretim Üyesi Alper Yener YAVUZ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur, TR
(e-mail: alpyeneriyavuz@mehmetakif.edu.tr)

Dizinler / Indexing

Directory of Open Access Journals (DOAJ) (Kabul/Accepted: 13/05/2020)

Ulrich's Periodicals Directory | ProQuest (Kabul/Accepted: 10/07/2023)

EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS) (Kabul/Accepted: 08/08/2023)

Veri Tabanları / Databases

Index Copernicus International (ICI) (Kabul/Accepted: 19/11/2020)

Open Academic Journals Index (OAJI) (Kabul/Accepted: 22/12/2020)

İletişim / Contact

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 42130, Konya / TR
Tel: +90 332 223 1381 | Faks: +90 332 241 1309 | GSM: +90 537 282 50 80
arkhaiaanatolika@gmail.com | info@arkhaiaanatolika.org
http://arkhaiaanatolika.org

Arkhaia Anatolika Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda bir kez elektronik ortamda yayımlanır.
Arkhaia Anatolika is an international, independent, double-blind peer reviewed, Open Access and online publishing journal.
The journal is published annually.

Dergide yayınlanan makalelerin tamamına web sayfasından (www.arkhaiaanatolika.org) ulaşılabilir.
All of the articles published in the journal can be accessed from the website (www.arkhaiaanatolika.org).

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. The responsibility of the articles published in the journal belongs to the authors.

Arkhaia Anatolika makale değerlendirme ve yayın süreci için herhangi bir ücret talep etmez.
Arkhaia Anatolika does not charge a fee for submission, processing or publication from authors.

Gönderilen makaleler, iki iç hakem ile iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur.
Submitted articles are subject to double-blind peer-review evaluation by two internal reviewers and two external reviewers.

Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 7 (2024)

HAKEMLER / REFEREES

- Prof. Dr. Ayře Emel ERTEN (*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü (Emekli)*)
Prof. Dr. Aynur CİVELEK (*Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Prof. Dr. Binnur GÜRLER (*Dokuz Eylül Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Prof. Dr. Emre OKAN (*Düzce Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Prof. Dr. Zeynep ERDEM (*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK (*Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Prof. Dr. Çilem UYGUN (*Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Doç. Dr. Mustafa BİLGİN (*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü*)
Doç. Dr. Işık ADAK ADIBELLİ (*Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Doç. Dr. İsmail AKKAŞ (*Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Doç. Dr. Cüneyt ÖZ (*Dicle Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*)
Dr. Öğretim Üyesi Esen KAYA (*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü*)

Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 7 (2024)

İÇİNDEKİLER

C O N T E N T S

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Göknur BEKTAŞ

A Grottesque/Ethnic Figurine Fragment from Ballicaoluk Settlement at Mount Nif (Olympos) 1

Nif (Olympos) Dağı Ballicaoluk Yerleşimi'nden Grotesk/Etnik Bir Figürin

Mehmet OK - Handegül CANLI

Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Kalıp Yapımı Bir Kâse 14

A Mold-Made Bowl from the Kahramanmaraş Archaeology Museum

Murat DURUKAN

Large Farms in East Rough Cilicia and the Case of Asarkale 29

Doğu Dağlık Kilikya'daki Büyük Çiftlikler ve Asarkale Örneği

Billur TEKKÖK-KARAÖZ - Babür Mehmet AKARSU - Deniz TAMER - Ebru TAMER

Sinop Müzesi'nden Bir Grup Roma Amphorası Üzerinden MÖ 1. Yüzyıl - MS 7. Yüzyıl Arası Karadeniz Ticaretine Genel Bir Bakış 47

A General Overview of the Black Sea Trade between the 1st Century BC and the 7th Century AD through a Group of Roman Amphoras from the Sinop Museum

Celal ŞİMŞEK

Laodikeia'dan Çömlekçi Çarkı Tablaları 91

Potter's Wheelheads from Laodikeia

Songül SÖZEL

Knidos'un Anakara Bölümünde Ele Geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri 105

Late Roman C Red Slip Ware from the Mainland Sector of Knidos

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 1-13
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.62

Research Article

A Grotesque/Ethnic Figurine Fragment from Ballicaoluk Settlement at Mount Nif (Olympos)

Göknur BEKTAŞ*

Abstract

Ballicaoluk, one of the excavation areas of the Mount Nif (Olympos) Excavation, is a fortified settlement within the borders of Vişneli village in Kemalpaşa (Nymphaion), on the east side of Mt. Nif. The settlement, excavated from 2008 on, has yielded finds from the end from the 8th century BCE to the Byzantine Period. Settlements and necropoleis at Mt. Nif, which are not mentioned in ancient sources, are located in the Ionia-Lydia border. This paper deals with the possible production site and cultural context of a terracotta figurine fragment (inventory number: Nif.PT.22-1) recovered from a house within the settlement. Alongside the examination of the fragment, the other finds (pottery, metal finds and coins) from the residential area in Ballicaoluk settlement, and other figurine fragments from the necropolis in Dağkızılca nearby, are taken into consideration. With reference to the building phases of the house and on stylistic grounds, the figurine fragment has been dated to the 3rd to mid-2nd century BCE. Although local clay pottery fragments are known, there is no evidence of figurine or figurine mould production in the vicinity of Mt. Nif. The results of the XRD analysis were compared with the results of other figurine producing centres and with samples taken from the neighbouring clay deposits (Bozköy), and from these a proposal is presented for the possible production site. The interactions between influential workshops in the region in terms of style and subject, and the previously published figurine fragments from Dağkızılca and Ballicaoluk, indicate the influence of the Smyrna-Ephesus-Pergamon workshops. Although the grotesque/ethnic type figurine fragment from Ballicaoluk is similar to the figurine "attributed to Smyrnaean", it is similar to the Ephesus type 2 and type 4 in terms of clay structure. When both the style and clay structure of Ballicaoluk figurine fragment are evaluated, as well as the small terracotta finds and figurine fragments from Dağkızılca are taken into consideration, it has been observed that there was cultural and commercial interaction with Smyrna and Ephesus during the Hellenistic Period.

Keywords: Nif, terracotta, figurine, grotesque, ethnic, XRD.

* Dr. Göknur Bektaş, Assistant Director of Mount Nif (Olympos) Excavations, İzmir/Türkiye.
E-mail: gknrbkts@gmail.com
Orcid id: 0000-0003-2953-392X

Corresponding Author: Dr. Göknur Bektaş, Assistant Director of Mount Nif (Olympos) Excavations, İzmir/Türkiye.
E-mail: gknrbkts@gmail.com

Received Date: 10.05.2024
Acceptance Date: 09.07.2024
Online Publication Date: 20.08.2024

Citation: Bektaş, G. 2024. "A Grotesque/Ethnic Figurine Fragment from Ballicaoluk Settlement at Mount Nif (Olympos)." *Arkhaia Anatolika* 7: 1-13.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.62>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 1-13
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.62

Araştırma Makalesi

Nif (Olympos) Dağı Balıcaoluk Yerleşimi'nden Grotesk/Etnik Bir Figürin

Göknur BEKTAŞ*

Öz

* Dr. Göknur Bektaş, Nif (Olympos) Dağı Kazısı Başkan Yardımcısı, İzmir/Türkiye.
E-mail: gknrbkts@gmail.com
Orcid id: 0000-0003-2953-392X

Sorumlu Yazar: Dr. Göknur Bektaş, Nif (Olympos) Dağı Kazısı Başkan Yardımcısı, İzmir/Türkiye.
E-mail: gknrbkts@gmail.com

Geliş Tarihi: 10.05.2024
Kabul Tarihi: 09.07.2024
Online Yayın Tarihi: 20.08.2024

Makale Künyesi: Bektaş, G. 2024. "Nif (Olympos) Dağı Balıcaoluk Yerleşimi'nden Grotesk/Etnik Bir Figürin." *Arkhaia Anatolika* 7: 1-13.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.62>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Nif (Olympos) Dağı kazı alanlarından biri olan Balıcaoluk, Nif Dağı'nın doğusunda Kemalpaşa'nın (Nymphaion) Vişneli mahallesi sınırları içerisinde tahkimli bir tepe yerleşimidir. 2008 yılından beri kazısı yapılan yerleşim MÖ 8. yüzyıl sonundan Bizans Dönemi'ne kadar buluntu vermektedir. Konumuzu oluşturan pişmiş toprak figürin parçası (envanter numarası: Nif.PT.22-1) ise konut kazısından ele geçmiş olup olası üretim yeri ve dönemin kültür yapısındaki konumu hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Yapılan değerlendirmede, Balıcaoluk konut kazısından diğer buluntular (pişmiş toprak kaplar, metal buluntular ve sikkeler) ile yakınındaki Dağkızılca nekropolisinde bulunan figürin parçaları da ele alınmıştır. Balıcaoluk figürini, stil açısından değerlendirilerek ve konutun evreleri de göz önünde bulundurularak MÖ 3.-2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir. Yerel kilden üretilmiş kap parçaları bilinmesine karşın, Nif Dağı çevresinde figürin üretimiyle ilgili bir bulgu henüz ele geçmemiştir. Yapılan XRD analiz sonucu buluntumuz diğer figürin üreticisi merkezlerin analiz sonuçlarıyla ve çevredeki kil yataklarından (Bozköy) alınan örneklerle karşılaştırılmış, olası üretim yeri hakkında öneride bulunulmuştur. Terrakotta atölyelerinin başka atölyelerden stil ve konu açısından etkilendikleri bilinmektedir. Bununla birlikte Dağkızılca ve Balıcaoluk'tan daha önce yayınlanmış figürin parçaları göz önüne alındığında, Balıcaoluk figürininin Smyrna-Ephesus-Pergamon atölyeleri etkisinde olduğu söylenebilir. Grotesk/etnik tip figürin parçası ise "Smyrna'ya atfedilen" figürin ile benzerlik taşısa da kil yapısı bakımından Ephesus tip 2 ve tip 4'e daha yakındır. Balıcaoluk figürin parçası stil ve kil yapısı bakımından değerlendirildiğinde, alanda ve yakın çevresinde bulunan pişmiş toprak küçük buluntular ile Dağkızılca'da bulunan figürin parçaları dikkate alındığında, antik yerleşimin Hellenistik Dönem'de Smyrna ve Ephesus ile kültürel ve ticari etkileşimde olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nif, terracotta, figürin, grotesk, etnik, XRD.

Introduction

The fortified hilltop settlement of Ballicaoluk is located on Mount Nif (Olympos), east of the Gulf of Izmir, at the borders of the counties of Bornova, Buca, Kemalpaşa and Torbalı. The Karabel and Belkahve mountain passes on the ancient road network provided transportation between Smyrna, Sardis and Ephesus; therefore the location of Ballicaoluk was significant in controlling the Torbalı -Kemalpaşa road, and also the Karabel Pass (fig. 1). The Mt. Nif (Olympos) excavation has been carried out since 2006 at Karamattepe, Dağkızılca and Başpınar. The excavations at Ballicaoluk began in 2008 and on residential area since 2012 (fig. 2). Prior to the excavation, excursions (1999-2001) and archaeological surveys (2004-2005) were carried out by Prof. Dr. E. T. Tulunay from Istanbul University.

The terracotta figurine fragment (Nif.PT.22-1), the focus of this article, was unearthed during the house excavations at Ballicaoluk. (fig. 1-4). Considering the pottery and the small finds found during the archaeological surveys and excavations carried out in Ballicaoluk¹ between 1999-2023, the occupation phases of the settlement are dated from the Late Geometric to the Byzantine period².

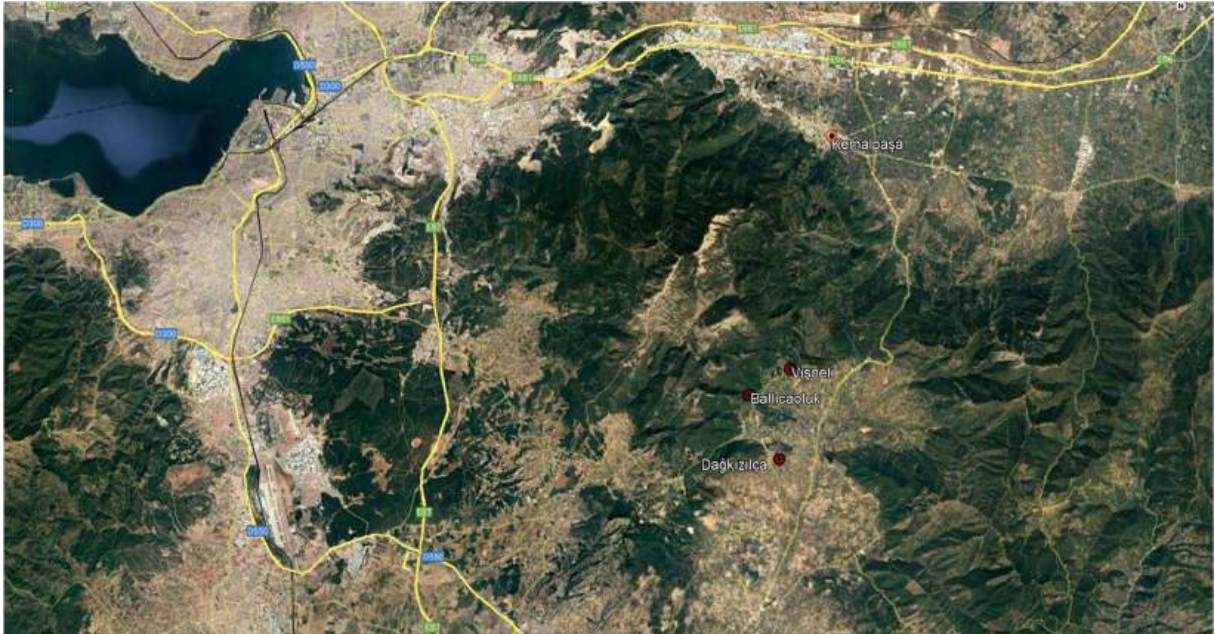

Figure 1: Ballicaoluk on Mt. Nif (Olympos)

The grotesque/ethnic type figurine fragment was found from the excavation of a house dated between the late 4th - mid 2nd century BCE. Considered together with the finds from the Dağkızılca necropolis, it is a unique example from a settlement at the intersection of different cultural regions³. Grotesque/ethnic type figurines yield significant evidence about the social life of its era and interactions with the surrounding cities.

In addition to the results of the XRD analyses, stylistic examination was used for identifying cultural and trade relations of different workshops and of the settlement itself. It

¹ For more information about Ballicaoluk finds and excavation, controlling the road to Smyrna and Karabel Pass, see Meriç 1988, 207-208; Doğer and Gezgin 1998, 14; Meriç 2009, 68-69; Türkmen 2011, 264; Türkmen-Peker 2015, 19-27; Peker 2017, 6.

² For the finds before the Late Antiquity see, Bilgin 2017, 32-38; for Late Antique and Byzantine Periods, see Tulunay 2010, 400-401, 408, fig. 10.

³ Previously published figurines found at the same residential area excavation, for the figurine in mantle see, Bulgurlu-Gün 2017, 111-113; for the heads of Aphrodite and Eros (?), Tulunay *et al.* 2020, 18, fig. 10a-b.

is thought that the XRD results of the figurine fragment and the sample taken from the Bozköy⁴ clay deposit will be a step for future analyses, and provide identification of possible clay deposits and workshops, and provide evidence for the exploration of commercial-cultural interactions within the wider geographical area.

Aim and Method

This grotesque/ethnic type figurine fragment is notable because it was found in a small settlement, close to the figurine-producing centers in Western Anatolia, and is an original example of an odd genre (fig. 3-4). A significant quantity of the figurines from excavations at the Mt. Nif were found from the Dağkızılca necropolis, and differ from the figurines from the Ballicaoluk settlement in terms of date, quantity and style.

The figurine fragment was studied in regards to its production technique, style, and fabric. Workshop identification and dating have been established through comparisons with excavation finds, firstly from neighbouring areas (Smyrna, Ephesus, Pergamon, Myrina, Priene), and further afield to other locations where similar examples are found. Research has also been carried out in museum catalogues. Additionally, data obtained from coins, pottery, and metal finds found in Ballicaoluk were taken into consideration for dating purposes.

Clay analyses, which have become more important in recent years, have been taken into consideration along with the production technique and artistic features, alongside the contexts in which grotesque, caricature or ethnic type figurines were found. XRD analysis of the clay samples and stylistic comparisons were made in order to provide a starting point for the identification of the workshop. The samples taken from other figurines and pottery fragments found during the excavations at Ballicaoluk and other excavation areas at Mt. Nif were compared with the samples taken from the clay deposit at Bozköy.

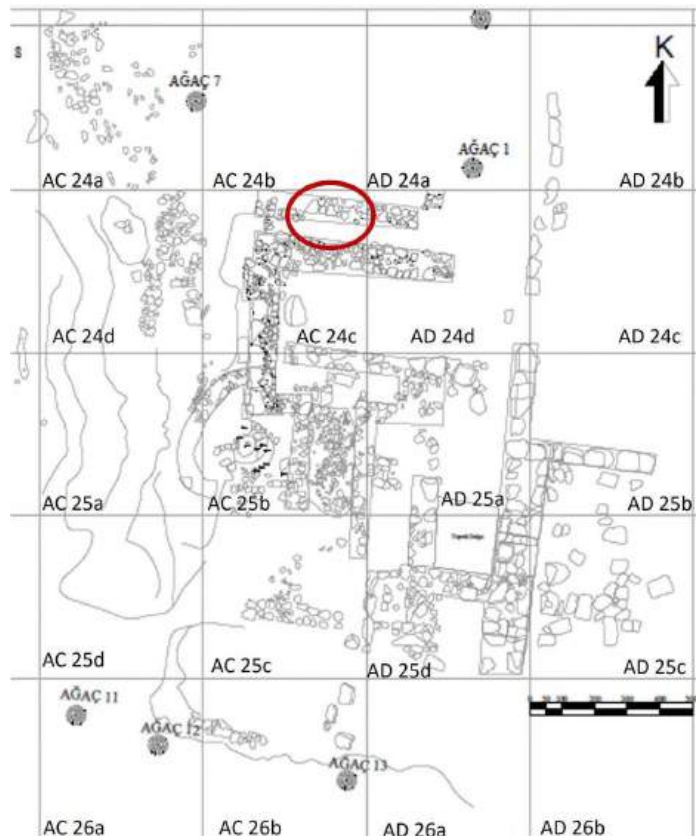

Figure 2: Plan of Ballicaoluk dwelling and findspot (Mt. Nif (Olympos) Excavation archive)

Findspot and Purpose of Grotesque/Ethnic Type Figurines

Figurines defined as caricature and pathological (body deformation or psychological disorder), were evaluated within the grotesque⁵ group, and ethnic type figurines were

⁴ Bozköy village in Torbalı is located about 10 km south of Ballicaoluk.

⁵ Smyrnaean grotesques were evaluated in three groups pathological (body deformation and physiological illness), ethnic type or gender issue (exaggerate particular physical characteristic), and the third group with

evaluated within the “realistic” group. Without context, the purpose and certain date of the terracotta figurines cannot be identified⁶. These groups have been depicted in various forms of art, such as vase paintings, small sculptures, mosaics, frescoes etc., spanning from the Archaic to the Roman Imperial period⁷. Additionally, deities like Bes, Priapos and Telesphoros were often portrayed with exaggerated features, including a large belly or phallos (*ithyphallic*) before the Hellenistic period. One of the earliest known examples of a grotesque terracotta figurine displaying pathological features is a male figure with missing limbs, discovered in Sicily and dated to the 7th or 6th century BCE⁸.

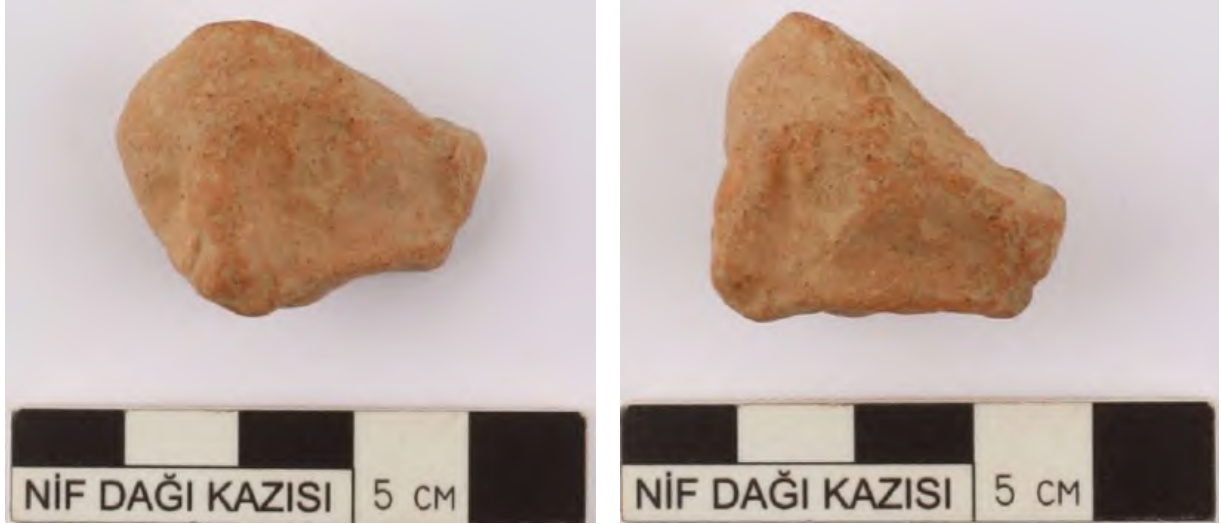

Figure 3: Left and front of Nif.PT.22-1 (*Mt. Nif (Olympos) Excavation archive*)

Figure 4: Left, front and right side drawings of Nif.PT.22-1 (*Mt. Nif (Olympos) Excavation archive*)

During the Hellenistic period, grotesque art gained popularity throughout the Greek world and was also presented for the entertainment of both gods and house guests⁹. Similarly, during this period, figures with distinct ethnic features were utilized for similar purposes, often portrayed with comical facial expressions, or depicted in ailing and unwell condition. Examples include the terracotta statue “an African withdrawing a thorn from the sole of his foot” found in Priene (parody of the bronze sculpture “Spinario” or “Boy with Thorn”)¹⁰, as well as portrayal of large-bellied black characters in vase paintings, which

exaggerated caricature expression, see Hasselin-Rous *et al.* 2009, 170-173; Hasselin-Rous 2019, 181.

⁶ Süvegh 2014, 143; Süvegh 2017, 179-182.

⁷ Merker 2000, 194-195; Mitchell 2016, 184; Meintani 2022, 23, fig. 7.

⁸ Meintani 2022, 23, fig. 7.

⁹ Atalay 1983, 6; Pollitt 1986, 142; Merker 2000, 194-195; Rumscheid 2006, 292.

¹⁰ Terracotta figurine of Priene (Antikensammlung Staatliche Museum, Berlin, TC 8626), Spinario sculpture (British Museum, Inv. No: 1880,0807).

caricatured ethnic groups within the Greek world¹¹. People may also have presented these figurines as offerings to the sanctuaries of Asklepios and other healing deities to recover from illness¹². *Phallos* or exaggerated phallic depictions (*ithyphallos*) might have been used for warding off demons or evil eyes, or for the furthering of fertility or wealth, alongside ugly and pathological figurines¹³.

Most of the grotesque figurines were found in household shrines, shops or *oikos*, *andron*, and no grotesque figurines have yet been found in the excavated necropoleis in Western Anatolia. Figurines have been found in many settlements and sanctuaries in Italy, but very few grotesque examples have been identified. The necropolis figurines at Sciatbi and Hadra (Alexandria) in Egypt are also not of the grotesque type, as in the necropoleis of Greece, Italy and Asia Minor¹⁴.

The Context of the Fragment

Ballicaoluk is located on a hilltop within a forested area, this has led to many of the Finds being damaged by moisture and vegetation thus most of the ceramic finds are found fragmentary and worn.

Although pottery dating back to the second half of the 8th - 7th centuries BCE was found in Ballicaoluk, no architectural remains from this period have been unearthed as yet¹⁵. Some pottery sherds (including oil lamps) were recovered from the excavation of a house from the upper debris and lowest stratum (floor deposit) dated to the 6th century BCE, but no architectural remains from this period can be identified. For this reason, the house dated between late 4th - mid 2nd century BCE.

The terracotta figurine fragment was found in the northeast of trench AC24c (520,49-520,38 m) and is broken on all four sides. When found its surface was covered with calcareous deposits (fig. 3). The sherds found within the same layer as the figurine fragment (AC24c) are dated to 3rd - mid 2nd century BCE. This dating is determined through the context and associated finds (coins, metal finds, pottery sherds, etc.) from other trenches within the residential area¹⁶.

Technique and Clay Analysis

Technique: The figurine fragment is mould made but the eye was formed by hand with a small device. The preserved part of the figurine is 2.5 cm in height, 3.1 cm in width and 0.7-1.5 cm in thickness. Since it is fragmentary, we do not know the artistic traits of its back or details regarding the vent hole. A detailed or roughly modelled back section or the shape of a vent hole can point to a particular artistic style or even a single potential workshop.

Clay: Pale orange (5 YR 5/8 yellowish red) tone and hard (can not be scratched with fingernail). Rare and very fine golden micaceous inclusions, more abundant on the surface. The clay contains a dense and very fine black, brownish-red admixture. Pores are very rare and small. No slip residue or glaze visible on the surface. The local clay exhibits a dusty

¹¹ Rumscheid 2006, 294-295; Mitchell 2016, 184-185; Trentin 2016, 24-25.

¹² Uhlenbrock 1990, 77-78; Sayın 2018, 32; discussion on the use of models by medical students, Mitchell 2013, 287-288; Süvegh 2017, 180.

¹³ Wace 1903/04, 109-110; Mitchell 2013, 291; Voegtli 2016, 6-9.

¹⁴ Meintani 2022, 20-21.

¹⁵ Bilgin 2015, 27-28 pl. I, 5; Bilgin 2017, 34-93.

¹⁶ Bilgin 2017, 38-49, 61-93; for the finds from trenches AD25a and AD25d, see Peker *et al.* 2022, 357-358, 366, fig. 7; Peker *et al.* 2023, 190-191, 201, fig. 10; for an assesment of the coins from other trenches in the excavation of Ballicaoluk house, see Lenger 2017, 114-118; for metal finds, see Baykan 2017, 119-134.

surface with coarse and very fine silver micaceous and lime inclusions, the colours are red, pale yellowish brown and grey hues¹⁷. Local pottery was also found from Ballicaoluk and the other excavation sites of the Mt. Nif Excavation (Karamattepe, Dağkızılca, and probably Başpınar) but there is no evidence of figurine production and moulds.

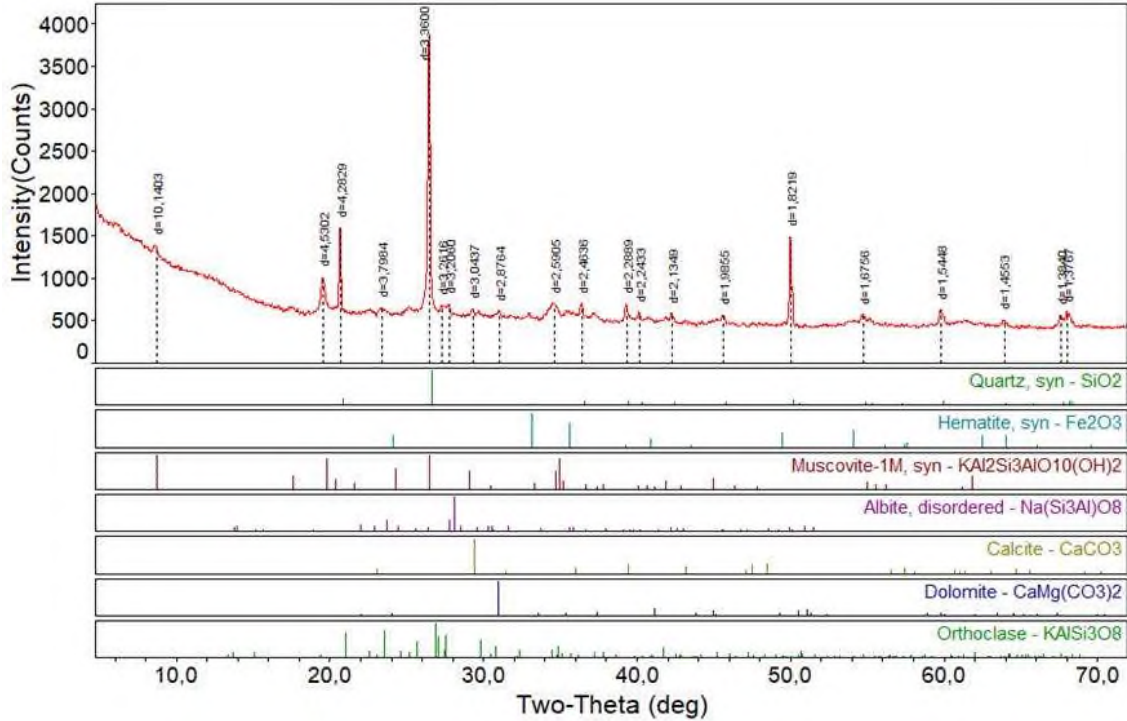

Figure 5: XRD analysis result of Ballicaoluk figurine fragment

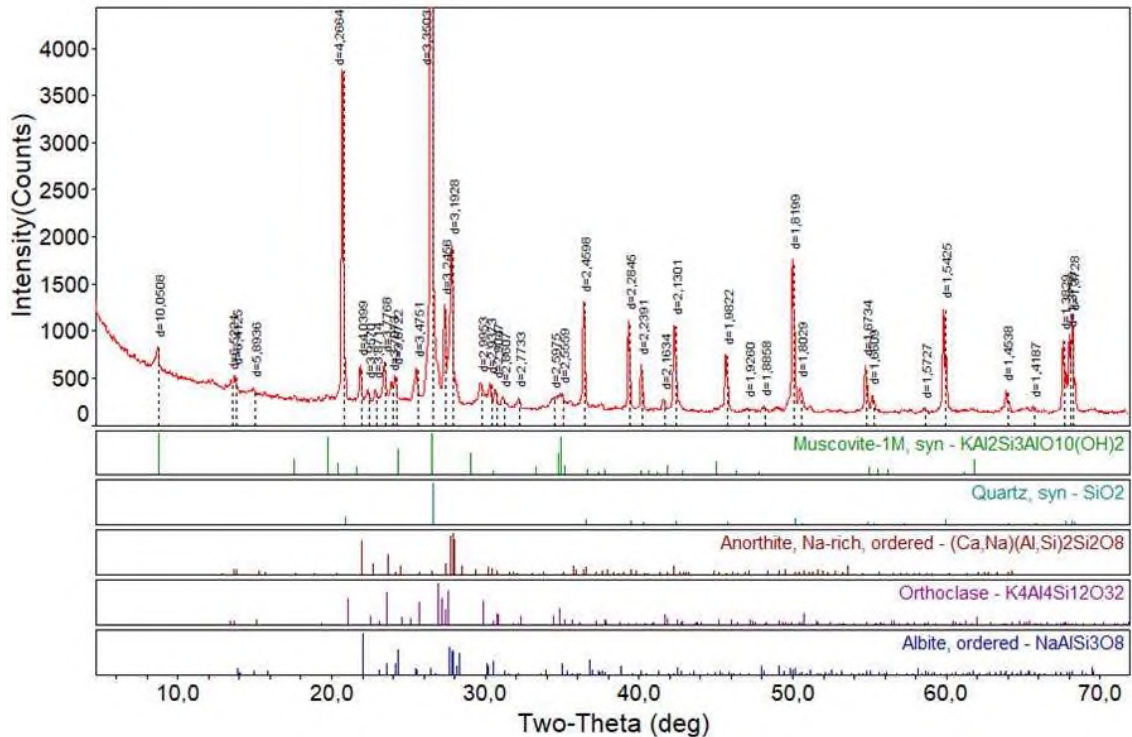

Figure 6: XRD analysis result of raw sample taken from Bozköy clay deposit

¹⁷ Bilgin 2015, 34-35; Bilgin 2017, 45.

Clay Analyses: XRD (X-Ray Diffraction) analyses were made on the pottery samples from the Mt. Nif excavations to determine their mineralogical composition. The analyses were made on fractions of approximately 0.5-10 grams, which were randomly selected to ensure particle orientation, and placed in sample holders. These samples were prepared from moisture-extracted specimens and ground to below 75 microns in size. The analyses were carried out at the ITU Department of Geology XRD Laboratory using a "Bruker D8 Advance" model powder X-ray diffraction (P-XRD) instrument. The X-ray diffraction was conducted using Cu K α radiation with an applied current and voltage of 40 mA and 40 kV, respectively, without a filter. The measurements were performed with a step speed of 2° 2 θ /min in the 0°-72° 2 θ range, using a Lynxeye detector. Following the analyses, the obtained X-ray diffractograms were analyzed using the "Jade 6.5" data evaluation program (MDI, California-USA) with the assistance of the "PDF-2" database.

As a result of this XRD analysis of the Ballicaoluk figurine fragment displayed the following the mineralogical composition (fig. 5): Quartz (SiO₂), Hematite (Fe₂O₃), Muscovite (KAl₂Si₃AlO₁₀(OH)₂), Albite (Na(Si₃Al)O₈), Calcite (CaCO₃), Dolomite (CaMg(CO₃)₂), Orthoclase (KAlSi₃O₈).

Elements contained in: Potassium (K), Si (silisium), Fe (iron), Mg (magnesium), Al (aluminium), Ca (calsium), Cobalt (CO), Sodium (Na).

The mineralogical composition of the raw sample taken from Bozköy clay deposit (fig. 6): Muscovite (KAl₂Si₃AlO₁₀(OH)₂), Quartz (SiO₂), Anorthite ((Ca,Na)(Al, Si)₂Si₂O₈), Orthoclase (K₄Al₄Si₁₂O₃₂), Albite (NaAlSi₃O₈).

Elements contained in: Potassium (K), Aluminium (Al), Silisium (Si), sodium (Na), calsium (Ca).

Analyses on the Smyrna samples (carried out with ICPAES/ICP-M) were taken from two different figurine groups and Roman Imperial period pottery fragments. Silisium (Si), iron (Fe), magnesium (Mg), aluminium (Al), calsium (Ca), potassium (K), sodium (Na), titanium (Ti), manganese (Mn) were detected in the samples. The same elements were found in different percentages in Roman pottery fragments, and two figurine groups of Smyrna¹⁸.

Style and Possible Production Place

This terracotta figurine fragment, with its broad forehead, wide eyes, flattened and splayed nose and puffy cheeks, can be considered within the group of grotesque, caricature or realistic types with ethnic features, a style frequently encountered in the Hellenistic period¹⁹.

Alexander the Great and his successors interacted with diverse cultures and places, which led to the emergence of different influences in sculpture and other arts in the Hellenistic period²⁰. In this period, depictions of real life people such as the elderly slaves, boxers, drunks, fishermen, victims of disease, dwarfs²¹, beggars, and Africans²² became

¹⁸ For detailed information on the sample groups and elemental ratios selected for Smyrnaean clay analysis, Bouquillon *et al.* 2010, 322-325.

¹⁹ "Grotesque" is divided as "pathological" and "unpathological", caricature and ethnic are assumed "unpathological" see, Rumscheid 2006, 290; Smyrnaean figurine classification for "grotesque" and "realistic-ethnic type" were divided in principal two groups, the evaluation based on the Istanbul Archaeological Museum catalogue so that the classification different from the general Smyrnaean grotesque finds (see fn. 6), Hasselin-Rous *et al.* 2015, 94-120, 172-193; Male and female old people with ugly and distorted face and face with grimaces, Africans, herdsmen, boxers etc., according to Kielau these are so-called "grotesque" group and he discusses at "ideal non-beauty (idealer Nicht-Schönheit ?), Kielau 2020, 112-113, 117-118, 360.

²⁰ Higgins 1967, 95; Miller-Ammerman 1990, 37-38; Smith 2002, 9; Kielau 2020, 118.

²¹ Representation of dwarf in Greek art, culture and cult meaning from the Archaic to the Hellenistic period see,

subjects of art besides that of the Classical idea of “ideal beauty”. Smyrna, Tarsus and Alexandria were well known production centres of terracotta figurines related to everyday life, with the grotesque and caricatured in Egypt and Western Anatolia²³. Moreover Cyme, Larisa, Troia, Sardis, Myrina, Pergamon, Ephesus, and Priene had also produced terracotta figurines. In Ephesus and Priene²⁴ the grotesque and the caricature figurines were limited and not the main themes²⁵.

It is known that the Pergamene School of Hellenistic sculpture influenced the surrounding poleis and workshops, and Myrina was also influenced by Pergamene art²⁶. In addition, Smyrna was an important producer of figurines influenced by the workshops of Pergamon and Ephesus, although there were technical differences²⁷. Smyrna was also a prominent centre in Western Anatolia, especially in terms of the production of grotesque, caricature and ethnic type figurines.

When this figurine fragment is compared through its clay fabric, production technique, style, and size, it corresponds closely with the romper blower figurine with its wide forehead, and large nose, and belongs to the realistic-ethnic type from Smyrna (fig. 3-4, 7). The person depicted with exaggerated ethnic features may represent a hunchbacked African slave²⁸. It is noted above that Ephesus was also one of the manufacturers of grotesque figurines, and similar finds were produced there in the Hellenistic period²⁹. On the other hand the researchers classified “Smyrnaean” and “attributed to Smyrna” figurines under mainly two classes, the one of them the “realistic and ethnic group” and the other the grotesque³⁰. The clay is very similar to the figurine “attributed to Smyrna” with its well-fired, low mica content, but the black and brownish red mixture differs from Smyrnaean clay (fig. 7)³¹. Similarly, Ephesian clay types, especially type 2 and type 4, are similar to the Ballicaoluk figurine fragment. However, in terms of style, it is more similar to the “attributed to Smyrnaean” type.

Assessment and Conclusion

The stylistic analysis of figurine fragments from Dağkızılca, the grotesque/ethnic type figurine (Nif.PT.22-1), and the previously published figurine fragments found in Ballicaoluk shows that they may have been produced in the workshops of Pergamon, Myrina, Smyrna, Ephesus, and Priene. These workshops influenced each other in terms of style and subject.

The grotesque/ethnic type figurines from Ballicaoluk could potentially have been imported from Smyrna or produced in Ephesus under the influence of the Smyrnaean style.

Dasen 1993, 225-241, 246-248.

²² Hunchback figures could be represented African people and spreaded the Hellenistic world, Havelock 1981, 120-121.

²³ Higgins 1967, 111-112, 117; Connelly 1990, 90; Uhlenbrock 1990, 77; Burn and Higgins 2001, 128, 159; Süvegh 2014, 143; thematically and technically extensive information and comparison between Smyrna and Tarsus grotesque figurines see, Hasselin-Rous 2019, 180-184.

²⁴ Smyrnaean grotesque terracotta and its effect on Priene workshop see, Rumscheid 2006, 294.

²⁵ Higgins 1967, 111-122; Uhlenbrock 1990, 79; Kielau 2020, 360.

²⁶ About the influence of Pergamon sculpture style on the terracotta figurines around close territorium and cities see, Burr-Thompson 1963, 15; for detailed information on the workshop relationship of the two cities through Pergamon and Myrina figurine productions see, Töpperwein 1976, 171; Kielau 2020, 221-222.

²⁷ Ephesos, Smyrna, Myrina resemblance, see Besques 1972, 123; Atalay 1983, 6.

²⁸ Hasselin-Rous *et al.* 2015, 172-173 pl. XIV fig. 122.

²⁹ Atalay 1983, 5-6; Lang-Auinger 2003, 209-213; Hasselin-Rous *et al.* 2015, 172-173, pl. XIV fig. 122.

³⁰ Researchers divides the Smyrnaean figurines into two main groups, “Smyrnaean” and “attributed to Smyrna”, Hasselin-Rous *et al.* 2015, 7; for the two figurines groups are deals with “realistic-ethnic” and “grotesque” classification see, fn. 6 and fn. 20.

³¹ More knowledge of Smyrnaean clay see, Besques 1972, 155; Hasselin-Rous *et al.* 2015, 9-10.

Considering the imported pottery in Ballicaoluk from Ephesus, Priene, Pergamon, Smyrna and Sardis, it is possible to say that it was culturally influenced by Smyrna and Ephesus. In particular, it is quite possible that Ballicaoluk and Mt. Nif (Olympos) which are located on the road network connecting Ephesus to Sardis and with Smyrna to inland regions and Sardis are in the Smyrna-Ephesus cultural environment.

Figure 7: Attributed to Smyranean African slave (?) (Hasselin-Rous et al. 2015: pl. XIV, 122)

When the grotesque/ethnic type figurines of Ballicaoluk and Smyrna are compared, it is seen that there are similarities in terms of style, as well as differences in the clay fabric. The similarities with Ephesus type 2 and type 4 clays should be taken into consideration. Although local pottery sherds were found during the Mt. Nif excavations and surveys, no figurines or figurine moulds have been found to be produced from local clay.

While the phases of the house are dated between the ends of the 4th century to the mid-2nd century BCE, the figurine fragment can be dated to late 3rd to mid-2nd century BCE considering the stratigraphy and context. Based on the contexts of different settlements in the region, we can suggest that the terracotta figurine from Ballicaoluk may have been used to entertain the deities and house guests, or protection from the evil eye, and to encourage fertility and wealth within the domestic cult.

Acknowledgement

The XRD analyses of the samples from terracotta figurines and pottery were made with the project support of the Turkish Historical Society (TTK). The author thanks to TTK for their support.

This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) under the Grant Number 122K270. The author thanks to TUBITAK for their support.

I am grateful to Assoc. Prof. Dr. Müjde Peker, director of Mount Nif (Olympos) Excavation since 2020, for providing the opportunity to this study, and PhD student İlkey Gizem Önem (M.A.) for sharing her study on the residential area of Ballicaoluk. I also would like to kindly thank Dr. Fatih Özbaş and Uğur Alanyurt (M.A.) for the productive conversations about the result of the clay analysis.

Bibliography

- Atalay, E. 1983. "Efes (Selçuk) Müzesinde Bulunan Karikatür Terracottalar." *Sanat Tarihi Dergisi* II (2): 5-11.
- Baykan, D. 2017. "Metal Buluntular ve Arkeometalurji Verileri." *Nif Dağı Balıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Eds. M. Peker, D. Baykan and C. Baykan, 119-160. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Besques, S. 1972. *Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs Étrusques et Romains III: Époques Hellénistique et Romaine Grèce et Asie Mineure*, 2. Paris: Editions des Musées Nationaux.
- Bilgin, M. 2015. "Pottery Finds from Nif-Olympus." *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, Eds. E. Laflı and S. Patacı, 27-40. BAR-International Series 2750. Oxford: Archaeopress.
- Bilgin, M. 2017. "Keramik Buluntular." *Nif Dağı Balıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Eds. M. Peker, D. Baykan and C. Baykan, 32-113. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bouquillon, A., I. Hasselin-Rous and L. Laugier, 2010. "Smyrne et ses productions artistiques. Bilan des analyses scientifiques menées sur les figurines en terre cuite et les marbres smyrniotes du Musée du Louvre." *Anatolia Antiqua* 18: 321-328.
- Bulgurlu-Gün, S. 2017. "Mantolu Bir Pişmiş Toprak Heykelcik Parçası." *Nif Dağı Balıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Eds. M. Peker, D. Baykan and C. Baykan, 110-113. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Burn, L. and R. Higgins, 2001. *Catalogue of Greek Terracottas in The British Museum III*, Trustee of British Museum. London: British Museum Press.
- Burr-Thompson, D. 1963. *Troy: The Terracotta Figurines of The Hellenistic Period*. Princeton: Princeton University Press.
- Connelly, J.B. 1990. "Hellenistic Alexandria." *The Coroplast's Art: Greek Terracottas of the Hellenistic World, An Exhibition and Publication in Honour of Dorothy Burr Thompson, on the Occasion of Her Ninetieth Birthday*, Ed. J. Uhlenbrock, 89-92. New York: College Art Gallery.
- Dasen, V. 1993. *Dwarfs in Ancient Egypt and Greece*. Oxford Monographs on Classical Archaeology, Eds. M. Robertson, J. Boardman, J. Coulton and D. Kurtz. Oxford: Clarendon Press.
- Doğer, E. and İ. Gezgin, 1998. "Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna'nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler." *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu*, Ed. N. Ülker, 7-30. İzmir: Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Hasselin-Rous, I. 2019. "The Diffusion of Terracotta Figurines from İzmir to Tarsus: The Case of "Grotesques"." *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III/ Smyrna/Izmir Excavation and Research III*, Eds. H. Göncü, A. Ersoy and D.S. Akar-Tanrıver, 181-188. İstanbul: Ege Yayınları.
- Hasselin-Rous, I., L. Laugier and J. L., Martinez, 2009. *D'İzmir à Smyrne. Découverte d'une cité antique*. Paris: Musée du Louvre Edition.
- Hasselin-Rous, I., M.E. Çaldıran-Işık and G. Kongaz, 2015. *Musees Archeologiques D'Istanbul Catalogue des Figurines en Terre Cuite Grecques et Romaines de Smyrne: Istanbul Arkeoloji*

- Müzeleri Yunan-Roma Dönemi Pişmiş Toprak Smyrna Figürinleri Kataloğu. Paris: De Boccard.
- Havelock, C.M. 1981. *Hellenistik Art the Art of the Classical World from the Death of Alexander the Great to the Battle of Actium*. New York: W.W. Norton & Company.
- Higgins, R.A. 1967. *Greek Terracottas*. London: Methuen.
- Kielau S. 2020. *Terrakotten aus Pergamon: Tonfiguren und -objekte aus der Wohnstadt am Südhang der Akropolis und von weiteren Fundorten*. Pergamenischer Forschungen 17. Berlin: De Gruyter.
- Lang-Auinger, C. 2003. "TK Terracotten (Taf. 122-133, 162, 163)." *Hanghause 1 in Ephesus Funde und Ausstattung*, Forschungen in Ephesus VIII/4, Ed. C. Lang-Auinger, 209-252. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Lenger, D.S. 2017. "Sikkeler." *Nif Dağı Ballicaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Eds. M. Peker, D. Baykan and C. Baykan, 114-118. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Meintani, A. 2022. *The Grottesque Body in Greco-Roman Antiquity*. Berlin: De Gruyter.
- Meriç, R. 1988. "Antik Dönemde Küçük Menderes Havzasının Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış." *Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi* 4: 202-212.
- Meriç, R. 2009. *Das Hinterland von Ephesus Archäologisch topographische Forschungen im Kaystros-Tal*. Ergänzungshefte zu den Jahreshften des Österreichischen Archäologischen Institutes 12. Wien: Österreichisches Archäologisches Institut.
- Merker, G.S. 2000. *The Sanctuary of Demeter and Kore: Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods*. Corinth 18-4. Princeton: The American School of Classical Studies at Athens.
- Miller-Ammerman, R. 1990. "The Religious Context of Hellenistic Terracotta Figurines." *The Coroplast's Art: Greek Terracottas of the Hellenistic World, An Exhibition and Publication in Honour of Dorothy Burr Thompson, on the Occasion of Her Ninetieth Birthday*, Ed. J. Uhlenbrock, 37-46. New York: College Art Gallery.
- Mitchell, A. 2013. "Disparate Bodies in Ancient Artefacts: The Function of Caricature and Pathological Graotiques among Roman Terracotta figurines." *Disabilities in Roman Antiquity Disparate Bodies A Capite ad Calcem*, Eds. C. Laes, C. F. Goodey, and M. L. Rose, 275-297. Leiden-Boston: Brill.
- Mitchell, A. 2016. "The Hellenistic Turn in Bodily Representations: Venting anxiety in terracotta figurines." *Disability in Antiquity*, Ed. C. Laes, 182-196. London: Routledge.
- Peker, M. 2017. "Yerleşim Düzeni ve Mimari.", *Nif Dağı Ballicaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, Eds. M. Peker, D. Baykan and C. Baykan, 5-7. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Peker, M., D. Baykan, G. Bektaş, C. Baykan, M. Bilgin, and D.S. Lenger. 2022. "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2020 Yılı Kazısı." *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları 3*, Ed. A. Özme, 351-368. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Peker, M., D. Baykan, G. Bektaş, C. Baykan, and D.S. Lenger. 2023. "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2020 Yılı Kazısı." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 42(4): 185-204.
- Pollitt, J.J. 1986. *Art in The Hellenistic Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rumscheid, F. 2006. *Die Figürlichen Terrakotten von Priene: Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Parallelbefunde*. Priene 22-1. Weisbaden: Reichert Verlag.
- Sayın, E. 2018. "Antik Çağ'ın Grotesk Figürinleri." *Akademik Sanat: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 3(6): 29-48.
- Smith, R.R.R. 2002. *Hellenistik Heykel*. Translated by A. Y. Yıldırım. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Süvegh, E. 2014. "Hellenistic grotesque terracota figurines. Problems of iconographical interpretation." *Dissertationes Archaeologicae* 3(2): 143-156.
- Süvegh, E. 2017. "The Role of Find-Spot and Archaeological Context in the Interpretation of Grotesque Terracotta Statuettes." *Alia Miscellanea Antiquitatum proceedings of the 2nd Coratian-Hungarian PhD Conference on Ancient History and Archaeology*, Ed. D. Banjok, 175-187. Budapest: KÓDEX KÖNYVGYÁRTÓ KFT.
- Töpperwein, E. 1976. *Terrakotten von Pergamon*. Ed. E. Boehringer. Berlin: Walter de Gruyter.
- Trentin, L. 2016. *The Hunchback in The Hellenistic and Roman Art*. Oxford: Bloomsbury Academic Publishing.
- Tulunay, E.T. 2010. "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2008 Yılı Kazısı." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 31(2): 387-408.
- Tulunay, E.T., M. Peker, D. Baykan, D.S. Lenger, M. Bilgin, and C. Baykan, 2020. "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2018 Yılı Kazısı." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 41(2): 11-32.
- Türkmen, M. 2011. "İzmir Nif Dağı Balıcaoluk Yerleşimine İlişkin Gözlemler." Eds. Y.G. Ergin, M. Doğan-Alparslan, M. Alparslan, and H. Peker, *Colloquium Anatolicum/Anadolu Sohbetleri* X: 261-275.
- Türkmen-Peker, M. 2015. "A Site in the Territory of Nif-Olympus: Balıcaoluk." *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, Eds. E. Laflı, and S. Patacı, 19-27. BAR-International Series 2750. Oxford: Archaeopress.
- Uhlenbrock, J.P. 1990. "East Greek Coroplastic Center in the Hellenistic Period." *The Coroplast's Art: Greek Terracottas of the Hellenistic World, An Exhibition and Publication in Honour of Dorothy Burr Thompson, on the Occasion of Her Ninetieth Birthday*, Eds. J. Uhlenbrock, 72-80. New York: College Art Gallery.
- Voegtli, S. 2016. "A Grotesque Terracotta Figurine of the First Century C.E. from Muralto, Ticino, Switzerland: Function, Use, and Meaning." *Les Carnets de l'ACoSt (Association for Coroplastic Studies)* 15: 1-19. <https://doi.org/10.4000/acost.945>
- Wace, A.J.B. 1903/04. "Grotesques and the Evil Eye." *BSA* 10: 103-114.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 14-28
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.63

Araştırma Makalesi

Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Kalıp Yapımı Bir Kâse

Mehmet OK*

Handegül CANLI**

* Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ok, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye.
E-mail: okmehmet@ymail.com
Orcid id: 0000-0002-0163-5732

** Dr. Öğr. Üyesi Handegül Canlı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye.
E-mail: handegulcanli@gmail.com
Orcid id: 0000-0003-4455-3961

Sorumlu Yazar: Mehmet Ok, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye.
E-mail: okmehmet@ymail.com

Geliş Tarihi: 21.03.2024
Kabul Tarihi: 12.06.2024
Online Yayın Tarihi: 20.08.2024

Makale Künyesi: Ok, M. ve H. Canlı. 2024. "Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Kalıp Yapımı Bir Kâse." *Arkhaia Anatolika* 7: 14-28.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.63>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında MO %50 ve HC %50 oranında katkı sunmuşlardır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

* Dergide yayımlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Öz

Hellenistik Dönem'in popüler seramik gruplarından olan kalıp yapımı kâseler, genellikle yarı küresel formda, kaidersiz ve kulpsuz, dış yüzeyleri kabartma bezemeli içki kâseleridir. Hellenistik Dönem'de, Anadolu'da da popüler olan bu tür kaplar, MÖ 3. yüzyıldan 1. yüzyıl ortalarına kadar Akdeniz havzasında ve Karadeniz'de yaygındır. Atinalı çömlekçiler tarafından metal kapların pişmiş toprak taklitleri niteliğinde üretilmişlerdir. Kâselerin dış yüzeylerinde kabartma şeklinde bitkisel, geometrik ve figürlü bezemeler yer almaktadır. Kalıp yapımı kâselerde Attika ve Delos olmak üzere iki yaygın tip vardır. Bu kâseler MÖ 3. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'daki yerel atölyeler tarafından da üretilmiştir; Pergamon, Sardis, Ephesos, Phokaia, Tralleis, Laodikeia, Tripolis, Sagalassos, Kibyra, Kremna, Tarsos ve Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokheia, Anadolu'daki önemli üretim merkezlerinden bazılarıdır.

Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan kalıp yapımı kâse müzeye satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Söz konusu kâse, özellikle duvar kısmında yer alan figürlü sahnesiyle ön plana çıkmaktadır. Bu sahnede, hoplitler, Amazonlar (?) ve Athena-Hera ikilisinin tasvir edildiği düşünülmektedir. Kâsenin yüzeyinde yan yana dizili olarak, toplam on altı figür on iki grup halinde betimlenmiştir. Figürlü kâselerde genellikle mitolojik sahneler bulunurken, Kahramanmaraş Müzesi'ndeki örnekte görülen figürlerin tam benzerine rastlanmamakla birlikte, kompozisyonun İonia kâseleri arasında, formu, mitolojik konuları ve figürleriyle dikkat çeken Homerik kâselerle benzerliği dikkati çekmektedir. Formu ve bezemesiyle İonia'da üretildiği düşünülen kâse, MÖ 3. yüzyıl sonları ile 2. yüzyıl arasına ait olmalıdır. Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda bulunan bu kâsenin ilk defa ayrıntılı olarak ele alınması ve benzersiz figürleri, Hellenistik kabartmalı kâselere yeni bir örnek eklemesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Hellenistik, kalıp yapımı kâse, kabartmalı kâse, seramik, Anadolu, Kahramanmaraş Müzesi.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 14-28
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.63

Research Article

A Mold-Made Bowl from the Kahramanmaraş Archaeology Museum

Mehmet OK*

Handegül CANLI**

* Asst. Prof. Dr. Mehmet Ok, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology, Kahramanmaraş/Türkiye. E-mail: okmehmet@ymail.com
Orcid id: 0000-0002-0163-5732

** Asst. Prof. Dr. Handegül Canlı, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology, Kahramanmaraş/Türkiye. E-mail: handegulcanli@gmail.com
Orcid id: 0000-0003-4455-3961

Corresponding Author: Asst. Prof. Dr. Mehmet Ok, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology, Kahramanmaraş/Türkiye. E-mail: okmehmet@ymail.com

Received Date: 21.03.2024

Acceptance Date: 12.06.2024

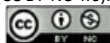
Online Publication Date: 20.08.2024

Citation: Ok, M. ve H. Canlı. 2024. "A Mold-Made Bowl from the Kahramanmaraş Archaeology Museum." *Arkhaia Anatolika* 7: 14-28.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.63>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Author Contribution: The authors, designing the study; data collection; data analysis; writing the article; contributed to the submission and revision of the article (MO 50% and HC 50%).

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Abstract

The Hellenistic Period mould-made bowls were a popular type of ceramic during that era. Typically hemispherical and decorated with relief on the exterior, these drinking bowls were widely used in the Mediterranean basin and the Black Sea region from the 3rd century to the mid-1st century BCE. Created as imitations of metal vessels, the bowls featured relief decorations of floral, geometric, and figurative motifs on the exterior surfaces. These bowls are divided into two main classes: Attic and Delian. Local workshops in Anatolia began producing these bowls by the late 3rd century BCE, and notable production centers included Pergamon, Sardis, Ephesus, and other cities in the region.

The mould-made bowl preserved in the Kahramanmaraş Archaeology Museum was acquired through purchase. This particular bowl stands out due to its figurative scene on the wall section. It is believed to depict hoplites, Amazons (?), and the duo of Athena-Hera. These figures are organised into twelve groups, comprising a total of sixteen figures. While this bowl's figures do not have an exact parallel, it bears resemblance to Homeric bowls among the Ionian ceramics in terms of form, mythological themes, and figures. It is believed to have been produced in Ionia and likely dates between the late 3rd century and the 2nd century BCE based on its form and decoration. The detailed examination of this bowl, which is part of the Kahramanmaraş Archaeology Museum collection, is significant as it adds a new example to the corpus of Hellenistic relief bowls.

Keywords: Hellenistic, mould-made bowl, floral bowls with figures, ceramic, Anatolia, Kahramanmaraş Museum.

Giriş

Hellenistik Dönem’de popüler olan, pişmiş toprak, yarı küresel gövdeli, kaidesiz ve kulpsuz kabartmalı kâseler, MÖ 3. yüzyılın ortalarında Atinalı çömlekçiler tarafından üretilmiş¹ ve MÖ 1. yüzyılın ortalarına kadar yaygın olarak kullanılmışlardır²³. O. Benndorf, bu kâseleri 1883’teki çalışmasında “Megara kâsesi” olarak tanımlamakla birlikte, bu tip kâselerin yalnızca Megara’da üretilmediği ve dolayısıyla bu isimlendirmenin hatalı olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda G. R. Edwards “kalıplanmış kabartmalı kâseler”⁴, S. I. Rotroff ise “kalıp yapımı kâseler” tanımlamalarını önermiştir⁵. Kabartmalı kâselerin Mısır’daki bronz ve gümüş kâselerin taklitleri niteliğinde olduğu,⁶ özellikle bitkisel bezemeler arasında görülen lotus yapraklarının Mısır kökenli olduğu düşünülmektedir⁷. Rotroff, Atina ile Mısır arasında III. Ptolemaios Euergetes Dönemi’nde dostane ilişkiler kurulması sonrasında, ilk pişmiş toprak kalıp yapımı kâse üretiminin Atina’da MÖ 225’lerde başladığını belirtmektedir⁸.

Kalıp yapımı kabartmalı kâseler⁹ temelde Attika ve Delos tipi olmak üzere iki ana formda değerlendirilmektedir. Attika tipi kâselerin gövdeleri derin, dudakları hafif dışarı doğru genişlerken, Delos tipi kâseler sıg ve içe dönük dudağa sahiptir¹⁰. Delos tipi kâseler, Ionia’daki birçok merkezde üretilmiştir¹¹. Korinth, Delos, Antiokheia, Pergamon, Priene ve Ephesos bu kâselerin önemli üretim merkezleri arasındadır¹². Kalıp yapımı kabartmalı kâseler Anadolu’da MÖ 3. yüzyılın sonunda yerel atölyeler tarafından da üretilmişlerdir¹³. Ephesos’ta, Güney Kapı’da yapılan kazılarda çok sayıda kabartmalı kâse bulunmuş ve bu parçaların yakınlardaki atölyelerde üretilmiş olduğu önerilmiş, dolayısıyla Ephesos’un bir üretim merkezi olduğu kanıtlanmıştır¹⁴. Batı Anadolu’daki merkezlerde genel olarak MÖ 2. yüzyılın ortalarında yoğunlaşan üretim, 1. yüzyılın ortalarında son bulmaktadır. Kilikia’da yer alan Tarsos ve Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokheia’da ise bu kâselerin MÖ 3. yüzyılda yapılmaya başlandığı, 1. yüzyılda ise üretimin devam ettiği belirtilmiştir¹⁵.

Kalıp yapımı kabartmalı kâseler, Anadolu ve Anadolu dışında pek çok merkezde de bulunmuştur. Ephesos¹⁶, Smyrna¹⁷, Pergamon¹⁸, Labraunda¹⁹, Daskyleion²⁰, Metropolis²¹, Phokaia²², Miletos²³, Myra²⁴, Priene²⁵, Didyma²⁶, Knidos²⁷, Ege Gübre Kazısı²⁸, Tralleis²⁹,

¹ Thompson 1934, 432, 458; Rotroff 1982, 35.

² Rotroff 1982, 1.

³ Hellström 1965, 20.

⁴ Edwards 1975, 151.

⁵ Rotroff 1982, 2.

⁶ Courby 1922, 169-170; Thompson 1934, 455; Rotroff 1982, 7. MÖ 3. yüzyılın sonu-2. yüzyılın ilk yarısında Mısır’da kabartmalı kâseler popülerdir, bk. Rotroff ve Oliver 2003, 92.

⁷ Thompson 1934, 455-456; Rotroff ve Oliver 2003, 92.

⁸ Rotroff 1982, 11.

⁹ Thompson 1934, 452; Rotroff 1982, 4; Rotroff ve Oliver 2003, 91.

¹⁰ Thompson 1934, 454; Gürler 2000, 419-426; Gürler 1994, 39.

¹¹ Gürler 1994, 39.

¹² Anderson-Stojanović 1992, 29.

¹³ Rotroff ve Oliver 2003, 91.

¹⁴ Seiterle 1982, 149-150; Rogl 2014, 113-139.

¹⁵ Waagé 1948, 29-30; Çorbacı 2007, 170.

¹⁶ Mitsopoulos-Leon 1991, 13, 67-74, taf. 76-88; Gassner 1997, 71-88, taf. 14-27; Dereboylu 2001, 28-44, taf. 13-23.

¹⁷ Ersoy 2013, 31-50.

¹⁸ Schäfer 1968, 19, taf. 51, K 419/603, K 417/556; Radt ve De Luca 2003, pl. VI 3-4, VII 1-3, VIII 1-6.

¹⁹ Hellström 1965, 19-23, 61-63 pl. 9-11.

²⁰ Dereboylu 2003, 55-59, pl. XLII-XLIII, K27-30.

²¹ Gürler 1994, 36-61, çiz. 16-35.

²² Civelek 2004, 123-142, lev. 19-24.

²³ Kossatz 1990, 1 vd.

Pisidia Antiokheiası³⁰, Kremna³¹, Boubon³², Kibyra³³, Kordon Tümülüsü³⁴, Sardis³⁵, Tripolis³⁶, Laodikeia³⁷, Hierapolis³⁸, Amorium³⁹, Side⁴⁰, Ainos⁴¹, Sirkeli Höyük⁴², Lidar Höyük⁴³, Tarsos⁴⁴, Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokheia⁴⁵, Cıngirt Kayası⁴⁶, Kurul Kalesi⁴⁷, Samos⁴⁸, Kerameikos⁴⁹, Atina⁵⁰, Oboda⁵¹, Eretria⁵², Gindaros⁵³, Korinth⁵⁴, Tell Gezer⁵⁵, Delos⁵⁶, Alt-Ägina⁵⁷ ve Stobi⁵⁸ bu merkezlerden bazılarıdır.

Bu çalışmanın amacı, Anadolu'da Helenistik Dönem'de üretilen kabartmalı kâseler arasında figürlü bezemeli kâseler grubuna ait olan, bezeme düzeni ve figürleriyle dikkat çeken bir örneğin bilim dünyasına sunulmasıdır.

Kahramanmaraş Müzesi Kabartmalı Kâsesi

Çalışma kapsamında değerlendirilen eser tamdır ve figürlü bezeme düzenindedir. Dışa çekik dudaklı, sığ gövdelidir (fig. 1-2). Kırmızımsı sarı renkte, sert ve sıkı dokulu olan kil, mikalı ve kireçlidir. İçte açık kırmızımsı kahverengi, dışta alacalı açık kırmızı mat boyalıdır. Boya rengi, pişirmeye bağlı olarak kırmızıdan siyaha ve griye kadar değişmektedir⁵⁹. Kabartmalı kâsenin oturma düzleminde, ortasında on beş taç yapraklı rozetten oluşan bir madalyon ve onu çevreleyen tek kabartma halka bulunmaktadır (fig. 3). Madalyonu, akanthus ve lotus yaprakları çevrelemektedir. Figürlü bezemenin yer aldığı gövde özenli yapılmıştır. Kahramanmaraş Müzesi eserinin form olarak benzerleri,

²⁴ Öz 2022, 113-138.

²⁵ Zahn 1904, 401-408.

²⁶ Wintermeyer 2004, 23, abb. 100-113 162.

²⁷ Doksanaltı 2003, 32, pl. XXIX 1-2, 4.

²⁸ Küçük 2006, 102-116, çiz. 49-55, lev. 18-22.

²⁹ Saraçoğlu ve Çekilmez 2011, 231, res. 6-11.

³⁰ Arslan 2004, 213, fig. 1, 8-10.

³¹ Metin 2017, 271-296.

³² Metin 2014, 252, 258-259.

³³ Saygılı 2011, 1 vd.

³⁴ Aydın 2008, 12-13.

³⁵ Rotroff ve Oliver 2003, pl. 60-113.

³⁶ Erdoğan 2012, 328, res. 12; Ok 2018, 94-112, lev. 13-17.

³⁷ Duman 2010, 113-129, lev. XXXIII-XLVI.

³⁸ Semeraro 2003, 83-85, pl. LII-LV.

³⁹ Harrison 1991, 224, fig. 7.4.

⁴⁰ Oransay 2014, 55, res. 6.

⁴¹ Başaran 2008, 189, 208-209, res. 8-9.

⁴² Ahrens *et al.* 2008, 98, abb. 26Sİ06A-51.

⁴³ Kazenwadel 1995, 96, taf. 78-4.

⁴⁴ Jones 1950, 164, fig. 128; 142-148, fig. 129-131.

⁴⁵ Waagé 1948, 29-30, fig. 9-18.

⁴⁶ Erol ve Tamer 2017, 111-145.

⁴⁷ Şenyurt ve Yorulmaz 2020, 297-327.

⁴⁸ Tölle-Kastenbein 1974, 156-158, abb. 194-195, 203.

⁴⁹ Schwabacher 1941, pl. I-X.

⁵⁰ Rotroff 1982, 1-136, pl. 1-98.

⁵¹ Negev 1986, 4-7.

⁵² Metzger 1969, 22-27, taf. 22-27.

⁵³ Kramer 2004, 136-157, taf. 56-62.

⁵⁴ Edwards 1975, 151-187, pl. 65-83.

⁵⁵ Gitin 1990, 251, pl. 40.15, 44.15-16.

⁵⁶ Laumonier 1977, 1 vd.

⁵⁷ Smetana ve Scherrer 1982, 77-83, taf. 45-49.

⁵⁸ Anderson-Stojanović 1992, 29-35, no: 106-146.

⁵⁹ Seiterle 1982, 149.

Ephesos'ta MÖ 2. yüzyıla⁶⁰, Daskyleion'da Hellenistik Dönem'e⁶¹, Labraunda'da MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısına⁶² ve Boubon'da MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı ile biraz sonrasına⁶³ tarihlendirilmiştir. Boubon buluntularının kentte üretilmediği göz önünde bulundurularak, Ionia veya yakın çevresindeki üretim merkezlerine ait olabileceği belirtilmiştir⁶⁴.

Figür 1: Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan kabartmalı kâse

Kâsenin bezeme şemasına bakıldığında, ağız çerçevesindeki Ion kymationu birçok yerleşimde karşımıza çıkmakla birlikte, Delos ve Ionia kalıp yapımı kâselerinde daha yaygındır⁶⁵. Duvar bölümünde savaş sahnesi, *kalyks* bölümünde ise ardışık olarak akanthus⁶⁶

⁶⁰ Gassner 1997, taf. 20, 270.

⁶¹ Dereboylu 2001, 36, 140, taf. 18, 135.

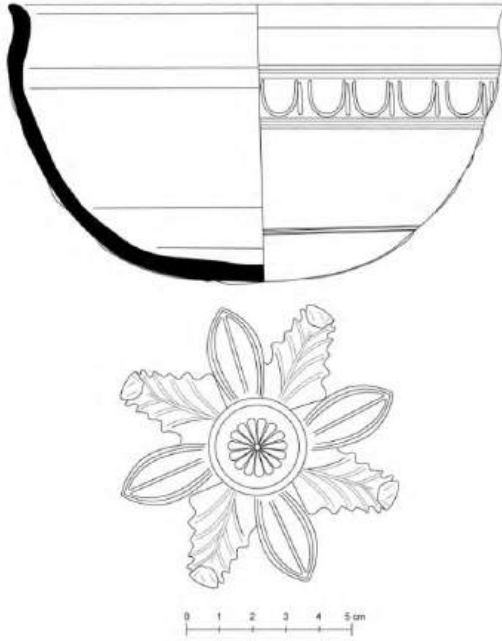
⁶² Hellström 1965, 64, pl. 34, 99.

⁶³ Metin 2014, 253, 258-259, K7; Boubon'da bulunan kabartmalı kâselerin kentte üretilmedikleri düşünülürse, Ionia veya yakın çevredeki üretim merkezlerine ait olma ihtimali yüksektir.

⁶⁴ Metin 2014, 258-259.

⁶⁵ Laumonier 1977, pl. 18, Laumonier 1981, pl. 20, 3321; 23, 4521-4522; 25, 4050; 29, 3260; 49, 5, 857, 1255-1256, 9237, 4205, 9280, 9256 (Delos); Mitsopoulos-Leon 1991, taf. 79, D13; 82, D37; Gassner 1997, taf. 14, 208-211, 213-214; 15, 219; 16, 221; 18, 247, 251; 20, 260-261, 267; Dereboylu 2001, 28-44, taf. 20 (Ephesos); Gürler 1994, çiz. 18, 64-65; 20, 63 (Metropolis); Ersoy 2013, lev. 2, 16-17, 22 (Smyrna); Civelek 2006, fig. 5 (Phokaia); Kossatz 1990, 407, abb. 531, 37-38, 41-42 (Miletos).

ve lotus⁶⁷ yaprakları işlenmiştir. *Kalyk*teki bezeme, Delos örneklerinin çoğunda görülen ve İonia atölyesi özelliği olarak kabul edilen motiftir⁶⁸. Bu tipte akanthus yaprakları Anadolu'da yer alan Sardis⁶⁹, Tripolis⁷⁰, Pergamon⁷¹ ve Ephesos⁷² örnekleriyle benzerlik taşımaktadır. Pergamon ve Ephesos örneklerinde akanthus yaprakları alttan uca doğru daralarak devam etmiş, Kahramanmaraş örneğinde olduğu gibi uç kısmı yumuşak ve dolgulu bir şekilde geri döndürülmüştür. Bir başka Ephesos buluntusunda akanthus yaprakları üstten kırılmış şekilde sert olarak döndürülerek uç kısmı aşağıya doğru incelmıştır⁷³. Sardis ve Tripolis buluntularında görülen akanthus yaprakları ise geniş başlayıp yukarıya doğru daralmış, uçta yumuşak bir eğimle geri bükülerek, hafif aşağıya doğru devam ettirilmiştir. C. Rogl'un, Ephesos, Delos, Samos ve Pergamon'da bulunan seramikleri karşılaştırdığı çalışmasında, Kahramanmaraş örneğindeki akanthus yapraklarının benzeri için Ephesos ya da yakın çevresinin üretimi olduğu belirtilmiştir⁷⁴. Bunların en yakın benzerleri Batı Anadolu kentlerinde bulunmuş olsa da aynı kalıp üretimi örneğe rastlanmaması, Kahramanmaraş bezemesini şimdilik özgün kılmaktadır. Lotus yapraklarının da farklı yerleşimlerde benzerleri görülmektedir. Kahramanmaraş Müzesi örneğinde yer alan lotus süslemesinin tip olarak benzerleri Ephesos⁷⁵, Tripolis⁷⁶, Phokaia⁷⁷, Laodikeia⁷⁸ ve Daskyleion'da⁷⁹ bulunmuştur.

Figür 2: Kasenin ve bezemelerinin çizimi

Figür 3: Kalyks kısmındaki bitkisel bezek

⁶⁶ Ok 2018, lev. 14, 100.

⁶⁷ Civelek 2006, 190, 195, fig. 5 (Phokaia); Rotroff 1982, 66, pl. 34, 183 (Atina); Dereboylu 2003, 57, pl. XLII KA1, (Daskyleion); Laumonier 1977, pl. 70, 1126; 74, 417, 9345 (Delos); Mitsopoulos-Leon 1991, taf. 77-78 (Ephesos).

⁶⁸ Saraçoğlu ve Çekilmez 2011, 227.

⁶⁹ Rotroff ve Oliver 2003, pl. 89, 566.

⁷⁰ Ok 2018, 397, lev. 14, 99-100; 17, 118.

⁷¹ De Luca 2000, 137, abb. 4.

⁷² Mitsopoulos-Leon 1991, taf. 78, D10, D16; Gassner 1997, taf. 16, 221; 17, 226.

⁷³ Mitsopoulos-Leon 1991, taf. 78, D14-15.

⁷⁴ Rogl 2007, abb. 184.

⁷⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, taf. 78, D16.

⁷⁶ Ok 2018, 397, lev. 14, 101.

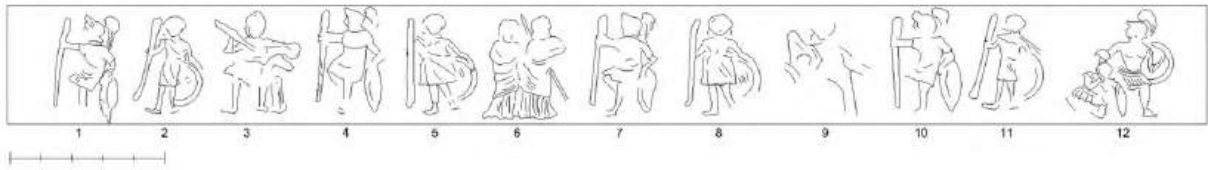
⁷⁷ Civelek 2006, 195, fig. 5 (ortada, solda).

⁷⁸ Duman 2010, lev. XXXVII.

⁷⁹ Dereboylu 2001, 137, taf. 15, 96.

Kalyks kısmında benzer bitkisel süsleme şemasına sahip örnekler Delos'ta Hellenistik Dönem'e⁸⁰, Metropolis'te MÖ 3. yüzyılın ikinci çeyreğine⁸¹, Ephesos'ta Hellenistik Dönem'e⁸², Tripolis'te Geç Hellenistik Dönem'e⁸³ ve Manisa-Akhisar Arkeoloji Müzesi'nden bir örnek ise MÖ 1. yüzyıla⁸⁴ tarihlendirilmiştir. Kahramanmaraş Müzesi kâsesinde *kalyk*steki akanthus ve lotus yapraklarının bezeme şemasının en yakın örneği Sardis'te⁸⁵ ve Ephesos'ta⁸⁶ bulunan birer kalıpta görülmektedir ve bu kalıplar Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmiştir.

Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen kabartmalı kâsenin duvar kısmındaki figürlü sahnesinde, on iki grup halinde, birbirinden bağımsız olarak on altı figür yer almaktadır (fig 4). Kâse üzerinde bir savaş sahnesi farklı figürlerle temsil edilmektedir; figürlerden dördü ikili gruplar halinde, sekizi ise tekil olarak betimlenmiştir. Diğer tüm figürlerden içerik olarak bağımsız olan ikili kadın grubu sahnenin odak noktası olarak kabul edildiğinde, sağ tarafta beş, sol tarafta altı grup bulunmaktadır.

Figür 4: Kâsenin duvar kısmında yer alan figürlü sahnenin çizimi

Sahne, sola yönelmiş şekilde oturan bir erkek figürü (No. 1)⁸⁷ ile başlamaktadır. Figür, sağ kolunu yana doğru uzatarak, sağ eliyle ucunu yere yasladığı mızrağını tutmaktadır. Tüm vücudu mızrağın olduğu tarafa yönelmiş şekilde, dörtte üç dönüşle verilmiştir. Oturur pozisyonundaki bu figür, sağ dizini kırarak geriye doğru çekerken, sol ayağı tam bir şekilde yere basmakta ve bu ayağından destek almaktadır. Sol eli ise kolunun altında bulunan yuvarlak formu hafif konveks kalkana yaslıdır. Bu figür, gerek mızrak ve kalkanı, gerekse başında bulunan ve tüm yüzünü örten miğferi, kısa etekli, kısa kollu giysisi ile bir *hopliti* temsil ediyor olmalıdır. No. 1'deki figür sahnenin devamında görülen tüm *hoplitler* gibi kısa kollu ve kısa etekli *khiton* giymektedir. *Hoplitin* vücudunu korumak için giydiği bu tuniğin üzerinde göğüs zırhı (*linothoraks*) bulunmaktadır. Kalıp yapımı kâselerde detayların verilmesi güç olsa da figürün iki bacağı arasında gerilen kumaş ile gövdesine giydiği zırhın farklı iki materyal olduğu açıkça görülebilmektedir. Boynun etrafında da zırhın yuvarlak yakasını gösteren bir hat bulunmaktadır. İlginç olarak, *hoplitin* başında yanaklıkları olan Phryg tipi bir miğfer bulunmaktadır. İlk bakışta Thrak tipine benzeyen bu miğfer, başa yerleşen kısmındaki dairesel formu, alnın üstüne gelen kısımda yuvarlak tepeye sahip olması ve arka kısmında at kılından süs bulunması bakımından farklı özelliklere sahiptir⁸⁸.

Sahnedeki ikinci figür, cepheden betimlenmiş ayakta duran bir erkektir (No. 2). Sağ ayağından destek alarak duran figürün sol ayağı dizden bükülerek hafifçe yana açılmıştır. Üzerindeki kısa *khitonun* bel kısmında, kumaş üzerinde kemer düğümü görülmektedir.

⁸⁰ Laumonier 1977, pl. 34, 931.

⁸¹ Gürler 1994, 156, çiz. 19, 60; 21, 70-71.

⁸² Mitsopoulos-Leon 1991, 70, taf. 77, D7.

⁸³ Ok 2018, 397, lev. 14, 101.

⁸⁴ Yıldız 2018, 232, res. 4c.

⁸⁵ Rotroff ve Oliver 2003, 100, pl. 65, 390.

⁸⁶ Rogl 2014, 113, fig. 1c.

⁸⁷ Duvar üzerindeki figürler, Figür 1b'de verilen çizimin altında belirtilen numaralara göre incelenmiştir.

⁸⁸ Snodgrass 1999, 117; MÖ 4. yüzyıla gelindiğinde, kasklardaki tepe süslemeleri önemli ölçüde daha az yaygın hale gelmiştir.

Hoplit, beraberinde taşıdığı tüm silahları ve zırhıyla birlikte betimlenmiştir. Figür, sağ kolunu yana doğru açarak, ucu yere dayalı olan mızrağını tutmakta, sol eli ise sol yanında yerde duran kalkanın üzerine dayanmaktadır. Cepheden betimlenmesine karşın yüz detayları seçilememektedir. Başında tüm yüzü kapayan oval bir miğfer bulunmaktadır; başın iki yanında bulunan oval dışa çekik çıkıntılar miğferin kenarları olmalıdır. Bu figürde ilginç olan, yuvarlak kalkanın dış kısmı değil iç kısmını da görmemizdir. Bu sayede taşıdığı kalkanın içindeki kol bandı da seçilebilmektedir. *Porpax* olarak adlandırılan bu kol bandı, *hoplit*lerin savaş sırasında kalkanlarını düşürmelerini önler ve kolun dinlenmesini sağlayarak çarpışmada önemli avantajlar sunar⁸⁹.

No. 3, iki figürden oluşan bir gruptur (fig. 5). Sahnenin solunda, bacakları iki yana açık, hareket halinde, cepheden betimlenmiş bir erkek figürü vardır. Bu figür kısa kollu ve kısa etekli *khiton* giymektedir. Giysinin bel kısmında kumaş katı görünmekte, etek kısmında bacağın hareketine bağlı olarak kumaş dalgalanarak diz üzerinde belirginleşmektedir. Figür sağ kolunu dirsekten bükerek havaya kaldırmış, omzunun üzerinden soluna doğru mızrağını saldırı pozisyonunda tutmaktadır. Başında tepe kısmı oval biten bir miğfer bulunmaktadır. Yüz detayları seçilememektedir. Sol kolu ile yanında duran figürün başını kavramıştır. Yanındaki figür aşınmadan dolayı tam olarak seçilemese de, göğüs kısmı vücuduna göre oldukça dışarıda verilmiş, kıvrımları dalgalanarak yere kadar inen kısa bir elbise giymiştir. Göğüs kısmının belirgin oluşu sebebi ile söz konusu betimin bir kadın olduğu düşünülmektedir. Eğer öyleyse, sahnede *amazonomakhia* konusu betimlenmiş olmalıdır. Mitolojide kadın savaşçılar olarak anılan amazonlar, Hellenistik Dönem'de oldukça sevilen bir konudur. Erkek figürünün pozisyonu, Ressam Eksekias'ın bir amphorasında resmettiği⁹⁰, Akhilleus'un amazon kraliçesi Penthesilea'yı öldürme anında görülen sağ elindeki mızrağı havaya kaldırma anıyla benzerlik göstermektedir. No 3'teki saldırılan figürün tam olarak seçilememesi, pozisyonu ve kimliği hakkında yorum yapmayı güçleştirmektedir.

Figür 5: 3 numaralı sahnede yer alan betimler

No. 4'teki figür ise yine tek başına betimlenen, oturur pozisyonda bir askerdir (fig. 6). 1 numaralı figürle aynı özellikler gösteren figür için aynı kalıp baskısı kullanılmış olmalıdır. No. 5 de No. 2 ile birebir aynıdır, bu nedenle aynı baskı kullanılmış olmalıdır (fig. 6). No. 6'daki figür ise kabı çevreleyen konunun merkezindedir. Diğer figürlerden farklı bir kompozisyon sergileyen bu sahnede yan yana ayakta duran, cepheden betimlenmiş iki kadın figürü bulunmaktadır. Sağdaki figür, ayaklarının üzerine kadar inen ince kumaşlı *khiton* ve onun üzerine gövdesini saran kalın kumaşlı *himation* giymiştir. Figür, sağ ayağından destek alarak durmakta, sol ayağını ise dizden bükerek geri doğru serbestçe bırakmaktadır. Bu figürün arkasında çapraz şekilde duran bir mızrak bulunmaktadır. Diğer figürlerin taşıdığı mızrakların aksine daha ince ve uzun bir sapa sahip olan bu mızrağın ucu belirgin bir şekilde sivridir. Figürün sağ kolu mızrağın olduğu tarafa, sol kolu ise yanında bulunan diğer

⁸⁹ Snodgrass 1999, 53; Viggiano ve van Wees 2017, 57.

⁹⁰ Boardman 2003, res. 98.

Figür 6: 4 ve 5 numaralı sahnede yer alan figürler

figüre doğru yönelmiştir. Giysisinin kumaş detayları göbek altında belirgin bir şekilde katlanarak iki bacak arasından aşağıya doğru kavisli kıvrımlar yaparak devam etmektedir. Figürün başında, sahnede ayakta tasvir edilen askerlerde olduğu gibi yüzü kapayan bir miğfer bulunmaktadır. Miğferin kenarlarındaki oval çıkıntılar ensenin sağ ve sol yanından seçilmektedir. Bu grupta yer alan ikinci figür ise mızraklı figürün sağında yer alan ayakta ve cepheden verilmiş diğerkadın figürüdür. İnce kumaşlı *khiton* üzerine kalın kumaşlı *himation* giymekte olan figürün giysi kumaşı, yanındaki figürle simetri oluşturacak şekilde sağdan sola doğru devam etmektedir. Yüz detayları belirgin değildir. Bu figürün sol kolu seçilemese de, sağ kolu dirsekten bükülerek solunda bulunan diğere doğru yönelmiştir. Bu iki figürden birinin mızraklı diğeri mızraksız betimlenmesi ve her birinin bir kolunun yöneliminin yanındakine doğru olmasından yola çıkılarak, bu iki figürün mızraklı olanının Athena, diğeri ise Hera olduğu düşünülebilir. Benzer kompozisyon, Samos ve Atina kentlerinin anlaşma stelinde bulunan Hera ve Athena'nın *dexiosis* sahnesini çağrıştırmaktadır⁹¹. Ancak, sahnenin bu kısmındaki yoğun aşınmadan ve iki figürün birbiriyle temas ettiği ellerinin tam olarak seçilememesinden dolayı bunu kesin olarak söylemek mümkün değildir.

No. 7'de, 1 ve 4 numaralı sahnelerdeki gibi oturur pozisyonda, kalkanı, mızrağı ve miğferi ile birlikte betimlenmiş *hoplit* yer almaktadır. No. 8 ise, 2 ve 5 numaralı sahnelerde cepheden verilmiş ayakta duran *hoplit* betiminin bir tekrarıdır. 9 numaralı sahne ise aşınmadan dolayı yeterince iyi seçilememekle beraber, sahnenin genelindeki sıralamadan da anlaşılacağı üzere ikili bir mücadele sahnesidir; ayakta ve miğferli olarak betimlenen bir figürün sağ tarafında iki eli ile kendini savunur şekilde geriye doğru yönelmiş başka bir figür seçilmektedir. Bu grup, 3 numaralı sahnede görülen kompozisyonun benzeri olmalıdır. Ancak ne yazık ki kâsenin en fazla aşınan kısmı bu bölüm olduğundan, betim tam olarak seçilememektedir. Görülebildiği kadarıyla, düşenin saldırganın kolunu itmeye çalıştığı bu sahne ilk bakışta Trysa Heroonu'nun batı duvarında yer alan çıkarma savaşları sahnesindeki, arkasından yaklaşıp bir amazonu başından tutarak öldüren veya saçından kavrayan Hellen askerini gösteren sahnelere benzemektedir.⁹² Saldırılan kişinin iki elini havaya doğru kaldırarak saçını veya başını kurtarmaya çalışması ise *amazonomakhia* temalı sahnelerde görülmektedir.

No. 10, 1, 4 ve 7 numaralı sahnelerde görülen oturan *hoplit* betiminin bir tekrarıdır. 11 numaralı figür yine kâsenin 2, 5 ve 8 numaralı figürlerinde görülen cepheden verilmiş ayakta duran *hoplit* betimidir. No. 12 ise yine ikili bir figürle temsil edilen mücadele sahnesidir. No. 12'de diğerekilili mücadele sahnelerine göre nispeten daha net bir kabartma bulunmaktadır. Sağda ayakta duran figürün Phryg miğferi ve kolunu içinden geçirdiği *porpax* net bir şekilde

⁹¹ Ritter 2001, 130, abb. 1.

⁹² Landskron 2016a, taf. 72, 450, fig. 1.1-2; 78, 454, fig. 4-5; Landskron 2016b, 128, 132; Landskron, mağlubun kurtulmaya ve rakibin kolunu kafasından uzaklaştırmaya çalışma hareketine Akhilleus'un Troilos'u öldürmesini sahneleyen bir kâseyi de örnek vererek bu motifin kolların duruşu sebebiyle ayırt edilebileceğini vurgular.

görülmektedir. Kas detaylı göğüs zırhı⁹³ ve sol bacağında koruyucu dizlik belirgin olarak verilmiştir⁹⁴. Kısa *khitonu*, dizlerinin üzerine doğru kıvrım yaparak inmektedir. Figürün sağ tarafında, sağ eli ile başını kavradığı, dizlerinin üzerinde duran bir başka figür bulunmaktadır. Yere doğru düşmekte olan bu savaşçı sol kolu ile oval kalkanına yaslanmaktadır. Her iki bacağı da dizlerinden bükülerek adeta çömelir pozisyonda öne doğru devrilmekte, sağ eli ise yumruk şeklinde çenesinin altına dayanmaktadır. Ayakta duran *hoplit*, dizi üzerinde duran bu savaşçının saçından kavramıştır ve adeta sürükler pozisyonundadır. Duvar üzerindeki gruplarda hareket hissi en güçlü olan bu iki figürdür.

Sahne yer alan figürlerin tamamında -ikili kadın hariç- tek başına duran savaşçılar ile mücadele halindeki ikili gruplar görülmektedir. Bu figürlerin pozisyonları, kâsenin duvar kısmında betimlenen sahnenin *amazonomakhia* olabileceğini göstermektedir. Kompozisyonun merkezine yerleştirilen iki kadın figürü Athena ve Hera olarak yorumlanabilir. Bu iki figürün sahnede bulunmasının nedeni, Troya Savaşı'nda Hellenlerin tarafını tutmaları ve onların zafer kazanmalarına yardım etmeleri olmalıdır. Figürlü sahnelerin işlendiği kabartmalı kâselerden özellikle Atina Agorası örneklerinde az sayıda *amazonomakhia* betimi tespit edilmiştir⁹⁵. Atina'daki örneklerde yer alan *hoplitler* Kahramanmaraş örneğindeki ile benzer kalkan ve miğferleriyle dikkat çekmekle birlikte⁹⁶, Kahramanmaraş örneğinden farklı olarak, figürlerin dizilim yönü sağdan sola değil soldan sağa doğrudur. Bir başka fark ise Kahramanmaraş örneğinde kısa *khiton* giyen *hoplitler* Atina örneklerinde çıplak betimlenmiş olup, sadece omuz kısımlarında uçuşan bir *khlamys* yer almaktadır. Kalkanı her ne kadar Kahramanmaraş örneği ile aynı tipte olsa da miğfer farklılık gösterir. Miğferin tepesinde at kılı süslemesi yoktur. Çalışmaya konu olan kâsedeki *hoplitler* ayakta ya da oturur pozisyondayken mızrak taşımaktadır. *Hoplitlerin* taşıdığı mızraklar, 8 numaralı sahnedeki figürün taşıdığı mızrağa göre oldukça kalın verilmiştir. Bu da kalıptan kaynaklanan bir durum olmalıdır. Yalnızca Athena olduğu önerilen figürün sırtındaki mızrak diğerlerinden belirgin şekilde incedir. Atina örnekleri incelendiğinde, Kahramanmaraş kâsesinin belirgin kalıp farklılıkları olduğu görülebilmektedir. Megara'dan savaş sahneli bir kabartmalı kâse, savaşçı figürü her iki koluyla yere düşmekte olan bir kadını tutmaktadır. Bu örnekte de yerdeki figür, Kahramanmaraş Müzesi örneği ile benzer duruştur⁹⁷. Adana Müzesi'nden *amazonomakhia* sahneli kalıp yapımı bir kâse, figürlerin tek tek betimlenmesi açısından benzerdir⁹⁸. Adana Müzesi örneğindeki *hoplitin* miğfer formu ve figürün mızrak taşınması Kahramanmaraş örneği ile benzerlik gösterse de, figürler duruş ve stil açısından farklıdır. Ephesos'ta ele geçen figürlü kabartmalı kâseler arasında bulunan az sayıda Homerik sahneler ve *amazonomakhia* sahneleri, Rogl tarafından Ephesos'un kalıp yapımı kâse tasarımlarının geniş çeşitliliğinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır⁹⁹.

Atina'da MÖ 3. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak 2. yüzyılın ortalarına kadar üretilen figürlü kâseler¹⁰⁰, Adana Arkeoloji Müzesi'nde MÖ 2. yüzyıl ortalarından-1. yüzyıl

⁹³ Schwartz 2009, 66.

⁹⁴ Schwartz 2009, 75.

⁹⁵ Rotroff 1982, 20.

⁹⁶ Rotroff 1982, pl. 84, 233-235.

⁹⁷ Benndorf 1883, 117, taf. LVIII, 2b; Benndorf'un yayınladığı Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan bu kâselerin üretim yeri belli olmamasına rağmen Megara ürünü olarak ifade etmesi, çalışmanın başında değindiğimiz hatalı adlandırmanın bir sonucu olmalıdır.

⁹⁸ Civelek ve Yener Taş 2012, 133, K23; Yazarlar, Amazonomakhia sahneli K28 numaralı bu kâsenin, Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokeia ve Tarsos'tan ya da yakınlarındaki merkezlerden gelmiş olabileceğini ve MÖ 2. yüzyılın ortaları ile 1. yüzyıllara tarihlendirilmesi gerektiğini önermiştir. Ancak, bu eser form açısından çalışmaya konu olan kâseden farklıdır.

⁹⁹ Rogl 2014, 135, fig. 21a-b.

¹⁰⁰ Rotroff 1982, 11, 19-20.

içlerine¹⁰¹, Phokaia'da MÖ 2. yüzyıl başı-1. yüzyıl sonuna¹⁰² Smyrna'da MÖ 2. yüzyıla¹⁰³, Sardis'te Hellenistik Dönem'e¹⁰⁴, Tralleis'te MÖ 2. yüzyılın ortası-ikinci yarısına¹⁰⁵, Labraunda'da MÖ 2. yüzyıl ortasına¹⁰⁶, Daskyleion'da MÖ 3. yüzyıl sonu-2. yüzyıl ortasına¹⁰⁷, Kibyra'da MÖ 2. yüzyılın başlarından 1. yüzyıla¹⁰⁸, Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokheia'da Hellenistik Dönem'e¹⁰⁹, Tripolis'te Geç Hellenistik Dönem'e¹¹⁰, Laodikeia'da MÖ 2. yüzyılın ilk yarısına¹¹¹, Hierapolis'te MÖ 2. yüzyılın sonu ile 1. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir¹¹². Metropolis'te ise MÖ 150 yıllarında uzun taç yaprağının ortaya çıkmasıyla figürlü bezeme azalmıştır¹¹³.

Değerlendirme ve Sonuç

Anadolu'daki çok sayıda antik kentin Hellenistik Dönem tabakalarında kabartmalı kâselere ait kalıplar ve farklı tipteki bezemelere ait parçalar bulunmuştur. Ionia Bölgesi'ndeki Ephesos ve Pergamon ise bu kabın en önemli üretim merkezleri arasında yer almaktadır¹¹⁴. Kilikia Bölgesi'nde, Orontes (Asi Nehri) kıyısındaki Antiokheia ile Tarsos antik kentleri her ne kadar Hellenistik Dönem'de önemli üretim merkezlerinden olsa da, Antiokheia'da bulunan bazı seramikler kırmızımsı kahverengi astarı ve metalik parlaklıktaki yapısı nedeniyle Attika kökenli olarak tanımlanmıştır¹¹⁵.

Kabartmalı kâselerde kalıp üretimi olmalarından kaynaklı olarak formu veya bezeme şeması üzerindeki doğrudan etkiyi diğer üretim merkezlerinden tanımak zordur¹¹⁶. Bir kronoloji oluşturmak için kalıp yardımıyla yapılan kabartmalı bir kâse hakkındaki en önemli bilgi, bulunduğu kontektstir. Konteksti bilinmeyen kaplarda verilen tarihler yaklaşık bir zaman aralığını kapsar ve daha dar aralıklarda verilebilecek tarihler büyük ölçüde kontektsten gelen diğer buluntuların tarihlerine bağlıdır¹¹⁷.

Kahramanmaraş kabartmalı kâsesinde figürlerin giysi detaylarında takip edilen kalın-ince kumaş ayrımı ile kumaşın vücudun şekline ve figürlerin hareketine göre yay şeklinde kıvrımlarla inmesi, kumaştaki yumuşak geçişler, kalıp ustasının dönemin heykeltıraşlığının stil özelliklerini kalıba uyguladığını göstermesi açısından önemlidir. Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yolu ile kazandırılmış olan bu eserin üretim merkezi kesin değildir ancak formu ve bezeme şeması açısından Ionia üretimi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca benzer örnekler doğrultusunda çalışmaya konu olan eserin MÖ 3. yüzyılın sonları ile 2. yüzyılda üretildiği önerilebilir.

¹⁰¹ Civelek ve Yener Taş 2012, 129-130, 147-149, K21-K26.

¹⁰² Civelek 2004, 129, lev. 20, fig. 2.

¹⁰³ Ersoy 2013, 37, 46, lev. 4, 26-27.

¹⁰⁴ Rotroff ve Oliver 2003, 143, 145-147, pl. 106-107, 612-618.

¹⁰⁵ Saraçoğlu ve Çekilmez 2011, 225, 231, res. 7a-b.

¹⁰⁶ Hellström 1965, 21, 62, pl. 9, 115.

¹⁰⁷ Dereboylu 2003, 57.

¹⁰⁸ Özüdoğru 2014, 182-183, fig. 19-20.

¹⁰⁹ Waagé 1948, 30, fig. 17, 3-8.

¹¹⁰ Ok 2018, 104, 396, lev. 13.

¹¹¹ Duman 2010, 124-125, lev. XXXVIII.

¹¹² Semeraro 2003, 83, 85. pl. LIII, 1.

¹¹³ Gürler 1994, 49-53.

¹¹⁴ Seiterle 1982, 149-150; Mitsopoulos-Leon 1991, 13, 67-74, taf. 76-88; Gassner 1997, 71-88, taf. 14-27; Dereboylu 2001, 28-44, taf. 13-23; Meriç 2002, 33; Rogl 2014, 113-139 (Ephessos); Kossatz 1990, 104-108, taf. 20-36 (Miletos); Zahn 1904, 401-409 (Priene).

¹¹⁵ Waagé 1948, 30.

¹¹⁶ Petrova 2014, 219.

¹¹⁷ Rotroff 1982, 2.

Teşekkür

Çalışma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi Müdürü Sn. Safinaz Acıpayam'a teşekkür ederiz.

Katalog

(Renk sınıflandırması için "Munsell Soil-Colour Charts 2010" kullanılmıştır. Katalogda kullanılan kısaltmalar; A.Ç.: Ağız Çapı, Y.: Yükseklik, C.: Cidar)

Kat. No: 1

Form: Tam formlu Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse

Kil İçeriği: Mika ve az kireç katkılı

Kil Rengi: Kırmızımsı sarı (5YR 7/8)

Boya: İçte açık kırmızımsı kahverengi (5YR 6/4), dışta alacalı açık kırmızı (2.5YR 6/6)

Ölçüler: A.Ç.: 15 cm; Y: 8,6 cm; C.: 0,5 cm.

Tanım: Kâsenin ağız kısmındaki kırık bir parça restore edilerek, tümlenmiştir; genel olarak gövde sağlamdır. Dışa çekik dudaklı, geniş ağız çerçevesi, yarı küresel gövde profilli sığ bir kaptır. Ağız çerçevesinde Ion kymationu bezemesi yer almaktadır. Duvarda toplam on altı figürden oluşan savaş sahnesi, *kalyx* bölümünde ardışık olarak akanthus ve lotus yaprakları, madalyonda çerçeve ile sınırlandırılmış on beş taç yapraklı rozet yer almaktadır.

Bibliyografya

- Ahrens, A., E. Kozal, C. Kümmel ve I. Laube. 2008. "Sirkeli Höyük - Kulturkontakte in Kilikien. Vorbericht über die Kampagnen 2006 und 2007 der deutsch-türkischen Mission." *IstMitt* 58: 67-107.
- Anderson-Stojanović, V.R. 1992. *Stobi. The Hellenistic and Roman Pottery*. Princeton: Princeton University Press.
- Arslan, N. 2004. "Antiocheia (Pisidya) Kazılarında Bulunan Seramikler." *Olba* X: 209-238.
- Aydın, B. 2008. "The Hellenistic Pottery and Small Finds of Kordon Tümülüs at Kordon Köyü/Salihli (Manisa) 2001." *Öjh* 76: 7-64.
- Başaran, S. 2008. "Enez (Ainos) 2006 Yılı Kazısı ve Onarım- Koruma Çalışmaları." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2(3): 185-203.
- Benndorf, O. 1883. *Griechische und sizilische vasenbilder*. Berlin: Verlag von Gvttentag.
- Boardman, J. 2003. *Siyah Figürlü Atina Vazoları*. İstanbul: Homer Yayınevi.
- Civelek, A. 2004. "Phokaia Hellenistik Dönem Kalıp Yapımı Kâseler." *Olba* IX: 123-142.
- Civelek, A. 2006. "Phokaia 2004: Hellenistik Dönem Seramiği." *Olba* XIII: 178-198.
- Civelek, A. ve H. Yener Taş, 2012. "Adana Müzesi'nde Korunan Kalıp Yapımı Kâseler." *Colloquium Anatolicum* XI: 123-150.
- Courby, F. 1922. *Les Vases Grecs à reliefs*. Paris: E. de Boccard.
- Çorbacı, Y.H. 2007. "Mersin Müzesi'nde Bulunan Megara Kâseleri." *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16(2): 169-186.
- Dereboylu, E. 2001. "Weissgrundige Keramik und Hellenistische Reliefbecher aus dem Hanghaus 2 in Ephesos." *Studien zur hellenistischen Keramik in Ephesos*, Ed. F. Krinzing, 21-44. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

- Dereboylu, E. 2003. "Daskyleion Kabartmalı Kâseleri ve Batı Yamacı Kapları. Kronoloji ve Üretim Yeri Problemleri." *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine, Varia Anatolica XV*, Ed. C. Abadie-Reynal, 55-63. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil.
- Duman, B. 2010. "Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma Seramiği." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Doksanaltı, E. 2003. "Knidos-Kap Krio Hellenistik Sarnıç Buluntuları." *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine, Varia Anatolica XV*, Ed. C. Abadie-Reynal, 27-33. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil.
- Edwards, G.R. 1975. *Corinthian Hellenistic Pottery, Corinth VII(3)*. Princeton: Princeton University Press.
- Erdoğan, A. 2012. "Tripolis." *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Eds. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat, 313-332. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Erol, A.F. ve D. Tamer, 2017. "Ordu-Fatsa Cıngırt Kayası Kazısı Hellenistik Dönem Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseleri." *Anadolu/Anatolia* 43: 111-145.
- Ersoy, A. 2013. "Smyrna/İzmir Kazıları Kalıp Yapımı Kâseleri ve Kabartmalı Kaplar." *Tüba-Ked* 11: 31-50.
- Gassner, V. 1997. *Das Südtor der Tetragonos-Agora, Forschungen in Ephesos 13 / 1 / 1*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Gitin, S. 1990. *Gezer III: A Ceramic Typology of the Late Iron II, Persian and Hellenistic Periods at Tell Geze*. Annual of the Nelson Glueck School of Biblical Archaeology, Vol III. İsrail: Hebrew Union College.
- Gürler, B. 1994. "Metropolis'in Hellenistik Dönem Seramiği." Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.
- Gürler, B. 2000. "Yeni Kronolojik Veriler Işığında İonia Kalıp Yapımı Kaselerinin Bazı Serilerinin Değerlendirilmesi." *Belleten* LXV(240): 419-426.
- Harrison, R.M. 1991. "Amorium Excavations 1990: The Third Preliminary Report." *AnatSt* 41: 215-229.
- Hellström, P. 1965. *Labraunda II/1. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass*. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Jones, F.F. 1950. Pottery. Ed. H. Goldman, *Excavations At Gözlü Kule, Tarsus*, 149-296. Princeton: Princeton University Press.
- Kazenwadel, B. 1955. *Lidar Höyük. Die Hellenistische und Römische Keramik*. Dresden: Philipp von Zabern.
- Kossatz, A.U. 1990. *Die Megarischen Becher. Milet Band 5, Funde aus Milet - Teil 1*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kramer, N. 2004. *Gindaros, Geschichte und Archaologie einer Siedlung im nordwestlichen Syrien von Hellenistischer bis in frühbyzantinische Zeit, Internationale Archaologie 41*. Rahden: Verlag Publishing House.
- Kossatz, A. U. 1990. *Die Megarischen Becher – Milet Band 5, Funde aus Milet - Teil 1*. Berlin.
- Küçük, T. 2006. "Ege Gübre Kazısı Hellenistik Dönem Seramikleri." Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Landskron, A. 2016a. *Denkmäler in Lykien zwischen Ost und West: Das Heroon von Trysa 13/2: Untersuchungen zu Bildschmuck, Bauform und Grabinhaber, Band 2*. Bildband:

- Holzhausen der Verlang.
- Landskron, A. 2016b. *Denkmäler in Lykien zwischen Ost und West: Das Heroon von Trysa 13/1: Untersuchungen zu Bildschmuck, Bauform und Grabinhaber, Band 1. Bildband: Holzhausen der Verlang.*
- Laumonier, A. 1977. *La céramique hellénistique à reliefs 1. Ateliers « ioniens », Delos XXXI.* Paris: Diffusion de Boccard.
- Laumonier, A. 1977. *La Céramique Hellenistique a Reliefs. 1. Ateliers Ioniens, Delos XXXI.* Paris: Diffusion de Boccard.
- De Luca, G. 2000. "Überlegungen zur Bleiglasurkeramik aus Pergamon." *Rei Cretariae Romanæ Fautorum Acta* 36: 129-146.
- Meriç, R. 2002. *Spathellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde auseinem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, Forschungen in Ephesos IX/3.* Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Metin, H. 2014. "Boubon'dan Bir Grup Kalıp Yapımı Kâse." *Colloquium Anatolicum XIII*: 243-259.
- Metin, H. 2017. "Hellenistic Mouldmade Bowl Moulds from Kremna." *Olba XXV*: 271-296.
- Metzger, I.R. 1969. *Die Hellenistische Keramik in Eretria, Ausgrabungen und Forschungen II.* Bern: Francke Verlag Bern.
- Mitsopoulos-Leon, V. 1991. *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. Kleinfunde 1. Teil, Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit. Ephesos 9.2(2).* Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Negev, A. 1986. *The Late Hellenistic and Early Roman Pottery of Nabatean Obodo, Qedem 22.* İsrail: Hebrew University of Jerusalem.
- Ok, M. 2018. "Tripolis Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği." Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Oransay, A. 2014. "Side Kazılarında Ele Geçen Hellenistik Dönem Seramikleri." *Colloquium Anatolicum XIII*: 45-56.
- Öz, C. 2022. "Myra Tiyatrosu'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler." *Cedrus X*: 113-138.
- Özüdoğru, Ş. 2014. "Kibyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler." *Cedrus II*: 171-188.
- Petrova, A. 2014. "A Pontic Group of Hellenistic Mouldmade Bowls." *Pottery, Peoples and Places Study and Interpretation of Late Hellenistic Pottery*, Eds. P.G. Bilde ve M.L. Lawall, 215-232. Aarhus: Aarhus University Press.
- Radt, W. ve G. De Luca, 2003. "Grabungen im Fundament des Pergamonaltars. Grobe Keramik-Graue Sondergruppe-Lampen." *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine Varia Anatolica XV*, Ed. C. Abadie-Reynal, 3-8. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil.
- Ritter, S. 2001. "Fremde Götter und Heroen in attischen Urkundenreliefs." *Jdl* 116: 129-162.
- Rogl, C. 2007. "Späthellenistische Keramik im Osten des Reiches. Ephesos - Delos - Samos - Pergamon im Vergleich." *Neue Zeiten - Neue Sitten. Zu Rezeption und Integration römischen und italischen Kulturguts in Kleinasien*, Ed. M. Meyer, 181-193. Wien: Phoibos.
- Rogl, C. 2014. "Mouldmade Relief Bowls from Ephesos. The Current State of Research." Aarhus:

Aarhus University Press.

- Rotroff, S.I. 1982. *The Athenian Agora XXII. Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Mold Made Bowls*. Princeton: Princeton University Press.
- Rotroff, S.I. ve A. Oliver, 2003. *The Hellenistic Pottery from Sardis: The Finds Through 1994*. London: Harvard University Press.
- Saraçoğlu, A. ve M. Çekilmez, 2011. "Tralleis Batı Nekropolis ve Konut Alanı Hellenistik Dönem Seramiği: 2006-2007 Buluntuları." *Colloquium Anatolicum* 10: 219-249.
- Saygılı, B. 2011. "Kibyra Kalıp Yapımı Kâseleri." Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Schäfer, J. 1968. *Hellenistische Keramik aus Pergamon, Band 2*. Berlin: De Gruyter.
- Schwabacher, W. 1941. "Hellenistische Reliefkeramik im Kerameikos." *AJA* 45(2): 182-228.
- Schwartz, A. 2009. *Reinstating the Hoplite: Arms, Armour and Phalanx Fighting in Archaic and Classical Greece*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Seiterle, G. 1982. "Das Hauptstadttor von Ephesos." *AntK* 25(2): 145-149.
- Semeraro, G. 2003. "Hierapolis De Phrygie. Les Ceramiques A Relief Hellenisiques et Romaines." *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine, Varia Anatolica XV*, Ed. C. Abadie- Reynal, 83- 89. Paris: De Boccard, Diffusion de Boccard Hide All.
- Smetana-Scherrer, R. 1982. *Spätklassische und hellenistische Keramik, Alt-Ägina II, 1*. Mainz: Philipp von Zabern.
- Snodgrass, A.M. 1999. *Arms and Armor of the Greeks*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Şenyurt, S.Y. ve L. Yorulmaz, 2020. "Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler." *Seleucia X*: 297-327.
- Thompson, H.A. 1934. "Two Centuries of Hellenistic Pottery." *Hesperia* 3(4): 311-476.
- Tölle-Kastenbein, R. 1974. *Das Kastro Tigani: Die Bauten und Funde griechischer, Römischer und Byzantinischer Zeit. Samos XIV*. Bonn: Halbert, R.
- Viggiano, G.F. ve H. van Wees. 2017. "The Arms, Armor, and Iconography of Early Greek Hoplite Warfare." *Men of Bronze: Hoplite Warfare in Ancient Greece*, Eds. D. Kagan ve G.F. Viggiano, 57-73. Princeton: Princeton University Press.
- Waagé, F.O. 1948. "Hellenistic and Roman Tableware of North Syria." *Antiokhia on the Orontes IV/1. Ceramic and Islamic Coins*, Ed. F.O. Waagé , 1-60. Princeton: Princeton University Press.
- Wintermeyer, U. 2004. *Die hellenistische und frühkaiserzeitliche Gebrauchskeramik : auf Grundlage der stratifizierten Fundkeramik aus dem Bereich der Heiligen Strasse. Didyma 2*. Mainz: Philipp von Zabern.
- Yıldız, V. 2018. "Akhisar Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Seramik." *SEFAD* 40: 221-234.
- Zahn, R. 1904. "Tongeschirr." *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Eds. Th. Wiegand ve H. Schrader, 394-468. Berlin: Georg Reimer.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 29-46
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.64

Research Article

Large Farms in East Rough Cilicia and the Case of Asarkale

Murat DURUKAN*

* Prof. Dr. Murat Durukan, Mersin University, Faculty of Science and Letters, Department of Archaeology, Mersin/Türkiye.
E-mail: mdurukan@mersin.edu.tr
Orcid iD: 0000-0002-9367-5546

Corresponding Author: Prof. Dr. Murat Durukan, Mersin University, Faculty of Science and Letters, Department of Archaeology, Mersin/Türkiye.
E-mail: mdurukan@mersin.edu.tr

Received Date: 29.07.2024

Acceptance Date: 18.09.2024

Online Publication Date: 05.10.2024

Citation: Durukan, M. 2024. "Large Farms in East Rough Cilicia and the Case of Asarkale." *Arkhaia Anatolika* 7: 29-46.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.64>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Abstract

The small rural settlements in the Olba region, which has a mountainous topography, are not fully identifiable and distinguishable due to the lack of archaeological studies and written documents. It is still difficult to recognise whether a small rural settlement is a hamlet, a village or a farm. This ambiguity also extends to large farms, and these facilities for agricultural production are easily often confused with other small-scale settlements. This confusion does not contribute to the clarification of the social structure of the Olba region, which is already lacking in information, but causes problems and confusion in the opposite direction.

The surveys at Asarkale, located in the centre of the Olba region, have shown that it is incorrect to consider it as a rural settlement and that Asarkale should rather be defined as a large farm. Moreover, the findings at Asarkale also revealed the differences in the parameters that should be taken into consideration when looking for examples of large farms in the Olba region. The discovery that the building previously thought to be a temple is a funerary monument and belongs to the 2nd century AD, not the 1st century AD; the discovery that the building thought to be a Roman house belonging to a local ruler is in fact the villa rustica of a large farm; the discovery that the surrounding terraced agricultural lands were managed from this centre; and the discovery of how the building labelled as the villa rustica displays unexpected characteristics in terms of location and plan type. These findings will help in the identification and understanding of other large farms in the region. In short, Asarkale should be considered as an important example that will partly facilitate the differentiation of large farms from other rural settlements in the Olba region, especially when considered in the context of its interesting location, building stock and the relationship of the buildings with the surrounding topography.

Keywords: Cilicia, Olba, Farm, Asarkale, Villa Rustica, Temple Tomb.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 29-46
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.64

Araştırma Makalesi

Doğu Dağlık Kilikya'daki Büyük Çiftlikler ve Asarkale Örneği

Murat DURUKAN*

* Prof. Dr. Murat Durukan, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin/Türkiye.
E-mail: mdurukan@mersin.edu.tr
Orcid id: 0000-0002-9367-5546

Sorumlu Yazar: Prof. Dr. Murat Durukan, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin/Türkiye.
E-mail: mdurukan@mersin.edu.tr

Geliş Tarihi: 29.07.2024
Kabul Tarihi: 18.09.2024
Online Yayın Tarihi: 05.10.2024

Makale Künyesi: Durukan, M. 2024. "Doğu Dağlık Kilikya'daki Büyük Çiftlikler ve Asarkale Örneği." *Arkhaia Anatolika* 7: 29-46.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.64>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

• Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Öz

Dağlık bir topografyaya sahip olan Olba bölgesindeki küçük kırsal yerleşimler, arkeolojik çalışmaların ve yazılı belgelerin eksikliği sebebiyle tam olarak tanımlanabilir ve ayırt edilebilir durumda değildir. Kırsaldaki herhangi bir küçük yerleşimin mezra mı, köy mü veya çiftlik mi olduğunu anlamak hala güçtür. Bu belirsizlik, büyük çiftlikleri de kapsamaktadır ve tarımsal üretime yönelik kurulmuş olan bu tesisler, diğer küçük ölçekli yerleşimlerle karıştırılmaktadır. Bu karışıklık, zaten bilgi eksikliği bulunan Olba bölgesinin sosyal yapısının aydınlatılmasına hiç katkı vermediği gibi, tam tersi yönde sorunlara ve karışıklıklara yol açmaktadır.

Olba bölgesinin ortasında yer alan Asarkale'de bu kapsamda yapılan incelemeler, günümüze kadar buranın kırsal bir yerleşim merkezi olarak değerlendirilmesinin hatalı olduğunu, aslında Asarkale'nin büyük bir çiftlik olarak tanımlanması gerektiğini göstermiştir. Bunun yanı sıra Asarkale'de yapılan tespitler, Olba bölgesindeki büyük çiftlik örneklerini ararken dikkate alınması gereken parametrelerin ne tür farklılıklar gösterebildiğini ortaya çıkarmıştır. Daha önce tapınak olarak değerlendirilen yapının bir mezar anıtı olduğunun ve MS 1. yüzyıla değil, MS 2. yüzyıla ait olduğunun tespit edilmesi; yerel bir yöneticiye ait Roma evi olarak değerlendirilen yapının ise büyük bir çiftliğin villa rusticası olduğunun ortaya çıkması; geniş bir alana yayılan teraslı veya taşlardan arındırılmış tarım arazilerinin bu merkezden yönetildiğinin anlaşılması; villa rustica olarak adlandırılan yapı formunun lokasyon ve plan tipi açısından nasıl şaşırtıcı özellikler taşıdığı fark edilmesi, bölgedeki diğer büyük çiftliklerin de anlaşılmasına ve tanımlanmasına yardımcı olacak tespitlerdir. Kısacası Asarkale; özellikle ilginç lokasyonu, yapı stoğu ve yapıların topografya ile ilişkisi bağlamında ele alındığında, Olba bölgesindeki büyük çiftliklerin diğer kırsal yerleşimlerden ayırt edilebilmelerini kısmen de olsa kolaylaştıracak önemli bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kilikia, Olba, Çiftlik, Asarkale, Villa Rustica, Tapınak Mezar.

Introduction

The Olba region (fig. 1), located in the eastern part of Rough Cilicia, has a special geography that differs in many aspects with its unique cultural texture. Its architecture, settlement planning, building types, beliefs, customs and traditions show local characteristics, and a local perspective is required to make sense of the clues related to these unresolved topics.

Figure 1: Olba region

Comments on how large farms should be defined

Among the unresolved issues, are the “large farms” in the region and especially the issues related to their quality or scale. At this point, it should be emphasised that the settlement model defined as “large farms” are widespread across the region. These remarkable facilities therefore stand out as a topic that deserves to be analysed in more detail. However, since the mountainous nature of the region is unfavourable for agriculture, “family-scale” or “small-scale” farms are relatively common¹, but large farms, which have a much wider distribution in the region and with a much larger building stock, may easily confused with other settlement forms in the countryside.

There is still no consensus on how large farms should be labelled. For example, in a study on settlement types in the Olba region, it is reported that the first phase of the present village of Özköy was a Hellenistic farm which later “rose to the category of complex farm” during the Roman period due to the addition of a farmhouse, monumental tombs, sarcophagi, residential quarters and agricultural installations. In that study, the term “complex farm” was used to describe an older and smaller-scale farm that had expanded and become better equipped over time. Also, in the same study, it was stated that Özköy further developed through this process and became a village settlement orientated towards agricultural production².

¹ Şahin 2007, 137; Erten 2012, 68.

² Mörel 2014, 159.

There are some question marks associated with these statements. It is normal to state that almost all rural settlements in the region similar to Özköy were engaged in agricultural production and have undergone a development process similar to Özköy's. It can also be thought that those small-scale farms had developed into larger farms. However, in order to declare that a small-scale farm developed into a village, clearer evidence is required; the evolution from smaller private property to a larger public domain should be supported by concrete evidence. Since Özköy is as yet excavated, it is not possible to make clear statements about the scale of the original settlement and its function in its first phase; it is not possible to see what lies beneath the dense piles of stones and therefore it is not clear whether the first phase of the settlement was a farm, a hamlet or a village. In light of this lack of evidence, we should be cautious in suggesting that Özköy may have developed from a small farm into a large village. The possibility of the small village or hamlet which has grown to its larger present boundaries is still one of the options to be considered. In this context, it should be questioned again how accurate it is to use the concept of a large farm or complex farm for the phase of Özköy. In this respect, Özköy can be defined as a good example of the difficulty of distinguishing between different rural settlement models.

In another study on the same subject, a description of what should be understood by the term "large farm" was made. In this study, examples across the region have been cited wherein the building stock, ostentatious farmhouse and agricultural equipment are taken into consideration, deducing that complex farms are "enormous" settlements that include a dense architectural structure³.

However, the criteria for distinguishing between rural settlements categorised as "villages" and complex farms, i.e. large farms, are unclear. Most of the places and equipment described are elements that may be encountered in all rural settlements where agriculture and animal husbandry are practised. The most important distinguishing features are the towers unique to the region and the farmhouses categorised as villas, but it is easy to define a settlement with this type of ostentatious dwelling as a farm. However, it is still a question mark whether such buildings are essential for all large-scale farms. In other words, there are still difficulties in categorising settlements that do not have an ostentatious dwelling and it is very possible to confuse them with each other. Many small and large settlements that can be defined as farms do not have such dwellings.

One such example in the region is the well-preserved Duvararası settlement, containing a large number of intertwined building remains. Although there are indications of a farmhouse surrounded by extensive agricultural lands with many agricultural terraces, and a density of agricultural equipment, there is no tower or villa-style dwelling that can be distinguished from the other buildings in the settlement. Although it was defined as an "agricultural small settlement with a farmhouse"⁴. Considering its characteristics, it is possible to suggest that Duvararası was a large farm typical of the region⁵. Duvararası and

³ Aydınöğlü 2010, 251-252: "...categorized some of the farms investigated in this study as the ones which had towers and buildings. In the light of the data collected in this study, we support that these farms should be regarded as complex farmsteads. Some of the farms are huge with complex architecture. These farms include some buildings used for production and storage, different types of tombs, production equipments, plenty of houses, and cisterns as well as a farm house where the owner of the farm or the landlord inhabits... in complex farmsteads, there are buildings around the farm house used for storage and production. These buildings also include the production equipment, which confirms the existence of production in the farms. The production equipment found in such a well protected building in the farmstead in Üçayak supports this claim. There are similar well protected buildings in the farmsteads in Karakabaklı and Gökale. These buildings must have been used for storage and production purposes with their thick walls and elaborate masonry techniques on these walls."

⁴ Şahin 2007, 125, 137.

⁵ Durukan 2023, 69-70.

other similar settlements in Rough Cilicia can be considered as typical examples displaying the features that may be encountered in large farms across the region.

To summarise, the differences between large farms and other rural settlement forms in the region are still unclear and difficulties remain in defining a large farm. This situation can largely be attributed to the lack of written documents; the fact that ruins often yield insufficient evidence, the lack of excavated examples, and the fact that the traditional lifestyle of this mountainous region is still not fully understood.

In this context, some interpretations of the relationships between rural settlement types need to be re-evaluated. For example, an article on the topic includes the following statements:

*"...it has been found that there are a large number of farms or hamlet-type settlements around the communes that are dependent on them... these are more modestly structured, and the agricultural area they dominate is basically dominated by the commune. The communes and the rural settlements around them, such as farms and hamlets, share agricultural land."*⁶

The first thing that draws attention to these statements is the mention of the existence of "farm and hamlet-type settlements dependent on the *kome*". The meaning of the term "dependent" is unclear. It is not explained what kind of dependency relationship or what administrative organisation may have existed in the rural settlements in the region. Another controversial point in the same paragraph is the mention of "...modest farmland under the sovereignty of the commune". The meaning of the sovereignty of a *kome* over a farmland or the farms dependent on a *kome* should be further justified. In the absence of written documents, there is a serious lack of information about the status of the communes and farms in the Olba region. The administrative organisation of the region is unknown. The status of rural settlements, their spheres of influence, the system of administration, and the powers of the local administrator are all unclear. In light of this dearth of information it is necessary to use more cautious language when drawing conclusions. As a result of the conclusions drawn, a series of ambiguities and confusing questions arise. For example: If the surrounding agricultural areas are under the sovereignty of the *kome* and the farms are dependent on the *kome*, is the right of use also at the disposal of the *kome*, i.e. is it collective property? Is it possible for the communes to manage the agricultural areas despite the existence of a central authority? How should the status of the committee be understood within the regional economy? Many questions also arise concerning the farms. How was production carried out on those farms which were allegedly dependent on the communes? If there is no private property and the land is under the sovereignty of the commune, should the farms also be considered as the property of the commune? Who runs them and to whom are the profits transferred? Did the operators always farm with the permission of the commune on which they were dependent? Were they tenant farmers? Who and by what method are decisions taken in such settlements? Therefore, while such questions about the administrative system remain unanswered, making such clear statements about the status of the communes and the surrounding lands may lead to erroneous conclusions.

Another controversial point in the same paragraph by the same authors is the interpretation of the common use of agricultural land. According to this interpretation, *komes*, hamlets and farms use agricultural land in common, which is ambiguous to say the least. However, when the problems of implementation are estimated, seems an unreasonable model. To be able to say that the land was used in common, very precise evidence is needed. However, it will be logical to assume that a person residing in a *kome*, hamlet, or farm may

⁶ Aydınoglu and Özdemir 2020, 110.

have his own agricultural land. Indeed, despite all these unanswerable questions and ambiguous issues, it is recognised, especially in the Roman period, that land was often private ownership. Therefore, instead of talking about farms and hamlets that were “dependent” on the communes, claiming that farmland was “under the sovereignty” of the commune, or thinking about communal agricultural land, it would be more helpful to focus on private ownership. One of the strongest reasons to support this idea is the fact that the Roman state often distributed land as a pension to veteran soldiers, that there were agriculturalists among these veterans, and that there are written records of farmland belonging to Roman veterans in the Olba region⁷.

In addition to these controversial issues, it is still unclear which type of settlement should be defined as a *kome*, or even whether there is another medium-sized settlement type between the *kome* and developed towns. The types of settlements encountered in the countryside, in the absence of inscriptions, are defined by the nature of the buildings or groups of buildings, their location, number and function. These rural settlements, variously named, are defined by some researchers with titles such as *kome*; hamlet; simple farm; and complex farm; while some other researchers refer to them as “small settlements of agricultural quality”; “hilltop settlements of agricultural quality” or “small settlements of agricultural quality with farmhouses”⁸ a common terminological language has as yet not been determined. Furthermore, it is unclear whether some of these settlements can be defined as farms.

As can be seen, uncertainties and debates about rural settlement forms, including farms, continue. The identification of large farms, one of the rural settlement forms, may help to resolve these uncertainties, at least partially. In this context, we may focus on a specific example in the Olba region to determine what a large farm might look like and how it might be recognised.

Figure 2: Karyağdı valley and Asarkale farm (from Google Earth)

⁷ Erten 2019, 110; Sayar 2019, 65.

⁸ Şahin 2007, 137; Aydınoglu 2010, 252; Şahin and Özdizbay 2014, 85.

Could Asarkale be a large farm?

On the banks of the Karyağdı valley extending to the southeast of Olba, about 4 km from the city of Olba, two opposing peaks emerge at a point where the valley bifurcates to the north. The settlement on the eastern summit at the Asar is located in the modern Yeğenli village (figs. 2-4). On the western summit (named Kurşun Kale and discussed in detail below), there is a well-preserved, solitary building of high quality (figs. 3 and 7).

Although there is a valley between these two summits, which are only two hundred metres apart as the crow flies, both summits should be considered as part of a single unit. However, the archaeological studies carried out so far have largely been carried out on the settlement on the eastern summit including the Doric building (fig. 4), which is considered to be a temple, and which has attracted the attention of researchers. This monumental structure, which was evaluated in isolation from its context, led to the misidentification of its function⁹.

Interpretations have differed as to the date of the rectangular Doric building, which was built with local limestone, now largely ruinous, but whose eastern wall is preserved almost to roof level, hitherto it has been unclear why such a monumental building was built in this location and how it relates to the settlement in which it is located (fig. 4). However, taking into account other details of the settlement and questioning the settlement as a whole, a more effective method, in terms of understanding both the character of the settlement and the true identity of the building, will be developed.

An article published in 2014 is important because it covers the remains of other buildings on the same hill including the one identified as a temple¹⁰. Some of the details in this article suggest that the evaluations of the function and dating of the building, which is thought to be a temple, should be reconsidered. The clues detected in the inscription on the architrave of the monument are interesting. These clues have a domino effect and may lead to an understanding of the real functions of both this building and its associated settlement. In short, the correct identification of this monument and its inscription will help to understand whether Asarkale was a large farm and to distinguish the “large farms” in the Olba region.

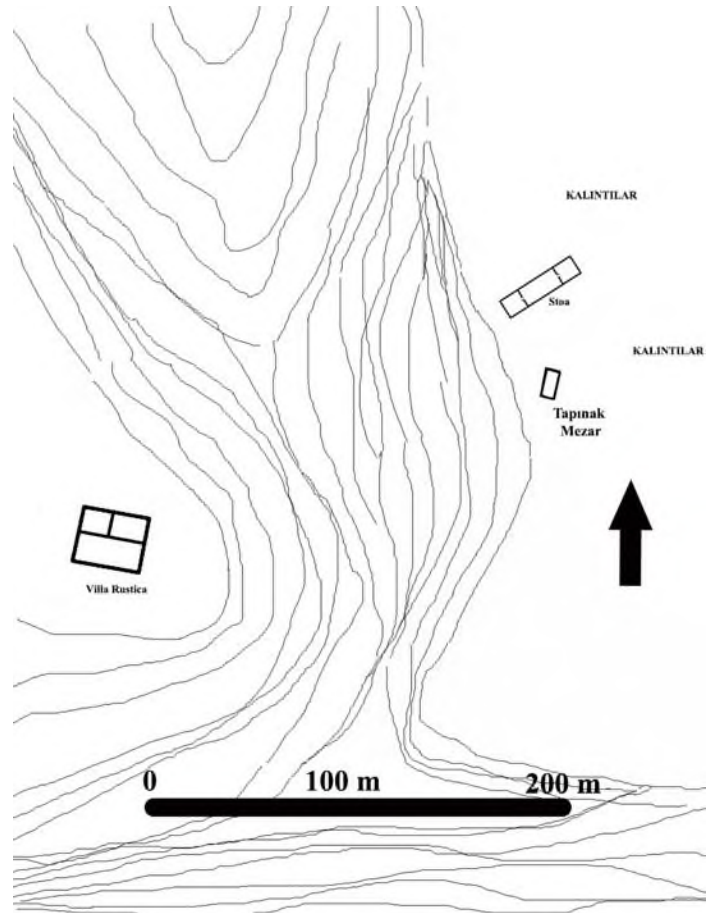

Figure 3: Plan of Asarkale farm (author's drawing)

⁹ Söğüt 1998, 97; Durugönül 2001, 159; Durukan 2003, 231.

¹⁰ Şahin and Özdzibay 2014, 85-121.

Is the monumental structure a “temple” or a “temple tomb”?

The Asarkale monument has all the features of a temple and has been identified as such by researchers who have studied this monument. However, the inscription numbered 1, which was found on the disintegrated architrave of the monument reveals new clues that may refute this. Through its letter characteristics, this inscription is thought to date to the 3-4th centuries AD. It is deciphered as:

*“the son of Hermesianax built it for his wife”.*¹¹

This monument has been identified as a tomb through parallels with other funerary inscriptions with similar expressions. However, a serious contradiction has arisen, as the monument is described as a temple in the publication in question. The researchers who found, deciphered and published the inscription explained this situation as follows:

*“That at least part of the temple was later used as a tomb with a different function is confirmed by the inscription (Inscription No. 1) carved on the aforementioned architrave. According to the inscription, this use must have taken place in the 3rd-4th century AD. Such a second use is not unusual for the temples of Rough Cilicia; an example of it can be found in the rear room of the temple at Iotape 2, in a tomb carved into the podium and covered with slabs.”*¹²

In short, the authors think that “at least part of the building”, which they describe as a temple, was used as a tomb in the 3rd-4th centuries AD, and they support this view with the example of a tomb inside the temple number 2 at Iotape.

Figure 4: Asarkale temple tomb (photo by author)

However, it should be questioned how it is possible for a temple built in the Roman period to have been converted, even partially, into a tomb during a period when paganism was still the predominant belief system. Could a Roman temple have been partially or completely converted into a tomb during the pre-Christian Roman period?

A positive answer to this question seems unlikely. It is unfeasible that an ordinary person would have inscribed on the architrave of a sacred

building the phrase: “the tomb of his wife”. The burial of a person in a temple while the temple is still active is out of the question. For this reason, it is necessary to look at Building 2 at Iotape, the tomb inside the building and the comments about this tomb. The opinions of the researchers working on Building 2 at Iotape vary. In 1998, Söğüt, who analysed this building, gives the following information about the building and the grave:

“There is a grave in the eastern corner of the back room related to a later use (Pl. 25d). The grave was carved as a podium below the level of the stylobate and its inner sides were built with rubble stones and its surface was plastered. It was covered with a slab stone (Pl. 25d). A quadrangular altar stands sideways in the front chamber... We could not get the exact depth of the grave because it was filled

¹¹ Şahin and Özdizbay 2014, 92.

¹² Şahin and Özdizbay 2014, 100.

with spilt materials. As far as can be measured, the grave is 1.80 m long, 0.60 m wide and 0.35 m deep."¹³

In these statements, there is no clue as to the dating of the grave in the east corner of the back room. Although it is said that this burial was made in a "later phase", this is not elaborated. It is not clear whether it is related to Christianity or not. In other words, there is no indication that the building may have been a Roman temple and used as a tomb in the Christian phase. There is also uncertainty as to whether the monumental building containing this tomb was a temple or not. As a matter of fact, Söğüt uses the following statements in footnotes 497 and 498 of the same study:

"This building is labelled as Building 8 by Rosenbaum, Huber and Onurkan, but there is no information that it was a temple... Heberdey-Wilhelm did not say that it was a temple but gave a plan. Hild-Hellenkemper, on the other hand, mentioned a second temple, but did not mention its location."

Although Söğüt identifies it as a temple, no one else refers to Building 2 at Iotape as a temple. In this context, serious uncertainties arose as to whether this building was a temple or a tomb. Townsend and Hoff, who were later interested in this detail, made the important determination that both Building 2 at Iotape and some other buildings thought to be temples in western Rough Cilicia were in fact "temple-tombs".

In short, it is misleading to treat Building 2 at Iotape as an example that supports the idea of burial inside a temple, and it does not seem appropriate to cite it as a comparative example for Asarkale. In other words, the example at Iotape does not have the characteristics to prove that the Asarkale monument is a temple. Under these circumstances, it is necessary to re-evaluate the inscription numbered 1 found on the architrave of Asarkale and to reconsider the interpretations of the identity of the building¹⁴.

G. Evgen, who analysed this example from Asarkale within the scope of his doctoral thesis on Doric buildings in Rough Cilicia, correctly concluded that the monumental building must have been a temple tomb, and not a temple, based on the information provided by the inscription numbered 1¹⁵.

The inscription is dated to the 3rd-4th centuries AD, and though considered to belong to its second use, shows that this building was designed and used as a temple tomb, as G. Evgen has also correctly identified. In other words, this inscription proves that this building was never built as a temple, but as a tomb. Although reuse at different times is a common feature for many buildings, it is unlikely that a Roman temple would have been used for burial in Roman times.

Another clue that may confirm that the structure at Asarkale is a temple tomb, is the fact that Greco-Roman temples built during the Roman period in the Olba region were built in or near large cities¹⁶. In the Roman period a temple's location was expected to meet cultural, demographic and economic parameters. This expectation is directly related to the general condition of the settlement and, more importantly (from the point of view of cultural integration) to conform to official policies of Romanisation. In this context, the methodology of Romanization should be taken into account: Romanization policies were not implemented in the countryside, but firstly and foremost in large, rich and crowded urban centres¹⁷. The location of Asarkale is far from being a priority location for the Romanization process, and

¹³ Söğüt 1998, 68-72.

¹⁴ Townsend and Hoff 2004, 271.

¹⁵ Evgen 2021, 27.

¹⁶ Durukan 2011, 158; Durukan 2019, 99.

¹⁷ Durukan 2011, 168

there is no reason to think that the people living there would have demanded a Roman temple. Therefore, it appears that the location of the Asarkale monument, which is located at a rather remote spot, was more suited to a temple tomb, and not for a Roman temple.

Dating of the Asarkale Temple Tomb

In addition to the debate on the function of the monumental building at Asarkale, its dating is also problematic. Depending on the architectural details of the monument or palaeographic characters of the inscription numbered 1 on the architrave, different researchers date it to the 1st, 2nd or 3rd century AD¹⁸. However, the dating of the building should be re-evaluated by taking into account the socio-economic and political developments of the region; the period when the temple tomb form was introduced to the region; and by utilising similar examples.

The criteria taken into consideration by the researchers who dated the building to the 1st century AD, in the years when the information about the region was more limited, were masonry technique and architectural details¹⁹. It was even suggested that the three niches on the long wall may be associated with Vespasianus, Titus and Domitianus²⁰. However, new findings in recent years, especially about the Romanization process, have shown that these approaches are not the main criteria to be considered in dating this building. In fact, this building is one of the best examples of how dating according to architectural criteria can be misleading, especially in the Olba region. The 1st century BC and 1st century AD in the Olba region were a long period of chaotic processes²¹. Rebellions continued until the middle of the 1st century AD²². The region was ruled by vassal kings until the reign of Vespasianus²³ when Rome began to exert direct control of the region.

The fact that the turmoil ended during the reign of Vespasianus should not be interpreted as a time of waxing Roman influence on architectural culture across the whole of Olba during this period. There is no archaeological data that can confirm this claim, not only in rural areas, but also in urban centres. The reign of Vespasianus, which saw extensive road and bridge development, is too early to make this assertive statement.

In short, although the Roman Empire started to rule the Olba region directly under Vespasianus, the Vespasianus period cannot be defined as the period when Roman culture and architecture became predominant in the Olba countryside. Therefore, it does not seem accurate to date the Asarkale temple tomb to the Vespasian period or to the preceding unsettled times.

Political turmoil directly affects architecture and leads to stagnation. As already mentioned, Roman architecture shows a significant development in the 2nd century AD throughout the region, except in a few major centres. Examples of buildings from the 1st century AD can also be found in Elaiussa Sebaste and Diokaesareia²⁴. This is because these two cities, besides being the capitals of Arkhelaos and of Polemon, are two important centres of the Romanization policies implemented in the region since the reigns of Augustus and Tiberius²⁵. However, at this point, it should be underlined again that the systematic and dense architectural texture bearing the influences of Roman culture in rural settlements

¹⁸ Söğüt 1998, 97; Durugönül 2001, 159; Durukan 2003, 231; Şahin ve Özdizbay 2014, 100; Evgen 2021, 27.

¹⁹ Durugönül 2001, 159; Şahin and Özdizbay 2014, 99.

²⁰ Durukan 2003, 231.

²¹ Mitford 1980, 1241; Durukan 2009a, 81; Durukan 2019, 121.

²² Adak 2006, 123.

²³ Sullivan 1978, 938.

²⁴ Durukan et al. 2013, 350.

²⁵ Durukan 2011, 163.

emerged as of the Hadrianic period, when political and military processes stabilised and cultural integration accelerated. Temple tombs are the most characteristic elements of this texture²⁶.

Under these circumstances, the fact that the building was constructed in the Doric order or that the technique cannot be identified as *isodomica* does not make much sense when dating this temple tomb, which is located in a very remote and rural location and bears strong characteristics of Roman architecture. The date of construction of this building should be considered to be the 2nd century AD at the earliest, not the 1st century AD, with which it has no parallel and is not compatible with the historical, cultural or archaeological development of the region.

Figure 5: Cambazlı temple tomb (photo by author)

The tradition of building temple tombs which emerged in the Olba countryside and the chronology of the development of roof constructions found in these monumental tombs, make it possible to place the Asarkale temple tomb within a narrower date range. Comparable roof construction is seen in the roofs of Cambazlı 1 (fig. 5) and Kanlıdivane T12 tombs²⁷.

There is no evidence that the roof was built over a vault or arch in these funerary monuments. Moreover, although the roof has completely collapsed in all three funerary monuments, the walls up to the roof are still standing and there is no evidence of any damage to these walls due to the collapse of the roof. This suggests that the roofs were lightened and may have originally rested on wooden rafters, since they did not damage the walls during the collapse. These comparanda indicate that the Asarkale example is contemporaneous with the reign of Marcus Aurelius (161-180 AD) when the Cambazlı 1 and Kanlıdivane T12 monuments were built.

The conclusion that the monumental building is a temple tomb dating to the 2nd century AD, raises the questions of what type of settlement it belonged to and what are its social implications in such a remote location. To explain these, it is necessary to consider all the archaeological finds in the vicinity. When evaluated together, it will be possible to both correctly define the settlement on the hill and to determine the meaning of this ostentatious temple tomb in such a remote location.

²⁶ Durukan 2009b, 343.

²⁷ Durukan 2009b, 349.

Selene Epekoos Sacred Area in Asarkale

Inscriptions numbered 2 and 3 dating to the 1st or 2nd century AD were found in a second building extending as a long, thin corridor 50 metres from the temple tomb:

"The inscriptions found in the stoa at the Kurşun Kalesi settlement prove that the goddess Selene was worshipped not only as a grave guardian but also as an Epekoos=hearing/hearing goddess"...

Inscription 2: *"Lucius Secundus (built) the stoa for Selene Epekoos with his own money."*

Inscription 3: *"Elis (?), son of Iulius Rufus, (built) the stoa for Selene Epekoos up to the fifth column with his own money."²⁸*

In both of the inscriptions, the term stoa is encountered and therefore this building is labelled as such. The researchers who published the inscriptions from the stoa and analysed the building have emphasised this view: *"...this stoa was by no means built together with the temple or afterwards in accordance with the plan of the temple; it does not form an edge of the peristyle of an agora complex and an agora is not possible in this settlement which has a rural character; for these reasons, the temple should not be considered as an agora temple, but should be defined as a temple within the city or even within the settlement."²⁹*

It has already been mentioned that the building labelled as a temple was actually a temple tomb. Therefore, inscriptions 2 and 3 raise new questions. For example: Since Asarkale was not a temple, what does the expression "for Selene Epekoos..." in the stoa mean, or if this stoa was built for a sacred area dedicated to Selene Epekoos, where is this area?

It is not possible to answer this and similar questions without archaeological excavations. There is very little information about the sanctuaries within the local belief system and even about the sanctuaries after cultural interaction. However, based on the inscriptions, the existence of a sacred area belonging to Selene Epekoos can be documented. However, the location and form of this sacred area, its relationship with the building defined as a stoa, or whether the stoa itself was a sacred area remains unclear. In other words, it is not yet clear what kind of a picture should be drawn about the sacred area through these clues. However, one of the important points to be underlined is that this sacred space was dedicated to "Epekoos= the goddess of hearing". Because there are strong clues that the gods mentioned with this epithet are gods associated with the abundance of crops, in other words, gods associated with farm life and production. For example, an inscription found in the Lycaonia region reads as follows: *"...a votive inscription has been copied documenting that Longus, the son of a priest named Dionysus, made a votive offering to the all-hearing gods to express his gratitude for the abundance of crops"³⁰*. In short, making offerings to the all-hearing gods for the abundance of crops shows that these gods were associated with agricultural fertility.

To summarise; the discovery that the monumental structure at Asarkale is a temple tomb dating to the 2nd century AD and the discovery of a sacred place belonging to the god worshipped for the fertility of the crops in the immediate vicinity, helped to shape the discussions about the function of the Asarkale settlement.

Can the Asarkale settlement be defined as a large farm?

As mentioned before, it is important to understand the function of the main buildings and structures on the hill and their relationship with each other in order to define the

²⁸ For these inscriptions and this comment see, Şahin and Özdizbay 2014, 97, 98, 105.

²⁹ Şahin and Özdizbay 2014, 92.

³⁰ Kurt 2018, 599.

settlement correctly. In this context, ruins other than the temple tomb and sacred area encountered at Asarkale should also be taken into consideration for an accurate interpretation of the settlement. Researchers describe the building stock in the Asarkale settlement as follows:

*"The ancient settlement has the characteristics of a small agricultural hilltop settlement and measures approximately 300x200 m in diameter. The settlement has a north-south alignment and rises by the topography as it moves towards the north. Starting from the southern skirts of the hill, the remains of approximately 20 rectangular dwellings scattered throughout the settlement can be seen. Immediately to the east and west of these remains are threshing floors with diameters ranging between 8-10 m. As we move towards the north, there are olive oil and wine workshops with single and double pressing pools carved into the bedrock and press-weight stones belonging to these workshops. Approximately 10 pear-shaped cisterns are scattered throughout the settlement by the topography. The temple, which will be discussed below, is located at the highest point in the north of the settlement. There are remains of a stoa about 50 m. northeast of the temple. About 200 m. south of the settlement centre, various khamasoria and their lids were found."*³¹

Although Asarkale is defined as "a small agricultural hilltop settlement" within the framework of these detailed determinations, there are some points that should be questioned in this definition. For example, why the adjective "small" was preferred when defining this settlement. Is this an accurate description of Asarkale? Because even though its dimensions will not change, the correct identification may lead to a different description of the nature of the settlement.

By the term "small", the authors seem to imply a simple village or a modest rural settlement inhabited by an uncrowded community, and not very prosperous economically. But is the description of Asarkale as a "small agricultural hilltop settlement" accurate?

The first question that comes to mind at this point is how the presence of a magnificent temple tomb should be interpreted. This is because such structures were built as status symbols or elements of prestige. Therefore, the definition of Asarkale as a "small agricultural hilltop settlement" raises questions. The most important clue that can help clarify the issue is the temple tomb itself. When this building is analysed in terms of the values it represents, it will also shed light on the profile of the person who had such a magnificent temple tomb built in such a remote location.

Such ostentatious buildings were the most effective way for the nobility and the wealthy to show their power and superiority. They displayed an aura that cowed ordinary people, made them feel helpless, and even caused them to shy away. In this context, it appears that wealthy person or family lived in Asarkale and was buried in such a monument after their death.

The fact that a wealthy person or family lived here can be explained by their occupation, and this is a very important point. The ostentation of the temple tomb indicates that this person living in the countryside had earned a lot of money and reputation through his occupation. At this point, the following question is important to determine the character of the settlement: How is it possible to live in the countryside and become wealthy at the same time?

The point where Asarkale is located is quite far from the sea. For this reason, there seems to be no other option other than agriculture and animal husbandry. The Olba region is not very suitable for agriculture because it is mountainous, but arable land was brought into being through terracing the surrounding slopes and clearing the flatland of stones.

³¹ Şahin and Özdizbay 2014, 85.

Many agricultural terraces or cultivated land on the slopes identified during the investigations around Asarkale revealed that a large area around Asarkale was improved and large-scale agricultural activities were carried out in ancient times. In addition to these, the areas formed as a result of the filling of depressions (dolines) with fertile soil, which are frequently encountered in geologies with limestone structures, make a rich agricultural substrate. Such formations are also encountered around Asarkale and have been taken for agricultural use. In short, it has been determined that every point that had the potential to be cultivated and planted around Asarkale was utilised, and that all areas that could be exploited for agriculture (natural or artificial) were used, despite being a very mountainous region.

What was grown on these lands is closely related to the altitude of the settlement. This area is located at an altitude of approximately 950 m and both the altitude and the topographical conditions are very favourable for vine production, one of the most characteristic and profitable crops across the Mediterranean basin. Therefore, the source of the profits at Asarkale becomes understandable, and it becomes clear that this settlement can be defined as a “large farm” rather than a small settlement.

Figure 6: Asarkale farm and surrounding settlements (from Google Earth)

In the Olba region, farms dating back to the Hellenistic period, but increasing in number during the Roman period, are already known. What distinguishes the farm at Asarkale is the size of the land cultivated or controlled. Although the limits of this size cannot be clearly determined, it is possible to make a rough estimate by looking at the locations of other important settlements around Asarkale. The Asarkale farm is 3 km from each of the settlements of Olba, Yeğenli, and Cambazlı, 5 km from Keşitürkmenli, and 7 km from Hüseyinler (fig. 6).

These measurements represent distances as the crow flies. Asarkale is located in the middle of these settlements, and to make an analogy, it can be thought that the settlements

mentioned above form a circle with a diameter of approximately 9-10 km. Asarkale is located near the centre of this circle. It would not be correct to consider the entire 75 sq. km. hilly area enclosed by this circle as the land of this farm. However, even this rough calculation suggests that the land controlled by Asarkale may have had at least a few kilometres of borderline, an unusual size for the Olba region, especially when terracing activities are taken into account.

To summarise; the ostentatious temple tomb at the most dominant point of Asarkale seems to indicate a significant wealth based on large-scale agricultural activities. Also, the construction of ostentatious tombs by the wealthy on their lands in order to display their prestige is not exclusive to the Olba region. A recent study has shown that the temple tomb at Mezgitkale is also an impressive example of this kind of construction³².

However, monumental tombs and large terraced agricultural fields are not the only distinguishing features of large farms. As will be recalled, workshops, storerooms, cisterns, tombs of various forms and sacred sites (as indicated by epigraphic documents) are other forms of buildings expected to be present on large farms³³. The building stock at the settlement of Asarkale fits this picture exactly.

The only thing that can be considered missing, is the villa rustica, which is to be expected on a large farm, especially under the influence of Roman culture. The available data are quite satisfactory to interpret Asarkale as a large farm established in the Roman period. However, the identification of a villa rustica in this vicinity will reinforce this situation. So, does such a building exist and if so, where should it be searched for?

A Villa Rustica in Asarkale

On the eastern summit of the valley bifurcating at the point where Asarkale is located, there is a temple tomb; while on the western summit, there is a magnificent building with a wonderful view, built against the slope, two-storeyed and multi-roomed and described as a domestic residence due to its large windows (fig. 7). The ruins of this building, popularly known as Kurşun Kale, are very well preserved. Due to its peculiar position on the steep slope and its solitude, no clear determination of the function of this building has been put forward. The views of the researchers about this site are as follows:

“About 300 m north of the settlement, on the slope of the hill opposite the Karyağdı Valley, a two-storey Roman house was found. The building has isodomic masonry. The entrance door is on the east and the windows face south. The ridge of the building was obtained by levelling the bedrock. The arches found in the interior spaces of the building indicate that this building has two storeys. The rooms on both

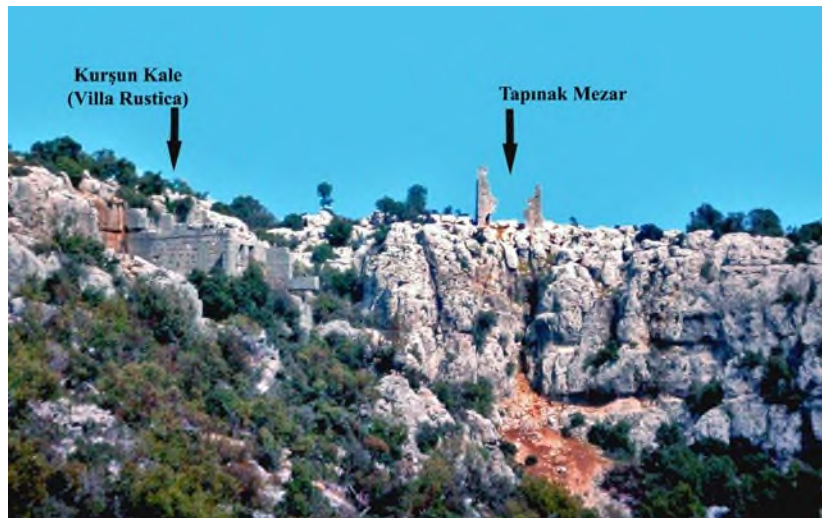

Figure 7: Asarkale, locations of villa rustica and temple tomb (photo by

³² Subaşı 2023, 70; Subaşı 2024, 212-214.

³³ Erten 2012, 69.

floors are connected by doorways. There are cisterns and workshops in the flat area just above the building, which we think belonged to a local ruler.”³⁴

The identification of the building as a Roman house is accurate. However, the assessment that it may have been the residence of a local ruler awaits a more detailed explanation, due to its distance from major settlements. In particular, the fact that Asarkale, on the opposite hill, three hundred metres away as the crow flies, is a large farm suggests that this Roman house must have been part of the same complex and must have belonged to a wealthy landowner.

When all the features of the settlement are considered together, it becomes clear that each building is a part of the “big farm”, and the unidentified buildings become meaningful. This approach makes it possible to identify this Roman house as a “villa rustica”. Standing alone on the dominant point of the valley, this large civilian building is an unusual example due to its location, and it is understood that the agricultural activity spread over a very large area was managed by the owner of the farm, who seems to have lived in this building. Otherwise, it is not possible to attribute a function or make sense of this ostentatious building, and which seems vulnerable, due to its large windows. The interpretation of this building as a villa rustica will set a good example for the identification of similar buildings in the Olba region and by extension whether the complexes associated with these building forms are also large farms.

The addition of the villa rustica to the extensive and refined agricultural lands, agricultural terraces, temple tombs, sacred spaces, and numerous spaces and equipment indicative of agricultural production fulfils all the criteria necessary to define Asarkale as a large farm. Under these circumstances, Asarkale should be considered as an important example that can help to understand other large farms in the region, both in terms of its interesting location, building stock and the relationship of the its buildings with the topography.

Conclusion

The small rural settlements in the Olba region, which has a mountainous and rugged topography, are not fully identifiable and distinguishable due to the lack of archaeological studies and written documents. Comparing the local cultural elements in this region, which are entirely dependent on geography, with other known regions of the ancient world is often inconclusive. Rural settlement types are also included in this scope and it is still difficult to recognise whether a small settlement is a hamlet, a village or a farm. This ambiguity also extends to large farms, and these facilities for agricultural production are often confused with small-scale village-like settlements. This confusion not only clouds interpretation of the social structure of the Olba region, which is already lacking, but also causes problems and confusion in the opposite direction.

The investigations carried out at Asarkale, located in the centre of the Olba region, have shown that this settlement has been misinterpreted until today and that it should be defined as a “large farm”. In addition, the findings at Asarkale have revealed how the criteria to be taken into account when looking for examples of large farms in the Olba region can vary. The building, which had previously been identified as a temple belonging to the 1st century AD, should instead be interpreted as a funerary monument dating to the 2nd century AD. The Roman house previously considered as a residence belonging to a local ruler was actually the villa rustica of a large farm; the realisation that the terraced or stone-

³⁴ Şahin 2007, 129. fig. 66.

free agricultural lands spread over a large area were managed from this centre; and the realisation of how the building termed the villa rustica can vary in terms of location and plan will contribute to the identification of other large farms in the Olba region and will make it easier to distinguish them from other rural settlements.

In short, it is understood that all the elements that should be found in a typical Roman farm are present in Asarkale, while the elements defined as sanctuary and stoa should be interpreted within the framework of local customs. The impressive locations of the villa and the temple tomb can easily be felt to have provided the landowner with a sense of prestige and superiority. These findings suggest that the topographical structure of Olba and the local cultural texture developed accordingly were always at the forefront during the establishment of these settlements. In Asarkale, the owner of the farm, although influenced by the dominant character of Roman culture in the 2nd century AD, seems to have produced local solutions suited to the rugged terrain and we may take this as valid for the Olba region in general. Therefore, these determinations made in Asarkale will bring new perspectives to both the study of the local social texture and to the lifestyle of the people of the region, to settlement planning studies, and to the understanding of the processes of cultural interaction.

Bibliography

- Adak, M. 2006. "Batı Toroslar'da Yerel Ayaklanmalar ve Eşkıyalık." *Olba* XIV: 105-126.
- Aydinoğlu, Ü. 2010. "The Farms in Rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Period." *Adalya* 12: 243-282.
- Aydinoğlu, Ü. and O. Özdemir. 2020. "Kırsal ve Kent: Yerleşim Formları, Yerleşim Düzenlemesi ve Ekonomik İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme." In *Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi*, Eds. A. Mörel, G. Kaşka, H. Köker, M. Kaşka, M. Fırat and S. O. Akgönül, 106-118. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Durugönül, S. 2001. "Die kaiserzeitliche Baupolitik im Rauhen Kilikien am Beispiel zweier Tempelbauten." In *Rom und die Provinzen, Gedenkschrift für Hanns Gabelmann*, Eds. G. Brands, 157-161. Bonn: Philipp von Zabern
- Durukan, M. 2003. "Olba/Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlemesi Üzerine Yeni Bir Görüş." *Olba* VII: 219-238.
- Durukan, M. 2009a. "The Connection of Eastern and Central Cilicia with Piracy." *Adalya* XII: 77-102.
- Durukan, M. 2009b. "Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia." *Byzas* 9: 343-370.
- Durukan, M. 2011. "Olba Teritoryumunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri." *Adalya* XIV: 137-188.
- Durukan, M. 2019. *Olba, Hanedanlık ve Sonrası*. Mersin.
- Durukan, M. 2023. *Doğu Dağlık Kilikia (Olba) Bölgesinde Dinsel Dönüşüm ve Sembolizm*. Mersin.
- Durukan, M., D. Kaplan and E. Aşkın. 2013. "Septimius Severus Döneminde Elaiussa Sebaste'nin Duraklaması, Korykos'un Yükselişi." *Olba* XXI: 345-370.
- Erten, E. 2012. "Olba'da Roma İmparatorluk Döneminde Tarım ve Yerleşim." *Seleucia* II: 61-76.

- Erten, E. 2019. "Kazı Verileri Işığında Olba'da Hellenleşme ve Romalılaşma Süreçlerine İlişkin Yaklaşımlar." In *Sebaste: Studies in Honour of Eugenia Equini Schneider*, Eds. A. Polosa, H. A. Kızırlarslanoğlu ve M. Oral), 103-121. İstanbul: Ege Yayınları.
- Evgen, G. 2021. "Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Dor Düzeninde İnşa Edilen Yapılar." Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Kurt, M. 2018. "Antik Lykaonia'da Tarımsal Üretim ve Malikaneler." In *Anadolu'nun Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat*, Eds. L. G. Gökçek, E. Yıldırım ve O. Pekşen), 597-637. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Mitford, T.B. 1980. "Roman Rough Cilicia." In *Band 7/2. Halbband Politische Geschichte (Provinzen und Randoölker: Griechischer Balkanraum; Kleinasien [Forts.])*. Ed. H. Temporini, 1230-1261. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110860429-016>
- Mörel, A. 2014. "Dağlık Kilikia Bölgesinde (Olba Territoriumu) Özköy Antik Yerleşimi: Tarımsal Organizasyon ve Yerleşim Düzenlemesi." In *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri - Yerleşim Arkeolojisi Serisi 4 (YAS 4)*, Ed. B. Erciyas and E. Sökmen, 147-171. İstanbul: Ege Yayınları.
- Sayar, M.H. 2019. "Roma İmparatorluk Döneminde Olba Arazisine Yerleştirilen Emekli Askerler." *Seleucia IX*: 65-74
- Söğüt, B. 1998. "Kilikia Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Subaşı, B. 2023. "Mezgitkale Anıtı." Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Subaşı, B. 2024. "Mezgitkale Anıtı'nın Mimari Özellikleri ve Olba Bölgesi'nin Kültürel Dokusu İçindeki Anlamı." *Cedrus XII*: 195-216
- Sullivan, R.D. 1978. "Priesthoods of the Eastern Dynastic Aristocracy." In *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens, Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976, Vol. 2*, 914-939. Leiden: E.J. Brill.
- Şahin, H. 2007. "Doğu Dağlık Kilikia: Polis-Khora İlişkileri Üzerine İlk Düşünceler." *Colloquium Anatolicum VI*: 115-179.
- Şahin, H. and A. Özdizbay. 2014. "Dağlık Kilikia Kurşun Kalesi Tapınağı ve Stoasına İlişkin Yeni Öneriler." *Adalya XVII*: 85-122.
- Townsend, R.F. and M.C. Hoff. 2004. "Monumental Tomb Architecture in Western Rough Cilicia", *ÖJh* 73: 251-280.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 47-90
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.65

Araştırma Makalesi

Sinop Müzesi'nden Bir Grup Roma Amphorası Üzerinden MÖ 1. Yüzyıl - MS 7. Yüzyıl Arası Karadeniz Ticaretine Genel Bir Bakış

Billur TEKKÖK-KARAÖZ*

Babür Mehmet AKARSU**

Deniz TAMER***

Ebru TAMER****

Öz

* Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, SBE Sanat Tarihi ve Müzecilik Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye.
E-Mail: tekkok@baskent.edu.tr
Orcid id: 0000-0001-8943-0215

** Dr. Öğr. Üyesi Babür Mehmet Akarsu, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sinop/Türkiye.
E-mail: baburakarsu@sinop.edu.tr
Orcid id: 0000-0003-0004-8963

*** Dr. Deniz Tamer, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara/Türkiye.
E-Mail: deniztamerr09@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-4962-264X

**** Ebru TAMER, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya/Türkiye.
E-mail: ekirkanli@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-6501-1515

Sorumlu Yazar: Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Ankara/Türkiye.
E-Mail: tekkok@baskent.edu.tr.

Geliş Tarihi: 25.03.2024
Kabul Tarihi: 24.08.2024
Online Yayın Tarihi: 14.10.2024

Makale Künyesi: Tekkök Karaöz, B. B.M. Akarsu, D. Tamer ve E. Tamer 2024. "Sinop Müzesi'nden Bir Grup Roma Amphorası Üzerinden MÖ 1. Yüzyıl - MS 7. Yüzyıl Arası Karadeniz Ticaretine Genel Bir Bakış." *Arkhaia Anatolika* 7: 47-90. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.65>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında %25 oranında katkı sunmuşlardır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

* Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Bu makale Sinop Müzesi'nde bulunan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait ithal amphoraların tipolojik çalışması ile Karadeniz Bölgesi'ndeki ticari hareketin amphora dağılımı üzerinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Denizden ya da temel sondaj kazılarında bulunmuş olup Sinop Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan Roma Dönemi'ne ait 35 adet ithal ticari amphora, Karadeniz kıyılarının ticari potansiyelinin ve bu potansiyelin kronolojik açıdan öneminin göstergesidir. Karadeniz kıyılarının antik dönemdeki ticari hareketliliğinin ve deniz ticaret rotasının, makale kapsamında incelenen amphora buluntuları yoluyla izlenebilmesi oldukça önemlidir. Türkiye müzelerinde yer alan amphoraların bilim dünyasına sunulması, bölgelerin ekonomik tarihi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bilimsel kazılar dışında bulunmuş olan bu eserler Akdeniz-Karadeniz-Ege-Doğu Akdeniz ticareti bağlamında Anadolu Yarımadası'nın rolünü değerlendirmek açısından oldukça önemlidir. Çalışma kapsamında Brindisi, Sicilya Boru Tipi (Scilian Tubular), Dressel 1, Lamboglia II, Havuç Formlu, Dressel 2-4, Geç Rhodos, Dressel 24 similis, Kapitän II, Zemer 41, Augst 46, Geç Roma 1 (LRA 1), Geç Roma 2 (LRA 2) ve Geç Roma 4 (LRA 4) amphoraları incelenmiştir. Roma İmparatorluk sınırlarının Levant Bölgesi'ne ulaşması ile birlikte Doğu Akdeniz dünyasında görülen değişimin Karadeniz Bölgesi'ne de yansması, Akdeniz Bölgesi ile olan sıkı ticari bağların bir sonucudur. Ayrıca Roma hâkimiyetiyle birlikte birçok yeni şehrin ve var olan şehirlerde ise sivil ya da askeri koloninin kurulması, Roma amphora tiplerinin Karadeniz'de görülmesiyle yakından ilişkilidir. Antik Sinope'nin MÖ 8. yüzyıldan itibaren aktif bir deniz rotası üzerinde yer aldığı bilinmektedir. Makale kapsamında değerlendirilen amphoralar ile kentten Roma İmparatorluk Dönemi'nde de bu önemini devam ettirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Roma Dönemi, Ticaret, Amphora, Sinop Müzesi.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 47-90
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.65

Research Article

A General Overview of the Black Sea Trade between the 1st Century BC and the 7th Century AD through a Group of Roman Amphoras from the Sinop Museum

Billur TEKKÖK-KARAÖZ*

Babür Mehmet AKARSU**

Deniz TAMER***

Ebru TAMER****

Abstract

This article aims to evaluate the commercial interaction of the Black Sea region through the distribution of amphorae by typological study of imported amphoras dating back to the Roman imperial period. The 35 imported commercial amphorae from the Roman period, recovered from the sea or foundation excavations and purchased by the Sinop Museum, are indicators of the commercial potential of the Black Sea coast and the chronological importance of this potential. It is very important to trace the commercial activity and maritime trade routes of the Black Sea coast in the ancient period through the amphora finds examined in this article. Publication of the amphorae in Turkish museums is essential to represent economic history of the regions. These artifacts were found sporadic not via scientific excavations, they are still important in terms of evaluating the role of the Anatolian Peninsula in the Mediterranean-Black Sea-Aegean-Eastern Mediterranean trade. In this study, Brindisi, Sicilian Tubular, Dressel 1, Lamboglia II, Carrot Formed, DR 2-4, Late Rhodian, DR 24 similis, Kapitän II, Zemer 41, Augst 46, LRA 1, LRA 2 and LRA 4 amphorae were examined. With the borders of the Roman Empire reaching the Levant, the change taking place in the Eastern Mediterranean was also reflected in the Black Sea Region. The close commercial ties of the Black Sea Basin with the Mediterranean Region, the establishment of many new cities, especially after the Black Sea came under Roman rule, and the establishment of civil or military colonies in existing cities are closely related to the imports during the Roman period. Ancient Sinope is known to have been located on an active maritime route since the 8th century BC. The amphorae analyzed in this article show that the city maintained its importance during the Roman imperial period.

Keywords: Black Sea, Roman period, trade, amphorae, Sinop Museum.

* Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz, Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, ISS, Department of Art History and Museology, Ankara/Türkiye.
E-mail: tekkok@baskent.edu.tr
Orcid id: 0000-0001-8943-0215

** Assist. Prof. Dr. Babür Mehmet Akarsu, Sinop University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Archaeology, Sinop/Türkiye.
E-mail: baburakarsu@sinop.edu.tr
Orcid id: 0000-0003-0004-8963

*** Dr. Deniz Tamer, Ministry of Culture and Tourism, Ankara/Türkiye.
E-Mail: deniztamerr09@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-4962-264X

**** Ebru TAMER, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Classical Archaeology, Konya/Türkiye.
E-mail: ekirkanli@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-6501-1515

Corresponding Author: Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz, Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Ankara/Türkiye.
E-mail: tekkok@baskent.edu.tr.

Received Date: 25.03.2024
Acceptance Date: 24.08.2024
Online Publication Date: 14.10.2024

Citation: Tekkök Karaöz, B. B.M. Akarsu, D. Tamer ve E. Tamer 2024. "A General Overview of the Black Sea Trade between the 1st Century BC and the 7th Century AD through a Group of Roman Amphoras from the Sinop Museum." *Arkhaia Anatolika* 7: 47-90.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.65>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Author Contribution: The authors, designing the study; data collection; data analysis; writing the article; contributed to the submission and revision of the article (BTK 25%, BMA 25%, DT 25% and ET 25%).

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Giriş

Antik Çağ'da Sinope'nin doğu sınırını Halys (Kızılırmak), güney sınırını Olgassys (İlgaz) dağları oluştururken batı sınırı ise tam bilinmemektedir¹ (fig. 1). İçlerinde Sinope'nin de yer aldığı ve birbirlerine kıyı şeridini takip eden deniz yoluyla bağlanan güney Karadeniz kıyı yerleşimlerinin² belirlenmesinde, iç bölgelerle olan ticari ve askeri amaçlı yol güzergâhları belirleyici olmuştur³.

Miletoslular Karadeniz'de 90 kadar koloni kurmuştur⁴. MÖ 7. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen ilk kolonizasyon hareketi, Apollonia Pontike, Histria, Olbia, Sinope ve Amisos'un kuruluşuyla sonuçlanmıştır⁵. Sinope'nin, Trapezus'taki maden yataklarının kullanılması için kurulmuş olduğu düşünülmektedir⁶. Kentin Alyattes ve Kroisos Dönemi'nde Lydia egemenliğinde olduğu, Kyros ile Pers hâkimiyetine geçtiği bilinmektedir⁷. Perikles Dönemi'nde kent bir Atina kolonisi haline gelmekle birlikte⁸ Pers hâkimiyeti devam etmiştir⁹. III. Aleksandros Dönemi'nde satrapların idaresinde kalan Sinope, daha sonra Eumenes, Antigonos, Lysimakhos ve Seleukos yönetimine geçmiştir¹⁰.

Figür 1: Sinope antik kenti ve çevresi (<https://imperium.ahlfeldt.se/>)

I. Pharnakes tarafından MÖ 183'te Pontos Krallığına dahil edilen Sinope, krallığın başkenti ve donanma üssü haline gelmiştir¹¹. III. Mithridates savaşları sırasında Lucullus, içlerinde Sinope'nin de¹² yer aldığı kıyı kentlerini Roma hâkimiyeti altına almıştır¹³.

¹ Strab. XII. 3. 11, 12 (C 546); Robinson 1906, 129, 130.

² Miller 1916, 10; Podossinov 2012, 203, 204; Bryer ve Winfield 1985, 18-20.

³ Yarımada özelliği ile doğal bir liman olan Sinope'den (Sinop) güneye inen ticaret yolu Amnias (Gök Nehri) Vadisi'ne ulaşır. Doğuya doğru sahilden en önemli ve yakın kent Paurae (Bafra)'dır, bk. Bryer ve Winfield 1985, 7, 11-12.

⁴ Plin. *nat.* V. 112; Işık 2001, 6.

⁵ Roebuck 1959, 121; Kolonilerin kuruluş tarihleri için bk. Hammond 1959, 655, 656.

⁶ Koçak 2006, 23; Kentin kuruluş tarihi için bk. Slattery 1987, 6; Roebuck 1959, 118-120. Kentin arkeolojik buluntular üzerinden tarihlendirilmesine ilişkin yorumlar için bk. Akurgal 1955, 15, 17; Akurgal 1956, 48; Akurgal ve Budde 1956, 4; Boysal 1958, 23-26; Görkay 2020, 350-353.

⁷ Hdt. I. 28, 75-86.

⁸ Plut. *Per.* 20; Robinson 1906, 143, 149; French 1990, 45; French 1991, 141-142; Kentteki Atina hakimiyetini gösteren arkeolojik verilerin değerlendirilmesi için bk. Görkay 2020, 363.

⁹ Robinson 1906, 245-246.

¹⁰ Diod. *Bibl.* XVIII. 3, 6, 36-39; XIX 44, 64-76; XX. 111.

¹¹ Strab. XII. 3. 11 (C 546); App. *Mithr.* 113; Magie 1950, 185; Ghişa 2010, 109.

¹² Plut. *Luc.* XXIII. 3.

Pompeius ise Mithridates savaşları sonunda Pontos Krallığı topraklarında düzenlemeler (Lex Pompeia) yapmış¹⁴ ve Sinope'ye otonomi hakkı tanıyarak, Karadeniz ticaretinde yer almasını sağlamıştır¹⁵. Pompeius, Pontos Krallığı'nın Armenia ve Kolkhis dışında kalan kısmını Pontus Eyaleti yapmış ve MÖ 74'te Bithynia'nın da eklenmesiyle tek bir eyalet haline getirmiştir¹⁶. Ayrıca Pontus'un Romalılaşmasını sağlamak amacıyla Bithynia-Armenia ticaret yolu üzerinde yeni kentler kurmuştur¹⁷. Caesar ise Amisos ve Sinope'yi özgür kent statüsüne getirerek, ticaretin canlanması için Yunan ve Romalı tüccarların bölgeye gelmesini teşvik etmiş¹⁸ ve Sinope'de bir koloni (Colonia Iulia Felix Sinopensis) kurmuştur¹⁹. Caesar, Pompeius tarafından yapılan düzenlemeleri genel hatları ile değiştirmeden bırakmıştır²⁰. Bu uygulamalar Augustus tarafından da kabul edilmiş ve MS 1. ve 2. yüzyıl Roma yönetimine bir model olarak kalmıştır²¹. Augustus Dönemi'nde *principatus* sisteminin kurulmasıyla birlikte²², Sinope'nin içinde bulunduğu *Bithynia et Pontus* Eyaleti'nin valisi senato tarafından atanmıştır²³.

Traianus Dönemi'nde Bithynia-Pontus bir imparator eyaleti haline gelmiş²⁴, Antonius Pius tarafından tekrar senato eyaleti yapılmış, Marcus Aurelius ise eyaleti *legatus*ları aracılığı ile yöneterek imparator eyaleti haline getirmiştir²⁵. Traianus Dönemi'nde Sinope, Amisos ve Trapezos limanlarının geliştirilmesi²⁶, Hadrianus'un Trapezos'ta ikinci bir liman daha inşa ettirmesi²⁷, bölgenin jeopolitik ve stratejik değerini göstermektedir. MS 3. yüzyılda Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan topraklar *Bithynia et Pontus* ve Galatia Cappadocia eyaleti arasında paylaşılmış, Sinope ise *Bithynia et Pontus* Eyalet sınırları içerisinde kalmıştır²⁸. Karadeniz'de kurulan Roma hâkimiyeti MS 276'da Karadeniz'in kuzeyinden gelen Maotidlerin birçok kentle birlikte Sinope'yi ele geçirmeleriyle kesintiye uğramıştır²⁹.

Diocletianus reformları kapsamında Sinope; Doğu *praefectliği*, Diocesis Pontica'nın Helenopontus Eyaleti içerisinde yer almıştır. MS 5. yüzyıl başında II. Theodosius reformları kapsamında Diocesis Pontica'nın *Vicarius*'u içinde Sinope'nin yer aldığı Paphlagonia eyaleti de olmak üzere toplam 11 eyaletin yönetimini almıştır³⁰.

¹³ Plut. *Luc.* XXXV. 5; Cass. Dio. XXXVI. 43. 2.

¹⁴ Olshausen 1980, 905-908 ; Mitford 1980, 1172.

¹⁵ Magie 1950, 369; Kallert-Marx 1995, 327.

¹⁶ Strab. XII. 3. 1 (C 541); XII. 3. 6 (C 543); Diod. *Bibl.* XL. 4; Oktan 2008, 52.

¹⁷ Plut. *Pomp.* XXXII. 11, 12; Bithynia'da Khalkedon'dan başlayarak sırasıyla Herakleia (Karadeniz Ereğlisi) ve Tieion kentlerini kateden ve Sinope'de (Sinop) son bulan kıyı yolu, Sinope'den sonra Euphrates (Fırat) *limes*lerine kadar uzanıyor ve daha çok askeri amaçlara hizmet ediyordu. Deniz yolu daha yaygın olarak kullanılmakla beraber Bithynia ile Pontos arasındaki kara iletişiminin sadece bu yol sayesinde sağlanabildiği anlaşılmaktadır. Doğu sınırındaki askeri hareketlilikler sebebiyle bu yol MS 1. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar devamlı olarak onarım görmüştür, bk. Marek 2003, 58.

¹⁸ Magie 1950, 414.

¹⁹ Anadolu'da koloni hukukuna dayalı (*Lex Coloniae*) yerleşmeler C. Iulius Caesar zamanında kurulmuş ve Caesar, Gracchus'un veteran koloni modelini uygulamaya devam etmiştir, bk. Levick 1967, 4, 5; Miller 1916, 644; Magie 1950, 414, 460.

²⁰ Cass. Dio. 42. 48. 3; 42. 49. 1.

²¹ Macro 1980, 666.

²² Eyaletler, MÖ 27'de senato ve Augustus arasındaki uzlaşma sonucunda bir *senatus consultum* ile senato eyaletleri ve imparator eyaletleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır, bk. Strab. XVII. 3. 25 (C 840); Brunt 1984, 432; Millar 1966, 156; Akşit 1976, 50; Demircioğlu 1970, 450.

²³ Robinson 1906, 262; Sherk 1955, 403.

²⁴ Akşit 1985, 179; Magie 1950, 1454, 1532.

²⁵ Kaya 2005, 24.

²⁶ Crow ve Hill 1995, 253, 254.

²⁷ Cumont ve Cumont 1906, 343-364; Özsaıt 2000, 41.

²⁸ Drakoulis 2012, 82.

²⁹ Akşit 1985, 445; French 1991, 149.

³⁰ Diocletianus ve Constantin tarafından oluşturulan bu idari sistemin ayrıntıları için bk. Ostrogorsky 1999, 31-33.

MS 6. yüzyılda Hierokles'in *Synekdemos*'unda³¹ Diocesis Pontica aynı kalırken dört kıyı eyaletinden Paphlagonia ve Helenopontus'un sınırlarının MS 5. yüzyıldan farklılaştığı görülmektedir³². MS 6. yüzyılda Iustinianus Dönemi'nde bir değişim olmuş Paphlagonia ve Honorias eyaletleri Paphlagonia adı altında birleştirilmiştir. Eyaletin valisi sivil ve askeri otoriteyi elinde tutan *spectabilis* olarak *Praetor Paphlagoniae Iustinianus* ünvanıyla yönetimde bulunmuştur. Aynı şekilde Helenopontus adı altında Helenopontus ve Pontus Polemoniacus'un bir kısmı birleştirilmiştir. Bu uygulama 548'de sona erdirilmiş ve 8. yüzyılda oluşturulan *Thema* idari sistemine kadar *Synekdemos*'ta belirtilen durum devam etmiştir³³. Karadeniz Bölgesi'ndeki eyaletlerde uygulanan yerleşim sistemi ve buna bağlı hiyerarşiye göre erken Bizans Dönemi'nde Amaseia'nın (Amasya) başkent olduğu Helenopontus eyaletinde Sinope bir şehir olarak görülmektedir³⁴.

Sinop ve çevresinde balıkçılar tarafından denizden getirilen ya da temel kazıları sırasında ortaya çıkan ve Sinop Müzesi envanterine alınan 35 adet Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönemi ithal amphora, makalenin konusunu oluşturmaktadır³⁵. Bu kapsamda kronolojik olarak Brindisi, Sicilian Tubular, Dressel 1, Lamboglia II, Havuç formu, DR 2-4, Geç Rhodos, DR 24 similis, Kapitän 2, Zemer 41, Augst 46, LRA 1 A, B, LRA 2 A, B ve C, LRA 4 amphoraları incelenmiştir.

Makale kapsamında incelenen amphoralar kronolojiye bağlı olarak erkenden geç örnekler doğru sıralanmış ve genel bilgileri verildikten sonra Sinop Müzesi'nde bulunan örneklerin form özellikleri anlatılmıştır. Kontekst bilgileri bulunmadığından, Anadolu ve Karadeniz örnekleri üzerinden paralellik kurulan her bir parça için genel bir tarih aralığı verilme yoluna gidilmiştir. Amphoralara ait ölçü, hamur rengi ve katkılara katalog bölümünde yer verilmiştir.

Brindisi Amphorası (Kat. No. 1; Lev. 1.1)

Brindisi amphoraları, Palazzo Grubu³⁶ ya da Apani amphoraları³⁷ olarak da bilinen, Adriyatik Denizi kıyısındaki Apani çöplük ve fırın alanı çalışmalarından sonra bu alanın kuzeyindeki Brindisi'den (Brundisium) ismini almış ve yalnızca İtalya'nın Brindisi bölgesinde üretilmiş bir amphora çeşididir³⁸. Apani atölyesi buluntuları ilk ve kapsamlı çalışmayı sunmakla beraber, Manacorda tarafından Giancola atölyesinde de farklı boyutlu, benzer ve daha ince örneklerin olduğu tespit edilmiştir³⁹. Apulia bölgesi zeytinyağını taşımak amacıyla kullanılmış olan Brindisi amphoralarının⁴⁰ üretimi MÖ 2. yüzyılın sonlarından geç Augustus Dönemi'ne dek devam etmiştir⁴¹.

³¹ Hier. *Syn.* 702.

³² MS 3. yüzyılda Sinope, *Bithynia et Pontus*, MS 4. yüzyılda Diospontus, MS 5. yüzyılda Paphlagonia, MS 6. yüzyılda Helenopontus yönetim sınırları içerisinde kalmaktadır, bk. Talbert 2000, map 100-102; Jones 1964, map III, map VI.

³³ Belke 1996, 67-68.

³⁴ Bu eyaletin başkenti Amaseia olup, altı polise ve 22 köy-kasabaya (*komai-khoria*) sahiptir. Drakoulis 2012, 85-86.

³⁵ Makale kapsamında incelenen amphoralar Sinop Müzesi envanterine iki yoldan kazandırılmıştır. Kat. no. 3, 6, 12 ve 13 Sinop kenti içerisinde müze tarafından yapılan sondaj ve temel kazılarında bulunarak müzeye getirilmiştir. Kat. no. 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 ve 33 ise deniz batıklarından bulunmuş ve satın alma yoluyla müze envanterine dahil edilmiştir. Kat. no. 8 ve 11, Bodrum Müzesi'nden, kat. no. 35 ise Marmaris Müzesi'nden Sinop Müzesi'ne getirilmiştir. Bu amphoraların farklı müzelerden getirilmelerine rağmen çalışma kapsamında alınmalarının nedeni, Karadeniz Havzası'nın tamamına yayılmış olmaları ve Karadeniz amphora ticaretinde çok geniş bir yer bulmalarıdır.

³⁶ Palazzo 1989, 550-553.

³⁷ Manacorda 1990, 389.

³⁸ Sciarra 1972, 29-34.

³⁹ Manacorda 1990, 389, dn. 48.

⁴⁰ Empereur ve Hesnard 1987, 34. Amphoranın şarap taşıdığı da düşünülmektedir, bk. Panella 1973.

⁴¹ Şenol 2000, 289; Bezeczyk 2013, 110.

Sinop Müzesi'nde bulunan Brindisi amphorasının kalınlaştırılmış ve yuvarlatılmış dışa çekik ağız kenarı dışta bant şeklindedir. Üst kısmında iki adet karakteristik kalın yiv bulunan konik bir boyna sahiptir. Yuvarlak kesitli kulplar, boynun üst kısmı ile omuza birleştirilmiştir. Ovoid gövdeli, küçük ve sivriltilmiş basit diptir. Benzer örnekleri Ephesos Yamaç Ev dolgusunda⁴², Stobi'de⁴³, Belbek Nehri aşağı kesimlerinde⁴⁴ ve Olbia'da⁴⁵ bulunmuştur⁴⁶. Ayrıca İskenderiye Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı örnekler de vardır⁴⁷. Sinop Müzesi'nde bulunan Brindisi amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir.

Sicilya Kökenli Boru Tipli (Tubular) Amphora (Kat. No. 2; Lev. 1.2)

Sicilya kökenli boru tipli amphoraların kökeni ile ilgili birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Wolff, *Tubular* amphoralarının Cintas 312⁴⁸ ve Mana Tip C⁴⁹ amphoralarından geliştiğini belirtmiştir⁵⁰. Botte, MÖ 2. ve 1. yüzyılda üretilmiş olan bu tipleri Sicilya kökenli tüp ya da boru biçimli amphoralar olarak tanımlanmış⁵¹ ve tuzlanmış balık taşımacılığında kullanıldığını belirtmiştir⁵².

Ege'de sınırlı bir dolaşıma sahip olduğu düşünülen⁵³ bu amphoraların, Türkiye, İsrail, Yunanistan ve Girit'te bulunduğu ortaya çıkarılmış ve Lamboglia 2 amphoraları ile birlikte Delos'tan Doğu Akdeniz'e giden kargolarda yer aldığı belirlenmiştir⁵⁴.

Sinop Müzesi'nde bulunan *Tubular* amphora örneği kalın bir bantla çevrilmiş bir ağza, boyun yapmadan düz bir şekilde kaideye kadar uzanan silindirik bir gövdeye sahiptir. Gövdenin, sivriltilmiş ve içi dolu yüksek konik bir kaideye geçişte hafifçe daraldığı görülür. Gövdenin üst kısmında dikey iki küçük kulp yer alır. Benzer örnekleri Korinth'te Güney Stoa kuyusunun Hellenistik tabakasında⁵⁵ ve Paphos'ta⁵⁶ bulunmuştur. Ayrıca Bodrum Müzesi envanterine kayıtlı örnekler de vardır⁵⁷. Sinop Müzesi'nde bulunan Sicilya Kökenli Boru Tipli (Tubular) Amphora form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Dressel 1A Amphorası (Kat. No. 3; Lev. 1.3)

Greko-Italik amphora formlarından sonra ortaya çıkan Dressel 1 amphoraları, ince-uzun ve oldukça kalın bir hamur yapısına sahip, sağlam bir form olarak dikkat çeker. Genel form olarak üçgen kesitli dışa çekik ağza, uzun ve silindirik boyna, ağzın hemen altından başlayıp omuz üzerinde birleşen keskin açılı kalın ve oval kesitli kulplara, ovoid formu gövdeye sahiptir ve içi dolu yüksek sivri bir kaideyle sonlanmaktadır⁵⁸.

⁴² Bezczky 2013, pl. 42, 563 (-).

⁴³ Anderson-Stojanović 1992, 92, pl. 78, no. 657 (Erken İmparatorluk Dönemi).

⁴⁴ Tiurin *et al.* 2020, 206-207, 212, рис. 3.5 (MÖ 120 civarı).

⁴⁵ Lejpunskaia 2009, 68, pl. 36, 6,9 (MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başı).

⁴⁶ Karadeniz Bölgesi'nde yer alan kentlerin konumları için bkz. Tamer 2022, 68, Çizelge 2.3; 70, Harita 2.4.

⁴⁷ Şenol 2000, 288-290, cat. no. 7 (MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başı).

⁴⁸ Cintas 1950, 483, pl. XCIV.

⁴⁹ Mana 1951, 203-210.

⁵⁰ Wolff 2004, 454.

⁵¹ Botte 2012, 577-612; Botte 2018, 382. Ayrıca bu tarz amphoraların ikincil kullanımda boru olarak değerlendirildiği görülmüştür. MÖ 1. yüzyılın başlarında da üretiminin son bulduğu önerilmiştir, bk. Botte 2012, 590, 599.

⁵² Botte 2018, 382.

⁵³ Romano 1994, 89.

⁵⁴ Botte 2018, 382.

⁵⁵ Romano 1994, 88-89, pl. 27, 70-71 (MÖ 146 sonrası).

⁵⁶ Hayes 1991, 105-106, no. 36 (MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başı).

⁵⁷ Alpözen 1975, 16, lev. 8, şek. 5, lev. 8A, res. 5 (Amphoranın tarihlendirme sorunu için bk. Romano 1994, 89).

⁵⁸ Peacock ve Williams 1986, 86.

Lamboglia tarafından yapılan ilk sınıflandırmadan sonra⁵⁹ Dressel tarafından oluşturulan 1A, 1B ve 1C olmak üzere üç alt tip, hala kullanılan form tipolojisini oluşturmaktadır⁶⁰. Bu üç alt tipin genel hatları birbirine benzemekle birlikte ağız kenarı farklılıklarına göre ayrımları yapılmaktadır. Dressel 1A'nın belirgin bir üçgen ağız kenarına sahip olması, amphoranın Greko-İtalik tiplerden ayrımını zorlaştırmaktadır. Dressel 1B'nin ağız kenarının dike yakın bir yaka kenara, Dressel 1C'nin ağız kenarının ise dar ve yüksek bir yaka kenara dönüştüğü görülür. Gövdeleri çoğunlukla birbirine benzeyen Dressel 1 amphoralarında ağız 1A ve 1B formlarında silindirik, 1C'de ise iç formu olduğu görülmektedir⁶¹. Bu gruba ait örneklerin bazen ağız bandında ya da nadir de olsa omuz üzerinde iki ya da üç harften oluşan mühüre sahip olduğu bilinir⁶².

Greko-İtalik amphoralardan dönüştüğü düşünülen Dressel 1 amphoralarının üretimine MÖ 130 yıllarında geçilmiş ve bu form, MÖ 1. yüzyılda Batı Akdeniz'de en yaygın şarap amphorası olarak dağılım göstermiştir⁶³.

Sinop Müzesi'ne satın alma yoluyla getirilen Dressel 1 amphorası Dressel 1A alt tipine aittir. Boyun kısmında bir bölümü tahrip olmuş amphora üzerinde, çok iyi korunmamış bir mühür yer almaktadır. Mühürde *EVPO* harfleri görülür. Formun benzer örnekleri Troia'da⁶⁴ ve Ephesos Tetragonos Agorası'nda⁶⁵ bulunmuştur, ancak mühürün paraleli bulunamamıştır. Sinop Müzesi'nde bulunan Dressel 1A amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyıla tarihlenmektedir.

Lamboglia II Amphorası (Kat. No. 4; Lev. 1.4)

Lamboglia tarafından ilk kez sınıflandırılan⁶⁶, Dressel 6A amphoraları ile tip ve hamur katkıları açısından benzerlik gösteren⁶⁷, Lamboglia II amphoraları, Lamboglia II atölyelerinde üretilmiştir. Lamboglia II ve Dressel 6 amphoralarını birbirinden ayırt etmede ağız formu önemli bir ölçüt oluşturur. Formun geri kalanı ise genellikle aynıdır⁶⁸. Lamboglia II amphoralarının formları geniş bir çeşitlilik gösterse de Dressel 6A amphoraları ile oldukça benzerdir⁶⁹.

İlk örnekleri mantar formu ağız kenarına sahip olan amphoraların MÖ 1. yüzyıldan sonra dışa çekik, kuşak formu ya da kademeli bir ağız formuna sahip olan örnekleri de üretilmiştir. Kalın cidarlı olan Lamboglia II amphoralarının ovale yakın kesitli kulpları boynun üstünde başlayıp omuzun üstünde son bulur. Belirgin bir omuz-gövde geçişine ve Dressel 6A amphoraları gibi kaideye doğru gittikçe genişleyen ve aniden daralan armudi formu gövdeye sahiptir. İçi dolu sivri bir dipole sonlanır⁷⁰.

Lamboglia II amphoralarının Adriatik Denizi kıyılarında, Aquileia'dan Brindisi'ye kadar olan bölgede farklı atölyelerde üretildikleri tespit edilmiştir⁷¹. Akdeniz Havzası'nda

⁵⁹ Lamboglia 1955, 243.

⁶⁰ Dressel 1899, Tablo II.

⁶¹ Empereur ve Hesnard 1987, 31, 32.

⁶² Mühürlerin daha nadir olmakla birlikte iki-üç harften oluştuğu ya da sembollerle birlikte kullanıldığı da görülmektedir, bk. Şenol 2009, 116; Peacock ve Williams 1986, 86.

⁶³ Tchernia 1986, 42-44.

⁶⁴ Heath ve Tekkök 2006-2009, Roman Amphora, 1. Dressel 1 Type Amphora (MÖ 1. yüzyıl).

⁶⁵ Bezczky 2013, pl. 18, no. 210-211 (MÖ 2. yüzyılın sonu-Erken Augustus Dönemi).

⁶⁶ Lamboglia 1955, 263, fig. 18.

⁶⁷ Carre 1985, 211.

⁶⁸ Bezczky 2013, 115.

⁶⁹ Riley 1979, 153; Martin-Kilcher 1994, 429.

⁷⁰ Şenol 2003, 70.

⁷¹ Panella 1970, 117; Will 1970, 383-386; Empereur ve Hesnard 1987, 33; Cipriano ve Carre 1989, 85; Cipriano 1994, 207, fig. 3.

yoğun görülen form, MÖ 2. yüzyıl sonu ile MÖ 1. yüzyılın başı arasına tarihlenen kontekstlerde bulunmaktadır⁷². Yapılan analizler neticesinde zeytinyağının yanı sıra şarap taşımacılığında da kullanıldıkları anlaşılmıştır⁷³.

Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen Lamboglia II amphorasının kaidesinde küçük bir kırık vardır. Dışa yuvarlatılmış bant biçimli ağızın hemen altından başlayan oval kesitli kalın kulplar, keskin geçişli omuz üzerinde son bulmuştur. Omuz geçişinden sonra gövde aşağıya doğru genişlemiştir. Alt gövde birden daralarak içi dolu sivri bir dipile son bulmuştur. Benzer örnekleri Marmaris Müzesi⁷⁴ ve Taşucu Müzesi'nde⁷⁵ vardır. Ayrıca bu tip Ephesos Devlet Agorası'nda bulunmuştur⁷⁶. Sinop Müzesi'nde bulunan Lamboglia II amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Havuç Formlu Amphora (Kat. No. 5; Lev. 1.5)

Dışa yuvarlatılmış ve kalınlaştırılmış ağızlı, genellikle boynu olmayan, küçük ve kısa halka şeklinde kulplara sahip, gövde boyunca yatay yivlerle çevrelenmiş küçük konik gövdeli bir amphora tipidir⁷⁷. Vipard, formun şekline dayanarak havuç isimlendirmesini kullanmıştır ancak önceki çalışmalarda Schöne-Mau XV, Hofheim 75, Camulodunum 189, Peacock & Williams Class 12 ve Augst 44 tanımlamaları kullanılmıştır⁷⁸.

Formun ilk örnekleri MÖ 1. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır⁷⁹. MS 1. yüzyılın sonlarından 2. yüzyılın başlarına kadar varlığını koruduğu bilinmektedir⁸⁰. Herculanum'daki duvar resimlerinde görülen benzer tipteki amphoralardan yola çıkılarak meyve ya da hurma taşımacılığında kullanılmış olabileceği yorumlanmıştır⁸¹.

Havuç formlu amphoraların Mısır, Thebai kökenli olduğu bulunan yazıtlara dayandırılarak önerilmiştir⁸². Ancak Tomber ve Williams, bu amphoraların Mısır'daki yerel amphora hamurlarından farklı olduğunu belirtmiştir⁸³. Hayes ve Reynolds'a göre ise bu amphoralar Beyrut'ta üretilmiştir⁸⁴.

Havuç formlu amphoralarla ilgili Martin-Kilcher tarafından iki farklı varyant önerilmiştir⁸⁵. Vipard ise *Bas de Vieux* kazılarında bulunan bu tip amphoraların farklı form ve ebatlarda kaplar olduğunu belirterek, bunları morfolojik olarak A, B ve C tipleri olmak üzere üç temel gruba ayırmıştır⁸⁶. Reusch, Beltran-Loris ve Martin-Kilcher ise havuç formlu amphoraları ağız tiplerine göre incelemiştir⁸⁷. Oldukça geniş bir çeşitlilik gösteren ağız yapısı üzerine Vipard, Tip 1, 2 ve 3 ile Tip 3'ün varyantları olan ağız tiplerini sıralamıştır. Çok küçük ve yuvarlak kulplar genellikle gövdenin en şişkin yeri ile birleştirilmiştir.

⁷² Empereur ve Hesnard 1987, 33; Şenol 2009, 217.

⁷³ Lamboglia 1952, 164f; Lamboglia 1955, 262; Tcherna 1986, 53; Empereur ve Hesnard 1987, 33.

⁷⁴ Şenol 2003, 71, no. 27 (MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başı).

⁷⁵ Taşucu: Şenol 2009, 216, no. 40 (MÖ 2. yüzyıl sonu-1. yüzyıl başı).

⁷⁶ Bezeczky 2013, 115, pl. 26. 288 (MÖ 1. yüzyıl sonu-MS 1. yüzyılın başı).

⁷⁷ Martin-Kilcher 1994, 434.

⁷⁸ Schöne 1871, 171-172; Hawkes ve Hull 1947, 253, pl. LXXII. 189; Peacock ve Williams 1986, 109, class 12; Martin-Kilcher 1994, 434, Augst 44.

⁷⁹ Loeschcke 1942, 107.

⁸⁰ Carreras-Monfort ve Williams 2002, 134-136; Vipard 1995, 61.

⁸¹ Loeschcke 1942, taf. 29.

⁸² Tomlin 1992, 307-312.

⁸³ Tomber ve Williams 2000, 48.

⁸⁴ Hayes 1997, 32; Reynolds 2000, 387-391.

⁸⁵ Martin-Kilcher 1994, abb. 196.1, 2.

⁸⁶ Vipard 1995, 51-53, fig. 1.

⁸⁷ Reusch 1970, 61; Beltran-Lloris 1970, 538; Martin-Kilcher 1994, 434.

Amphoranın kaideleri birkaç tip sunsa da çoğu örnekte ince ve yuvarlak olduğu görülmüştür. Tiplerin neredeyse tamamı gövde boyunca geniş yivlerle dekore edilmiştir. Yivler tekli olarak birbirini takip ederken C grubunda çifte yivler yapıldığı belirtilmiştir⁸⁸.

Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen ve satın alma yoluyla müzeye kazandırılan amphoranın tamamı korunmuştur. Dışa yuvarlatılmış ağzın hemen altında dışa genişleyen bir boyna ve kaideye doğru daralan bir gövdeye sahiptir. Kısa omuzların en geniş noktasına tek yivli küçük iki halka kulp eklenmiştir. Ağzın altından başlayan yivleri gövde boyunca kaideye kadar devam etmektedir. Vipard Tip C küçük boyutlu örneklerle benzer olan Sinop Müzesi amphorasının benzerleri Augst'ta bulunmuş ve MÖ 10-MS 10 yılları arasında⁸⁹ tarihlendirilmiştir. Atina Agorası'nda bulunan örnekler ise Erken İmparatorluk Dönemi'ne aittir⁹⁰. Sinop Müzesi'nde bulunan havuç formu amphora örneği form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyıl sonu-MS 1. yüzyıl başına tarihlenmektedir.

DR 2-4 Amphorası (Kat. No. 6; Lev. 1.6)

Dressel tarafından Castro Pretorio'da yapılan tipoloji çalışmasında Tablo II'de yer alan 2, 3 ve 4 nolu formları temsil eden Dressel 2-4 amphoraları⁹¹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yeniden organize edilen ticari yapı ile tüketim dengesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁹². Kos amphoralarından gelişen ve DR 1 amphoraları gibi taşıma kapasitesi yüksek olan DR 2-4 amphoraları, Akdeniz Havzası'nda birçok bölgede MÖ 1. yüzyılın sonlarından MS 3. yüzyılın ilk yarısına kadar İmparatorluk organizasyonu doğrultusunda üretilmiş bir amphora tipi olmuştur⁹³.

Üretim bölgelerine göre form farklılıkları gösteren Dressel 2-4 amphoraları genel olarak yuvarlatılmış ağız kenarına, silindirik boyna, ağız altı ile omzu birleştiren *bifid* kulplara sahiptir. Boyun ile keskin açılı omzun geçişi bir yivle vurgulanmıştır. Ovoid ya da silindirik formu gövde kaideye doğru daralır. Sivri ve içi dolu bir dibe sahiptir⁹⁴. Şarap taşımacılığının yanı sıra balık sosu, zeytinyağı, hurma gibi çeşitli ürünlerin nakliyesinde de kullanılmıştır⁹⁵.

Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen DR 2-4 amphorasının hamur özellikleri üzerinden Kos üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Hafifçe dışa çekik ağız uçta yuvarlatılmıştır. Uzun boynu sert bir geçişle omza açılır. Boyun ve omuz geçişleri bir silmeyle vurgulanmıştır. Boyna paralel uzanan *bifid* kulplar ağzın hemen alt kısmı ile omzun üstüne birleştirilmiştir. Keskin açılı omzudan sonra orta kısmında hafif şişkinleşen gövde kaideye doğru daralır, yumuşak bir şekilde çok uzun olmayan silindirik bir dip ile sonlanır. Benzer örnekleri Ephesos'ta, Elaiussa Sebaste'de, Romanya Dobrogea'da; Histria'da; Taman Yarımadasında yer alan Yubilinoe II yerleşiminde bulunmuştur⁹⁶. Ayrıca Mersin Taşucu Müzesi envanterine kayıtlı örnekler de vardır⁹⁷. Sinop Müzesi'nde bulunan Dressel 2-4 amphora örneği form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyıl sonu ile MS 1. yüzyıl arasında tarihlenmektedir.

⁸⁸ Vipard 1995, 52-59.

⁸⁹ Martin-Kilcher 1994, 434; Vipard 1995, fig. 7.1.

⁹⁰ Reynolds *et al.* 2009, 78, 85, 104, fig. 8.20.

⁹¹ Dressel 1899, CIL XV, 2, tav. II.

⁹² Şenol 2009, 136.

⁹³ Şenol 2009, 136-137.

⁹⁴ Kızırlarlanoğlu 2019, 43.

⁹⁵ Şenol 2000, 129.

⁹⁶ Ephesos: Bezczyk 2013, pl. 7, no. 70 (MS 1. yüzyıl başı); Elaiussa Sebaste: Kızırlarlanoğlu 2016, 137, 328, kat. no. 24 (MÖ 1.-MS 1. yüzyıl); Dobrogea: Stanescu 2018, 210, 211, fig. 4.2 (MS 1. yüzyıl); Histria: Sucevenau 1982, 112, 230, pl. 12.74 (MS 1. yüzyıl); Yubilinoe II: Bonin 2019, 183, 252, рис 50.1 (MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı).

⁹⁷ Şenol 2009, 218, kat. no. 42 (MS 1. yüzyıl başı).

Pseudo-Kos Amphorası (Kat. No. 7; Lev. 2.7)

İlk kez Zeest tarafından tanımlanan Herakleia Pontike üretimi Pseudo-Kos amphoraları⁹⁸, Roma'nın Güney Karadeniz'i zapt etmesinden sonra bölgede üretilmeye başlanmıştır⁹⁹. Pseudo-Kos amphoraları MÖ 1. yüzyılın ortasından MS erken 2. yüzyıla kadar üretilmiş¹⁰⁰, Kuzey, Kuzeydoğu ve Batı Karadeniz'e yayılmışlardır¹⁰¹.

Vnukov tarafından Herakleia Pontike üretimi Pseudo-Kos amphoraları Tip S I olarak adlandırılmış ve kronolojik olarak erken örnekler olan S IA ve geç örnekler olan S IB olmak üzere iki alt tipe ayrılmıştır. Biçim, boyut ve kapasite olarak birbirinden farklıdır¹⁰². Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen Pseudo-Kos amphorası (fig. 3.7) Vnukov'un yaptığı Herakleia amphoraları tiplerinden geç Tip Varyant S 1B örneklerini temsil eder. Tiplerin üretimi (Varyant S1) MÖ 1. yüzyılın ortalarından MS 2. yüzyılın ilk yarısının başlarına kadar üretilmiştir¹⁰³. Herakleia Pontike üretimi açık renkli pseudo-Kos amphoraları arasında kil rengi kırmızı olanlara da rastlanmıştır¹⁰⁴.

Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen Pseudo-Kos amphorasının hamur özellikleri üzerinden Herakleia Pontike üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Ağzı kalınlaştırılıp dışa yuvarlatılmış formun uzun bir boynu vardır. Ağzın hemen altından başlayan ve neredeyse ağızla aynı hizaya yükseltilmiş *bifid* kulplar omzun üzerinde son bulur. Kaideye doğru daralarak inen ince bir gövdeye sahiptir. Amphoranın kaidesi korunmamıştır. Benzer örnekler Khersonesos'ta 338 nolu çiftlikte, Kalos Limen'de, Apsaros'ta, Kara Tobe'de, Sadvoy Kurganı'nda, Tanais'te ve Pantikapaeum Mithridates Tepesi'nde bulunmuştur¹⁰⁵. Sinop Müzesi'nde bulunan Pseudo-Kos amphora örneği form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyıl sonu ile MS 1. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Geç Rhodos Amphorası (Kat. No. 8; Lev. 2.8)

MÖ 4. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de önemli bir amphora ve şarap üreticisi¹⁰⁶ olan Rhodos'ta MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısından sonra değişen siyasi dengelerin etkisiyle amphora formlarında değişiklik olmuştur¹⁰⁷. Geç Rhodos amphoraları olarak adlandırılan yeni form hem Rhodos Adası'nda hem de Batı Anadolu'daki Rhodos Peraiası'nda üretilmiştir¹⁰⁸. Desbat ve Picon'un yaptığı petrolojik analizlerle Geç Rhodos amphorası kil yapısının Rhodos Adası'nın karşısındaki Anadolu kıyıları ile örtüştüğü görülmüştür¹⁰⁹.

⁹⁸ Zeest 1960, 109, Tip 61.

⁹⁹ Zeest 1960, 42-43.

¹⁰⁰ Vnukov 2004, 407-408; Freed 1989, 616-617.

¹⁰¹ Zeest 1960, 29, 30; Lazarov 1973, 9, 44; Opait 1987, 151-153.

¹⁰² Vnukov 2004, 408, fig. 1.1, 2; Vnukov 2003, 43, рис. 10.

¹⁰³ Vnukov 2003, 52, рис. 14.2; Vnukov 2004, 407, 409, fig. 1.2.

¹⁰⁴ Hellenistik Dönem'de üretilen amphoralarla aynı hamur özelliklerine sahip olan bu grup renk olarak bu örneklerden farklılık gösterir. Beyaza yakın açık sarımsı, grimsi bazen de yeşilimsi renktedir. Ancak fırınlanmaya bağlı olarak turuncu, grimsi turuncu renklerde görülür, bk. Vnukov 2004, 410.

¹⁰⁵ Khersonesos: Kovalecskaja ve Sarnowski 2003, 232, 230, fig. 3. 5 (MÖ 1.-MS 1. yüzyıl); Kalos Limen: Uzhentsev 2001, 160, 161, рис. 4.1 (MS 1. yüzyılın ilk yarısı); Apsaros: Khalvashi 2009, 33, pl. 17.3a (MS 1. yüzyıl ortası); Kara Tobe: Shaptsev 2016, 169, рис. 3. 2; Vnukov 2013a, 25, рис. 3.Б; Vnukov 2013b, 80, рис. 1.1b; Vnukov 2017, 104, fig. 5. 1. 2 (MÖ 1. yüzyılın sonu-MS 2. yüzyılın başı); Sadvoy Kurgan: Vnukov 2000, 58, рис. 4.2 (MS 1. yüzyılın ortası); Tanais: Naumenko 2013, 106, fig. 6. 2 (MS 1. yüzyıl); Pantikapaeum: Golofast 2010, 94, 116, рис. 7. 7-9; 117, рис. 8. 1-11; 126, рис. 18. 1-10 (MÖ 1. yüzyılın sonu-MS 2. yüzyılın başı).

¹⁰⁶ Rhodos'un anakaradaki arazisi Rhodos Peraiası, Rhodos'a bağlı olarak bağcılık ve şarap üretiminde önemli bir yere sahipti, bk. Doğer ve Şenol 1997, 59; Lund 2011, 281, fig. 13.1; Franke ve Marathaki 1999, 92-93; Dalby 2003, 281.

¹⁰⁷ Delos limanının açılmasından sonra Rhodos'un siyasi rolündeki değişimler kentin ticaretini de etkilemiştir, bk. Finkielsztejn 2001, 235-237, pl. A-C; Palamida *et al.* 2016, 135-136.

¹⁰⁸ Empereur ve Picon 1989, 225.

¹⁰⁹ Desbat ve Picon 1986, 648.

Geç Rhodos amphoralarında ağız dışı yuvarlatılmış, oval kesitli kulplar ağzın altına birleştirilmiştir. Mühürsüz olan karakteristik boynuz kulplu, iç formu ve uzun kaideli amphoralar¹¹⁰, MS 3. yüzyıla kadar üretilmeye devam edilmiş olsa da¹¹¹ Batı Akdeniz merkezlerinde daha çok MS 1. yüzyıl tarihli tabakalarda bulunmuştur¹¹².

Sinop Müzesi'nde yer alan Geç Rhodos amphorası, yuvarlatılmış ağzın altına tutturulan oval kesitli kulpları omzun üzerinde birleştirilmiştir. Kulplar ağız seviyesine kadar yükseltilmiştir. İç formu ve uzun kaidelidir. Tek kulbu kırık olan amphoranın diğer bölümleri korunmuştur. Geç Rhodos amphoraları Kekova Adası¹¹³ ve Kelenderis'te¹¹⁴ bulunmuştur. Ayrıca Marmaris Müzesi, Mersin Taşucu Müzesi ve Bodrum Müzesi'nde de örnekleri vardır¹¹⁵. Sinop Müzesi'nde bulunan Geç Rhodos amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 1. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilmiştir.

Dressel 24 similis Amphorası (Kat. No. 9; Lev. 2.9)

Dressel'in 1899'daki tipolojisinde 24 (DR 24) numaralı amphora formuna¹¹⁶ benzerliği nedeniyle Opait tarafından Dressel 24 similis olarak adlandırılan¹¹⁷, Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde gelişmiş, Geç Roma Dönemi'nde LRA 2 formuna evrilmiş, zeytinyağı ya da şarap taşımacılığında kullanılan bir amphora formudur¹¹⁸.

Dressel 24 Similis amphoralarının kökenleri uzun süre belirlenememiştir¹¹⁹. Doğu Akdeniz'in yanı sıra Batı Akdeniz'de İtalya'ya kadar sınırlı sayıda ihraç edilen bu formun Erythrai'da¹²⁰, Khios'ta¹²¹ ve Kuşadası¹²² civarındaki atölyelerde üretildiği son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır.

Opait ve Tsaravopoulos tarafından Khios Adası'nda yapılan fırın kazısında üretim hatası parçaların varlığıyla Khios Adası'nda Dressel 24 Similis amphora üretiminin varlığı ortaya çıkarılmıştır¹²³. 1988 yılında Erythrai'nın kuzeyinde Aksos Vadisi'nde yürütülen sondaj çalışmalarında seramik atölyeleri keşfedilmiş ve çok sayıda "cup-shaped" formu yerel üretim amphoralar ele geçmiştir¹²⁴.

Sinop Müzesi'nde bulunan "cup-shaped" ağızlı Dressel 24 similis amphorası hamur yönünden incelendiğinde, Erythrai amphoralarında görülen yoğun kireç katkısı olmayan Khios Adası üretimidir. Erythrai'da benzer örnekler MS 1.-2. yüzyıla¹²⁵ tarihlendirilmiştir. Karadeniz'de Cıngırt Kayası'nda, Histria'da, Tanais'te, Sebastopolis'te (Sivastopol), Chernorechie'de (Chorgun), Khersonesos'ta 338 nolu çiftlikte; Kırım'da aşağı Belbek

¹¹⁰ Peacock ve Williams 1986, 102; Robinson 1959, 20.

¹¹¹ Zervoudaki 1985, 400-402.

¹¹² Riley 1979, fig. 83.D237; Peacock ve Williams 1986, 102, class 9, fig. 37; Şenol 2003, 30, no. 16; Bezeczyk 2013, pl. 3.22-23; pl. 38, 502.

¹¹³ Aslan *et al.* 2018, 255, 256, kat. no. 3, fig. 4a, 4b (MÖ 1. yüzyıl ortası).

¹¹⁴ Tekocak ve Zoroğlu 2013, 112, 137, fig. 3 (MS 1. yüzyılın ilk yarısı)..

¹¹⁵ Marmaris: Şenol 2003, 28, no. 15 (MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı); Mersin: Şenol 2009, 206, no. 30 (MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı); Bodrum: Alpözen 1975, 8, 9, lev. 2, şek. 3, lev. 2-A, res. 3 (MÖ 1. yüzyıl);

¹¹⁶ Dressel 1899, tav. II; Manacorda 1975, 379f; Zeest 1960, pl. XXXVII, 90; Opait 2007, 629.

¹¹⁷ Opait 2007, 629.

¹¹⁸ Opait 2007, 628-633.9

¹¹⁹ Guasch 1971, 165-173; Manacorda 1975, 378-379.

¹²⁰ Özyiğit 1990, 126-128.

¹²¹ Opait ve Tsaravopoulos 2011, 275-290.

¹²² Meriç 2002, 90.

¹²³ Opait ve Tsaravopoulos 2011, 275-304.

¹²⁴ Özyiğit 1990, 126-138; Kırkanlı 2021, 36-58.

¹²⁵ Kırkanlı 2021, 319-323, 335-342, kat. no. 20-24, 36-43.

Vadisi'nde yer alan Maslianaya'da ve Biyuk-Burun yerleşiminde; Kalos Limen'de; Oltenia Bölgesi'nde (Dacia) Tuna Nehri'nin bir kolu olan Olt Nehri kenarında yer alan bir Roma Kalesi olan Slaveni'de benzer örnekler bulunmuştur¹²⁶. Sinop Müzesi'nde bulunan Dressel 24 similis amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 1. yüzyıl ile MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.

Kapitän II Amphorası (Kat. No. 10; Lev. 2.10)

Kapitän II¹²⁷ ya da Niederbieber 77¹²⁸ olarak adlandırılan amphoraların kalınlaştırılmış dudağının hemen altında keskin bir yiv yer alır¹²⁹. Boyun omuza doğru hafifçe genişler. Kalın, geniş ve sığ oluklara sahip dik ve kavisli kulpları yuvarlak kesitli ve masiftir. Ağızın biraz altından başlayan kulplar ağız hizasının üzerine çıkar¹³⁰. Dibe doğru daralan gövde halka kaide ile son bulur. Yüksek tutulmuş halka kaidenin alt kısmı oyuk olup dış yüzü bazı örneklerde yivli, bazı örneklerde yivsizdir¹³¹.

MS 2. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Kapitän II amphoraları, MS 3. ve 4. yüzyıl tabakalarında oldukça yaygın olarak bulunan bir formdur. MS 4. yüzyılın sonlarından itibaren ise oldukça azalır¹³².

Kapitän II amphoralarının kökeniyle ilişkili olarak Samos¹³³, Kos¹³⁴, Ege Havzası¹³⁵, Kırim¹³⁶ ve Aşağı Tuna¹³⁷ üretim bölgesi olarak önerilmiştir. Ephesos kenti ve civarı ile Samos Adası'nda üretilmiş olabileceği de petrolojik analizlerle desteklenmiştir¹³⁸.

Sinop Müzesi'nde tek bir örnekle temsil edilen Kapitän II amphorasında ağızın yarısı kırık, formun kalanı ise tam korunmuştur. Benzer örnekleri Atina Agorası¹³⁹, Korinth Demeter Tapınağı¹⁴⁰, Erythrai¹⁴¹, Troia¹⁴², Parion¹⁴³, Cıngırt Kayası¹⁴⁴, Pompeiopolis¹⁴⁵, Aşağı Tuna Bölgesi'nde yer alan (Moesia) Novae Kalesi'nde¹⁴⁶; Romanya Dobrogea/Dobruca

¹²⁶ Cıngırt Kayası: Tamer 2022, 417, 912, kat. no. 288 (MÖ 1.-MS 1. yüzyıl); Histria, Tanais, Sivastopol ve Chernorechie: Uzhentsev ve Yurochkin 1998, 103, 102, рис. 2. 8-11 (MS 1.-2. yüzyıl); Tanais: Naumenko 2012, 66, 67, 76, рис. 2.10; 77, рис. 3.5; 80, рис. 6.1; 81, рис. 7. 3, 4 (MS 1.-2. yüzyılın ilk yarısı); Khersonesos: Kovalecskaja ve Sarnowski 2003, 229-230, fig. 3.1 (MS 1.-2. yüzyıl); Maslianaya ve Biyuk-Burun: Tiurin *et al.* 2020, 207, 212, рис. 3. 1 (Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönemi); Kalos Limen: Uzhentsev 2001, 160, рис. 4. 5; Shaptsev 2016, 168, 169, рис. 3. 14-15 (MS 1. yüzyılın ilk çeyreği-2. yüzyıl başı); Slaveni: Bondoc 2016, 217, 227, pl. VI. 1-3 (MS 2. yüzyıl).

¹²⁷ Kapitän 1972, 248.

¹²⁸ Oelmann 1914, 65, Orl nr. 73, taf. XI A, fig. 25.

¹²⁹ Popilian 1976, 44.

¹³⁰ Opait 1980, 114.

¹³¹ Dyczek 2001, 138.

¹³² Riley 1979, 190, 191; Panella 1973, 596, 597.

¹³³ Grace 1971, 72, dn. 51; Panella 1973, 598.

¹³⁴ Keay 1984, 137.

¹³⁵ Peacock ve Williams 1986, 193.

¹³⁶ Reynolds 2010, 109, 257. dn. 187.

¹³⁷ Popilian 1976, 44.

¹³⁸ Bezczyk 2013, 149-150.

¹³⁹ Robinson 1959, 69, pl. 15, K113 (MS 3. yüzyıl ortası); 77, pl. 16, L33 (MS 4. yüzyıl başı); 106, pl. 28, M237 (MS 4. yüzyıl).

¹⁴⁰ Slane 1990, fig. 29, pl. 13.254, (MS 3. yüzyıl).

¹⁴¹ Kırkanlı 2022, 133, 134, 163, fig. 4. 19-20 (MS 3. yüzyıl).

¹⁴² Heath ve Tekkök 2006-2009, Roman amphoras 13-16: *Middle Roman Amphora 7* (MS 2. yüzyıl sonu- 3. yüzyıl); Tekkök *et al.* 2001, 368, pl. 24.169.

¹⁴³ Akkaş 2016, 169, fig. 2.3 (MS 300-350).

¹⁴⁴ Tamer 2022, 428, 932-935, kat. no. 308-311 (MS 3.-4. yüzyıl).

¹⁴⁵ Opait 2018, 702, 705, fig. 18 (MS 3.-4. yüzyıl).

¹⁴⁶ Dyczek 2010, 994-995, 998, fig. 6; Klenina 2010, 1005-1006, fig. 3.1-4 (MS 3. yüzyıl-4. yüzyıl ortası);

(Moesia) kıyısında bulunan Histria¹⁴⁷ ve Sacidava'da¹⁴⁸; Olbia'da¹⁴⁹; Tanais'te¹⁵⁰; Anapa/Gorgippia'da¹⁵¹; Khersonesos'ta¹⁵²; Pantikapaeum'da¹⁵³; Tyritake'de¹⁵⁴; Apsaros'ta¹⁵⁵; Kulevi'de¹⁵⁶; Troesmis ve Capo Ognina'da¹⁵⁷; Tibiscum'da¹⁵⁸ ele geçmiştir. Tipin erken örneklerini temsil eden ve benzer profile sahip Karadeniz örnekleri üzerinden form, MS 3. yüzyıl ile MS 4. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.

Zemer 41 Amphorası (Kat. No. 11; Lev. 2.11)

Adını her iki yanından sıkıştırılmış yivli kulplardan (*pinched handle*) alan form, Zemer 41 olarak da bilinir¹⁵⁹. MS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 4. yüzyıl arasında üretilmiş olan Zemer 41 amphoralarının, MS 3. ve 4. yüzyıllarda küçük boyutlu üretimlerinin olduğu anlaşılmıştır¹⁶⁰. Zemer 41 amphoralarının MS 3. yüzyıldan sonra üretilen örneklerinin daha kısa boyuna, daha dar gövde yapısına ve kalın yivlere sahip olduğu bilinmektedir¹⁶¹.

Kilikia Bölgesi'nde Anemourion¹⁶², Bıçkıcı, Antiokheia (*epi Krago*)¹⁶³ ve Syedra¹⁶⁴ olmak üzere en az dört atölye tespit edilmiş ve bu amphoralara ait altı farklı hamur grubu olduğu belirlenmiştir¹⁶⁵. Kilikia Bölgesi'nin yanı sıra Kıbrıs da, Zemer 41 amphoraları için üretim yeri olarak önerilmektedir¹⁶⁶.

Sinop Müzesi'nde bulunan Zemer 41 amphorası ucu yuvarlatılmış ve dışa çekik ağız kenarına, geniş ve kısa boyna, boynun ortası ile omuz üstünde birleştirilmiş ve üst kısmı sıkıştırılmış kulplara, yivli, silindirik gövdeye sahiptir. Kaidesi ve gövdesinin küçük bir bölümü kırıktır. Yüzeyi kalker kaplıdır. Benzer örnekleri Atina Agorası'nda, Kıbrıs'ta, Antiokheia'da (*epi Krago*), Syedra'da, Erythrai'da, Troia'da ve Tanais'te bulunmuştur¹⁶⁷. Ayrıca Mersin Taşucu Müzesi envanterine kayıtlı Zemer 41 amphoraları da vardır¹⁶⁸. Sinop Müzesi'nde bulunan Zemer 41 amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 1. yüzyıl ile MS 2. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

¹⁴⁷ Sucevenau 1982, 98, 222, pl. 4. II A-B. 2; 116, 233, pl. 15. II A-B. 18; Badescu 2013, 192, 193, 198, pl. 3.3 (MS 2. yüzyıl sonu-5. yüzyıl başı).

¹⁴⁸ Scorpan 1975, 267, 268, 296, pl. 1.1-3 (MS 3.-5. yüzyıl).

¹⁴⁹ Krapivina 2009, 71, pl. 39.3 (MS 3. yüzyıl ortası-4. yüzyıl başı).

¹⁵⁰ Arsenieva ve Naumenko 1994, 69, 89, рис. 12. 1; Naumenko 2012, 72, 86, рис.13.6; 88, рис. 15.11 (MS 3. yüzyıl sonu-4. yüzyıl).

¹⁵¹ Alekseeva 1997, 277, 506, Табл. 224. 3 (MS 2.-3. yüzyıl).

¹⁵² Klenina 2015, 89-90, fig. 7.4 (MS 3.-4. yüzyıl).

¹⁵³ Golofast 2010, 133, рис. 25.29 (MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başı).

¹⁵⁴ Gaidukevich 1958, 168, рис. 20 (MS 3. yüzyıl).

¹⁵⁵ Kakhidze 2008, 314, 310, fig. 14.7 (MS 1.-3. yüzyıl).

¹⁵⁶ Papuashvili 2009, 133, pl. 72.1 (MS 2.-3. yüzyıl).

¹⁵⁷ Opait 1980, 298-299, pl. 5.1,2 (MS 2.-3. yüzyıl).

¹⁵⁸ Negru *et al.* 2003, 209-210, fig. 1.12 (MS 2.-3. yüzyıl).

¹⁵⁹ Zemer 1978, 52.

¹⁶⁰ Kızırlanslanoglu 2023, 1682.

¹⁶¹ Lund 2000, 567.

¹⁶² Williams 1989, 91.

¹⁶³ Kızırlanslanoglu 2023, 1675-1684.

¹⁶⁴ Rauh ve Slane 2000, 325, 321.

¹⁶⁵ Rauh *et al.* 2006, 49-98; Autret 2012, 253.

¹⁶⁶ Hayes 1991, 91; Lund 2000, 569.

¹⁶⁷ Atina Agorası: Robinson 1959, pl. 8, G 199; pl. 16 (MS 1. yüzyıl sonları-2. yüzyıl başları); Kıbrıs: Lund 2000, 566, fig. 1 (MS 1.-2. yüzyıl); Antiokheia (*epi Krago*): Kızırlanslanoglu 2023, 1686, şek. 5-6 (MS 1.-2. yüzyıl); Syedra: Tamer ve Tamer 2024 (MS 1.-4. yüzyıl); Erythrai: Kırkanlı 2022, 135, 164, fig. 5.28 (MS 2.-3. yüzyıl); Troia: Heath ve Tekkök 2006-2009, Roman Amphoras 9: Middle Roman Amphora 4; Tanais: Naumenko 2012, 67, 79, 81, рис. 5.6; рис. 7.9 (MS 1. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başı).

¹⁶⁸ Mersin: Şenol 2009, 223-224, fig. 47-48 (MS 2. yüzyıl).

Augst 46 Amphoraları (Kat. No. 12-13; Lev. 2.12-13)

Martin-Kilcher tarafından Augst 46 olarak adlandırılan küçük boyutlu amphoralar; basit, yuvarlatılmış geniş bir ağız kenarına, silindirik bir boyuna, hafifçe yuvarlatılmış omuza, şişkin bir gövdeye ve uzun olmayan, küçük, içi oyuk düğme dibe sahiptir. Amphoranın boyun ve omuz üstünde bulunan sığ yivler, gövdenin ortasında son bulur ve gövdenin en şişkin yerinde yeniden başlayarak kaideye kadar devam eder. Ağız altına tutturulmuş yuvarlak kesitli dairesel kulpları ise omuzda biter. Augst 46 amphoraları MS 2. yüzyıl sonları ile 3. yüzyıl başlarına tarihli kontekstlerde bulunmuştur¹⁶⁹.

Formun daha büyük boyutlu tipi Augst 47 ya da Peacock ve Williams Sınıfında 66 tipi amphoralarıdır¹⁷⁰. İçerisinde olasılıkla hurma ya da incir taşındığı düşünülen amphoranın geç dönem versiyonlarında Filistin Bölgesi şaraplarının taşındığı önerilmektedir¹⁷¹.

Sinop Müzesi envanterine kayıtlı Augst 46 amphoraları ile benzer örnekler Augst'ta¹⁷² ve Beyrut'ta¹⁷³ bulunmuştur. Sinop Müzesi'nde yer alan August 46 amphoraları form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 3. yüzyıla tarihlenmektedir.

LR 1 Amphoraları (Kat. No. 14-18; Lev. 3.14-18; Kat. No. 19-20; Lev. 3.19-20)

MS 4. yüzyıl ile MS 7. yüzyıllar arasında yaygın kullanım gören Doğu Akdeniz kökenli bir amphora olan LRA 1 (Late Roman Amphora 1) amphoralarının, Karadeniz'den ele geçen örnekleri Scorpan tarafından Tip VIII¹⁷⁴ ve Tyritake'den ele geçen örnekleri Kuzmanov tarafından Tip XIIIB¹⁷⁵ olarak adlandırılmıştır. Formun yaygın olarak kullanılan *Late Roman Amphora 1* adlandırması Riley tarafından Berenike ve Kartaca'dan ele geçen forma ait örnekler üzerinden yapılmıştır¹⁷⁶. Şarap ve zeytinyağı taşımacılığında kullanılan¹⁷⁷ LRA 1 amphoralarının Empereur ve Picon tarafından 15 farklı üretim alanı olduğu önerilmiştir¹⁷⁸. Başta Kilikia Bölgesi ve Kuzey Suriye sahilleri olmak üzere Batı Anadolu, Pamphylia ile Rhodos ve Kos adalarında üretimlerinin gerçekleştiği düşünülmektedir¹⁷⁹.

MS 4. yüzyılın ikinci yarısında LRA 1 amphoralarının öncül örnekleri olan "Proto-LRA 1" amphoraları görülmeye başlamıştır¹⁸⁰. LRA 1 amphoraları dışa yuvarlatılmış ağız kenarına, ağız altından başlayıp omuzla birleşen oval kesitli yivli kulplara, çıkıntılı basit bir dipile son bulan ovoid gövdeye sahiptir¹⁸¹. Bol kireç ve kum katkılı amphoralar Bonifay ve Piéri tarafından LRA 1A ve LRA 1B gruplarına ayrılmış¹⁸², sonraki çalışmalarda daha küçük boyutlu LRA 1C amphoraları da tipolojiye eklenmiştir¹⁸³.

¹⁶⁹ Martin-Kilcher 1994, 436-437; Reynolds 2008, 68.

¹⁷⁰ Peacock ve Williams 1986, 217, fig. 139.

¹⁷¹ Reynolds 2008, 68.

¹⁷² Martin-Kilcher 1994, 436-437, fig. 196.4 (MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başı).

¹⁷³ Reynolds 2008, 68-69, fig. 2a (MS 3. yüzyılın ortası).

¹⁷⁴ Scorpan 1977, 277, 278, fig. 12, 13.

¹⁷⁵ Kuzmanov 1973, 17-21, fig. 1.13.

¹⁷⁶ Riley 1979, 212; Riley 1981, 120.

¹⁷⁷ Kirwan 1938, 388, 401, pl. 70, 71, pl. 115; Riley 1981, 120; Bass 1982, 164-165.

¹⁷⁸ Empereur ve Picon 1989, 239, fig. 18.

¹⁷⁹ Şenol ve Cankardeş-Şenol 2003, b130-131; Ferrazzoli ve Ricci 2010, 815-819; Kızıllarslanoğlu 2016, 164; Empereur ve Picon 1989, 236-243; Williams 2005, 162-166; Autret *et al.* 2010, 203-207; Burrigato *et al.* 2007, 689-700; Reynolds 2005, 566; Manning *et al.* 2000, 233-247.

¹⁸⁰ Kuzmanov 1973, 18; Scorpan 1977, 278; Peacock 1984, 119; Keay 1984, 271f.; Tomber ve Williams 1986, 48; Peacock ve Williams 1986, 187; Sazanov 1999, 265-279; Piéri 2005, 70-77; Opait 2010, 1017; Ferrazzoli ve Ricci 2010, 817; Kızıllarslanoğlu 2016, 160.

¹⁸¹ Peacock ve Williams 1986, 44.

¹⁸² Bonifay ve Piéri 1995, 118-119.

¹⁸³ Piéri 1998, 98-99.

Sinop Müzesi'nde LRA 1 amphoralarının tüm alt tiplerine rastlanmıştır. MS 4. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 6. yüzyılın başları arasında üretilen¹⁸⁴ LR 1 amphoralarının ilk formu olan LRA 1A örnekleri (lev. 3.14-18) yuvarlaklaştırılmış dışa çekik dar ağız kenarına, dar bir boyuna, omuzdan itibaren gövdenin altına kadar devam eden kalın yivlere sahiptir. Küçük bir düğme kaideyle sonlanmıştır. Boynun ortasından başlayan kalın yivli kulplar omuz üzerine birleştirilmiştir. Benzer örnekler üretim merkezlerinden birisi olan Elaiussa Sebaste'de, Erythrai'da, Parion'da, Ukrayna kıyılarında Plaka Burnu Batığı'nda, Khersonesos'ta, Topraichioi'da bulunmuştur¹⁸⁵. Sinop Müzesi'nde yer alan LRA 1A amphoraları form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 5.-MS 6. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Sinop Müzesi'nde bulunan LRA 1B amphoraları (lev. 3.19-20) ucu yuvarlatılmış ve dışta sivriltilmiş profilli dudak kenarına sahiptir. Ağız kenarının altında, kulpların birleştiği noktada sivri bir projeksiyon noktası yer alır. Oval, üzeri yivli profile sahip, kalın dikey kulplar boyun ile omuza birleşir. Omuz kısmına doğru genişleyen, ortada daralan ve yuvarlatılmış kaideye doğru tekrar genişleyen bir gövdeye sahiptir. MS 6. ve 7. yüzyıla tarihlenen¹⁸⁶ benzer örnekleri Atina Agorası'nda, Elaiussa Sebaste'de, Erythrai'da, Troia'da, Parion'da, Moesia'da Halmyris, Plaka Burnu Batığı'nda, Ilychovka'da, Kerch'te, Tyritake'de, Khersonesos'ta, Taurica'da, Histria'da, Capidava'da; Iatrus ve Tomi'de; Petra-Tsikhisdziri'de; Yenikapı'da ve Pompeiopolis'te ele geçmiştir¹⁸⁷. Ayrıca Mersin Taşucu Müzesi'nde de örnekleri vardır¹⁸⁸. Sinop Müzesi'nde yer alan LRA 1B amphoraları form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 6. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

LR 2 Amphoraları (Kat. No. 21-34; Lev. 4.21-24, 5.25-34)

Proto tiplerini Dressel 24 amphoralarının, Late Roman 13 amphoralarının ise öncü tiplerini oluşturduğu "Late Roman Amphora 2" LRA 2 amphoraları ilk olarak Scorpan¹⁸⁹ ve Kuzmanov¹⁹⁰ tarafından tanımlanmıştır. Formun yaygın olarak kullanılan LRA 2 adlandırması ise Riley tarafından Berenike ve Kartaca'dan ele geçen forma ait örnekler üzerinden yapılmıştır¹⁹¹. Ege ve Karadeniz bölgelerindeki farklı alanların yanı sıra¹⁹² Kuzey

¹⁸⁴ Piéri 1998, 98-99.

¹⁸⁵ Elaiussa Sebaste: Kızırlaranoğlu 2016, 351-353, 486-487, lev. 81b-c, 82a (MS 5. yüzyıl); Erythrai: Kırkanlı 2022, 135-136, 164, fig. 5.29-30 (MS 5.-7. yüzyıl); Parion: Akkaş 2020, 196, fig. 10.28-29 (MS 5. yüzyıl); Plaka Burnu Batığı: Waksman *et al.* 2014, 919-920, fig. 4. BZY 55 (MS 6.-7. yüzyıl); Khersonesos: Romanchuk *et al.* 1995, 33, 34, Табл. 12. 45 (MS 6. yüzyıl sonu); Ushakov *et al.* 2010, 507, рис. 12.8 (MS 5.-7. yüzyıl); Topraichioi: Opait 2004b, 294, fig. 1 (MS 5. yüzyılın ilk yarısı).

¹⁸⁶ Piéri 1998, 99.

¹⁸⁷ Atina Agorası: Robinson 1959, pl. 32, M 333 (MS 6. yüzyıl başı); Elaiussa Sebaste: Kızırlaranoğlu 2016, 487, lev. 82b; 488-490, lev. 83-85 (MS 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl); Erythrai: Kırkanlı 2022, 136, 164-165, fig. 6.32-33 (MS 6.-7. yüzyıl); Troia: Heath ve Tekkök 2006-2009, Roman Amphoras 27-28: *Late Roman Amphora 1* (MS 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı); Parion: Akkaş 2020, 195-196, fig. 10.30-34 (MS 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl); Plaka Burnu Batığı: Waksman *et al.* 2014, 920, fig. 4. BZY 51, 53, 932-933, 935 (MS 6.-7. yüzyıl); Halmyris: Topoleanu 2000, 135, 333, pl. XLI. 337 (MS 4.-7. yüzyıl); Ilychovka: Sazanov 2000, 225, 243, рис. 4.2 (MS 6.-7. yüzyıl); Kerch: Smokotina 2015, 128, 126, fig. 4.18 (MS 6. yüzyıl); Tyritake: Smokotina 2016, 716, 721, fig. 5.3,4 (MS 6. yüzyıl); Khersonesos: Sazanov 2014, 411, 418, fig. 2. 3-4; Romanchuk *et al.* 1995, 33, 34, Табл. 10. 65; Opait 2004b, 304, fig. 30 (MS 6. yüzyıl sonu); Taurica: Jacobson 1979, 10, рис. 2.6 (MS 6. yüzyıl) Histria: Badescu ve Bivolaru 2015, 194, 195, 204, fig. 3.1-2 (MS 6. yüzyıl); Capidava: Opriş ve Ratiu 2016, 28-29, 40, fig. 17. 1-2 (MS 6. yüzyılın 2. yarısı); Iatrus ve Tomi: Opait 2004b, 294, fig. 2,3 (MS 5. yüzyılın 2. yarısı-6. yüzyıl); Petra-Tsikhisdziri: Inaishvili ve Vashakidze 2009, 152, pl. 86. 4-5 (MS 4.-6. yüzyıl); Yenikapı: Öncü ve Çömlekçi 2018, 19, 21, 18, şek. 1, çiz. 1 (MS 5.-7. yüzyıl); Pompeiopolis: Opait 2018, 702, 707, fig. 27 (Geç Roma-Erken Bizans Dönemi).

¹⁸⁸ Şenol 2009, 231-243, kat. no. 57-75 (MS 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl).

¹⁸⁹ Scorpan 1975, 272, pl. II. 8-10, pl. III. 1-3.

¹⁹⁰ Kuzmanov 1973, 19, Tip XIX.

¹⁹¹ Riley 1979, 217-219.

¹⁹² Arthur 1989, 82; Arthur 1998, 168, 169; Piéri 1998, 99, 100; Piéri 2005, 86; Dyczek 2007, 829.

Ege ve Halikarnassos¹⁹³, Knidos¹⁹⁴, Khios Adası¹⁹⁵, Boeotia¹⁹⁶ ve Nikopolis'te (Epirus Vetus)¹⁹⁷ üretiminin olabileceği yapılan çalışmalarla belirtilmiştir. Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de yaygın olarak kullanılan LRA 2 amphoralarının MS 4. yüzyıldan MS 7. yüzyıl başlarına kadar üretiminin devam ettiği bilinmektedir¹⁹⁸.

Piéri tarafından A, B ve C alt tiplerine ayrılan¹⁹⁹ LRA 2 amphoralarının Sinop Müzesi'nde her üç alt tipe ait örnekleri bulunmaktadır. Sinop Müzesi'nde bulunan LRA 2A amphoraları (lev. 4.21) kısa ve dar boyundan yükselen içbükey girintili ağız, dışa doğru genişlemiş, huni formudur. Geniş ve küresel gövde küçük düğme formu bir dipile sonlanmıştır. Elips kesitli kulplar boynun ortasından başlamış, omzun üzerinde sonlanmıştır. Kulbun omuzla birleştiği yerden başlayarak küresel gövdenin neredeyse ortasına kadar amphoranın yüzeyi yivlerle taralıdır. MS 4. yüzyıl sonu ile 7. yüzyıl başı arasına tarihlenen benzer örnekleri Erythrai'da, Troia'da, Cıngırt Kayası'nda, Dobrogea'da, Histria ve Tomi'de, Dobrogea/Dobruca'da (Moesia) Tuna Nehri kıyısında yer alan Sacidava'da, Kırım Yarımadası'ndaki Tyritake'de, Ilurat'ta, Simferopol'un kuzeyinde yer alan Neyzats mezarlık alanında ele geçmiştir²⁰⁰. Ayrıca Marmaris Müzesi'nde de bu tip amphoralar vardır²⁰¹.

Sinop Müzesi'nde bulunan LRA 2B (lev. 4.22-24) amphoralarında cidar kalınlıklarının azaldığı, amphora gövdelerinde bulunan yivlerin nispeten daha derin ve sık işlendiği görülmektedir. MS 5. yüzyıldan itibaren boyun uzamış, gövde daha oval hale gelmiştir²⁰². MS 5. yüzyıl ile 7. yüzyıl başı arasına tarihlenen benzer örnekleri Parion'da, Stobi'de, Sacidava'da, Novae'de, Dobrogea/Dobruca'da (Moesia) Tuna Nehri kıyısında yer alan Capidava'da ve Halmyris'de, Taurica'da (Khersonesos) ele geçmiştir²⁰³.

MS 6. yüzyılın sonu ile 7. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan ve birçok yeni tipe karakterize olan LRA 2C amphora tipleri uzatılmış boyunları ve gövde yüzeyinde ince taranmış ya da dalgalı çizgi çeşitliliğiyle farklılık oluşturur²⁰⁴. Sinop Müzesi'nde bulunan LRA 2C amphoralarının (lev. 5.25-32) benzerleri Yassıada'da, Parion'da, Yenikapı'da, Tomi'de ve Khersonesos'ta ele geçmiştir²⁰⁵. Taşucu Müzesi'nde de bu tip amphoralar vardır²⁰⁶.

¹⁹³ Riley 1979, 218, 219; Rădulescu 1973, 205; Tomber ve Williams 1986, 46, 47; Peacock ve Williams 1986, 182-184; Daszkiewicz *et al.* 2000, 35; Karagiorgou 2001, 132, 133, 139, 140; Opait 2004a, 10-12; Opait 2004b, 295-297; Dyczek 2007, 829, 830; Swan 2009, 117; Gerousi 2014, 194, 195; Reynolds 2011, 109, Reynolds ve Pavlidis 2014, 453.

¹⁹⁴ Tuna *et al.* 1987, 49.

¹⁹⁵ Tsaravopoulos 1986, 124-144.

¹⁹⁶ Gerousi 2014, 194.

¹⁹⁷ Reynolds ve Pavlidis 2014, 452.

¹⁹⁸ Keay 1984, 354; Peacock ve Williams 1986, 183, 184; Opait 2004a, 11.

¹⁹⁹ Piéri 2005, 86-89.

²⁰⁰ Erythrai: Kırkanlı 2022, 134-135, 164, fig. 5.24-26 (MS 4.-7. yüzyıl); Troia: Heath ve Tekkök 2006-2009, Roman Amphoras 29: *Late Roman Amphora 2* (MS 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı); Cıngırt Kayası: Tamer 2022, 949, kat. no. 325 (MS 4. yüzyıl sonu-7. yüzyıl); Dobrogea: Rădulescu 1976, 107, pl. VIII. 1, 1a (MS 6.-7. yüzyıl); Histria ve Tomi: Scorpan 1977, 275, fig. 10.3, 7 (MS 6. yüzyıl); Sacidava: Scorpan 1975, 273, pl. 2.9 (MS 6. yüzyıl); Tyritake: Sazanov 1989, 43, 46, рис. 1.3 (MS 4. yüzyıl sonu-6. yüzyılın 2. yarısı); Ilurat: MS 3. yüzyıla tarihlenen bir Sinop amphorası olarak hatalı yorumlanmıştır. Gaidukevich 1958, 37, рис. 21.2; Neyzats mezarlığı: Vlasov *et al.* 2011, 188, 231, рис. 20. 11; Vlasov *et al.* 2013, 201, 251, fig. 20.11 (MS 4. yüzyılın sonu-6. yüzyılın ortası).

²⁰¹ Şenol 2003, 97 (MS 4.-6. yüzyıl).

²⁰² Piéri 2005, 88.

²⁰³ Parion: Akkaş 2020, 198, fig. 11.35 (MS 5. yüzyılın 2. yarısı-6. yüzyıl); Stobi: Anderson-Stojanović 1992, 96, pl. 82. 700 (MS 5. yüzyıl başı); Sacidava: Scorpan 1977, 275, fig. 10.4 (MS 6. yüzyıl); Novae: Klenina 2010, 1006, 1013, fig. 6. 1-2 (MS 4. yüzyılın 2. yarısı-7. yüzyıl); Capidava: Opriş ve Ratiu 2016, 29, 40, fig. 17. 8 (MS 5.-7. yüzyıl); Halmyris: Topoleanu 2000, 133-134, 331, pl. XXXIX. 325-326, 332, pl. XL. 327-329 (MS 4.-7. yüzyıl); Taurica: Jacobson 1970, 32, 31, рис. 2.7 (MS 5.-6. yüzyıl).

²⁰⁴ Piéri 2005, 86-89.

²⁰⁵ Yassıada: Van Doorninck 1989, 249, fig. 1.9; Parion: Akkaş 2020, 198, fig. 11.36 (MS 6. yüzyıl); Yenikapı: Öncü

Sinop Müzesi'nde bulunan iki adet LRA 2 amphora örneğinin (lev. 5.33-34) form ve hamur özellikleriyle Ege kökenli²⁰⁷ olduğu anlaşılmaktadır. MS 6.-7. yüzyıla ait olan formun benzer örnekleri Troia Aşağı Şehir D20 açmasında, Priapos'ta ve Khersonesos'ta bulunmuştur²⁰⁸.

LR 4 Amphorası (Kat. No. 35; Lev. 5.35)

LRA 4 diğer isimlendirmesiyle Gaza amphoraları Gazze Bölgesi'ndeki Fenike kaplarının bir üretim geleneği olarak ortaya çıkmıştır²⁰⁹. Geç Antik Dönem'de Doğu Akdeniz'de oldukça sık karşılaşılan LRA 4 amphoralarının MS 1. yüzyıldan itibaren varlığı bilinmektedir. Gazze'nin kuzeyinde yer alan Ashkelon antik yerleşiminde yapılan kazılarda LRA 4 amphoralarının MS 8. yüzyıla kadar kullanımı olduğu belirtilmiştir²¹⁰.

MS 5. ve 6. yüzyıllar boyunca kaliteli bir şarap üreticisi olduğu ve bununla ün kazandığı bilinen Gaza²¹¹, şarabının yanı sıra²¹² LR 4 amphoralarında tespit edilen susam yağı²¹³, zeytinyağı²¹⁴, balık sosu²¹⁵ ve reçineleriyle de²¹⁶ bilinmektedir.

Genel olarak bodur ve uzun olmak üzere iki farklı tip oluşturan LRA 4 amphoraları Majcherek²¹⁷, Zemer²¹⁸ ve Piéri'nin²¹⁹ sınıflandırmalarından sonra Sazanov tarafından tipoloji ve kronoloji problemlerine yönelik bir çalışma yapılmış ve bu amphoralar A, B, C ve D olmak üzere dört ana tipe ve alt tiplere ayrılmıştır²²⁰.

LRA 4 amphoraları geniş boyutları ve silindirik gövdeleriyle karakterizedir. Ağız kalınlaştırılmış ve hafifçe yükseltilmiştir. Yuvarlatılmış ve eğimli omuz üzerinde iki ya da üç yivli kalın kulpları yer alır. Omuzdan tabana geçiş yuvarlatılmıştır²²¹.

Sinop Müzesi'nde bulunan tek bir örnek olan LR 4 amphorasının Majcherek Form 1'i²²², Sazanov'un yaptığı LRA 4 tipoloji çalışmasında ise LRA 4 C1 alt tipindeki örneklerini temsil ettiği görülmüştür²²³. Benzer örnekleri Çanakkale'deki Priapos²²⁴, Taurica'da²²⁵, Tyritake'de²²⁶, Dobruca'da yer alan Kaliakra ve Voyvoda'da²²⁷ bulunmuştur. Sinop

ve Çömlekçi 2018, 19, 21, 18, şek. 2, çiz. 2 (MS 4.-7. yüzyıl); Tomi: Scorpan 1977, 275, fig. 10.3, 8 (MS 6. yüzyıl); Khersonesos: Sazanov 2007, 804, 811, fig. 3; Romanchuk *et al.* 1995, 39, Таб. 14. 75; 15. 74; 16. 76-78. (MS 6. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı); Antonova *et al.* 1971, 88, рис. 13, 14 (MS 4.-6. yüzyıl).

²⁰⁶ Şenol 2009, 248 (MS 7. yüzyıl).

²⁰⁷ Form ve hamur bakımından aynı olan iki örneğin kırmızı renk hamurlu ve çok yoğun ince beyaz mikalı olduğu dikkat çekmektedir. Hamur özellikleri ve katkılar için katalog bölümüne bakınız.

²⁰⁸ Priapos: Rose *et al.* 2007, 94, no.127-128, pl. X (MS 6. yüzyıl sonu-7. yüzyıl); Troia: Rose *et al.* 2024 (baskıda) (MS 6. yüzyıl öncesi); Khersonesos: Sazanov 2007, 804, 811, fig. 3.16 (MS 6. yüzyıl sonu).

²⁰⁹ Landgraf 1980, 69.

²¹⁰ Arthur 1998, 161.

²¹¹ Mayerson 1985, 75.

²¹² Kirwan 1938, 390, pl. 111, Type 10.

²¹³ Rothschild-Boros 1981, 86.

²¹⁴ Piéri 2005, 111.

²¹⁵ Mayerson 1991, 79.

²¹⁶ Pichot ve Şenol 2015, 273-279.

²¹⁷ Majcherek 1995, 163-178.

²¹⁸ Zemer 1978, 43, no. 36; 61, no. 52-53; 61, no. 49-50; 61, no. 51.

²¹⁹ Piéri 2005, 101-114, 103, fig. 66.

²²⁰ Sazanov 2017, 629-647.

²²¹ Piéri 2005, 104, fig. 67.

²²² Majcherek 1995, 166.

²²³ Sazanov 2017, 637-638, fig. 5.C.2

²²⁴ Rose *et al.* 2007, 94, pl. X.129 (MS 5.-6.yüzyıl).

²²⁵ Jacobson 1970, 32, 31, рис. 2.6 (MS 4.-6. yüzyıl)

²²⁶ Sazanov 1989, 46, рис. 1.1 (MS 4. yüzyıl ortası-5. yüzyılın ilk çeyreği).

²²⁷ Kuzmanov 1985, 12, 65, Tip 3, Таб. 4.A29-31 (MS. 6. yüzyıl).

Müzesi'nde yer alan LRA 4 amphorası form özellikleri ve benzer örnekler üzerinden MS 5. yüzyıl ile MS 6. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Denizden ya da temel sondaj kazılarında bulunmuş olup Sinop Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan Roma Dönemi'ne ait 35 adet ithal ticari amphora, Karadeniz kıyılarının ticari potansiyelini ve bu potansiyelin kronolojik açıdan önemini göstermektedir. Karadeniz kıyılarının antik dönemdeki ticari hareketliliğinin ve deniz ticaret rotasının makale kapsamında incelenen amphora buluntuları yoluyla izlenebilmesi oldukça önemlidir.

Anadolu içlerine karayollarıyla bağlanması nedeniyle Sinope, Orta ve Kuzey Anadolu Bölgesi'nin doğal bir limanı haline gelmiş ve Sinop çevresinde bulunan çok sayıda batık bu limanın tarih boyunca önemini koruduğunun da göstergesi olmuştur²²⁸.

Sinop Müzesi'nde bulunan Brindisi, Sicilya Boru Tipli (Tubular), Dressel 1A, Lamboglia II, Havuç formu, DR 2-4, Geç Rhodos, DR 24 similis, Kapitän II, Zemer 41, Augst 46, LRA 1, LRA 2 ve LRA 4 amphoraları Erken İmparatorluk'tan Erken Bizans Dönemi'ne kadar Ege Bölgesi, Doğu Akdeniz ve İtalya kıyılarını kapsayan önemli bir ticari aktivitenin Sinope kentinin ticari hayatında etkin olduğunu göstermektedir.

Roma İmparatorluk sınırlarının Levant'a ulaşması ile birlikte Doğu Akdeniz dünyasında görülen değişimin Karadeniz Bölgesi'ne de yansması, Karadeniz Havzası'nın Akdeniz Bölgesi ile olan sıkı ticari bağlarının yanı sıra Karadeniz'de de Roma hakimiyetiyle birlikte birçok yeni şehrin, var olan şehirlerde ise sivil ya da askeri koloninin kurulması ile ilişkilidir.

Doğu Akdeniz ticareti Karadeniz'i, Ege ve Kuzey Afrika'ya bağlayan kuzey-güney rotası ile yakın doğuyu Yunanistan ve Batı Akdeniz'e bağlayan doğu-batı rotası olarak iki ana ticari rota üzerinden yürütülmektedir²²⁹. Doğu Akdeniz ticaretinin kavşak noktası olan Rhodos üzerinden Karadeniz, Roma deniz ticareti sistemine dâhil edilmiştir²³⁰.

Brindisi amphoralarının MÖ 1.-MS 1. yüzyılda Doğu Akdeniz'deki merkezlere ulaşamamış olmasına rağmen ucuz ve tanınmış Tripolitania zeytinyağının Sinope açıklarında bulunması ilginçtir. Benzer bir durum Sicilya Boru Tipli, Dressel 1A, Lamboglia II ve Havuç formu (Schöne-Mau XV) amphoraları için de geçerlidir. İtalyan kökenli amphoraların Sinope'de bulunması Roma birliklerinin kentte ve bölgede bulunmasının bir sebebi olmalıdır.

Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönemi amphoraları, Roma'nın Akdeniz'e egemen olmasıyla birlikte amphoralarda oluşturduğu standartlaşmayı yansıtmaktadır. Bu standartlaşma ve Karadeniz ticaretindeki Roma varlığı, İmparatorluğun ortak formlarından olan Dressel 2-4 (Ege Bölgesi üretimi-kat. no. 6, Pseudo-Kos (Karadeniz Bölgesi üretimi-kat. no. 7), Dressel 24 Similis (Khios üretimi-kat. no. 9) amphoraları üzerinden izlenebilmektedir²³¹. Bu amphoralar Kuzeybatı Karadeniz ve Tuna Irmağı boyunca bulunan yerleşimlerde de sıklıkla ele geçen formlardandır²³².

Mithridates savaşlarının yol açtığı Akdeniz Bölgesi'nde görülen istikrarsızlık ve Karadeniz Bölgesi'nin Akdeniz ile ticari bağlantısı olan Rhodos'un çöküşü nedeniyle

²²⁸ Tatlıcan *et al.* 1998, 335-342; Akarsu 2017, 40; Akarsu ve Tarakçı 2019, 1035.

²²⁹ Casson 1994, 115.

²³⁰ Rougé 1966, 86.

²³¹ Vnukov 2017, 103, 105; Şenol 2015, 249.

²³² Bjelajac 1996, 54.

Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı kazıların kontekst buluntularından da görüldüğü üzere Rhodos amphoralarının Karadeniz Bölgesi'ne ithali oldukça azalmıştır²³³. Karadeniz ticareti üzerine yapılan son araştırmalar, Roma'nın Karadeniz Havzası'nda dominant bir güç haline gelmesiyle birlikte izole Pontus ticaretinin pan-roma pazarına bağlanan bir yapıya evrildiğini göstermektedir²³⁴. Bu kapsamda Dressel 2-4, Pseudo-Kos, Dressel 24 Similis amphoralarıyla birlikte imparatorluğun ortak formlarından olan Sinop Müzesi envanterinde yer alan Geç Rhodos amphorasının da (kat. no. 8) Bodrum Müzesi'nden satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış olmasına rağmen kataloğa alınması gerekli görülmüştür.

Goth akınlarının şiddetinin azalmasıyla MS 3. yüzyılın sonunda oluşan refah dönemi ancak bir yüzyıl kadar devam edebilmiştir. Hun akınları sonucunda Karadeniz Bölgesi'nde ticaret yeniden sekteye uğramış ve istikrarsız bir görünüm ortaya çıkmıştır²³⁵. Bununla beraber MS 4. yüzyılın sonu ile 5. yüzyılın ortalarında istikrarlı bir görüntü yeniden sağlanmıştır. Hunlar MS 5. yüzyılın başından itibaren batıya doğru göçlerine devam etmiş ve aynı yüzyılın ortalarında aldıkları yenilgilerle etkilerini kaybetmişlerdir²³⁶. I. Iustinianus Dönemi'nde (MS 527-565) sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla birçok kale ve gözetleme kulesi yaptırıldığı ya da onarıldığı, Prokopios tarafından belirtilmektedir²³⁷.

Sinop Müzesi'nde bulunan Roma Dönemi'ne ait amphoraların son grubuna ait örneklerden birini Kapitän II amphorası oluşturmaktadır (kat. no. 10). Üretimleri MS 4. yüzyılın sonundan itibaren LRA 1 amphoralarının yaygınlık kazanmasıyla azalan²³⁸, Karadeniz Bölgesi'nde oldukça yaygın görülen ve aynı zamanda üretimi de yapılan²³⁹ Kapitän II amphoralarının Sinop Müzesi örneğinin Ege Bölgesi üretimi olması, Ege üretimi şarapların aynı formda Karadeniz'e ithalinin yapıldığını ve Sinope'de tercih edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Geç Roma Dönemi'nde Augst 46, LRA 1, LRA 4, Zemer 41 amphoraları Suriye, Filistin ve Kilikya Bölgesi'nden gelen gemilerin Kuzey Ege ve Karadeniz'e doğru mal sevkiyatı yaparken takip ettikleri rotanın durakları arasında Sinope'nin de bulunduğunu göstermektedir.

Sinope açıklarında, MS 5. yüzyıla tarihlenen kargo gemilerine ait batıklardan ele geçen amphoralar Afrika, Levant ve Ege bölgelerinden Karadeniz'e yapılan sevkiyatın Konstantinopolis'e kadar uzanan uzun bir tedarik zincirini ortaya koymaktadır. Yüksek bir nüfusa sahip Konstantinopolis'te, ithal gıda maddeleri için büyük bir talep olduğu ve başkent'in limanlarının aynı zamanda aktarma merkezleri olarak hizmet veren *horrea* ile donatıldığı anlaşılmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun Akdeniz Havzası'ndaki topraklarından gelen malların depolanma ve Karadeniz'e sevkiyatı başkent üzerinden gerçekleşmiştir. Karadeniz kıyılarını çevreleyen şehir merkezleri, temel ve lüks ürünler için ana *antrepo* olarak Konstantinopolis'in tedarik ve sevkiyatına güveniyordu. Sinope açıklarında ele geçen batıklardaki mallar tedarik zincirini ortaya koymakla birlikte aynı zamanda Sinope ya da Trapezos gibi daha uzak merkezlere yapılan sevkiyatı ve bu merkezlerden geri dönüş kargolarını da göstermektedir²⁴⁰. Kilikia Bölgesi üretimi LRA 1 ve Ege kökenli LRA 2 amphoralarının Sinop Müzesi'ndeki varlığı da bu ticari sirkülasyonun²⁴¹

²³³ Matiashvili 2004, 122; Inadze 1962, 113; Vnukov 2016, 96, 99; Vnukov 2017, 135.

²³⁴ Vnukov 2017, 135.

²³⁵ Astakhov 2021, 246-247.

²³⁶ Opait *et al.* 2019, 82.

²³⁷ Prok. *Aed.* III. 7. 3-5, 9-12, 23, 24.

²³⁸ Riley 1979, 191.

²³⁹ Popilian 1976, 44.

²⁴⁰ Opait *et al.* 2019, 83.

²⁴¹ Sinop'un batısındaki kargo batıklarında Sinop amphoralarıyla birlikte LRA 1 amphoraları ele geçmiştir, bk.

sonucu olmalıdır. LRA 1 ve LRA 2 örneklerinin diğer Karadeniz merkezlerinde de yoğun olarak ele geçmesi, Sinop Müzesi'ndeki sayısal çoğunlukla örtüşmektedir.

LR 1 amphoralarının yaygın dağılımı şüpheşiz, Kıbrıs, Karia ve Ege adalarının yanı sıra Moesia *Inferior*'u (Bulgaristan'ın Tuna bölgesi) ve Scythia *Minor*'u (Dobrudja/Dobruca) da içeren, İmparator Iustinianus tarafından 536 yılında oluşturulan *Quaestura Exercitus* askeri idari sistemi içerisindeki ticari rota ile ilgilidir²⁴². Bu aynı zamanda LR 2 amphoralarının önerilen *annonna* işlevini²⁴³, yani Kıbrıs'ın Karadeniz kıyısı ve Tuna Nehri boyunca konuşlanmış birliklere şarap tedarik etmekle görevlendirildiğini de desteklemektedir²⁴⁴.

Genel olarak LR 2 amphoralarının Geç Roma-Erken Bizans askeri *annonnasının* nakliye kapları olduğu ve Tuna kıyılarında konuşlanmış birliklere zeytinyağı taşımak için kullanıldığı varsayılmaktadır. Buna karşılık, Böttger ve Karagiorgou daha küçük kapasiteli LR 1 amforalarının, askeri yerleşimlerde (çoğunlukla kaleler) sık sık görülmesinin de gösterdiği gibi, şarap taşımak için kullanıldığını savunmaktadır²⁴⁵.

Teşekkür

Sinop Müzesi envanterine kayıtlı olan Erken İmparatorluk-Geç Roma Dönemi Ege-Akdeniz kökenli ithal amphora grubunu çalışmamıza izin veren Sinop Müzesi Müdürü Sayın Filiz Yılmaz'a, çalışmamızda bizlere yardımcı olan Müze Araştırmacısı Denizhan Demiroğlu'na ve Müze Araştırmacısı Erkut Demirci'ye en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Ward 2012, 195, 193, 541-542, fig. 2.

²⁴² Van Alfen 1996, 211.

²⁴³ LR 2 amphoralarının Balkanlardaki dağılımı ve askeri *annonnadaki* rolleri Olga Karagiorgou tarafından tartışılmıştır, bk. Karagiorgou 2001, 129-166.

²⁴⁴ Piéri 2007, 301.

²⁴⁵ Böttger 1990, 926; Karagiorgou 2001, 149-156.

Katalog

(Katalogda kullanılan kısaltmalar; A.Ç.: Ağız Çapı; Y.: Yükseklik. Amphoraların hamur renkleri Munsell Soil Color Charts, 2009 Revision'a göre yazılmıştır. Amphoraların el ve dijital çizimleri Dr. Deniz Tamer ve Doktora öğrencisi Ebru Tamer tarafından yapılmıştır. Amphoraların fotoğrafları ise Sinop Müze Müdürlüğü ve Müze Araştırmacısı Denizhan Demiroğlu tarafından sağlanmıştır).

Kat. No.: 1 (Lev. 1.1)**Envanter No.:** 14.1.88**Tipi:** Brindisi Amphorası**Ölçüler:** A.Ç.: 18,2 cm; Y.: 75,5 cm.**Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6 (Red)**Hamur Tanımı:** Sert pişmiş, içte kırmızı, dışta kahverengi hamurlu, ince-orta boyutta orta yoğunlukta kireç, ince-iri boyutlarda orta yoğunlukta siyah taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika katkıdır.**Kat. No.: 2 (Lev. 1.2)****Envanter No.:** 45.1.78**Tipi:** DR 21-22 - Sicilian Punic Tubular Amphora**Ölçüler:** A.Ç.: 15,5 cm; Y.: 88,5 cm.**Hamur Rengi:** 2.5 YR 7/6 (Light Red)**Hamur Tanımı:** İnce orta yoğunlukta kireç ve taşçık katkıdır.**Kat. No.: 3 (Lev. 1.3)****Envanter No.:** 1.1.80**Tipi:** Dressel 1A**Ölçüler:** A.Ç.: 16,5 cm; Y.: 105 cm.**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6 (Light Red)**Hamur Tanımı:** Yoğun ince siyah ve sarı taşçık, ince yoğun beyaz ve sarı mika, ince yoğun kireç katkıdır.**Kat. No.: 4 (Lev. 1.4)****Envanter No.:** 4.2.79**Tipi:** Lamboglia II**Ölçüler:** 15,2 cm; Y.: 81,2 cm.**Hamur Rengi:** 2.5 Y 8/2 (Pale Yellow)**Hamur Tanımı:** İnce yoğun siyah taşçık, orta yoğunlukta çok ince mika katkılı, ince kumsu yapıya sahiptir.**Kat. No.: 5 (Lev. 1.5)****Envanter No.:** 22.17.78**Tipi:** Havuç formlu amphora/ Augst 44/ Schoene-Mau 15**Ölçüler:** A.Ç.: 8,5 cm; Y.: 35,3 cm.**Hamur Rengi:** 10 YR 7/2 (Light Gray)**Hamur Tanımı:** İnce çok yoğun siyah ve kahverengi taşçık, ince az beyaz mika, ince az kireç katkıdır.**Kat. No.: 6 (Lev. 1.6)****Envanter No.:** 1.3.83**Tipi:** DR 2-4 - Kos**Ölçüler:** A.Ç.: 9,8 cm; Y.: 89,1 cm.**Hamur Rengi:** 10 YR 8/3 (Very Pale Brown)**Hamur Tanımı:** İnce-orta boyutta yoğun siyah taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, az ince kireç katkıdır.**Kat. No.: 7 (Lev. 2.7)****Envanter No.:** 10.2.83**Tipi:** DR 2-4 - Herakleia Pontike Pseudo-Kos**Ölçüler:** A.Ç.: 10 cm; Y.: 90 cm.**Hamur Rengi:** 7.5 YR 8/4 (Pink) **Astar:** 2.5 YR 5/8 (Red)**Hamur Tanımı:** İnce yoğun siyah piroksen, kırmızı ve beyaz taşçık, ince yoğun beyaz mika, ince orta yoğunlukta kireç, az ince kuvars katkıdır.**Kat. No.: 8 (Lev. 2.8)****Envanter No.:** 7.2.70**Tipi:** Geç Rhodos

Ölçüler: A.Ç.: 11,6 cm; Y.: 90,2 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 5/6 (Strong Brown)

Hamur Tanımı: İnce yoğun siyah taşçık, ince orta yoğunlukta kireç, az ince beyaz taşçık katkıdır.

Kat. No.: 9 (Lev. 2.9)

Envanter No.: 12.1.95

Tipi: Dressel 24 *similis* Khios

Ölçüler: A.Ç.: 15,8 cm; Y.: 86 cm.

Hamur Rengi: 5 Y 8/2 (Pale Yellow)

Hamur Tanımı: İnce yoğun kum, az ince kireç ve katkıdır.

Kat. No.: 10 (Lev. 2.10)

Envanter No.: 22.3.84

Tipi: Kapitän II

Ölçüler: A.Ç.: 7,5 cm; Y.: 59 cm.

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/8 (Red)

Hamur Tanımı: İnce yoğun kireç, ince orta yoğunlukta mika ve siyah taşçık katkıdır.

Kat. No.: 11 (Lev. 2.11)

Envanter No.: 7.3.70

Tipi: Zemer 41

Ölçüler: A.Ç.: 9 cm; Y.: 57,3 cm.

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/6 (Red)

Hamur Tanımı: Çok ince yoğun beyaz mika, ince orta yoğunlukta kireç, ince orta yoğunlukta siyah taşçık katkıdır.

Kat. No.: 12 (Lev. 2.12)

Envanter No.: 22.15.78

Tipi: Augst 46

Ölçüler: A.Ç.: 9,6 cm; Y.: 40,8 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Orta boyutta orta yoğunlukta siyah ve kırmızı taşçık, az ince kireç, çok ince az beyaz mika, az ince kuvars katkıdır.

Kat. No.: 13 (Lev. 2.13)

Envanter No.: 22.14.78

Tipi: Augst 46

Ölçüler: A.Ç.: 9,6 cm; Y.: 40,8 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Orta boyutta orta yoğunlukta siyah ve kırmızı taşçık, az ince kireç, çok ince az beyaz mika, az ince kuvars katkıdır.

Kat. No.: 14 (Lev. 3.14)

Envanter No.: 14.7.03

Tipi: LRA 1A

Ölçüler: A.Ç.: 7,1 cm; Y.: 50,5 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Hamur Tanımı: İnce yoğun beyaz mika, ince orta boyutta yoğun kuvars, siyah, kırmızı, beyaz taşçık ve kireç katkıdır.

Kat. No.: 15 (Lev. 3.15)

Envanter No.: 4.2.89

Tipi: LRA 1A

Ölçüler: A.Ç.: 6 cm; Y.: 51 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/8 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Orta boyutlu yoğun kuvars, kahverengi ve beyaz taşçık, ince ve orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 16 (Lev. 3.16)

Envanter No.: 7.1.82

Tipi: LRA 1A

Ölçüler: A.Ç.: 6,2 cm; Y.: 52 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/8 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Çok yoğun orta boyutlu siyah ve kahverengi taşçık, orta boyutlu yoğun kuvars, beyaz taşçık, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 17 (Lev. 3.17)

Envanter No.: 10.1.03

Tipi: LRA 1A

Ölçüler: A.Ç.: 9 cm; Y.: 48 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Hamur Tanımı: İnce yoğun beyaz mika, ince orta boyutta yoğun kuvars, siyah (piroksen), kırmızı, beyaz taşçık ve kireç katkıdır.

Kat. No.: 18 (Lev. 3.18)

Envanter No.: 10.1.99

Tipi: LRA 1A

Ölçüler: A.Ç.: 7 cm; Y.: 45 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/8 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Çok yoğun orta boyutlu siyah (piroksen) ve kahverengi taşçık, orta boyutlu yoğun kuvars, beyaz taşçık, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 19 (Lev. 3.19)

Envanter No.: 3.13.73

Tipi: LRA 1B

Ölçüler: A.Ç.: 9 cm; Y.: 53,4 cm.

Hamur Rengi: 2.5 Y 8/4 (Pale Yellow)

Hamur Tanımı: İnce yoğun siyah (piroksen), kırmızı, kahverengi taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 20 (Lev. 3.20)

Envanter No.: 5.1.98

Tipi: LRA 1B

Ölçüler: A.Ç.: 9,2 cm; Y.: 51 cm.

Hamur Rengi: 2.5 Y 8/4 (Pale Yellow)

Hamur Tanımı: İnce yoğun siyah (piroksen), kırmızı, kahverengi taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 21 (Lev. 3.21)

Envanter No.: 36.6.77

Tipi: LRA 2A

Ölçüler: A.Ç.: 12,8 cm; Y.: 59,7 cm.

Hamur Rengi: 10 YR 8/3 (Very Pale Brown)

Hamur Tanımı: İnce ve az mika, kuvars, orta boyutta ve orta yoğunlukta siyah katkı ve kireç katkıdır.

Kat. No.: 22 (Lev. 3.22)

Envanter No.: 14.1.75

Tipi: LRA 2B

Ölçüler: A.Ç.: 10,2 cm; Y.: 61,5 cm.

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/6 (Red)

Hamur Tanımı: Orta yoğunlukta siyah ve beyaz taşçık, ince yoğun kireç, ince orta yoğunlukta beyaz mika katkıdır.

Kat. No.: 23 (Lev. 3.23)

Envanter No.: 10.1.76

Tipi: LRA 2B

Ölçüler: A.Ç.: 10 cm; Y.: 45 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce orta boyutta yoğun siyah taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, kireç ve kırmızı taşçık katkıdır.

Kat. No.: 24 (Lev. 3.24)

Envanter No.: 8.1.88

Tipi: LRA 2B

Ölçüler: A.Ç.: 8 cm; Y.: 55,5 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Hamur Tanımı: İnce orta boyutta yoğun siyah taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, kireç ve kırmızı taşçık, az ince kuvars katkıdır.

Kat. No.: 25 (Lev. 4.25)

Envanter No.: 6.1.83

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 6,8 cm; Y.: 55,2 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Az ince siyah ve kırmızı taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika ve kireç katkıdır.

Kat. No.: 26 (Lev. 4.26)

Envanter No.: 1.1.82

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 11,2 cm; Y.: 82 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/8 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce yoğun kuvars, ince orta yoğunlukta beyaz mika, az ince kireç, ince orta yoğunlukta siyah ve gri taşçık katkıdır.

Kat. No.: 27 (Lev. 4.27)

Envanter No.: 3.25.73

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 10 cm; Y.: 58 cm.

Hamur Rengi: 5 YR5/6 (Yellowish Red)

Hamur Tanımı: İnce orta boyutta orta yoğunlukta kireç ve siyah, gri taşçık, az ince beyaz mika katkıdır.

Kat. No.: 28 (Lev. 4.28)

Envanter No.: 4.2.83

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 8 cm; Y.: 48 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/8 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce orta boyutta orta yoğunlukta kireç ve siyah, gri taşçık, çok az ince beyaz mika katkıdır.

Kat. No.: 29 (Lev. 4.29)

Envanter No.: 10.11.81

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 6,8 cm; Y.: 55,2 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce-orta boyutlu yoğun siyah, beyaz, sarı ve kırmızı taşçık, ince orta yoğunlukta beyaz mika, az ince sarı mika, az ince kum, az ince kireç katkıdır.

Kat. No.: 30 (Lev. 4.30)

Envanter No.: 10.12.81

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 5,5 cm; Y.: 55 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/3 (Pink)

Hamur Tanımı: İnce orta miktarda kireç ve siyah taşçık, çok az ince beyaz mika katkıdır.

Kat. No.: 31 (Lev. 4.31)

Envanter No.: 28.4.80

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 8 cm; Y.: 53 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce orta yoğunlukta beyaz mika, az ince kireç katkı, temiz bir hamur yapısına sahiptir.

Kat. No.: 32 (Lev. 4.32)

Envanter No.: 36.4.77

Tipi: LRA 2C

Ölçüler: A.Ç.: 6 cm; Y.: 54 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: İnce-orta boyutta yoğun siyah ve beyaz taşçık, az ince beyaz mika, ince orta miktarda kireç katkıdır.

Kat. No.: 33 (Lev. 4.33)

Envanter No.: 24.32.2016

Tipi: LRA 2-Ege

Ölçüler: A.Ç.: 7 cm; Y.: 49,5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Çok yoğun ince beyaz mika, kuvars ve siyah taşçık, ince orta yoğunlukta şamot, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 34 (Lev. 4.34)

Envanter No.: 24.35.2016

Tipi: LRA 2-Ege

Ölçüler: A.Ç.: 7 cm; Y.: 49,5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Hamur Tanımı: Çok yoğun ince beyaz mika, kuvars ve siyah taşçık, ince orta yoğunlukta şamot, ince orta yoğunlukta kireç katkıdır.

Kat. No.: 35 (Lev. 4.35)

Envanter No.: 7.7.70

Tipi: LRA 4, Majcherek Form 2

Ölçüler: A.Ç.: 9 cm; Y.: 52,7 cm.

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/4 (Reddish Brown)

Hamur Tanımı: Çok az ince beyaz mika, az ince siyah taşçık, az ince kireç, yoğun ince kuvars katkıdır.

Bibliyografya

Antik Kaynaklar

- App. *Mithr.* (Appianus, *Mithridateios*) *Appian's Roman History*. With an English translation by H. White I-IV. Cambridge, Mass.-London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).
- Diod. *Bibl.* (Diodorus Siculus, *Bibliotheke*) *Historike Diodorus of Sicily*. With an English translation by R. M. Geer. London, New York 1947 (The Loeb Classical Library).
- Cass. Dio. (Cassius Dio, *Rhomaika*) *Dio's Roman History*, Vol. VIII. Books 61-72, translation by Earnest Cary, Loeb Classical Library, William Heinmann, Ltd, London 1925.
- Hdt. (Herodotos, *Historiae*) Herodotus. *The Persian Wars*. With an English translation by A. D. Godley I-IV. London, New York 1975 (The Loeb Classical Library).
- Plin. *nat.* (Plinius Secundus, *Naturalis Historia*) *Pliny Natural History*. With an English translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Luc.* (Plutarkhos, *Bioi Paralleloi; Lucullus*) Plutarch. *Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*. Translated by Bernadotte Perrin. Harvard University Press, Cambridge, MA 1914 (Loeb Classical Library).
- Plut. *Per.* (Plutarkhos, *Bioi Paralleloi; Perikles*) Plutarch. *Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus*. Translated by Bernadotte Perrin. Harvard University Press, Cambridge, MA 1916 (Loeb Classical Library).
- Plut. *Pomp.* (Plutarkhos, *Bioi Paralleloi; Pompeius*) Plutarch. *Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus*. Translated by Bernadotte Perrin. Harvard University Press, Cambridge, MA 1917 (Loeb Classical Library).
- Prok. *Aed.* (Prokopios, *de Aedificiis*) Procopius. *On Buildings. General Index*. Translated by H. B. Dewing, Glanville Downey. Harvard University Press, Cambridge, MA 1940 (Loeb Classical Library). Procopius Caesariensis, *De Aedificiis*. Ed. J. Haury. Leipzig, Teubner 1905-1913.
- Strab. (Strabon, *Geographika*) *The Geography of Strabo*. With an English translation by H. L. Jones I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library).
- Hier. *Syn.* (Hierocles, *Synecdemus: accedont fragmenta apud Constantinum Porphyrogenetum servata et nomina urbiom motat*). Ed. A. Burckhardt, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Leipzig, 1893.

Modern Kaynaklar

- Akarsu, B.M. 2017. "Sinope Natural Harbor." *Current Researches in Geography*, Eds. H. Arslan, M.A. İçbay ve K. Stoychev, 39-48. Bialystok: International Association of Social Science Research (IASSR) Publications.
- Akarsu, B.M. ve R.Y. Tarakçı. 2019. "Sunken Wrecks of Sinop and Tourism." *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOSES)* 10(38): 1032-1046.
- Akkaş, İ. 2016. "Parion Tiyatrosu Ticari Amphora Buluntuları." *Parion Roma Tiyatrosu*, Eds. C. Başaran ve H.E. Ergürer, 165-178. Ankara: İçdaş Inc. Press.
- Akkaş, İ. 2020. "Parion Yamaç Hamamı Ticari Amphora Buluntuları (MÖ 1. yüzyıl-MS 7. yüzyıl)." *Arkhaia Anatolika* 3: 178-243.

- Akşit, O. 1976, 1985. *Roma İmparatorluk Tarihi: (M.Ö. 27 – M.S. 192)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akurgal, E. 1955. *Zwei Grabstelen vorklassischer Zeit aus Sinope*. Berlin: W. De. Gruyter.
- Akurgal, E. 1956. "Sinop Kazıları." *Türk Arkeoloji Dergisi* 6(1): 47-61.
- Akurgal, E. ve L. Budde. 1956. *Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Sinope*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alekseeva, E.M. 1997. *Antichnyy gorod Gorgippiya (The ancient city of Gorgippia)*. Moscow: Editorial URSS.
- Alpözen, T.O. 1975. "Bodrum Müzesi Ticari Amphoraları." *Türk Arkeoloji Dergisi* XXII(2): 5-32.
- Anderson-Stojanović, V.R. 1992. *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery*. New Jersey: Princeton University Press.
- Antonova, I.A., V.N. Danilenko, L.P. Ivasuta, V.I. Kadeev ve A.I. Romancuc. 1971. "Srednevekovie amfori Khersonesa." *Antichnaya drevnost' i srednie veka (ADSV)* 4: 81-101.
- Arsenieva, T.M. ve S.A. Naumenko. 1994. "Kompleks nakhodok iz podvala M" II-III vv.n.e.." *Vestnik Tanaisa* 1: 61-113.
- Arthur, P. 1989. "Aspects of Byzantine Economy: An Evaluation of Amphora Evidence from Italy." *BCH Supplement* XVIII: 81-91.
- Arthur, P. 1998. "Eastern Mediterranean Amphorae between 500 and 700: A View From Italy." *Ceramica in Italia: 6-7 Secolo. Atti Del Convegno in Onore di John W. Hayes*, Ed. L. Sagui, 157-184. Florence: All'Insegna del Giglio.
- Aslan, E., L.U. Erdoğan, U. Orhan ve Y. Kılıç. 2018. "Kekova'da Bulunan Bir Grup Rhodos Amphorası." *Cedrus* VI: 249-263.
- Astakhov, I.A. 2021. "Changes in the Ethnic Picture and Its Impact on the Internal Political Situation in the Bosphorus After Rheskuperis VI." *Laplage em Revista (International)* 7: 245-252.
- Autret, C. 2012. "Cyprus and Cilicia: Amphora Production, Trade and Relations in the Early Roman Era." *Cyprus an Island Culture society ans Social Relations from the Bronze Age to the Venetian Period*, Ed. A. Georgiou, 252-267. Oxford: Oxbow Books.
- Autret, C., R. Yağcı, ve N. Rauh. 2010. "Soli/Pompeiopolis'te LRA 1 Amphora Fırını Alanı." *ANMED* 8: 203-207.
- Badescu, A. 2013. "Amfore orientale de tip Kapitan II descoperite la Histria în Sectorul Basilica extra muros." *Materiale Şi Cercetări Arheologice (serie nouă)* IX: 189-198.
- Badescu, A. ve A. Bivolaru. 2015. "Oriental amphorae discovered at Histria in The Acropolis Centre-South Sector (2014)." *Materiale Şi Cercetări Arheologice (serie nouă)* XI: 193-208.
- Bass, G.F. 1982. "The Pottery." *Yassı Ada, Volume I, A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, Eds. G.F. Bass ve F.H. van Doorninck, 155-188. Texas: Texas A&M University Press.
- Belke, K. 1996. *TIB Paphlagonien: Tabula Imperii Byzantini 9: Paphlagonien und Honorias*. Vienna: Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Beltrán-Lloris, M. 1970. *Las Ánforas R omanas en España*. Zaragoza: Excma.

- Bezczky, T. 2013. *The Amphorae of Roman Ephesus, Forschungen in Ephesos XV/1*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bjelajac, L. 1996. *Amfore gornjomezijskog Podunavlja (Amphorae of the Danubian basin in Upper Moesia)*. Beograd: Arheološki Institut.
- Bondoc, D. 2016. "Roman Amphorae from Slaveni, Olt County, Romania." *Arheologia Moldovei XXXIX*: 215-229.
- Bonifay, M. ve D. Piéri. 1995. "Amphores du Ve au VIIe s. à Marseille: Nouvelles données sur la typologie et le contenu." *JRA* 8: 94-120.
- Bonin, A.V. 2019. *Sel'skiye poseleniya Bospora I v. do n.e. – serediny II v. n.e.: voprosy khronologii*. Moscow: Institut Arkheologii Rossiyskoy Akademii Nauk.
- Botte, E. 2012. "L'exportation du thon sicilien à l'époque tardo-républicaine." *Mélanges de l'Ecole française de Rome – Antiquité* 124(2): 577-612.
- Botte, E. 2018. "Fish Processing in Italy and Sicily During Antiquity." *Journal of Maritime Archaeology* 13(3): 377-387.
- Boysal, Y. 1958. "Sinop'un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında." *Türk Arkeoloji Dergisi* 8: 23-29.
- Böttger, B. 1990. "Zur Lebensmittelversorgung des niedermösischen Kastells Iatrus (4-6. Jh.)." *Akten des 14. internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum*, Eds. H. Vetters ve M. Kandler, 925-930. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Brunt, P.A. 1984. "The Role of the Senate in the Augustan Regime. The Classical Quarterly." *The Classical Quarterly* 34, no. 2 (1984): 423-44.
- Bryer, A. ve D. Winfield. 1985. *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos. Vol. I-II*. Washington: Dumbarton Oaks Pub Service.
- Burrigato, F., M. Nezza, A. Ferrazzoli, ve M. Ricci. 2007. "Late Roman 1 Amphora Types Produced at Elaiussa Sebaste." *LRCW 2 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J. C. Treglia, 689-700. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.
- Carre, M.B. 1985. "Les amphores de la Cisalpine et de l'Adriatique au début de l'empire." *MÉFRA* 97: 207-245.
- Carreras-Monfort, C. ve D.F. Williams. 2002. "'Carrot' amphoras: a Syrian or Palestinian connection?." *The Roman and Byzantine Near East* (3)49: 133-144.
- Casson, L. 1994. *Ships and Seafaring in Ancient Times*. London: British Museum Press.
- Cintas, P. 1950. *Céramique Punique*. Paris: Institut des Hautes- Études de Tunis.
- Cipriano, M.T. 1994. "La raccolta dei bolli sulle anfore italiane trovate in Italia." *Epigrafia della produzione della distribuzione, Actes de la VIIe Rencontre franco-italienne sur l'épigraphie du monde romain, Rome 5 - 6 juin 1992*, 205-218. Rome: l'École Française de Rome.
- Cipriano M.T. ve M.B. Carre. 1989. "Production et typologie des amphores sur la côte Adriatique de l'Italie." *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienne (22-24 mai 1986)*. Collection de l'École Française de Rome, 114: 67-104. Roma: l'École Française de Rome.

- Crow, J. ve S. Hill. 1995. "The Byzantine Fortifications of Amastris in Paphlagonia." *AnatSt* 45: 251-265.
- Cumont, F. ve E. Cumont. 1906. *Voyage d'exploration archaéologique dans le Pot et la Petite Arménie Sudia Pontica* 2. Brussels: Lamertin.
- Dalby, A. 2003. *Food in the Ancient World from A to Z*. London: Routledge.
- Daszkiewicz, M., E. Bobryk, P. Dyczek ve G. Schneider. 2000. "Chemical and Mineralogical Composition of Roman Amphorae from Novae and Some Other Sites in Bulgaria-First Results." *Novensia* 12: 23-41.
- Demircioğlu, H. 1970. "Roma Devletinin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 5(8): 443-459.
- Desbat, A. ve M. Picon. 1986. "Les importations d'amphores de Méditerranée orientale à Lyon (fin du Ier siècle avant J.C. et Ier siècle après)." *Recherches sur les amphores grecques*, Eds. J.-Y. Empereur ve Y. Garlan, BCH Suppl. XIII: 637-468. Athena: École Française D'Athènes.
- Doğer, E. ve A.K. Şenol. 1997. "Rhodos Peraiasında İki Yeni Amphora Atölyesi." *Arkeoloji Dergisi* IV: 59-73.
- Drakoulis, D.P. 2012. "Regional Transformations and The Settlement Network Of The Coastal Pontic Provinces In The Early Byzantine Period." *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity Aspects of Archaeology and Ancient History*, Ed. G.R. Tsetskhladze 79-95. BAR- International Series 2432. Oxford: Archaeopress.
- Dressel, H. 1899. *Corpus Inscriptionum Latinarum, XV, 2. Inscriptiones Urbis Romae Latinae. Instrumentum domesticum. Partis posterioris fasciculus I*. Berlin: G. Reimerum.
- Dyczek, P. 2001. *Roman Amphorae of the 1st-3rd Centuries AD found on the Lower Danube: Typology*. Warszawskiego: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dyczek, P. 2007. "Late Roman amphorae from the site of Valetudinarium at Novael." *LRCW 2 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J.C. Trégliá, 827-834. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.
- Dyczek, P. 2010. "Kapitän II From Novae-Between East and West." *LRCW 3, Archaeology and Archaeometry. Comparision between Western and EasternMediterranean*, Eds. S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci ve G. Guiducci, 993-999. BAR-International Series 2185. Oxford: Archaeopress.
- Empereur, J.Y. ve A. Hesnard. 1987. "Les amphores Hellénistiques." *Céramiques Hellénistiques et Romaines* II: 9-70.
- Empereur, J.Y. ve M. Picon. 1989. "Les regions de production d'amphores impériales en Méditerranée Orientale." *Publications de l'École française de Rome* 114: 223-248.
- Ferrazzoli A.F. ve M. Ricci. 2010. "Un Centro di Produzione delle Anfore LR 1: Elaiussa Sebaste in Cilicia. Gli Impianti, Le Anfore." *LRCW 3, Archaeology and Archaeometry. Comparision between Western and Eastern Mediterranean*, Eds. S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci ve G. Guiducci, 815-819. BAR-International Series 2185. Oxford: Archaeopress.
- Finkielsztejn, G. 2001. *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. environ: premier bilan*. BAR-International Series 990. Oxford: Archaeopress.

- Franke, P.R. ve I. Marathaki. 1999. *Wine and Coins in Ancient Greece*. Athens: Hatzimichalis Estate.
- Freed, J. 1989. "Late stamped Dressel 2/4 amphoras from a deposit dated post 200 A.D. at Villa site 10 on the Via Gabina." *Publications de l'École française de Rome 114, Amphores Romaines et Histoire Economique, Dix ans de recherche, Actes du colloque de Sienne (22-24 mai 1986)*, 616- 617. Rome: École Française de Rome.
- French, D. 1990. "Sinopean Notes 1." *Epigraphica Anatolica* 16: 45-64.
- French, D. 1991. "Sinopean Notes 1." *Epigraphica Anatolica* 18: 141-156.
- Gaidukevich, V.F. 1958. "Raskopki Tiritaki I Mirmekiya V 1946—1952 gg." *Materialy i issledovaniya po archeologii SSSR* 85: 149-218.
- Gerousi, E. 2014. "A Late Roman Workshop at Dilesi in Boeotia." *LRCW 4: Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry: The Mediterranean: A Market Without Frontiers*, Eds. N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou ve V. Kilikoglou, 193–202. BAR-International Series 2616(I). Oxford: Archaeopress.
- Ghița, C.E. 2010. "Achaemenid and Greco - Macedonian Inheritances in the Semi - Hellenised Kingdoms of Eastern Asia Minor." Ph.D. diss, University of Exeter.
- Golofast, L.A. 2010. "Amfornaia tara iz raskopok zol'nika rimskogo vremeni u podnozhii gory Mitridat v Kerchi." *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii 16 Simferopol*, Eds. A. I. Aibabin, 82-139. Moscow: Nauka Publishing.
- Görkay, K. 2020. "Corinthian, Attic Black Figure and Red Figure Pottery From Sinope." *Anatolia* 46: 347-453.
- Grace, V.R. 1971. "Samian Amphoras." *Hesperia* 40(1): 52-95.
- Guasch, R.P. 1971. "Consideraciones sobre un nuevo tipo de ánfora." *Pyrenae* 7: 165-173.
- Hammond, N.G.L. 1959. *A History of Greece to 332 B.C.* Oxford: Oxford University Press.
- Hawkes, C.F.C. ve M.R. Hull. 1947. *Camulodunum. Report of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London*. London: Society of Antiquaries.
- Hayes, J.W. 1991. *Paphos III. The Hellenistic and Roman Pottery*. Nicosia: Imprinta Ltd.
- Hayes, J.W. 1997. *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*. London: University of Oklahoma Press.
- Heath, S. ve B. Tekkök, Eds. (2006-2009). *Greek, Roman and Byzantine Pottery at Ilion (Troia)* <http://classics.uc.edu/troy/grbpottery/> Erişim 29.2.2024
- Inadze, M. 1962. "Savachro urtiertobata istoriidan dzvel kolkhetshi (A Contribution to the History of Trade in Ancient Colchis)." *Kavkasiur-Abhloaghmosavluri krebuli*, II: 81-124.
- Inaishvili, N. ve N. Vashakidze. 2009. "Typology and Cronology of Greek, Roman and Early Byzantine Amphorae from Petra-Tsikhisdziri." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon, 27–29 Avril 2006*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 151-152. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Işık, A. 2001. *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Jacobson, A.L. 1970. *Rannesrednevekovye sel' skie poselenija jugo-zapadnoj Tavriki*. (Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR; No. 168): Leningrad: Nauka Publishing.
- Jacobson, A.L. 1979. *Keramika i keramicheskoe proizvodstvo srednevekovoi Tavriki*. Leningrad: Nauka Publishing.
- Jones, A.H.M. 1964. *The Later Roman Empire, 284- 602: A Social, Economic, and Administrative Survey, 3 vols*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kakhidze, E. 2008. "Apsaros: A Roman Fort in Southwestern Georgia." *Pottery, People, and Places: Study and Interpretation of Late Hellenistic Pottery BSS 16*, Eds. P. Guldager-Bilde ve M. L. Lawall, 303-332. Aarhus: Aarhus University Press.
- Kallet-Marx, R.M. 1995. *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C*. Berkeley: University of California Press.
- Kapitän, G. 1972. "Le anfore del relitto romano di Capo Ognina (Siracusa)." *Recherches sur les Amphores Romaines Collection de L'École Française de Rome 10*, Eds. P. Baldacci, G. Kapitän, N. Lamboglia, C. Panella, E. Rodriguez-Almeida, B. Sciarra, A. Tchernia ve F. Zevi, 243-252. Roma: l'École Française de Rome.
- Karagiorgou, O. 2001. "LR2: A Container fot the Miliitary Annona on the Danubian Border?." *Economy and Exchange in the East Mediterranean During Late Antiquity*, Eds. D. Kingsley ve M. Decker, 129-166. Oxford: Oxbow.
- Kaya, M.A. 2005. "Anadolu'da Roma Eyaletleri Sınırlar ve Roma Yönetimi." *Tarih Araştırmaları Dergisi XXIV(38)*: 11-30.
- Keay, S.J. 1984. *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A Typoloy and Economic Study, The Catalan Evidence*. BAR-International Series 196. Oxford: Archaeopress.
- Khalvashi, M. 2009. "Roman Amphorae from Gonio-Apsarus." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon 27-29 Avril 2006 Varia Anatolica XXI*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 33-34. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Kırkanlı, E. 2021. "1977-1988 Erythrai Kazıları Ticari Amphora Buluntuları." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kırkanlı, E. 2022. "Erythrai Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Amphoraları (1977-1988 Kazıları)." *SRMKA Seramik Araştırmaları Dergisi 4*: 100-167.
- Kızırlarlınoğlu, A. 2016. "Antik Çağ'da Elaiussa Sebaste'nin Amphora Üretimi ve Ticari İlişkiler." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Kızırlarlınoğlu, A. 2019. "Elaiussa Sebaste'den Kos Origin Sorunsallı Dressel (DR) 2-4 Amphoraları." *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, Eds. V. Keleş, H. Kasapoğlu, H.E. Ergürer, E. Çelikbaş, A. Yılmaz, 39-70. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Kızırlarlınoğlu, A. 2023. "Antiochia ad Cragum, Pinched Handle / Zemer 41 / Agora M239 Amphora Üretimi: Tipolojik Özellikleri ve Varyasyonları." *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar 14*, Ed. M. Bulunt, 1674-1705. Ankara: Bidge Yayınları.
- Kirwan, L.P. 1938. "The Pottery." *The Royal Tombs of Ballana and Qustul*, Eds. W. B. Emery ve L.P. Kirwan, 286- 391. Egypt: Government Press.
- Klenina, E. 2010. "Trade Relations Between The Mediterranean and The Black Sea Region In The 3rd-6th Centuries A.D. The Light Of Ceramic Artifacts." *LRCW 3, Archaeology and Archaeometry. Comparison between Western and Eastern Mediterranean*. BAR-

- International Series 2185 (II), Eds. S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci ve G. Guiducci, 1005-1014. Oxford: Archaeopress.
- Klenina, E. 2015. "Amphorae of the 1st century BC-4th century AD from Chersonesos Taurica: the issue of trade relations." *Per Terram, Per Mare. Seaborne Trade and the Distribution of Roman Amphorae in the Mediterranean*, Ed. S. Demesticha, 79-97. Uppsala: Åströms Förlag.
- Koçak, Ö. 2006. "Eskiçağ'da Orta Karadeniz Bölümü Madenciliği." *Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Eds. D.B. Erciyas ve E. Koparal, 1-38. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kovalecskaja, L. ve T. Sarnowski. 2003. "La Vaisselle des Habitant'sd'une Maison Rurale de l'époque Romaine dans la Chora de Chersonése Tarurique." *RCRFActa* 38: 229-235.
- Krapivina, V. 2009. "Amphorae of the 3rd-4th Centuries A.D. in Olbia Pontica." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon, 27-29 Avril 2006*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 69-73. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Kuzmanov, G. 1973. "Typologie et chronologie des amphores de la Haute époque Byzantine." *Archeologija*: 14-21.
- Kuzmanov, G. 1985. *Céramique de la Haute Époque Byzantine provenant de Thrace et de Dacie (IVe - le début du VIIe S.)*. Sofia: Bülgarska Akademija na Naukite.
- Lamboglia, N. 1952. "La nave romana di Albenga." *Riv. Studi Liguri* 18: 131-203.
- Lamboglia, N. 1955. "Sulla cronologia delle anfore romane de età repubblicana." *RSTLig*: 252-260.
- Landgraf, J. 1980. "La Céramique Byzantine." *Tell Keisan(1971-1976): une cité phénicienne en Galilée*, Eds. J. Briend ve J.B. Humbert, 51-88. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Lazarov, M. 1973. "Amphores antiques (VIe Ier s.av.n.ère) du littoral Bulgare de la mer Noire." *Bulletin du Musée National de Varna* 9: 3-52.
- Lejpunskaja, N. A. 2009. "Hellenistic Amphorae from Olbia Pontica." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon, 27-29 Avril 2006*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 63-68. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Levick, R. 1967. *Roman Colonies in Southem Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press.
- Loeschcke, S. 1942. "Die römische und die belgische keramik." *Das Römerlager in Oberaden und das Uferkastell in Beckinghausen an der Lippe*, Ed. C. Albrecht, 11.2. Dortmund: Verlag Fr. Wilh. Ruhfus.
- Lund, J. 2000. "The Pinched-Handle Transport Amphorae as evidence of the Wine Trade of Roman Cyprus." *International Congress of Cypriot Studies*, Ed. G. K. Ioannidis ve S. Chatzistylliss, 565-578. Nicosia: Society of Cypriot Studies.
- Lund, J. 2011. "Rhodian Transport Amphorae as a Source for Economic Ebbs and Flows in the Eastern Mediterranean in the Second Century BC." *The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries B.C.*, Eds. Z. H. Archibald, J. K. Davies ve V. Gabrielsen, 280-205. Oxford: Oxford University Press.
- Macro, A. D. 1980. "The Cities of Asia Minor Under the Roman Imperium." *Halbband Politische Geschichte (Provinzen und Randvölker: Griechischer Balkanraum; Kleinasien Band 7/2)*, Ed. H. Temporini, 659-695. Berlin: Walter de Gruyter.

- Magie, D. 1950. *Roman Rule in Asia Minor. To The End Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press.
- Majcherek, G. 1995. "Gazan amphorae: typology reconsidered." *Hellenistic and Roman pottery in the Eastern Mediterranean-Advances in Scientific Studies, Acts of the II Nieborow Pottery Workshop*, Eds. H. Meyza ve J. Mlynarczyk, 163-178. Warsaw: Polish Academy of Sciences.
- Mana, J.M. 1951. "Sobre tipología de ánforas púnicas." *Crónica del VI Congreso de Arqueología de Sudeste*: 203-210.
- Manacorda, D. 1975. "Proposta per Una Identificazione Dell'Anfora Dressel 24." *ArchCl* XXVII: 378-383.
- Manacorda, D. 1990. "Le fornaci di Visellio a Brindisi: primi risultati dello scavo." *Vetera Christianorum*: 375-415.
- Manning, S.W., S.J. Monks, D.A. Sewell, ve S. Demesticha. 2000. "Late Roman 1a amphora production at the Roman site of Zygi-Petrini, Cyprus." *RDAC*: 233-257.
- Marek, C. 2003. *Bithynia et Pontus*. Berlin: Von Zabern.
- Martin-Kilcher, S. 1994. *Die Römischen Amphoren aus Augst und Kaiseraygst. Die Amphoren für Wein, Fischauce, Südfrüchte (Gruppen 2-24) und Gesamtauswertung*, FiA 7/2-3, Augst. Basel: Schwabe & Co. AG. Muttenz.
- Matiashvili, N. 2004. "The Red-Gloss Pottery from Vani in Colchis." *Pontus and the Outside World. Studies in Black Sea History, Historiography and Archaeology Colloquia Pontica*, 9, Ed. C. J. Tuplin, 121-130, Leiden: Brill.
- Mayerson, P. 1985. "The wine and vineyards of Gaza in Byzantine period." *BASOR* 257: 75-80.
- Mayerson, P. 1991. "The Gaza 'wine' jar (gazition) and the 'lost' Ashkelon jar (askalonion)." *IEJ* 42: 76-80.
- Meriç, R. 2002. *Spathellenistisch-Römische Keramik und Kleifunde aus Einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Millar, F. 1966. "The Emperor, the Senate and the Provinces." *JRS* 56(1-2): 156-166.
- Miller, K. 1916. *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*. 2. Ausg. Stuttgart: Strecker und Schröder.
- Mitford, T.B. 1980. "Cappadocia and Armenia Minor: Historical Setting of the Limes." *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II.13, Eds. H. Temporini ve W. Haase, 1169-1228. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Naumenko, S.A. 2012. "Sostav Amfor V Zakiytykh Kompleksakh Tanaisa Kontsa I -Serediny III VV. N. E." *Journal of Tanais* 3: 63-88.
- Naumenko, S.A. 2013. "Trade Relations Between Tanais and the Pontic Region." *The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millenium BC-5th Century AD)*, Eds. G. R. Tsetskhladze, S. Atasoy, A. Avram, Ş. Dönmez ve J. Hargrave, 103-108. Oxford: Archaeopress.
- Negru, M., A. Badescu ve R. Avram. 2003. "Kapitän II Amphorae in Roman Dacia." *RCRFActa* 38: 209-214.

- Oelmann, F. 1914. *Materialien, zur römisch-germanischen Keramik*. Frankfurt: Römisch-Germanische Kommission RGK.
- Oktan, M. 2008. "Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Pontos'da Yapılan Düzenlemeler." *Anatolia* 34: 47-75.
- Olshausen, E. 1980. "Pontos und Rom (63 v. Chr.–64 n. Chr.)." *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II.7.2*, 903-912. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Opait, A. 1980. "Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea." *Peuce* 8: 291-327.
- Opait, A. 1987. "Amfore romane de mare capacitate. Considerații tipologice." *Dacia* 38: 245-258.
- Opait, A. 2004a. *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th-6th centuries AD)*. BAR-International Series 1274. Oxford: Archaeopress.
- Opait, A. 2004b. "The Eastern Mediterranean Amphorae in the Province of Scythia." *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Eds. J. Eiring ve J. Lund, 293-308. Acts of the International colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, Monographs of the Danish Institute at Athens 5. Aarhus: Aarhus University Press.
- Opait, A. 2007. "From DR 24 to LR 2 ?." *LRCW 2 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J.C. Tréglia, 627-643. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.
- Opait, A. 2010. "On The Origin of Carthage LR Amphora 1." *LRCW 3, Archaeology and Archaeometry. Comparision between Western and Eastern Mediterranean*, Eds. S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci and G. Guiducci, 1015-1022. BAR-International Series 2185 (II). Oxford: Archaeopress.
- Opait, A. 2018. "Local and Imported Wine at Pompeiopolis, Paphlagonia." *RCRFAActa* 45: 701-713.
- Opait, A., Davis, D., Brennan, M. L., ve Kofahl, M. 2019. "The Sinop F Shipwreck in the Black Sea: An International Cargo From Late Antiquity." *International Symposium on Sinope and Black Sea Archaeology, Ancient Sinope and Black Sea*, Eds. H. Kaba, G. Kan Şahin, B. M. Akarsu, O. Bozoğlan, 77-89. Sinop: Şimal Ajans.
- Opait, A. ve A. Tsaravopoulos. 2011. "Amphora of Dressel 24 Similis Type in the Central Aegean Area(Chios-Erythrai-Kyme)." *BSA* 106: 275-323.
- Oprîş, I.C. ve A. Ratiu. 2016. "An Early Byzantine Amphorae Deposit from Capidava." *Journal of Ancient History and Archeology* 3(1): 24-42.
- Ostrogorsky, G. 1999. *Bizans Devleti Tarihi*. Çev.: F. İşıltan, 5. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öncü, Ö.E. ve S. Çömlekçi. 2018. "Yenikapı Kazıları ve Bizans Dönemi Amphora Buluntuları." *XI th Congress AIECM 3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings*, Eds. D. Karakaya ve T. G. Little, 15-30. Ankara: Dumat Ofset.
- Özsait, M. 2000. "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi." *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım1998 Trabzon)*, 35-43. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özyiğit, Ö. 1990. "1988 Yılı Erythrai Sondaj Çalışmaları." *Kazı Sonuçları Toplantısı* XI(I): 125-150.

- Palamida, Ch., F.K. Seroglou, M.L. Lawall ve A. Yiannikouri. 2016. "The Emergence of Hellenistic Transport Amphoras: The Example of Rhodes." *Traditions and Innovations Tracking The Development of Pottery from The Late Classical to The Early Imperial Periods Proceedings of The 1st Conference of Iarpothp Berlin, November 2013, 7th – 10th*, Eds. S. Japp ve P. Kögler, 135-150. Wien: IARPotHP e.V.
- Palazzo, P. 1989. "Le anfore di Apani (Brindisi)." *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienne (22-24 mai 1986)*. Collection de l'École Française de Rome 114: 548-553. Rome: École Française de Rome.
- Panella, C. 1970. "Anfore." *Ostia II Le terme del Nuotatore: scavo dell ambiente 1. Studi miscellanei* 16: 102-156.
- Panella, C. 1973. *Appunti Su Un Gruppo Di Anfore Della Prima, Media E Tarda Eta Imperiale (Secoli I-V D.C.)*. Roma: De Luca Editore.
- Papuashvili, R. 2009. "Amphorae from the Mouth of the Khobi." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon, 27-29 Avril 2006*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 133-134. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Peacock, D.P.S. 1984. "The Amphorae: Typology and Chronology." *Excavations at Carthage: The British Mission. The Pottery and Other Ceramic Objects from the Site Vol I,2*, Eds. M. G. Fulford ve D. P. S. Peacock, 116-140. Sheffield: British Museum Press.
- Peacock, D.P.S. ve D.F. Williams. 1986. *Amphorae and the Roman Economy*. London: Longman.
- Pichot, V. ve A.K. Şenol. 2015. "Amphores de Gaza et résine sur le site de production d'amphores du Haut-Empire d' Akadémie (Maréotide)." *BCE* 25: 277-289.
- Piéri, D. 1998. "Les Importations D' Amphores Orientales En Gaule Meridionale Durant L' Antiquite Tardive Et Le Haut-Moyen Age (IV-VII siecles apres J.-C.) Typologie, cronologie et contenu." *SFECAG, Actes Du Congres D' Istres*: 97-106.
- Piéri, D. 2005. *Le Commerce du vin Oriental, A l' Epoque Byzantine (Ve- VIIe siecles). Le Temoignage des Amphores en Gaule*. Beyrouth: Institute Francais du Proche-Orient.
- Piéri, D. 2007. "Béryte dans le grand commerce méditerranéen. Production et importation d'amphores dans le Levant protobyzantin (Ve-VIIe s. ap. J.-C.)." *Productions et échanges dans la Syrie grecque et romaine (Lyons)*, Ed. M. Sartre, 297-327. Lyon: Maison de l' orient méditerranéen.
- Podossinov, A.V. 2012. "Bithynia, Paphlagonia and Pontus on the Tabula Peutingeriana." *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity. Aspects of Archaeology and Ancient History*, Ed. G.R. Tsetskhladze, 203-206. BAR-International Series 2432. Oxford: Archaeopress.
- Popilian, Gh. 1976. *Ceramica Romană din Oltenia*. Craiova: Scrisul Românesc.
- Rădulescu, A. 1973. "Amfore cu Inscripti de la Edificul Roman cu Mozaic din Tomis." *Pontica* 6: 193-207.
- Rădulescu, A. 1976. "Amfore Romane și Romano-Bizantine din Scythia Minor." *Pontica* 9: 99-114.
- Rauh, N.K. ve K.W. Slane. 2000. "Possible amphora kiln sites in Western Rough Cilicia." *JRS* 13: 319-330.

- Rauh, N.K., M.J. Dillion, C. Dore, R. Rothaus, ve M. Korsholm. 2006. "Viticulture, oleiculture and economic development in Roman Rough Cilicia." *Roman Rough Cilicia, Münster Beiträge für Antike Handelsgeschichte* 25: 49-98.
- Reusch, W. 1970. "Kleine, spitzkonische Amphoren." *SaalbJb* 27: 25-63.
- Reynolds, P. 2000. "The Beirut Amphora Type, 1st Century BC-7th Century AD: An Outline of Its Formal Development and some Preliminary Observations of Regional Economic Trends." *RCRFActa* 36: 387-395.
- Reynolds, P. 2005. "Levantine amphorae from Cilicia to Gaza: a typology and analysis of regional production trends from the 1st to the 7th centuries." *LCRW 1*, Eds. J.M. Gurt i Esparraguera, J. Buxeda i Garrigos ve M.A. Cau Ontiveros, 563-611. BAR-International Series 1340. Oxford: Archaeopress.
- Reynolds, P. 2008. "Linear Typologies and Ceramic Evolution." *Facta* 2: 61-87.
- Reynolds, P. 2010. "Trade Networks Of The East, 3rd To 7th Centuries: The View From Beirut (Lebanon) and Butrint (Albania) (Fine Wares, Amphorae and Kitchen Wares)." *LRCW 3, Archaeology and Archaeometry. Comparision between western and easternMediterranean*, Eds. S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci ve G. Guiducci, 89-114. BAR-International Series 2185(II). Oxford: Archaeopress.
- Reynolds, P. 2011. "A 7th century pottery deposit from Byzantine Carthago Spartaria (Cartagena, Spain)." *LRFW 1. Late Roman Fine Wares. Solving Problems of Typology and Chronology.: A Review of the Evidence, Debate and New Contexts*, Eds. M. A. Cau Ontiveros, P. Reynolds ve M. Bonifay, 99-127. Oxford: Archaeopress.
- Reynolds, P., S.Y. Waksman, S. Lemaître, H. Curvers, M. Roumié ve B. Nsouli. 2009. "An early Imperial Roman pottery production site in Beirut (BEY 015): chemical analyses and a ceramic typology." *Berytus* 51-52: 71-115.
- Reynolds, P. ve E. Pavlidis. 2014. "Nikopolis (Epirus Vetus): An Early 7th Century Pottery Assemblage from the Bishop's House' (Greece)." *LRCW 4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry*, Eds. N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou ve V. Kilikoglou, 451-467. BAR-International Series 2616. Oxford: Archaeopress.
- Riley, J.A. 1979. "The Coarse Pottery from Berenice." *Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice) II*, Ed. J. A. Lyod, 91-467. Libya Antiqua Supplement 5(2). Tripoli: Dept of Antiquities of Libya.
- Riley, J.A. 1981. "The Pottery from the Cisterns 1977.1, 1977.2 and 1977.3." *Excavations at Carthage, 1977*, Ed. J. H. Humphrey, 85-124. Michigan: Ann Arbor.
- Robinson, D.M. 1906. "Ancient Sinope." *AJP* (27)2: 125-333.
- Robinson, H.R. 1959. *Pottery of the Roman Period: Chronology. The Athenian Agora, Vol. 5, Pottery of the Roman Period: Chronology*. New Jersey: Princeton University Press.
- Roebuck, C. 1959. *Ionian Trade and Colonisation*. New York: Ares Pub.
- Romanchuk, A.I., A.V. Sazanov ve L.V. Sedikova. 1995. *Amfory iz Kompleksov Vizantiyskogo Khersona*. Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo Universiteta.
- Romano, I.B. 1994. "A Hellenistic Deposit from Corinth: Evidence for Interim Period Activity (146-44 B. C.)." *Hesperia* 63(1): 57-104.

- Rose, B.C, B. Tekkök ve R. Körpe. 2007. "Granicus River Valley Survey Project, 2004-2005." *Studia Troica* 17: 65-150.
- Rose, B.C., B. Tekkök-Karaöz ve S. Heath. 2024. "Ilion Lower City Houses." Bonn: Habelt.
- Rothschild-Boros, M.C. 1981. "The determination of amphora contents." *Archaeology and Italian society: Prehistoric, Roman and Medieval Studies*, Eds. G. Barker ve R. Hodges, 79-89. BAR- International Series 121. Oxford: Archaeopress.
- Rougé, J. 1966. *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'Empire Romain*. Paris: S.E.V.P.E.N.
- Sazanov, A. 1989. "O Khronologii Bospora Rannevizantiyskogo Vremeni." *Akademin Nauk Osor Sovetskaya Arkheologiya (Otdel'nyy ottisk)*, 4: 41-60.
- Sazanov, A. 1999. "Les Amphores –LA 1 Carthage dans la Région de la mer Noire, (Typologie et Chronologie: Ve - VIIe s. Apr. J. - C.)." *Production et Commerce des Amphores Anciennes en mer Noire*, Ed. Y. Garlan, 265-279. Provence: Presses Universitaires de Provence.
- Sazanov A. 2000. "Keramicheskiye kompleksey Bospora 570-580 gg." *Drevnosti Bospora* 3: 221-259.
- Sazanov, A. 2007. "Les Amphores Orientales d'Époque Protobyzantine au Nord de la Mer Noire: Chronologie et Typologie." *LRCW 2 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J.C. Tréglia, 803-815. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.
- Sazanov, A. 2014. "The Deposit of the Ends of the 6th Century AD from Chersonesos (Crimea)." *LRCW 4. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and archaeometry. The Mediterranean: a Market without Frontiers*, Eds. N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou ve V. Kilikoglou (Eds.), 411-423. BAR-International Series 2616 (I): Oxford: Archaeopress.
- Sazanov, A. 2017. "Un ensemble de la fin du VIe siècle. Secteur nord de Chersonése(Crimée)." *LRCW 5, Late Roman coarse wares, cooking wares and amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Ed. D. Dixneuf, 651-669. Alexandrie: Centre d'Études Alexandrines.
- Schöne, R. 1871. "Tituli uasis fictilibus inscripti." *Corpus inscriptionum latinarum (CIL)*, Ed. K. Zangemeister, IV: 171-172.
- Sciarra, B. 1972. "Ricerche in Contrada Apani, Agro di Brindisi." *Recherches sur les amphores Romaines. Actes du Colloque de Rome (4 mars 1971)*, 29-34. Rome: d'École Française de Rome.
- Scorpan, C. 1975. "Ceramica romano-bizantină de la Sacidava." *Pontica* 8: 263-313.
- Scorpan, C. 1977. "Contribution à la connaissance de certains types ceramiques romano-byzantins (IVe-VIIe siècles) dans l'espace istro-pontique." *Dacia* 21: 269-297.
- Shaptsev, M.S. 2016. "Ekonomicheskiye svyazi varvarskogo naseleniya severozapadnogo Kryma Vo II v. do n.e. - Nachale II v. n.e. Po Amfornoy Tare I Krasnolakovoy Keramike." *Problemy istorii, fi logii, ku 'tury*, 2: 163-178.
- Sherk, R.K. 1955. "The 'Inermes Province' of Asia Minor." *AJP* 76: 400-414.
- Slane, K.W. 1990. *The Sanctuary of Demeter and Kore, The Roman Pottery and Lamps*. Corinth Vol. XVIII, II, Princeton: The American School of Classical Studies.

- Slattery, D.J.G. 1987. "Urartu and Black Sea Colonies: An Economic Perspective." *Al-Rafidan* VIII: 1-30.
- Smokotina A.V. 2015. "The import of LR 1 amphorae into Bosphorus." *Per Terram, Per Mare. Seaborne Trade and the Distribution of Roman Amphorae in the Mediterranean*, Ed. S. Demesticha, 121-136. Uppsala: Åströms Förlag.
- Smokotina A.V. 2016. "Late Roman Amphorae from Tyritake." *RCRFActa* 44: 715-724.
- Stanescu, R.O. 2018. "Amphorae ex Aegysso. Fragments from Older Excavations." *Peuce* XVI: 205-226.
- Sucevenau, A. 1982. *Histria VI. Les Thermes Romains*. Paris: Boccard.
- Swan, V.G. 2009. "Dichin (Bulgaria): The Destruction Deposits and the Dating of Black Sea Amphorae in the Fifth and Sixth Centuries A.D." *PATABS I. Production and Trade of Amphorae in the Black Sea: Actes de la Table Ronde internationale de Batoumi et Trabzon, 27-29 Avril 2006*, Eds. D. Kassab-Tezgör ve N. Inaishvili, 107-118. Paris: Institut Français d'Études Anatoliennes.
- Şenol, A.K. 2000. "İskenderiye Kazılarında Ele Geçen Amphoralar Işığında Kentin Roma Dönemi Şarap, Zeytinyağı, Salamura, Balık ve Sos Ticareti." Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.
- Şenol, A.K. 2003. *Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi.
- Şenol, A.K. 2009. *AETAM'da (Arslan Eyce Tasucu Amphora Müzesi) Bulunan Ticari Amphoralar ve Akdeniz'de Ticaretin İzleri*. Silifke: Taşeli Matbaacılık.
- Şenol, A.K. 2015. "Smyrna Kazılarında 2007-2011 Yılları Arasında Bulunan Ticari Amphoralar." *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları Çalıştay Bildirileri I*: 243-256.
- Şenol, A.K. ve G. Cankardeş-Şenol, 2003. "Commercial Ties of Cilicia by Means of Hellenistic and Roman Amphorae." *Olba* VII: 119-143.
- Talbert, R.J.A. (Ed.) 2000. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. Princeton: Princeton University Press.
- Tamer, D. 2022. "Pontos Bölgesi Cıngirt Kayası (Ordu-Fatsa) Yerleşimi Seramik Buluntuları." Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tamer, D. ve E. Tamer. 2024. "Syedra Sütunlu Caddedeki Bir İşlikten Geç Roma Dönemine Ait Seramikler." *SRMKA Seramik Araştırmaları Dergisi*, (Baskıda).
- Tatlıcan, İ., D. Kassab-Tezgör, ve H. Özdaş. 1998. "Sinop'ta Sualtı Çalışmaları." *Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 9: 335-342.
- Tchernia, A. 1986. "Amphores et Textes: Deux Exemples." *Recherches sur les Amphores Grecques* Supplement XIII, Eds. J. Y. Empereur ve Y. Garlan, 31-36. Paris: École Française d'Athènes.
- Tekkök, B., S. Wallrodt, C. Gündem ve B.C. Rose. 2001. "Two Roman Wells in the Lower City of Ilion. Quadrats C29 and w28." *Studia Troica* 11: 343-382.
- Tekocak, M. ve L. Zoroğlu. 2013. "Kelenderis'te Bulunan Bir Grup Roma Dönemi Ticari Amphorası ve Düşündürdükleri." *Olba* XXI: 109-140.
- Tiurin, M., A.F Lippenko ve I. Makaev. 2020. "Sredizemnomorskiy Pozdneellinisticheskiy Amfornyy Import V Nizhnem Techenii R. Bel'bek." *Istoricheskiye, Kul'turnyye*,

Mezhnatsional'nyye, Religioznyye I Politicheskiye Svyazi Kryma So Sredizemnomorskim Regionom I Stranami Vostoka. IV mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya (Sevastopol, 6-10 oktyabrya 2020 g.), Ed. A. D. Vasil'yev, 204-212. Moskva: Materialy Konferentsii.

- Tomber, R. ve D. Williams, 1986. "Late Roman Amphorae in Britain - Study Group for Roman Pottery." *Journal of Roman Pottery Studies* 1: 43-54.
- Tomber, R. ve D. Williams, D. 2000. "Egyptian Amphorae in Britain and the Western Provinces." *Britannia* 31: 41-54.
- Tomlin, R.S.O. 1992. "The Roman "carrot" amphora and its Egyptian provenance." *JEA* 78: 307-312.
- Topoleanu, F. 2000. *Ceramica Romană și Romano-Bizantină de la Halmyris (sec. I - VII d.Ch.)*. Romanian: Tulcea.
- Tsaravopoulos, A.N. 1986. "H archaia polei teis Chiou." *Horos* 4: 124-44.
- Tuna, N., J.Y. Emperur, M. Picon ve E. Doğer. 1987. "Rapport préliminaire de la prospection archéologique turco- française des ateliers d'amphores de Reşadiye-Kiliseyani, sur la péninsule de Datça. (15 juillet-3 août 1986)." *Anatolia Antiqua* 1: 47-52.
- Ushakov, S.V., I.I. Makayev ve Y.V. Strukova. 2010. "Tsisterny I Kolodtsy Antichnogo I Vizantiyskogo Goroda: Konstruktsiya, Kompleksy Nakhodok I Khronologiya (Na Primere Xcvii Kvartala Severo- Vostochnogo Rayona Khersonesa." *Sugdeyskiy Sbornik*, Vyp. IV: 494-511.
- Uzhentsev, V.V. 2001. "Kalos Limen v I v.do. n.e. nachale II v.n.e (obshchiy obzor po materialam raskopok 1988-1998 gg." *Pozdnyye Skify Kryma*: 156-166.
- Uzhentsev, V.V. ve V.Y. Yurochkin. 1998. "Amfory s voronkovidnymgorlom iz prichernomor'ya." *Hersonesskiy Sbornik* 9: 100-109.
- Van Alfen, P. G. 1996. "New Light on the 7th c. Yassı Ada Shipwreck: Capacities and Standard Sizes of LRA 1 Amphoras." *JRA* 9, 189-213.
- Van Doorninck F.H. Jr. 1989. "The Cargo Amphoras on the 7th Century Yassı Ada and 11th Century Serçe Limanı Shipwrecks: Two Examples of a Reuse of Byzantine areas Transport Jars." *BCH Suppl.* XVIII: 247-257.
- Vipard, P. 1995. "Les amphores carottes (forme Schone-Mau XV). État de la question." *SFECAG: Société Française de l'Étude de la Céramique Antique de la Gaule*: 51-77.
- Vlasov V., A. Smokotina ve I. Khrapunov. 2011. "Kul'turnyy sloy na mogil'nike Neyzats." *Issledovaniya mogil'nika Neyzats. Sbornik nauchnykh statey*: 179-249.
- Vlasov, V., A. Smokotina ve I. Khrapunov. 2013. "The Cultural Layer Overlying the Cemetery of Neyzats." *Exploring the Cemetery of Neyzats: Collected Papers*, Ed. I. Khrapunov, 191-269. Kristiansand: Dolya Publishing House.
- Vnukov, S.Y. 2000. "Psevdokosskiye Amfory Prichernomorya." *Rossiyskaya Arkheologiya* 4: 54-63.
- Vnukov, S.Y. 2003. *Prichernomorskie amfory I v. do n.e. - II v. n.e. (Morfologiya)*. Moscow: Institut Arkheologii Rossiyskoy Akademii Nauk.
- Vnukov, S.Y. 2004. "Pan-Roman Amphora Types Produced in the Black Sea Region." *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Eds. J. Eiring ve J. Lund, 407-415. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002. Aarhus: Aarhus University Press.

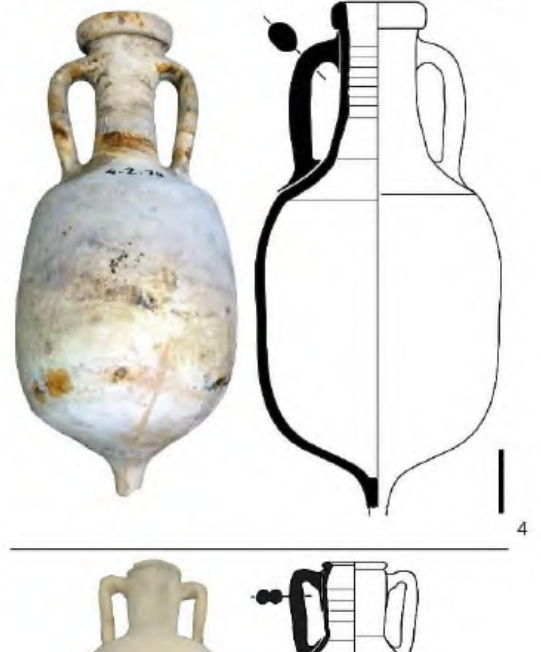
- Vnukov, S.Y. 2013a. "Amfory rimskogo vremeni gorodishcha Kara-Tobe." *Drevnosti Bospora*, 17: 21-54.
- Vnukov, S.Y. 2013b. "Potrebleniye vina pozdnimi skifami Severo-Zapadnogo Kryma." Eds. N. P. Grintser, M.A. Rusanov, L.Y. Kogan, G.S. Starostin ve N. Yu-Chalisova, 79-86. Moskva: Orientalia et Classica L.
- Vnukov, S.Y. 2016. "Pozdneellinisticheskie amfory gorodishcha Kara-Tobe v Krymu." *Drevnosti Bospora* 20: 90-121.
- Vnukov, S.Y. 2017. "Overseas trade in the Black sea Region and the Formation of the Pontic Market from the First Century BCE to the Third Century CE." *The Northern Black Sea in Antiquity: Networks, Connectivity and Cultural Interactions*, Ed. V. Kozlovskaya, 100-138. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waksman, S.Y., Y. Morozova, S. Zelenko ve M. Çolak. 2014. "Archaeological and Archaeometric Investigations of the Amphorae Cargo of a Late Roman Shipwreck Sunk Near the Cape of Plaka (Crimea, Ukraine)." *LRCW 4. Archaeology and Archaeometry, The Mediterranean: a market without frontiers*, Eds. N. Poulou Papadimitriou, E. Nodarou ve V. Kilikoglou, 919-929. BAR-International Series 2616 (I): Oxford: Archaeopress.
- Ward, C. 2012. "Four Ships of Late Antiquity in the Black Sea." *Sinope. The Results of Fifteen Years of Research. Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 16 (2010), Ed. D. Kassab-Tezgör, 189-198. Leiden: Brill.
- Will, E.L. 1970. "Les timbres amphoriques latins." *L'île de la Maison des Comédiens*, Eds. P. Bruneau, C. Vatin, U. Bezerra de Meneses, G. Donnay, E. Lévy, A. Bovon, G. Siebert, V. Grace, M. Savvastianou-Pétropoulakou, E. Lyding-Will, T. Hackens, *Délos* 27: 383-386.
- Williams, C. 1989. *Anemurium, The Roman and Early Byzantine Pottery. The Excavations at Anemurium in Rough Cilicia*. Wetteren: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Williams, C. 2005. "Late Roman Amphora 1: a Study of Diversification." *Halicarnassian Studies III, Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: The Ceramic Evidence*, Eds. M.B. Briese ve L.E. Vaag, 157- 168. Denmark: University Press of Southern Denmark.
- Wolff, S.R. 2004. "Punic amphoras in the Eastern Mediterranean." *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002*, Eds. J. Eiring ve J. Lund, 451-547. Aarhus: Aarhus University Press.
- Zeest, I.B. 1960. *Keramicheskaya tara Bospora, Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR* 83. Moskva: Book on Demand Ltd.
- Zemer, A. 1978. *Storage Jars in Ancient Sea Trade*. Haifa: National Maritime Museum.
- Zervoudaki, H. 1985. "Efori Klasikon Arkhaiotiton Dodekaneson." *ArchDelt* 40: 396-406.

Elektronik Kaynaklar:

https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Procopius/Buildings/3*.html
(Sayfa Erişim Tarihi: 15.01.2024)

Digital Atlas of the Roman Empire. © 2020 (<https://imperium.ahlfeldt.se/>) (Sayfa Erişim Tarihi: 28.02.2024)

Levha 1

7

8

9

10

11

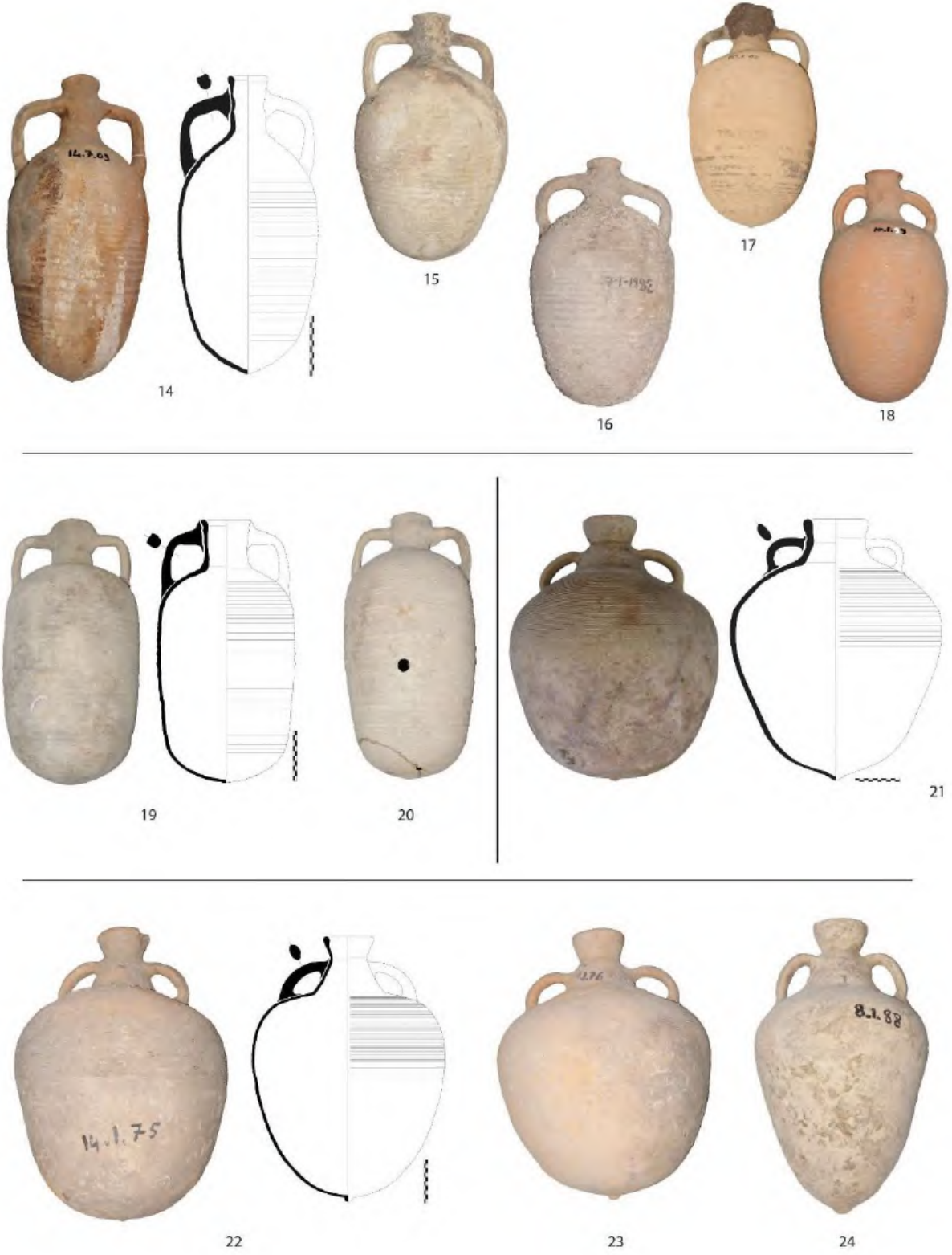

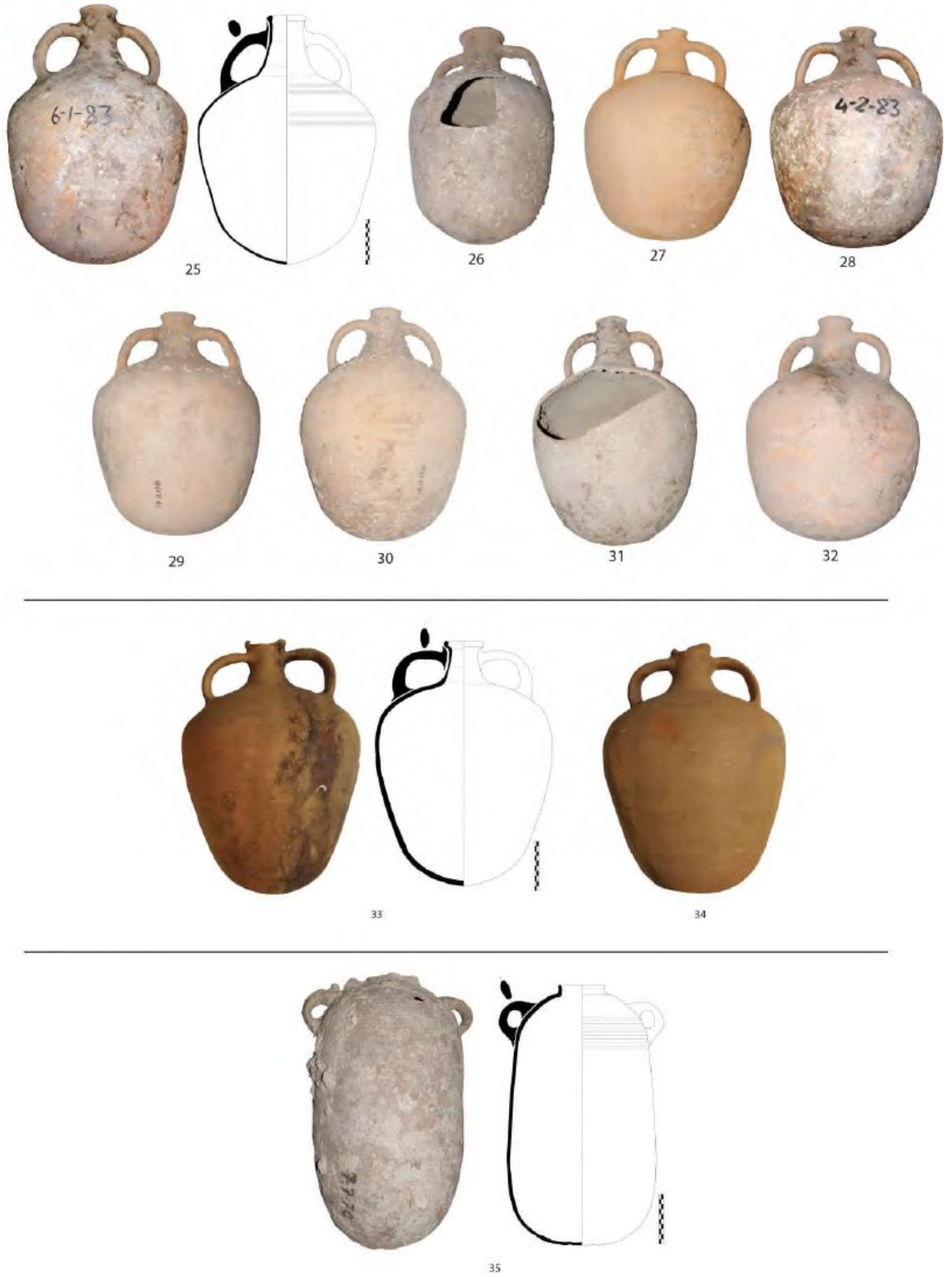
12

13

Levha 3

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 91-104
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.66

Araştırma Makalesi

Laodikeia'dan Çömlekçi Çarkı Tablaları

Celal ŞİMŞEK*

* Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Yerleşkesi, Pamukkale, Denizli/Türkiye.
E-mail: csimsek@pau.edu.tr, celal.simsek@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-4123-2372

Sorumlu Yazar: Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Yerleşkesi, Pamukkale, Denizli/Türkiye.
E-mail: csimsek@pau.edu.tr, celal.simsek@gmail.com

Geliş Tarihi: 08.10.2024
Kabul Tarihi: 05.12.2024
Online Yayın Tarihi: 17.12.2024

Makale Künyesi: Şimşek, C. 2024. "Laodikeia'dan Çömlekçi Çarkı Tablaları." *Arkhaia Anatolika* 7: 91-104. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.66>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

• Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Öz

Antik dönem Laodikeiası, Phrygia'nın batı ucunda, Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin merkezinde kurulmuştur. Kentin kurulduğu coğrafya stratejik bir konumda olup, Anadolu'nun iç, batı ve güneybatı kesimleriyle bağlantı hattı merkezindedir. Coğrafi konumun uygunluğu, iklim ve su kaynaklarının bolluğu, her dönemde kentin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu açıdan bölgede metropol büyüklüğünde olan Laodikeia, ticaret ve özellikle de yün ticareti bakımından antik dünyada ön plana çıkmıştır. 2003 yılından bu yana Laodikeia'da sistematik olarak yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkartılan seramikler, kalıplar ve fırınlar, kent geçmişini MÖ 5500'lere kadar indiren en önemli buluntu gruplarını oluşturur. Bu bağlamda Asopos Tepesi kazılarında bulunan Geç Tunç ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen seramik fırınları yanında, farklı sektörlerde ele geçirilen baskı ve kalıpları, kentte erken dönemlerden itibaren seramik üretiminin yapıldığını göstermiştir. Bunun yanında kaplar üzerinde Laodikeialı seramik ustalarının isimlerinin tespit edilmesi, kentte seramik üretiminin ön planda olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca yerel üretimin varlığı, yapılan kil analizleriyle de teyit edilmiştir. Antik dönemde bir yerleşmenin kronolojisini, ekonomik gücünü, günlük yaşam tarzını, geleneklerini, dinsel inançlarını, ölü kültürünü anlamamızı sağlayan buluntu gruplarının başında seramikler gelir. Bunlar tip ve kalitesine göre, kentin en düşükten, en üst gelir seviyesine kadar olan insanların kullandığı yaygın ve önemli malzeme grubunu oluşturur. Kazı sektörleri içinde Kuzey (Kutsal) Agora'da (kat. no. 1), Efes Caddesi Kuzey Portik'te (kat. no. 2), Merkezi Kilise'de (kat. no. 3) ve Kiliseli Peristilli Ev'de (kat. no. 4) olmak üzere dört adet çömlekçi çarkı ekipmanlarına ait olan pişmiş toprak tablalar ele geçirilmiştir. Söz konusu tablaların ikisi Hellenistik Dönem'e (kat. no. 1-2) diğer ikisi ise Geç Antik Çağ'a (MS 4.-6. yüzyıl) tarihlenmiştir. Klasik Arkeoloji çalışmalarında (Hellenistik ve öncesi ile Roma İmparatorluk dönemleri) fazlaca dikkat edilmeyen söz konusu tablalar, kentte seramik üretiminin yapıldığını gösteren en önemli kanıtların başında yer alır.

Anahtar Kelimeler: Lykos, Laodikeia, Çömlekçi Çarkı, Seramik, Üretim.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 91-104
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.66

Research Article

Potter's Wheelheads from Laodikeia

Celal ŞİMŞEK*

* Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale University, Faculty of Science and Letters, Department of Archaeology, Kınıklı Campus, Pamukkale, Denizli/Türkiye.
E-mail: csimsek@pau.edu.tr,
celal.simsek@gmail.com
Orcid iD: 0000-0002-4123-2372

Corresponding Author: Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale University, Faculty of Science and Letters, Department of Archaeology, Kınıklı Campus, Pamukkale, Denizli/Türkiye.
E-mail: csimsek@pau.edu.tr,
celal.simsek@gmail.com

Received Date: 08.10.2024

Acceptance Date: 05.12.2024

Online Publication Date: 17.12.2024

Citation: Şimşek, C. 2024. "Potter's Wheelheads from Laodikeia." *Arkhaia Anatolika* 7: 91-104.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.66>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Abstract

Ancient Laodikeia was founded at the center of the Lykos (Çürüksu) Valley, situated at the western end of Phrygia. Pottery, molds and kilns uncovered in the course of systematic excavations at Laodikeia since 2003 form the most important find group that takes the city's history back to the 5500s BC. In this context, in addition to the pottery kilns of the Late Bronze Age and Hellenistic period uncovered at Asopos Hill, sherds with impressed décor and molds uncovered at various sectors of the city, have shown that pottery was produced at the site from the early periods onwards. Furthermore, names of Laodikeian potters attested on wares indicate that pottery production was an important commercial activity for the city. Existence of local pottery production has also been verified by clay analyses. Pottery is the leading find group that allows us to understand the chronology, economic power, daily lifestyle, customs, religious beliefs and cult of the dead in an ancient settlement. Based on their types and quality, pottery constitutes the most common and most important assemblage used by people of the lowest income group through to those of the highest. Notably, within the excavation sectors, four clay wheelheads associated with potter's wheel equipment were unearthed in distinct locations-the North (Sacred) Agora (cat. no. 1), the Ephesus Street North Portico (cat. no. 2), the Central Church (cat. no. 3), and the Peristyle House with Oratory (cat. no. 4). Two of these wheelheads were attributed to the Hellenistic Period (cat. no. 1-2), while the other two were dated to Late Antiquity (4th-6th century AD). Despite receiving limited attention in classical archaeological studies, these wheelheads hold paramount significance as key evidence of ceramic production activities within the city.

Keywords: Lykos, Laodikeia, Potter's Wheel, Ceramic, Production.

Kısa Tarihçe

Antik dönem coğrafyasında Phrygia, Lydia ve Karia bölgelerinin ortak sınırını Lykos (Çürüksu) Vadisi oluşturmuştur. Bu vadinin merkezinde kurulan Laodikeia, günümüzde Denizli ilinin yaklaşık 6 km kuzeyinde, Merkezefendi-Pamukkale ilçeleri ile Korucuk, Eskihisar, Goncalı ve Bozburun mahalleleri sınırları içinde yer almaktadır. Hellenistik Laodikeia, Seleukos Kralı II. Antiokhos Teos tarafından MÖ 3. yüzyılın ortalarında eşi Laodike adına kurulmuştur. Kentte 2003 yılından bu yana yapılan kazı çalışmalarında elde edilen veriler, Erken Kalkolitik Dönem'den (MÖ 5500), Geç Antik Çağ'a (MS 7. yüzyıl) kadar kesintisiz olarak süren yaşamın izlerini ortaya koymuştur¹. Özellikle kazı çalışmaları sonucunda antik kaynakların sözünü ettiği kentin ilk adı olan Rhoas (lokal Anadolu ismi) ve Demir Çağ'ında Diospolis (Zeus Kenti) kutsal yerleşimlerin varlığı somut verilerle kanıtlanmıştır².

Figür 1: Batı Anadolu Roma yol haritasında ana yol hatlarının kavşak noktasında yer alan Laodikeia'nın konumu (Calder ve Bean 1958, *Anadolu Roma yol haritasından düzenleme*)

Kurulduğu alanın coğrafi ve stratejik konumu sayesinde her dönemde önemini koruyan Laodikeia, kıyı bölgeleriyle iç bölgeleri birbirine bağlayan bir kavşak noktası olmuştur³ (fig. 1). Kent bu konumu ile Anadolu'nun iç kesimlerinde bulunan yeraltı ve yerüstü zenginliklerini, nehir ve deniz bağlantısıyla antik dünyaya ulaştırmış, özellikle Asopos (Gümüşçay), Lykos (Çürüksu) ve Kadmos (Gökpınar) ırmaklarıyla⁴ beslenen Lykos

¹ Şimşek 2013, 47, 467-504, res. 671-749; Konakçı 2014, 87-122, res. 1-28, çiz. I-VI; Oğuzhanoğlu 2014, 71-86, res. 1-23; Şimşek *et al.* 2014, 123-144, fig. 1-15; Şimşek 2017a, 3, fig. 7-12, 14, 16-18.

² Plin. *nat.* V, 105; Ramsay 1895, 35-36; Şimşek 2014, 44; Şimşek 2019, 3-3, 9-11.

³ Kentin coğrafi konumu ve tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bk. Şimşek 2013, 27-32, 35-58, res. 21-51; Şimşek 2017a, 1-7.

⁴ Vitruvius (VIII, 3, 14) bölgedeki zengin ırmakların varlığı ve bunlardan içen koyunların yünlerinin renkleriyle ilgili bilgiler vermiştir.

(Çürüksu) Ovası ve ortasındaki göl⁵, Sarayköy ilçesinde Büyük Menderes Nehri ile bağlantılı olarak, denizasırlı ülkelerle ticaretin yapılmasına büyük katkı sağlamıştır⁶. Antik dönemde Laodikeia'nın en önemli gelir kaynakları arasında tekstil⁷, bunun yanı sıra hububat, hayvan-hayvansal ürünler ile mermer⁸ ticareti önemli bir yer tutmuştur. Stratejik konumu sayesinde özellikle yün ve tekstil ticareti ile zenginleşmiş, askeri, idari ve ekonomik açıdan bölgenin merkezi konumuna gelmiştir.

Kentin Seramik Üretimine Dair Veriler

Laodikeia'da yürütülen kazı çalışmaları sonunda, bilinen ve kentte yaygın olan dokumacılığın (tekstil ve boya atölyesi) yanında, açığa çıkarılan cam ve seramik fırınları çalışma konusunu oluşturan bölgeye özgü yerel seramik üretiminin de varlığını ortaya koymuştur⁹. Bununla ilişkili olarak özellikle Geç Tunç Çağı ile Hellenistik, Geç Hellenistik-Erken Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağ'da seramik üretimine dair bulgular yoğunluktadır. Ayrıca buluntular arasında yer alan Pergamon Sigillatları (aplikli seramikler), Doğu Sigillatları A, B, C, D, Afrika, Sagalassos ve Phokaia Kırmızı Astarlı seramik gruplarına ait ithal örnekler de kentin seramik ticareti yaptığını göstermesi bakımından önemlidir¹⁰. Laodikeia'da farklı sektörlerde yapılan kazı çalışmalarında Geç Hellenistik-Erken Roma İmparatorluk ve Geç Antik Çağ'a tarihlendirilen kabartmalı kâse, aplikli seramik, tabak, kandil yapımında kullanılan kalıplar, aplik ve baskı kalıpları ile bunlara ait matriksler, patriksler, damgalar, yuvarlak kesitli merdane şeklinde (*guilloche-grift* rulet benzeri süsleme) negatif ve pozitif kalıp örnekleri ele geçirilmiştir¹¹. Asopos Tepesi'nde Geç Tunç Çağı ve Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen seramik fırınları ile fırın içinde *in situ* halde tespit edilen ve *Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandiller* olarak tanımlanan buluntular, Laodikeia'da seramik üretiminin önemli kanıtlarındandır¹². Kentin Geç Antik Çağ üretimi Kırmızı Astarlı seramikleri ise form çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir repertuara sahiptir¹³. Diğer taraftan erken ve geç dönemlere ait farklı formlarda üretilmiş kaplar, kandiller, çatı kiremitleri ile tuğlalar üzerinde yer alan üretici adları, damga ve atölye işaretlerinin yanı sıra çömlekçi çarkı tablalarının da tespiti, Laodikeia'da seramik üretiminin yoğun olarak yapıldığına dair önemli kanıtlar sunmaktadır¹⁴. Laodikeia'nın erken yerleşimleri olan Asopos Tepesi ve Kandilkırı'nda, Batı Anadolu'da şimdiye kadar tespit edilebilen en erken tarihli çömlekçi

⁵ Scardozzi 2007, 86, fig. 18-19; Şimşek 2013, 58.

⁶ Şimşek 2013, 35, 39, res. 29-30, 37; Şimşek 2014, 34-36, res. 2; Şimşek 2017a, 1-2, fig. 1-6.

⁷ Strabon (XII, VIII, 16-17(C 578)) kentin büyüklüğü, bölgenin ırmakları ve bunların etkilediği deprenselliği, koyunlar ve kuzguni renkli yünlerinden elde edilen gelirler, toprakların verimliliği, vatandaşlarının zenginliği hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca bk., Şimşek 2013, 392-396, res. 517-520.

⁸ Şimşek 2017b, 701-710; Şimşek 2019, 4.

⁹ Şimşek 2009, 421-423, res. 10-11; Şimşek *et al.* 2011, 170-171, fig. 107-112, lev. 28/plan 1; Şimşek 2013, 72, 77, 392-399, res. 68-70, 517-527; Şimşek ve Duman 2013, 154-155, fig. 2-5; Konakçı 2014, 90, 95, 98, res. 7-10, 15-17.

¹⁰ Duman 2014, 95-103, fig. 1-5; Şimşek ve Bilgin 2018, 177, fig. 7-10; Şimşek 2021, 100, 109-115, 459-465, kat. no. 388-415, 490-503, lev. 75-77/490-517, lev. 88-89/592-605; Şimşek ve Yener 2021, 117-125, 466-472, kat. no. 504-514, lev. 90-91/606-616.

¹¹ Şimşek 2021, 92-93, 97, 100, 186-187, kat. no. 368-387, 415, 689-693, lev. 72-74/470-489, lev. 77/517, lev. 116/789-793.

¹² Duman 2010, 189, dn. 486 (bu kandiller B. Duman tarafından Laodikeia Kandilleri olarak adlandırılmıştır); Şimşek *et al.* 2011, 79-80, lev. 74/139-140; Şimşek 2013, 467-468, 476-479, res. 671, 693; Şimşek ve Duman 2013, 151-180, fig. 2-12; Konakçı 2014, 95, res. 15-17; Şimşek ve Bilgin 2018, 190, fig. 29-30.

¹³ Laodikeia üretimi kırmızı astarlı seramik formları, bezeme tipleri ve atölye işaretleri için bk. Bilgin 2017, 252-525, tab. 1-34, lev. 1-256.

¹⁴ Şimşek 2007, 465; Şimşek 2008, 132-133, 135, res. 9-11; Şimşek *et al.* 2011, 17-20, lev. 59-61/K63-K93; Şimşek 2013, 468-469, res. 673-675; Şimşek *et al.* 2017, 39-85; Şimşek ve Bilgin 2018, 191-193, fig. 34; Şimşek 2021, 555-556, 558, 563, kat. no. 670-671, 674, 681, lev. 112/770-771, lev. 113/779, lev. 114/784.

çarkında yapılan seramikler¹⁵ ile farklı sektörlerde ele geçirilen dört adet çark tablası, antik dönemde bu seri üretim teknolojisinin önemini ortaya koymaktadır (fig. 2).

Figür 2: Laodikeia dron fotoğrafı üzerinde çömlekçi çarklarının bulunduğu alanlar (Laodikeia Kazı Arşivi)

Çömlekçi Çarkı Sistemi ve Ortaya Çıkışı Hakkında Özet Bilgi

Çömlekçi Çarkı basit biçimiyle yatay düzlemde dönen disk formu bir tabla, dönme hareketini sağlayan bir mil ve üst tablanın döndürülmesi amacıyla yapılan ikinci bir tabladan oluşmaktadır¹⁶. Çömlekçi çarkları dönme hızına göre iki tipe ayrılmaktadır. İlki erken dönemde keşfedilen ve *tournette* (dönme hızı yavaş olan çarklar) olarak adlandırılan çarklardır. Bu tip çarklarda, merkezde bir mile yerleştirilmiş, üzerinde kilin şekillendirildiği dairesel formu bir tabla yer alır. Sabit bir dönme hızı olmayan bu çarkta kısa aralıklı yapılan hamlelerle dönüş hızı belirli bir düzeyde tutulabilmektedir. Bu tipte üstte yer alan tabla elle çevrilmekte ve aynı zamanda diğer elle kil dönme hızına bağlı olarak şekillenmektedir¹⁷. İkinci tip çömlekçi çarkı ise *tournettenin* geliştirilmiş şekli olarak da tanımlayabileceğimiz çift diskli çarklardır. Bu gelişmiş çömlekçi çarklarında bir mülle toprak, ahşap ya da taş tablaya geçirilerek sabitlenen alt disk, bunun üzerine yerleştirilen ve daha büyük olan ikinci bir diskten oluşmaktadır¹⁸. *Wheel-flywheel* (hızlı dönen çark) olarak tanımlanan bu tipte tabla kendi eksenini etrafında belirli bir dönme hızına sahiptir¹⁹. Bu sayede usta üst tablada şekillendirdiği kil ile hangi kap formunu yapacaksa, ayakla çevirdiği alt tablayı ona göre hızını ayarlayarak çevirmektedir (fig. 3). Çift tablalı bu çömlekçi çarkları sabit ve ayakla ayarlanabilir hızda çevrilmesinden dolayı aynı formda daha hızlı ve sürekli seri üretim

¹⁵ Oğuzhanoglu-Akay 2019, 247, 249.

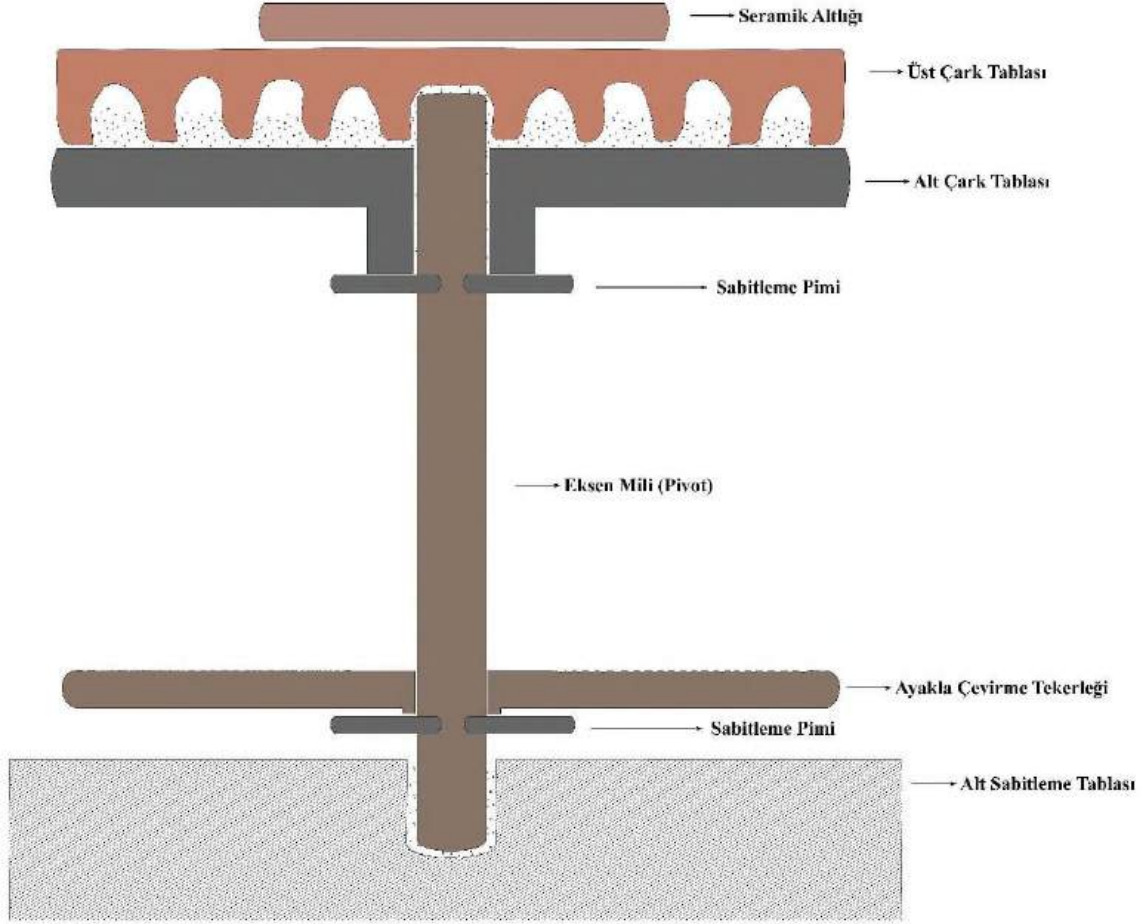
¹⁶ Xanthoudides 1927, 118-123; Başaran 1989, 11; İren 2003, 11-27, res. 12-40; Berg 2013, 116-117, fig. 1. Ayrıca pinask ve Atina vazoları üzerinde tespit edilen çömlekçi çarkı betimlemeleri ve tipleri için bk. Clark *et al.* 2002, 81, 130, fig. 76, 122; İren 2003, 19- 25, res. 28-39; Williams 2013, 40, fig. 1; Hasaki 2019, 295-300, fig 3-7; Hasaki ve Vidale 2021, 43, fig. 6; Neth ve Hasaki 2021, 116, fig. 1.

¹⁷ Büyük ebatlı olan pithosların üretimi tabla üstünde kili şekillendiren usta ve alttan mili çeviren diğeri olmak üzere iki kişi tarafından yapılmaktadır, bk. Xanthoudides 1927, 122-123, pl. XXb-XXI.

¹⁸ Xanthoudides 1927, 122, pl. XXa; Humphrey 2006, 113-114; Berg 2007, 237-239; Türkteki 2010, 23-28; Berg 2013, 116-117.

¹⁹ Blackman *et al.* 1993, 64.

yapılmasına da olanak sağlamıştır. *Wheel-flywheel* (hızlı dönen çark) tipli sistemde usta eksenini etrafında dönen üst tablada kabın seri olarak şekillenmesinde iki elini de kullanabilmektedir.

Figür 3: Kendi eksenini etrafında ayak yardımıyla döndürülen çömlekçi çarkı çizimi (Laodikeia Kazı Arşivi)

Kendi eksenini etrafında dönen ve seramiklerin seri üretiminde teknolojik bir adım olan çömlekçi çarkının²⁰ en erken örnekleri Mezopotamya'da (MÖ 5. bin) ve daha sonra Güney Levant'ta Geç Kalkolitik yerleşimlerde (MÖ 3800-3500), Mısır'da ise MÖ 4. binden itibaren ortaya çıkartılmıştır²¹. Batı Anadolu²² ve Ege'de ise Girit'te Minos Uygarlığı'na ait Saraylar Öncesi (Prepalatial) Dönem'den (MÖ 2. bin) itibaren (Anadolu'da Orta ve Geç Tunç Çağı) birçok çömlekçi çarkı örnekleri bulunmuş olup, daha sonraki dönemlere ait çark ve üretimine ilişkin birçok yerleşimde veriler elde edilmiştir²³. Çömlekçi çarkları ortaya

²⁰ Çömlekçi çarkının kurulum ve çalışma tekniği üzerine yapılan deneysel arkeoloji çalışmaları için bk. Evely ve Morrison 2010, 283-288; Caloi 2021; Neth ve Hasaki 2021, 115-125; Ayrıca seramiklerin seri üretimi için bk. Blackman *et al.* 1993, 60-80.

²¹ Bilinen erken tarihli çömlekçi çarkının Ur kazılarında tespit edildiği düşünülmektedir, bk. Woolley 1955, 28; Roux ve Courty 2005, 201-214; Berg 2007, 237-238; Türkteki 2010, 13-23, res. 1-2, 5-10, 12, 15-19; Doherty 2012, 10 vd.; Doherty 2015, 4 vd., fig. 2.2 vd., tab. 2.1 vd; Baldi ve Roux 2016, 1-15; Doherty 2021.

²² Erken Tunç Çağı'nda Laodikeia'da ele geçirilen ve Batı Anadolu'da üretilen ilk çark yapımı seramik örneği için bk. Şimşek 2013, 471, res. 681; Güneybatı ve Batı Anadolu çark yapımı seramikler için bk. Türkteki 2010, 1vd.; Şahoğlu 2011, 140-141; Oğuzhanoglu 2014, 84; Oğuzhanoglu 2015, 338; Oğuzhanoglu-Akay 2019, 247, 249-250.

²³ Xanthoudides 1927, 111-128; Evely 1988, 83-125, fig. 1-14; Eliopoulos 2000, 107-114, fig. 1-2; Hasaki 2019, 293, fig. 1A.

çıkışından itibaren antik dünyada hızlı bir şekilde yayılmış ve buna bağlı olarak seramik üretimi bir sanayi sektörü haline gelmiştir. Özellikle aynı formda ve seri üretilen kapların popüler olanları, belirli merkezlerde sanayi kolu haline gelerek, antik dünyada aranan form ve kalitede seramik ürünleri olarak geniş bir coğrafyaya satışları yapılmıştır.

Laodikeia Çömlekçi Çarkı Tablaları

2003-2024 yılına kadar yapılan kazı çalışmalarında çömlekçi çarkı tablalarının ortaya çıkartılması, tanınması ve yorumlaması çok az ele geçmelerinden dolayı sınırlı sayıdadır. Klasik antik kent kazılarında (Hellenistik ve öncesi ile Roma Dönemi) çömlekçi çarkı tablalarının çok az tespit edilmesinin ana nedeni bunların tanınmaması ve buna bağlı olarak da tasnif alanlarında bırakılmasından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu yönüyle Laodikeia kazılarında ortaya çıkartılan çömlekçi çarkı tablaları özel bir önem taşımaktadır (fig. 4-5).

Laodikeia'da kazı çalışmalarında tespit edilen çark tablaları Kuzey (Kutsal) Agora Batı Portik (kat. no. 1), Efes Caddesi Kuzey Portik (kat. no. 2), Merkezi Kilise (kat. no. 3) ve Kiliseli Perstylli Ev'de (kat. no. 4) ele geçirilmiştir (fig. 2, 4-5).

Kat. no. 1 ve 2'de verilen disk şeklindeki tablaların alt bölümü iç içe (konsantrik) dairelerin yer aldığı geniş ve derin kanallı yapılmıştır (fig. 4). Bu sayede altta yer alan milli tabla üzerine bir miktar kil koyularak onun üstüne tablanın kanallı bölümünün yerleştirilmesiyle kendi eksenini etrafında üst tablanın kaymadan rahat dönmesi sağlanmış olmalıdır²⁴ (fig. 3). Kat. no. 1-2'de verilen örneklerin en erken benzeri Hagia Triada'da tespit edilmiş olup Orta Minos Dönemi içinde değerlendirilmiştir²⁵. Bu tip tablaların Atina Agorası'nda bulunan benzer örneği ise konteks buluntulara dayanılarak MÖ 250-210 yıllarına tarihlendirilmiştir²⁶. Ayrıca Atina Agorası ve Elis'te tespit edilen örnekler MÖ 150-MÖ 1. yüzyılın sonları ile Hellenistik Dönem içinde değerlendirilmiştir²⁷. Chalara kuzey sektöründe yapılan çalışmalarda ele geçirilen çark tablası ise alt kısmında bir dairenin yer almasıyla Laodikeia örneklerinden farklıdır²⁸. Kat. no. 1-2'de verilen tablanın Atina Agorası örnekleri ile birebir benzemesi, antik dönemde deniz aşırı coğrafyalarda kurulan kentlerin birbirleriyle olan yakın ticari ilişkilerini ortaya koymasından da önemlidir. Kat. no. 1-2'de verilen Kuzey (Kutsal) Agora Batı Portik ve Efes Caddesi Kuzey Portiği'nde tespit edilen örnekleri Atina Agorası ve Elis'te bulunan benzerlerine dayanarak, MÖ 3. yüzyılın sonları-2. yüzyıl ile MÖ 1. yüzyıl arasına tarihlenmemiz uygun olacaktır. Bu tarihlleme aynı zamanda Laodikeia Asopos Tepesi'nde bulunan seramik fırını ile de üretimlerin faal yapıldığını ortaya koymaktadır²⁹.

Kat. no. 3'te verilen ve disk şeklinde olan geniş tablanın merkezinde oturtma yuvası bulunur. Söz konusu konik çıkıntılı çark mili oturtma yuvasının uç kısmı daha ince olup, tabla birleşme bölümünde ise dönme mukavemeti açısından gittikçe kalınlaştırılmıştır (fig. 5). Tablanın kenarının 2/3'ü açılı, 1/3'ü ise yuvarlatılmış olup, bu sayede üste konan malzemenin kolay alınması sağlanmıştır. Kat. no. 3'te verilen çömlekçi çarkı tablasının bulunduğu Laodikeia Merkezi Kilise kazıları sikke buluntularına göre MS 4. yüzyılın sonu-MS 5. yüzyılın başlarında yoğun olarak kullanıldığını ortaya koymuştur³⁰. Merkezi Kilise'de bulunan çömlekçi çarkı tablasını sikke ve kazı buluntularına dayanarak MS 4. yüzyılın sonu-MS 5. yüzyılın başlarına tarihlenmemiz uygun olacaktır.

²⁴ Bu tip çark tablalarının çalışma sistemi için bk. Evely 1988, 109-112, fig. 10.

²⁵ Xanthoudides 1927, 115-116, XIX.a-b/7912.

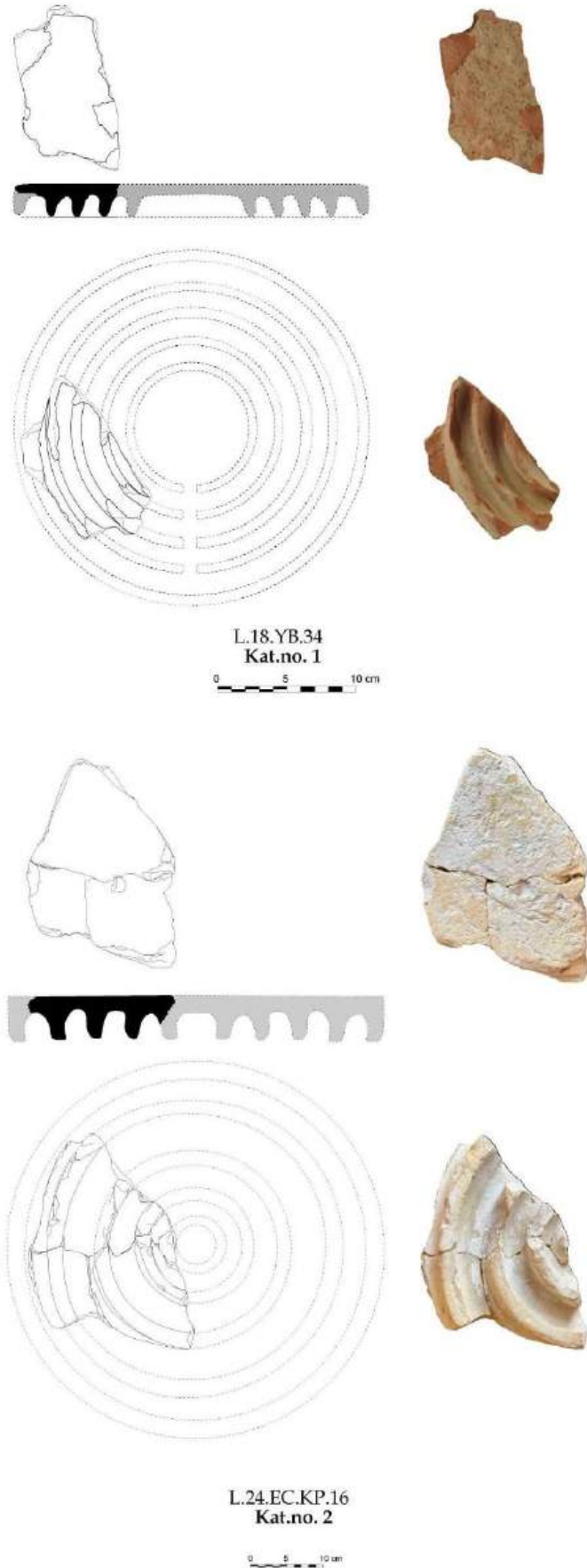
²⁶ Rotroff 2006, 132-133, 285, fig. 59/376, pl. 49/376.

²⁷ Leon-Mitsopoulou 1994, 167-169, pl. 96 (Elis'ten Klasik-Hellenistik); Hasaki 2019, 293-305, fig. 1-16.

²⁸ Levi 1963, 503-504, fig. 200 (MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısı-3. yüzyıl başları).

²⁹ Bk. dn. 12.

³⁰ Şimşek 2013, 361-362, res. 470; Şimşek 2019, 32-33, res. 37-38.

Figür 4: Konsantrik daire kanallı çömlekçi çarkı tablalarının çizim ve fotoğrafları (*Laodikeia Kazı Arşivi*)

Figür 5: Düz hatlı çömlekçi çarkı tablalarının çizim ve fotoğrafları (*Laodikeia Kazı Arşivi*)

Kat. no. 4'te verilen ve kalın disk şeklinde olan tablanın alt bölümünde kil henüz yaşken parmakla, düz bir hat şeklinde dörde bölümlene çizgileri yapılarak, ortada eşit tabla milinin geçeceği yuva açılmış ve böylece tablanın kendi ekseninde dengeli dönmesi sağlanmıştır (fig. 5). Ayrıca her bölümlene çizgisinin iki yanına parmakla iğne yapraklı bitkileri hatırlatan süslemeler yapılmıştır. Tablanın kenar kısmı açılı yapılarak oturtulduğu alandan daha rahat kaldırılması sağlanmıştır. Pürüzlü yapılan üst bölümde ise merkezde yer alan mil geçme deliğinin etrafına yarıçapı 10,5 cm, çapı ise 21 cm olan bir halka yapılmıştır. Olasılıkla bu geniş halka, yapılacak olan kabın kilinin tabla çapının büyük olmasından kaynaklı olarak merkezine yerleştirilerek eksenini etrafında dengeli dönmesini sağlamak içindir. Kat. no. 4'te verilen çark tablası Kiliseli Peristylli Ev mekânında bulunmuştur. Kazı çalışmalarında bulunan sikkeler ve diğer buluntular Kiliseli Peristylli Ev'in MS 3. yüzyıldan MS 7. yüzyılın başına kadar kullanımını ortaya koymuştur³¹. Kat. no. 4'te verilen çömlekçi çarkı tablasını MS 4. yüzyıl ile 6. yüzyıl arası olan geniş bir zaman dilimi içine tarihlemek uygun olacaktır.

Değerlendirme

Klasik arkeoloji (Hellenistik-Roma-Geç Antik Çağ) kazılarında çok az çömlekçi çarkına ait tablaların bulunması, bunların tanımlanamadığından dolayı değerlendirmeye alınmadıklarını düşündürmektedir. Bu açıdan Laodikeia antik kentinde tespit edilen Hellenistik ve Geç Antik Çağ'a ait seramik üretim tablalarının ayrı bir önemi vardır. Çalışmada ele alınan ve kat. no. 1-4'te verilen çömlekçi çarkı tablaları (fig. 3-4), MÖ 3. yüzyılın sonundan, MS 4.-6. yüzyıla kadar olan zaman dilimi içine tarihlendirilmişlerdir. Laodikeia'da Kandilkırı prehistorik yerleşimlerinde, Batı Anadolu'nun en erken çömlekçi çarkıyla üretilen seramiklerin ortaya çıkartılması, bunun yanında Asopos Tepesi'nde Geç Tunç Çağı'na ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen seramik fırınlarının tespit edilmesi, kentin çok uzun yıllar (MS 7. yüzyılın başına kadar) seramik üretimine devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Atina Agorası ve Elis'le bire bir benzer olan örnekler ise kentin deniz aşırı ticari ilişkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle kat. no. 1 ve 2'de yer alan tablaların ithal edildiği anlaşılmaktadır.

³¹ Şimşek, 2013, 319-328, res. 433-434; Şimşek 2019, 38-39, res. 48-50.

Katalog

(Katalogda kullanılan kısaltmalar; Kat. No.: Katalog Numarası, Y.: Yükseklik, G.: Genişlik, Ç.: Çap, C.: Cidar).

Kat. No.: 1

Buluntu No.: L.18.YB.34

Form Adı: Çark Tablası

Buluntu Yeri: Kuzey (Kutsal) Agora Batı Portik Yüzey

Buluntu Grubu: Üretim teknolojisi

Ölçüler: Y.: 2,4 cm, G.: 6,8-12,4 cm, Ç.: 24 cm (yaklaşık), C.: 1,4 cm.

Tanım: Seramik üretimi için kullanılan çömlekçi çarkı tablasına ait parçadır. Kırmızı (2.5YR 5/6 - Red) hamuru; sarı mika, mineral, az miktarda taşçık ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Yüzeyi çok açık kahverengi (10YR 7/3 - Very Pale Brown) astarlıdır. Yüzey dokusu mat olup üst bölüm pürüzlü, alt bölüm ise hafif pürüzlüdür. Disk şeklindeki tablanın alt bölümü iç içe (konsantrik) dairelerin yer aldığı geniş ve derin kanallı yapılmıştır. Bu sayede milli tabla üzerine yerleştirilerek kendi eksenini etrafında kaymadan rahat dönmesi sağlanmış olmalıdır. Buna ilişkin kanallar içinde kil izleri görülebilmektedir. İyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın sonu, 2. yüzyıl-MÖ 1. yüzyıl

Kat. No.: 2

Buluntu No.: L.24.EC.KP.16

Form Adı: Çark Tablası

Buluntu Yeri: Efes Caddesi Kuzey Portik

Buluntu Grubu: Üretim teknolojisi

Ölçüler: Y.: 6,4 cm, G.: 20 -28,9 cm, Ç.: 52 cm (yaklaşık), C.: 2,4 cm.

Tanım: Seramik üretimi için kullanılan çömlekçi çarkı tablasına ait parçadır. Çark tablası üç parça halinde ele geçirilmiş ve birleştirilmiş olup $\frac{3}{4}$ 'ü eksiktir. Kırmızımsı sarı (5YR 6/6 - Reddish Yellow) hamuru; az miktarda gümüş mika, az miktarda taşçık ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokulu olup kesitte ve yüzeyinde fırınlama sırasında kireç patlamasından oluşan gözenekler görülmektedir. Yüzeyi çok açık kahverengi (10YR 7/3 - Very Pale Brown) astarlıdır. Yüzey dokusu mat olup üst bölüm pürüzlü, alt bölüm ise hafif pürüzlüdür. Disk şeklindeki tablanın alt bölümü iç içe (konsantrik) dairelerin yer aldığı geniş ve derin kanallı yapılmıştır. Bu sayede milli tabla üzerine yerleştirilerek kendi eksenini etrafında kaymadan rahat dönmesi sağlanmış olmalıdır. Buna ilişkin kanallar içinde kil izleri görülebilmektedir. İyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın sonu, 2. yüzyıl-MÖ 1. yüzyıl

Kat. No.: 3

Buluntu No.: L.10.MK.PT.11

Form Adı: Çark Tablası

Buluntu Yeri: Merkezi Kilise

Buluntu Grubu: Üretim teknolojisi

Ölçüler: Y.: 4,2 cm, Ç.: 34,7 cm, Çark Mili Oturtma Yuvası Y.: 3,1 cm, Delik Ç.: 2 cm, C.: 2 cm.

Tanım: Seramik üretimi için kullanılan çömlekçi çarkına ait tabladır. Çok parçalı olarak ele geçirilmiş ve restorasyonda tümlenmiştir. Kırmızı (2.5YR 5/6 - Red) hamuru; yoğun miktarda sarı mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Yüzeyi çok açık kahverengi (10YR 7/3 - Very Pale Brown) astarlıdır. Yüzey dokusu mat olup üst bölüm pürüzlü, alt bölüm ise hafif pürüzlüdür. Disk şeklindeki olan geniş tablanın merkezinde oturtma yuvası bulunur. Konik çıkıntılı çark mili oturtma yuvasının uç kısmı daha ince olup tabla birleşme bölümünde ise dönme mukavemeti açısından gittikçe kalınlaşmıştır. Kenarı ise $\frac{2}{3}$ 'ü açılı, $\frac{1}{3}$ 'ü ise yuvarlatılmış olup bu sayede üstte konan malzemenin kolay alınması sağlanmıştır. İyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MS 4. yüzyılın sonu-5. yüzyılın başı

Kat. No.: 4

Buluntu No.: L.21.KPE.01

Form Adı: Çark Tablası

Buluntu Yeri: Kiliseli Peristylli Ev Mekân içi

Buluntu Grubu: Üretim teknolojisi

Ölçüler: Y.: 3,7 cm, G.: 36-39,5 cm, Ç.: yaklaşık 68,2 cm, Delik Ç.: 2,9 cm, C.: 3,7 cm.

Tanım: Seramik üretimi için kullanılan çömlekçi çarkı tablasına ait yaklaşık $\frac{1}{3}$ 'ten biraz daha fazla olan büyük parçadır. Kırmızı (2.5YR 5/6 - Red) hamuru; sarı mika, mineral, taşçık ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Yüzeyi hamurunun renginde astarlıdır. Yüzey dokusu mat olup üst bölüm pürüzlü, alt bölüm ise hafif pürüzlüdür. Kalın disk şeklindeki tablanın alt bölümünde kil henüz yaş iken parmakla düz bir hatla dörde bölümlenme çizgileri yapılarak ortada eşit tabla milinin geçeceği yuva açılmış ve böylece tablanın kendi ekseninde dengeli dönmesi sağlanmıştır. Ayrıca her bölümlenme çizgisinin iki yanına parmakla iğne yapraklı bitkiyi hatırlatan süsleme yapılmıştır. Tablanın kenar kısmı açılı yapılarak daha rahat kaldırılması sağlanmıştır. Pürüzlü yapılan üst bölümde ise merkezde yer alan mil geçme deliğinin etrafına yarıçapı 10, 5 cm, çapı ise 21 cm olan bir halka yapılmıştır. Olasılıkla bu geniş halka yapılacak olan kabın kilinin tabla çapının büyük olmasından kaynaklı olarak merkezine yerleştirilerek eksenini etrafında dengeli dönmesini sağlamak içindir. İyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MS 4.-6. yüzyıl

Bibliyografya

Antik Kaynaklar

- Plin. *nat.* (Plinius Secundus, *Naturalis Historia*) Pliny *Natural History*. With an English translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).
- Strabon. *Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*. Çev. M. Pektaş. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1991.
- Vitruvius. *Mimarlık Üzerine On Kitap*. Çev. S. Güven. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

- Baldi, J. ve V. Roux. 2016. "The Innovation of the Potter's Wheel: A Comparative Perspective between Mesopotamia and the Southern Levant." *The Journal of the Council for British Research in the Levant*, 48 (3): 236-253.
- Başaran, C. 1989. *Arkeolojiye Giriş II*. Erzurum: Akademik Araştırmalar.
- Berg, I. 2007. "Meaning in the Making: The Potter's Wheel at Phylakopi, Melos Greece." *JAnthArch* 26: 234-252.
- Berg, I. 2013. "The Potter's Wheel in Mycenaean Greece: A Re-Assessment." *Φιλική Συναυλία Studies in Mediterranean Archaeology for Mario Benzi*, Eds. G. Graziadio, R. Guglielmino, V. Lenuzza ve S. Vitale, 113-121. BAR International Series 2460. Oxford: Archeopress.
- Bilgin, M. 2017. "Laodikeia'nın Geç Antik Çağ Yerel Üretim Kırmızı Astarlı Seramikleri." Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi.
- Blackman, M.J., G.J. Stein ve P.B. Vandiver. 1993. "The Standardization Hypothesis and Ceramic Mass Production: Technological, Compositional, and Metric Indexes of Craft Specialization at Tell Leilan, Syria." *AmerAnt* 58 (1): 60-80.
- Calder, W. M. ve Bean, G. E. 1958. *A Classical Map of Asia Minor*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Caloi, I. 2021. "Identifying Wheel-Thrown Vases in Middle Minoan Crete? Preliminary Analysis of Experimental Replicas of Plain Handleless Conical Cups from Protopalatial Phaistos." *Interdisciplinaria Archaeologica Natural Sciences in Archaeology* 12 (2): 1-15.
- Clark, A.J., M. Elston ve M.L. Hart. 2002. *Understanding Greek Vases: A Guide to Terms, Styles, and Techniques*. Los Angeles: Getty Publications.
- Doherty, S.K. 2012. "The Origins and Use of the Potter's Wheel in Ancient Egypt." Doktora Tezi, Cardiff University.
- Doherty, S.K. 2015. *The Origins and Use of the Potter's Wheel in Ancient Egypt*. Oxford: Archaeopress.
- Doherty, S.K. 2021. "The Introduction of the Potter's Wheel to Ancient Sudan." *Interdisciplinaria Archaeologica Natural Sciences in Archaeology* 12 (2): 1-12.
- Duman, B. 2010. "Laodikeia Helenistik ve Erken Roma Dönemi Seramiği." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Duman, B. 2014. "Red Slip Pottery From Laodicea/Phrygia." *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* 43: 95-103.

- Eliopoulos, T. 2000. "A Minoan Potter's Wheel with 'Marine' Decoration from Skhinias, Mirabello District." *BSA* 95: 107-114.
- Evely, D. 1988. "The Potters Wheel in Minoan Crete." *BSA* 83: 83-126.
- Evely, D. ve J.E. Morrison. 2010. "The Minoan Potter's Wheel: A Study in Experimental Archaeology." *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Eds. P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro ve N. Marchetti, 283-288. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Hasaki, E. 2019. "Potters and their Wheels in Ancient Greece: Skills and Secrets in Communities of Practice." *Archeologie des Espaces Artisanaux Fouiller et Comprendre les Gestes des Potiers*, Eds. M. Denti ve M. Villette, 293-311. Lattes: CNRS UMR.
- Hasaki, E. ve M. Vidale. 2021. "Le Tavolette dipinte pinakes di Penteskouphia: il lavaro dei vasi affidato agli dei." *Argilla. Storie di vasi*, Eds. M. Salvadori, M. Baggio ve L. Zamparo, 35-48. Padova: Padova University Press.
- Humphrey, J.W. 2006. *Ancient Technology*. London: Bloomsbury Publishing.
- İren, K. 2003. *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çömlekçiliği*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Konakçı, E. 2014. "Laodikeia'nın İlk Yerleşimi: Asopos Tepesi." *10. Yılında Laodikeia 2003-2013 Yılları*, Ed. C. Şimşek: 87-122. İstanbul: Ege Yayınları.
- Leon-Mitsopoulou, V. 1994. "Keramik der klassischen und nachklassischen Zeit aus der Stadt Elis." *Γ'Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, 159-175. Athens: The Archaeological Society at Athens.
- Levi, D. 1963. "Gli scavi a Festos negli anni 1958-1960." *ASAtene* 39-40: 377-504.
- Neth, B. ve E. Hasaki. 2021. "The Ancient Greek Potter's Wheel: Experimental Archaeology and Web Applications for Velocity Analysis." *Interdisciplinaria Archaeologica Natural Sciences in Archaeology* 12 (2): 115-125.
- Oğuzhanoglu, U. 2014. "Laodikeia'dan Batı Anadolu Erken Tunç Çağı'na Yeni Katkılar." *10. Yılında Laodikeia 2003-2013 Yılları*, Ed. C. Şimşek, 71-86. İstanbul: Ege Yayınları.
- Oğuzhanoglu, U. 2015. "Laodikeia-Kandilkırı Verileri Işığında Güneybatı Anadolu'da Erken Tunç Çağı 2 ve 3." *Doktora Tezi*, Pamukkale Üniversitesi.
- Oğuzhanoglu-Akay, U. 2019. "Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Yerleşim Modeline Dair Yeni Gözlemler: Laodikeia-Kandilkırı 2. Tabaka." *15. Yılında Laodikeia 2003-2018*, Ed. C. Şimşek, 239-252. İstanbul: Ege Yayınları.
- Ramsay, W.M. 1895. *The Cities and Bishoprics of Phrygia, I*. Oxford: Clarendon Press.
- Rotroff, S.I. 2006. *Hellenistic Pottery: The Plain Wares, Agora Vol. XXXIII*. New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.
- Roux, V. ve M.A. Courty. 2005. "Identifying Social Entities at a Macro-Regional Level: Chalcolithic Ceramics of South Levant as a Case Study." *Pottery Manufacturing Processes: Reconstitution and Interpretation*, Eds. A. Livingstone Smith, D. Bosquet ve R. Martineau, 201-214. BAR International Series 1349. Oxford: Archaeopress.
- Scardozzi, G. 2007. "Ricerche Topografiche e Telerilevamento." *Hierapolis di Frigia, Le Attività Delle Campagne Di Scavo e Restauro 2000-2003*, Ed. F. D'Andria ve M.P. Caggia, 67-86. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şahoğlu, V. 2011. "Batı Anadolu Sahil Kesiminde Erken Tunç Çağı Seramiği." *Karşıdan*

- Karşıya MÖ 3. Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Ed. A. Anadol, 136-143. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Şimşek, C. 2007. "2005 Yılı Laodikeia Kazı Çalışmaları." 28. Kazı Sonuçları Toplantısı 1: 455-478.
- Şimşek, C. 2008. "Laodikeia'dan Kazıma-Kabartılı Tabaklar." *Arkeoloji Dergisi* 11 1: 129-146.
- Şimşek, C. 2009. "2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları." 30. Kazı Sonuçları Toplantısı (2): 409-436.
- Şimşek, C. 2013. *Laodikeia Laodicea ad Lycum, Laodikeia Çalışmaları 2*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. 2014. "Lykos Vadisi İçinde Yer Alan Laodikeia." 10. Yılında Laodikeia 2003-2013 Yılları, Ed. C. Şimşek, 33-70. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. 2017a. "Urban Planning of Laodikeia on the Lykos in Light of New Evidence." *Landscape and History in the Lykos Valley: Laodikeia and Hierapolis in Phrygia*, Ed. C. Şimşek ve F. D'Andria, 1-25. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Şimşek, C. 2017b. "Marble in Ancient Architecture of Laodikeia on the Lykos: New Evidence." *Ancient Quarries and Building Sites in Asia Minor*, Eds. T. Ismaelli ve G. Scardozzi, 701-710. Bari: Edipuglia.
- Şimşek, C. 2019. "Laodikeia'da Kazı ve Restorasyon Çalışmalarının 15 Yılı." 15. Yılında Laodikeia 2003-2018, Ed. C. Şimşek: 1-88. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. 2021. *Laodikeia Kilisesi Sondaj Buluntuları Hellenistik Dönem Seramiği, Laodikeia Çalışmaları 6*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. ve M. Bilgin. 2018. "Laodikeia Geç Antik Çağ Seramikleri." *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi*, Eds. C. Şimşek ve T. Kaçar, 175-200. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. ve B. Duman. 2013. "Lykos Laodikeiası'ndan Bir Grup Yerel Üretim Kandil." *Olba XXI*: 151-180.
- Şimşek, C. ve Ş. Yener. 2021. "Doğu Sigillatları B (DSB) ve D (DSD) Grubu." *Laodikeia Kilisesi Sondaj Buluntuları, Hellenistik Dönem Seramiği (içinde), Laodikeia Çalışmaları 6*, 117-125. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C., M. Okunak ve M. Bilgin. 2011. *Laodikeia Nekropolü 2004-2010 Yılı, Laodikeia Çalışmaları 1.1-1.2*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C., E. Konakçı ve E. Pernicka. 2014. "Analyses of Origin for the Obsidian Found at Asopos Hill." 10. Yılında Laodikeia 2003-2013 Yılları, Ed. C. Şimşek, 123-144. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C., E. Alkaç ve B. Duman. 2017. *Laodikeia Amphora Mühürleri, Laodikeia Çalışmaları 4*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Türkteki, M. 2010. "Batı ve Orta Anadolu'da Çark Yapımı Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Yayılımı." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Williams, D. 2013. "Greek Potters and Painters: Marketing and Movement." *Pottery Markets in the Ancient Greek World 8th-1st Centuries B.C.*, Eds. A. Tsingarida ve D. Viviers, 39-60. Bruxelles: CReA-Patrimoine.
- Woolley, L. 1955. *Ur Excavations The Early Periods Volume IV*. Philadelphia: Ernest Benn.
- Xanthoudides, S. 1927. "Some Minoan Potter's-Wheel Discs." *Essays in Aegean Archaeology Presented to Sir Arthur Evans in Honour of his 75th Birthday*, Ed. S. Casson, 111-128. Oxford: Clarendon Press.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 105-147
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.67

Araştırma Makalesi

Knidos'un Anakara Bölümünde Ele Geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri

Songül SÖZEL*

* Dr. Songül Sözel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya/Türkiye.
E-mail: songulsozel@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-4020-0969

Sorumlu Yazar: Dr. Songül Sözel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya/Türkiye.
E-mail: songulsozel@gmail.com

Geliş Tarihi: 01.11.2024
Kabul Tarihi: 25.12.2024
Online Yayın Tarihi: 31.12.2024

Makale Künyesi: Sözel, S. 2024. "Knidos'un Anakara Bölümünde Ele Geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri." *Arkhaia Anatolika* 7: 105-147.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.67>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

• Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Öz

Knidos, Akdeniz ve Ege Denizi'ni birleştiren stratejik konumu sayesinde Antik Çağ'ın en önemli liman kentlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu özel konum, kenti sadece bölgesel değil, uluslararası ticaretin de merkezlerinden biri haline getirmiştir. Arkeolojik kazılarda, Klasik Dönem'den Geç Antik Çağ'a kadar, Knidos'un yalnızca bir deniz ticareti merkezi olmadığı, aynı zamanda seramik üretiminde de güçlü bir yerel ekonomi geliştirdiği anlaşılmıştır. Kentte yoğun olarak üretilen seramikler, ticaretteki etkinliğini ve ekonomik büyüklüğünü kanıtlayan başlıca unsurlardandır. Özellikle Kırmızı Astarlı Seramikler gibi geniş üretim hacmine sahip ürünler, Knidos'un çevre bölgelerle olan ticari ilişkilerinde önemli bir rol oynamış, kentin uluslararası ticaret ağlarındaki yerini güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra, kente ithal edilen çeşitli seramik kaplar, Knidos'un üretici olmanın ötesinde, aktif bir tüketim merkezi olarak da işlev gördüğünü göstermektedir.

Bu çalışma, Knidos antik kentinin Geç Antik Çağ'daki ticari faaliyetlerine odaklanarak, kentin ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada özellikle Anakara bölümünden ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu seramik grubu, Knidos'un hem Batı Anadolu kıyı kentleriyle olan deniz ticaretindeki etkin rolünü hem de bölgesel etkileşim ağlarındaki yerini aydınlatmak açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, bu kapların form dağılımlarının ve üretim tekniklerinin analizi, kentin iç ticaret ağına ve yapılar arasındaki işlevsel bağlantılara ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, çalışma yalnızca seramiklerin üretim ve ticaret sürecini değil, aynı zamanda kentin ekonomik yapısını, dış ilişkilerini ve günlük yaşam üzerindeki etkilerini de açıklamayı hedeflemektedir. Knidos'un Geç Antik Çağ'daki ticari bağlantılarının analiz edilmesi hem bölgesel hem de Akdeniz çapında ticaret ağlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Knidos, Geç Antik Çağ, Ticaret, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri, Tabak/Kâse.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 7 (2024) 105-147
DOI: 10.32949/Arkhaia.2024.67

Research Article

Late Roman C Red Slip Ware from the Mainland Sector of Knidos

Songül SÖZEL*

* Dr. Songül Sözel, Selcuk University
Institute of Social Sciences,
Department of Archaeology,
Konya/Türkiye.
E-mail: songulsozel@gmail.com
Orcid id: 0000-0002-4020-0969

Corresponding Author: Dr. Songül Sözel,
Selcuk University Institute of Social
Sciences, Department of Archaeology,
Konya/Türkiye.
E-mail: songulsozel@gmail.com

Received Date: 01.11.2024

Acceptance Date: 25.12.2024

Online Publication Date: 31.12.2024

Citation: Sözel, S. 2024. "Late Roman C
Red Slip Ware from the Mainland Sector of
Knidos." *Arkhaia Anatolika* 7: 105-147.
<https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2024.67>

Conflicts of Interest: No conflict of interest
has been declared.

Copyright & License: Authors retain
copyright of their work and their articles
are licensed under Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the
articles published in the journal belongs
exclusively to the author(s).

Abstract

Knidos emerged as one of the most significant port cities of antiquity, thanks to its strategic location connecting the Mediterranean and Aegean Seas. This exceptional position not only made the city a regional hub but also established it as a center for international trade. Archaeological excavations spanning the Classical to the Late Antique periods have revealed that Knidos was not only a maritime trade center but also a prominent site of ceramic production. The extensive production of ceramics in the city highlights its commercial significance and economic scale. Particularly, Red Slip Ware, which was produced in large quantities, played a crucial role in Knidos' trade relations with surrounding regions, underscoring the city's prominence within international trade networks. Additionally, the imported ceramic vessels found in Knidos demonstrate that the city functioned as an active center for both consumption and distribution, beyond its role as a producer.

This study focuses on the commercial activities of Knidos during the Late Antique period, aiming to delve into the economic and socio-cultural dynamics of the city. The research particularly evaluates Late Roman C Red Slip Wares discovered in the mainland section of the site. This ceramic group provides significant insights into Knidos' active role in maritime trade with the coastal cities of Western Anatolia and its place within regional interaction networks. Moreover, the analysis of the form distributions and production techniques of these wares sheds light on the city's internal trade network and the functional connections between its structures. In this context, the study seeks not only to explore the production and trade processes of ceramics but also to explain Knidos' economic structure, external relations, and their influence on daily life. Analyzing Knidos' trade connections during the Late Antique period contributes to a deeper understanding of trade networks both regionally and across the Mediterranean.

Keywords: Knidos, Late Antiquity, Trade, Late Roman C Red Slip Ware, Plate/Bowl.

Giriş¹

Akdeniz ve Ege Denizi'nin birleşim durağında konumlanan Knidos, Karia Bölgesi sınırları içerisinde kalan Muğla ili, Datça ilçesi, Tekir Burnu mevkiindedir (fig. 1). Kent, günümüzde Reşadiye Yarımadası olarak bilinen bölgenin doğu-batı yönünde Ege Denizi'ne doğru uzanmaktadır. Herodot'a göre Knidos Yarımadası, Bybassos Boğazı'ndan Triopion Burnuna kadar olan bölgeyi içinde barındırmaktadır. Knidos'un kuzeyinde Keramos Körfezi güneyinde Syme yer almakta ve en uç nokta da Rhodos ile sınırlanmaktadır². Günümüzde Knidos Yarımadası'na Muğla'nın Marmaris ilçesine yaklaşık 18 kilometre batısından geçerek, kuzeyde yer alan Bordont koyundan ilerleyerek ve güneyde bulunan Hisarönü alanına ortalama 2 kilometre enindeki bir kıstaktan ulaşılmaktadır. Knidos'un en uç noktası, Kap Krio (Deve Boynu)'dur. Adalar Denizi'nde yer alan Knidos, kuzeyde Gökova Körfezi ve Bodrum Yarımadası, batıda Kos Adası, güneyde ise Rhodos ve Syme Adaları ile çevrelenmektedir.

Figür 1: Karia Bölgesi ve Knidos'un yeri (Pedersen 2020, fig. 1).

19. yüzyıldan günümüze kadar yapılan kazılar ve araştırmalar sonucunda, Tunç Çağı'ndan Geç Antik Çağ'a kadar uzanan geniş bir zaman dilimine tarihlenen, farklı form ve özelliklere sahip çok sayıda seramik ortaya çıkarılmıştır³. Bu seramikler, kentin daha çok anakara bölümünde yer alan başlıca dini yapıları, kamu binaları ve konutların yanı sıra, sayıca fazla olan dükkân, atölye ve işliklerde bulunmuştur. Knidosluların kullandığı kaplar, küçük buluntular, sikkeler ve mimari öğeler de yoğun kullanıma sahip yapı ve mekânlardan ele geçmiş olup, dönemlerine ışık tutmuştur. Bu önemli buluntu grubu arasından Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler da çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

¹ Bu çalışma "Knidos'un Geç Antik Dönem Seramikleri" adlı doktora tezinden türetilmiş olup, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından 21213006 numaralı proje ile desteklenmiştir.

² Hdt. I. 174, 2-3.

³ Doksanaltı *et al.* 2018, 22.

Bu çalışma, Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ile kentin Geç Antik Çağ'daki ticari bağlantılarını analiz ederek, kentin hem bölgesel ticaret ağlarındaki yerini hem de Akdeniz çapında süregelen ekonomik ve kültürel etkileşimlerdeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Seramiklerin üretim yerleri, dağıtım rotaları ve kullanım alanları üzerinden yürütülen bu araştırma, dönemin ticaret dinamiklerinin anlaşılmasını hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışmayla, Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı tabak ve kâselerin form çeşitliliği, üretim teknikleri, yapılar arasındaki işlevsel bağlantıları ve kentin ticaret ağı içerisindeki rolüne dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler (Late Roman C/LRC)

Geç Antik Çağ'ın önemli seramik gruplarından kırmızı astarlılar, 1933 yılında Waagé tarafından ilk kez Late Roman C/Geç Roma C olarak adlandırılmıştır⁴. Waagé, Phokaia seramiklerine ilişkin ilk çalışmasında, Atina Agorası'ndan ele geçen buluntuları değerlendirmiştir⁵. 1948 yılında Antiokheia (Suriye) buluntuları ve diğer Geç Roma seramiklerini inceleyen Waagé, detaylı olarak ele aldığı Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin hamur ve yüzey özelliklerine dair kapsamlı bilgiler sunarak tarihlendirmelerini yapmıştır⁶. 1972 yılında Hayes, *Late Roman Pottery* adlı eserinde Late Roman C/Geç Roma C adlandırmasını değiştirmeden kullanmaya devam etmiştir⁷. Ancak Hayes, bu kapların üretim yerini Phokaia olarak belirginleştirdikten sonra, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin önüne "*Phocaean*" kelimesini eklemiştir⁸.

Akdeniz Havzası'nda, özellikle Batı Anadolu ve Yunanistan kıyılarında, MS 4. yüzyılın sonları ile 5. yüzyılın başlarında, Afrika Kırmızı Astarlı Seramiklerin yanı sıra aynı üretim tekniğine sahip yeni bir kırmızı astarlı seramik grubu ortaya çıkmıştır. İnce kırmızı astarlı ve özellikle sofraya kullanımına yönelik kullanışlı form yapıları sayesinde, bu seramikler kısa sürede dönemin popüler üretimi olan Afrika Kırmızı Astarlılarıyla rekabet eder hale gelmiştir. Üretim (fabrik) özelliklerinin tutarlılığı ve buluntu yoğunluğu, bu seramiklerin Batı Anadolu kökenli⁹ olduğunu göstermektedir. Bu kap-kacak grubu, MS 5. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar Ege ve Doğu Akdeniz'de geniş bir coğrafyada tercih edilmiştir¹⁰. Aynı üretim özelliklerini taşıyan bu grubun Batı Anadolu'daki üretim yeri, çok sayıda örneğin bulunması¹¹ ve Klasik Dönem'den bu yana süregelen köklü seramik üretim geleneği¹² nedeniyle Phokaia (Foça) olarak kabul edilmektedir¹³. Merkez üretim yeri Phokaia olan bu kaplar, Grynion¹⁴ ve Ephesos¹⁵ yerleşimleriyle benzer şekilde, farklı kentlerde¹⁶ de üretilmişlerdir.

⁴ Waagé 1933, 298.

⁵ Waagé 1933, 298-300.

⁶ Waagé 1948, 51-58, fig. 32-34, pl. X, XI.

⁷ Hayes 1972, 323.

⁸ Hayes 1980, 525.

⁹ Waagé 1948, 52; Hayes 1972, 323.

¹⁰ Hayes 1972, 559, map 14; Doksanaltı 2006, 494.

¹¹ Langlotz 1969, 379, fig. 4, 5.

¹² Özyigit 1991, 127-154.

¹³ Hayes 1980, 525.

¹⁴ Ladstätter ve Sauer 2005, 144.

¹⁵ Meriç 2002, 69.

¹⁶ Britanya: Hayes 1972, map 15; Hayes 1997, 63; Portekiz: Hayes 1980, 525; Stobi: Anderson-Stojanović 1992, 59-61, pl. 45 47, no. 394-417; Romanya: Lockyear *et al.* 2006, 133, fig. 24, no. 9-14; Saraçhane: Hayes 1992, 5, 91-103; Smyrna: Doğer 2007, 97-122; Priene: Yılmaz 2007, 123-129; Samos: Unterkircher 1983, 190-191, fig. 6; Korinth: Adamscheck 1979, 98-99, fig. 10, pl. 24; Slane 1990, 57-58, fig. 10; Knossos: Hayes 1973, 122; Hayes 2001, 435-436, 438; Suriye: Kenrick 1981, 447, 449-450, fig. 243; Kudüs: Hayes 1985, 185-186, 193, fig. 63-64; Filistin-Samaria: Kenyon 1957, 358, fig. 84.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, MS 4. yüzyıl¹⁷ itibariyle belirmeye ve sonrasında yaygınlaşmaya başlamıştır. MS 5. ve 6. yüzyıllarda ise Doğu Akdeniz Bölgesi'nde oldukça egemen seramik grubu haline gelmiştir. Ege ve Doğu Akdeniz bölgelerinde, MS 5.-7. yüzyıllar arasında tercih edilen bu grup, MS 7. yüzyıl ortalarına kadar üretim devamlılığı göstermiştir¹⁸. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri; Batı Anadolu ve Yunanistan kıyıları başta olmak üzere, Suriye, Kıbrıs, Kuzey Afrika, İtalya, Romanya, Makedonya, İrlanda, Portekiz, İsrail, İspanya, Rusya ve İngiltere'ye kadar yayılmıştır¹⁹.

Bu seramikleri on temel forma ayıran ve ayrıntılı olarak değerlendiren Hayes²⁰, bu grubun en tanınan formunu 3 olarak belirlemiştir. Genellikle açık kâse veya tabak/kâse formunda olan bu seramiklerin, başlangıçta kalıp yapımı olduğu öne sürülse de çarkla yapıldıkları kanıtlanmıştır²¹.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri, yüksek ateşte pişirildikleri için sert bir dokuya ve sık gözeneklere sahiptir. Yoğunlukla kırmızı, kırmızımsı kahverengi, kızıl-kahve, turuncu ve turuncumsu renk tonlarındaki killerde kireç, kum ve mika içerikleri bulunur. Yüzeyleri kil renginden bir ton açık ya da koyu renkte astarlanmıştır²².

Hayes, Geç Roma C seramiklerinin bezemelerini üç gruba ayırmıştır. İlk grupta kapların tondolarında radyal tarzda palmiye yaprakları ve konsantrik daireler ile oluşturulmuş bant bezemeler kullanılmıştır. İkinci grup, küçük hayvanların ve bitkisel motiflerin tek başına ya da tekrar ederek kullanılmasıyla oluşturulan bant bezemelerdir. Üçüncü grup ise tondonun merkezinde tek figür yerleştirilerek oluşturulan bezemedir. Bu figürler genellikle bitkisel, haç (monogramlar), hayvan figürleri ve nadiren insan figürleridir²³.

Knidos Anakara Bölümünde Ele Geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri

Knidos'un anakara bölümünde yapılan kazı çalışmalarında gün yüzüne çıkan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerine ait tabak/kâseler, bu çalışmada değerlendirilmiştir. Bu tabak/kâseler, kontekst olarak değerlendirilen ve Geç Antik Çağ'da yoğun olarak kullanılan yapı ve mekânlardan ele geçmiştir. Bu yoğunluğu gösteren özellikle Liman Caddesi Kompleksi, Askeri Liman Şapeli ve Tiyatronun batısında yer alan mekânlardan ele geçen mimari öğeler, bronz sikkeler, seramik ve küçük buluntulardan ulaştığımızdır. Ayrıca bu bahsi geçen yapı ve mekânların son kullanım aşamasına ilişkin bilgiler de edinmekteyiz²⁴. Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin ele geçtiği yapı ve mekânlar; Küçük Tiyatro'nun batısındaki mekânlar, Dionysos Terasi'nin batısındaki alanlar, Askeri Liman'ın doğusunda bulunan Geç Antik Yapı, Yuvarlak Tapınak Terası, II. Terasın batısındaki mekânlar ve Liman Caddesi Kompleksi'dir (fig. 2-3).

Knidos ada ve anakara bölümlerinde gerçekleştirilen araştırmalar MS 5. yüzyılın ilk yıllarında itibaren Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin büyük bir potansiyelle Knidos pazarına girdiklerini göstermekle beraber, MS 5. yüzyıldan 6. yüzyıla dek bu potansiyel artarak devam etmiştir²⁵. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin kullanımı yaygın

¹⁷ Hayes 2008, 85.

¹⁸ Hayes 2008, 84-86.

¹⁹ Hayes 1972, 368-369, 459-460, map 13-14.

²⁰ Hayes 1972, 323-370, fig. 65-71.

²¹ Ergürer 2012, 151, dn. 787.

²² Waagé 1933, 298; Hayes 1972, 323; Hayes 2008, 84.

²³ Hayes 1972, 349.

²⁴ Doksanaltı *et al.* 2019a, 139; Doksanaltı 2020, 379; Sözel *et al.* 2021, 207-208; Sözel 2023c, 86-87.

²⁵ Doksanaltı 2006, 496.

olmasına karşın, form repertuarı geniş tabak ve kâselerle sınırlı kalmıştır. Buna rağmen, Knidoslular mutfaklarında bu grubun neredeyse tüm formlarına ilgi duymuş ve özellikle tabak ve kâse formlarına yoğun şekilde yer vermişlerdir.

Figür 2: Knidos'un anakara bölümünde Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin buluntu yerleri

MS 5. yüzyılda, Phokaia seramiklerinin etkisi altında kalan yerel çömlek atölyeleri, bu grubun formlarını taklit eden kaplar üretmeye başlamışlardır. İnce seramik üretiminde etkilerini kaybeden Knidos yerli atölyeler, bazı Geç Roma C Kırmızı Astarlı geniş tabak ve kâselerinin taklitlerini üretmişlerdir. Böylece MS 4.-6. yüzyıllarda Knidos'ta ince seramik pazarını büyük ölçüde elinde tutan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, artık iyice zayıflamış olan yerel üretimi de etkisi altında bırakmıştır. Bu tipte üretilen içe dönük kenarlı geniş kâse ve rulet bezemeli geniş kuşaklı tabakların birebir kopyaları yerel atölyelerde imal edilmiştir. Sadece form açısından değil astar özellikleri de kopya edilmiştir. Geç İmparatorluk Dönemi ile MS 5. ve 6. yüzyıllarda, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin özellikle Batı Anadolu'da popüler olduğu dönemde, Knidos atölyelerinde Gri Üretimli/Siyah-Gri ve Kızıl Astarlı seramikler, özellikle de kandiller, kiremit rengi ince bir astar ile kaplanmıştır. Bu tarz astarlanma tekniği, geleneksel unsurların Geç Antik Çağ'a yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Geç Antik Çağ'da üretilen kandilleri kaplayan astarın rengi, genel olarak Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin astar rengine benzemektedir²⁶. Bu bulgulardan yola çıkarak, Knidos'un, Phokaia'dan etkilenecek Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin yanı sıra diğer formları da taklit ettiği anlaşılmaktadır²⁷.

²⁶ Doksanaltı 2006, 363.

²⁷ Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı tarafından çalışılan Kap Krio buluntusu K116, K131h-1 ve K148 formlarının Phokaia grubunun astar özelliklerini taklit ettiği belirtilmiş, hatta bu grubu taklit eden bazı formların (K116) yerel atölyelerde üretildiği önerilmiştir (Doksanaltı 2006, 496). Knidos seramikleri üzerinde sürdürülen arkeometri çalışmaları kırmızı astarlı seramiklerin ekseriyetle ithal olduğunu göstermekle birlikte bu çalışmalar daha ileri bir tarihte yayımlanacaktır.

Merkez üretim yeri Phokaia olan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, diğer yerleşimlerde de benzer şekilde üretilmiştir²⁸. Anakara ve Kap Krio'da yapılan araştırmalar, MS 3. yüzyıldan itibaren özellikle ithal kırmızı astarlı grupların Knidos pazarına yoğun bir şekilde girmeye başladığını ortaya koymaktadır. Geç Antik Çağ ile birlikte ise Knidos mutfaklarında ve sofralarında ithal ürünlerin tamamen pazara hâkim olduğu görülmektedir²⁹. Bu süreçte Knidos'un en yoğun ticari ilişkisini Phokaia ile sürdürdüğü, ancak diğer Ionia kentleri ve Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramik üretim merkezleriyle³⁰ de etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır³¹.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Knidos taklitleri, turuncu ve kırmızı tonlarında kile ve astara sahiplerdir. Kil ve astarları genellikle mattır. Kum, gümüş mika ve yoğun kireç kil içeriğine sahiplerdir. Killeri; ince, taneli, tortulu ve yer yer parça halinde kil kalıntıları bulunmaktadır. Kapların neredeyse tüm yüzeyi, daldırma ve fırça tekniğinin birlikte kullanılması ya da yalnızca daldırma tekniği ile kil renginden bir ton koyu olan kırmızimsı kiremit rengi bir astarla oldukça ince bir şekilde kaplanmaktadır. Knidos'ta bulunan bazı tabaklar üzerinde dikkatsiz fırınlamaya bağlı olarak astarın aynı kap üzerinde yer yer geriye döndüğü görülmektedir. Bundan dolayı renk farklılıkları söz konusudur.

Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı ithal seramiklerin kahverengi-kızıl, kiremit kırmızısı ve açık kırmızimsı turuncu renklerdeki killeri³² ince, taneli, pürüzlü ve yer yer düzensizdir. Killeri kireç, kum, altın ve gümüş mika içerir. Astarlar ise daldırma veya fırça tekniğiyle, bazen her iki tekniğin birleşimi, bazen de sadece daldırma yöntemiyle, kapların neredeyse tüm yüzeylerine oldukça ince bir şekilde uygulanmıştır. Astar renkleri, kil renginden bir ton koyu veya açık kırmızı, kiremit ve kırmızimsı turuncu tonlarındadır. Sert dokulu, sık gözenekli ithal seramikler, daha yüksek kaliteli işçilikle üretilmişlerdir.

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin ele geçtiği Knidos anakarasında yer alan Geç Antik Çağ yapıları (fig. 3), MS 5. yüzyılın başlarından MS 7. yüzyıl ortalarına kadar aktif olarak kullanılmıştır. Bu yapıların neredeyse tamamından Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklere ait tabak ve kâseler bulunmuştur. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin bulunduğu yapı ve mekânların mimarisi ile diğer buluntuları birlikte değerlendirilerek, tabak ve kâseler öncelikle kontekst vasıtasıyla tarihlendirilmiştir. Yapı kontekstleri tarihlendirme konusunda ön planda tutulmuş olsa da diğer merkezlerden ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin muadilleri de oldukça yönlendirici olmuştur.

Knidos'un anakara kısmında 2012 yılından beri gerçekleştirilen kazı çalışmalarında³³ gün yüzüne çıkan Liman Caddesi Kompleksi, Askeri Liman Şapeli, Dionysos Terası'nın batısındaki mekânlar, Tiyatronun batısında yer alan mekânlar, Askeri Liman'ın doğusuna

²⁸ Fırat 2011, 162.

²⁹ Doksanaltı 2006, 447.

³⁰ Britanya: Hayes 1972, map 15; Hayes 1997, 63; Portekiz: Hayes 1980, 525; Stobi: Anderson-Stojanović 1992, 59-61, pl. 45-47, no. 394-417; Romanya: Lockyear *et al.* 2006, 133, fig. 24, no. 9-14; Sarçane: Hayes 1992, 5, 91-103; Smyrna: Doğer 2007, 97-122; Priene: Yılmaz 2007, 123-129; Samos: Unterkircher 1983, 190-191, fig. 6. Korinth: Adamscheck 1979, 98-99, fig. 10, pl. 24; Slane 1990, 57-58, fig. 10; Knossos: Hayes 1973, 122; Hayes 2001, 435-436, 438; Suriye: Kenrick 1981, 447, 449-450, fig. 243; Kudüs: Hayes 1985, 185-186, 193, fig. 63-64; Filistin-Samaria: Kenyon 1957, 358, fig. 84.

³¹ Doksanaltı 2006, 431, 447.

³² Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin kil ve yüzey renkleri, Munsell Soil Color Charts'a göre; [2.5 YR (5/4, 5/3, 4/3, 4/4), 5 YR (6/3, 6/4), 10 R (5/2, 5/3, 5/4), 10 R (5/6, 5/8), 10 R (7/6, 7/8, 6/6, 6/8), 5 R (5/3, 5/4), 5 R (5/6, 5/8), 5 R (7/6, 7/8)] arasındadır.

³³ 2012-2022 yılları arasında kazı çalışmaları yapılan ve Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin ele geçtiği yapılar: Küçük Tiyatro'nun batısındaki mekânlar, Dionysos Terası'nın batısında yer alan mekânlar, Askeri Liman'ın doğusunda yer alan Geç Antik Yapı, Yuvarlak Tapınak Terası, II. Teras' batısında kalan mekânlar ve Liman Caddesi Kompleksidir.

konumlanan Geç Antik yapı ve mekânlarının zemininde ele geçen ve MS 4. yüzyılın başlarından MS 7. yüzyıl ortalarına kadar tarihlenen (LR 1 - LR 2 amphora parçaları³⁴, kandil parçaları³⁵, kırmızı astarlı tabak/kâse parçaları³⁶, pişirme kapları³⁷) seramik buluntularına ek olarak, MS 6. yüzyıl sonları (Theodosius ve Arcadius) ile MS 7. yüzyıl başlarına (Phocas ve ardılı Heraclius) tarihlenen bronz sikkeler, yapıların bu dönemde yoğun olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır. Kazı çalışmaları sonucu elde edilen arkeolojik veriler bir arada incelendiğinde, makaleye dâhil edilen materyalin tespit edildiği buluntu yerlerinin dükkân, işlik veya konut olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır³⁸.

- Yuvarlak Tapınak Terası: Form 3D, Form 3F, Form 10A
- Liman Caddesi Doğusu: Form 1B, Form 3B, Form 3E, Form 3H, Form 10A, Form 10B, Form 10C
- Tholos: Form 3D, Form 3E, Form 10B
- Dionysos Terası Batısı: Form 10A, Form 10B
- Tiyatro Batısı: Form 1B, Form 2A, Form 3B, Form 3D, Form 3E, Form 3F, Form 3H,
- Askeri Liman Doğusu: Form 10A

Figür 3: Knidos'un anakara bölümünde Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin bulunduğu yapılar ve tespit edilen formlar

³⁴ Sözel 2023a, 304-306.

³⁵ Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

³⁶ Sözel 2023b, 304-306.

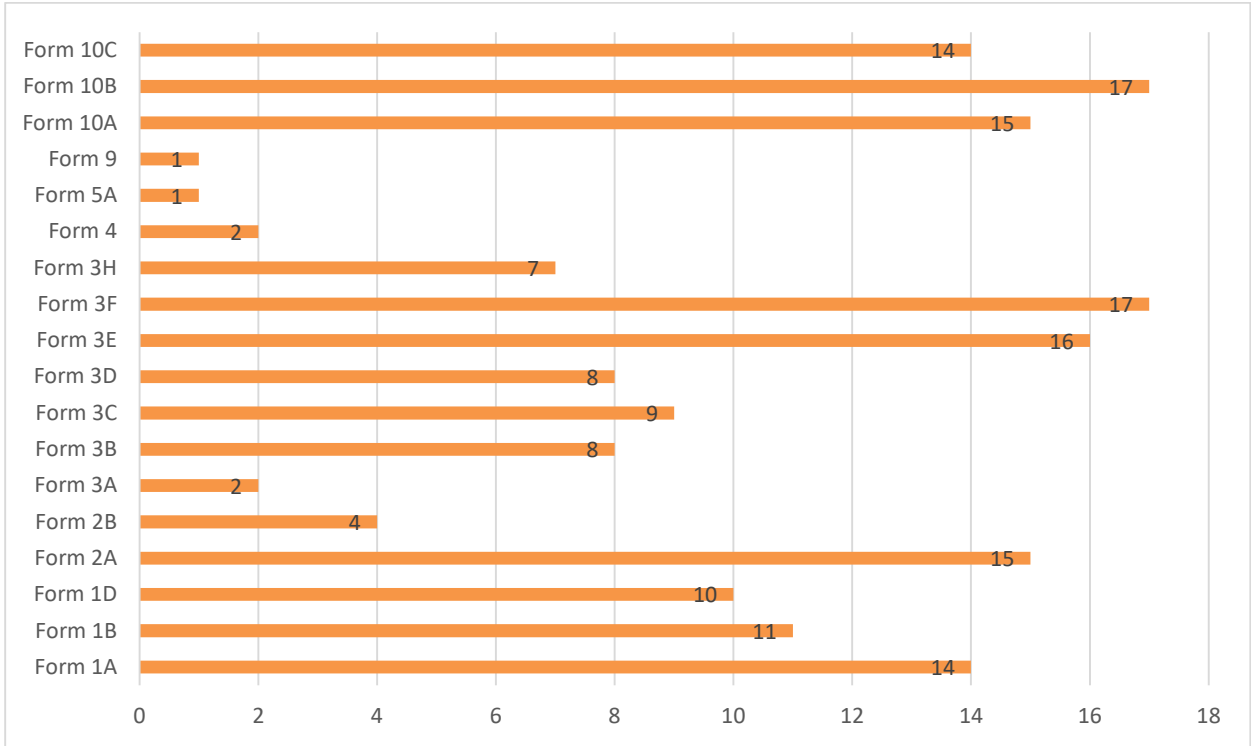
³⁷ Sözel 2023c, 86-96.

³⁸ Doksanaltı 2020, 383; Sözel *et al.* 2021, 207-208; Doksanaltı *et al.* 2022, 143-145.

Formlar

Knidos'ta, ada (Kap Krio) ve anakara bölümlerindeki yapı ve mekânlarda gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, Hayes form sınıflandırmasına göre gruplandırılmıştır. Ele geçen formlar: Form 1A (14 adet), Form 1B (11 adet), Form 1D (10 adet), Form 2A (15 adet), Form 2B (4 adet), Form 3A (2 adet), Form 3B (8 adet), Form 3C (9 adet), Form 3D (9 adet), Form 3E (16 adet), Form 3F (17 adet), Form 3H (7 adet), Form 4 (2 adet), Form 5A (1 adet), Form 9 (1 adet), Form 10A (16 adet), Form 10B (16 adet) ve Form 10C (14 adet) olmak üzere toplamda 171 adet örnek tespit edilmiştir³⁹ (fig. 4). Bu 171 örneğin 59'u ada 112'si ise anakara bölümündeki yapı ve mekânlarda bulunmuştur (fig. 5).

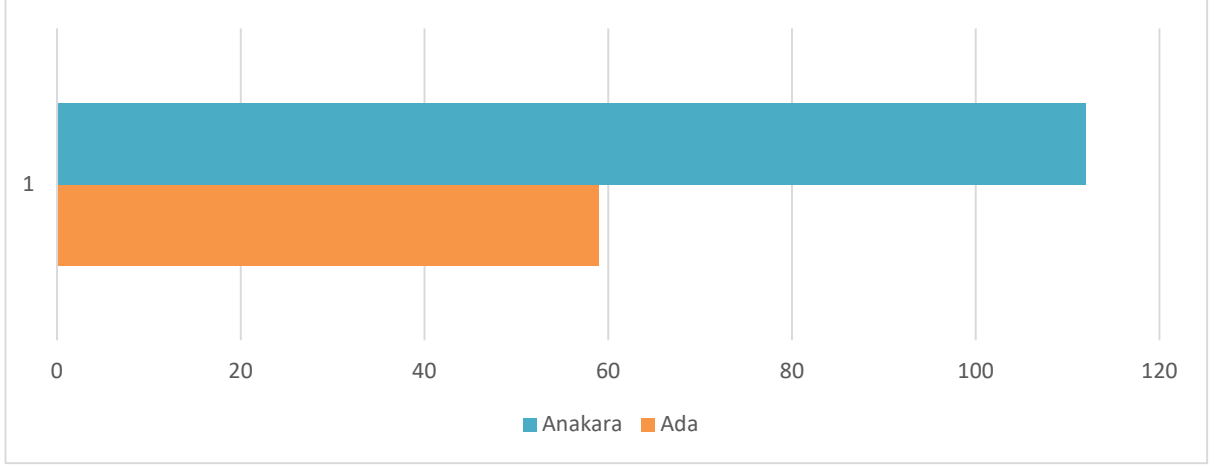
Bu çalışma kapsamında, Knidos'un anakara bölümünde saptanan 112 parça Geç Roma C tabak/kâse örneklerinden 42 parçası bu çalışmada ele alınmıştır (fig. 6). Bu örnekler, Hayes form sınıflandırmasına göre Form 1, 2, 3 ve 10'a dâhil olan tabak/kâse formlarından seçilmiştir⁴⁰. Değerlendirilmeye alınan tabak/kâselerin dâhil oldukları formlar: Form 1B (3 adet), Form 2A (3 adet), Form 3B (3 adet), Form 3C (3 adet), Form 3D (3 adet), Form 3E (4 adet), Form 3F (8 adet), Form 3H (3 adet), Form 10A (3 adet), Form 10B (5 adet) ve Form 10C (4 adet)'dir (fig. 7).

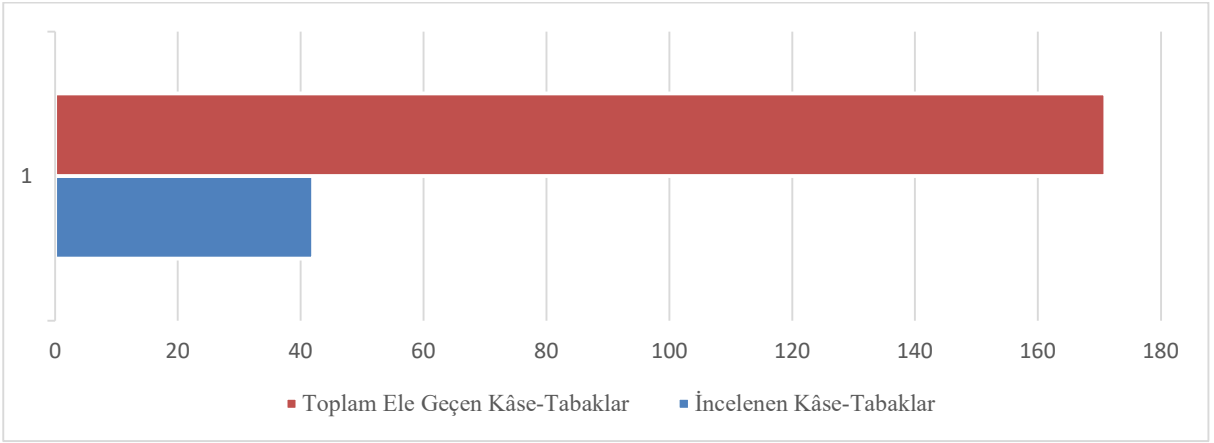
Figür 4: Knidos Kap Krio ve anakara bölümünde ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin form ve sayısal dağılımı

³⁹ Knidos'un anakara bölümünde yer alan Geç Antik Çağ yapılarında gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçirilen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri bu makalede incelenmiştir. Kentin Ada (Kap Krio) kısmından ele geçirilen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri ise, 2006 yılında Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı tarafından hazırlanan doktora tezi kapsamında değerlendirildiği için bu çalışmada yer almamaktadır. Ancak, istatistiksel karşılaştırmalar yapabilmek ve ada ile anakara formlarını kıyaslamak amacıyla ilgili veriler grafikte (fig. 4 ve fig. 7) sunulmuştur.

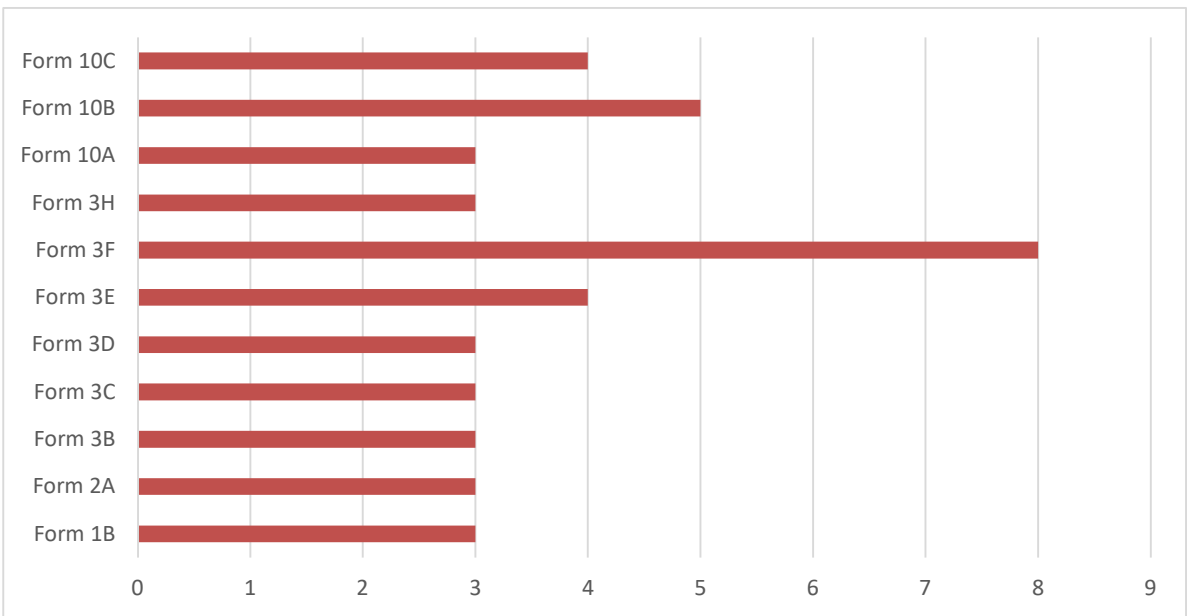
⁴⁰ Knidos'un anakara bölümündeki yapılardan ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, tabak ve kâse formları ile sınırlı kalmıştır. Tespit edilen kâse ve tabak formlarının dışında Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin diğer formlarına rastlanmamıştır. Mevcut tabak/kâselere ait parçalardan her bir (Hayes Form 1, 2, 3 ve 10) formu temsil edebilecek 3-4 adet örnek bu çalışmada ele alınmıştır.

Figür 5: Knidos Kap Krio ve anakara bölümünde ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin sayısal dağılımı

Figür 6: Knidos'ta tespit edilen ve incelenen Geç Roma C Kırmızı Astarlı tabak-kâselerin sayısı

Figür 7: Knidos'un anakara bölümünde ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin form ve sayısal dağılımı

Figür 8: Knidos Anakara Bölümü Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin Bulunduğu Yapılar

Hayes Form 1B (Lev. 1.1-3)

Hayes form 1B'ye dâhil olan 3 adet derin tabak örnekleri (no. 1-3), Liman Caddesi Mekân 3A'dan ve Tiyatro'nun batısındaki Açma 8'den ele geçmiştir (fig. 8). Liman Caddesi Kompleksi ve Küçük Tiyatro'nun batısında Geç Antik Çağ kontekstini gösteren LR 1 - LR 2 amphora parçaları⁴¹, kandil parçaları⁴², kırmızı astarlı tabak/kâse parçaları⁴³ (Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ve Geç Roma D Kırmızı Astarlı Seramikler), pişirme kapları⁴⁴ ve MS 5. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl arasında tarihlenen bronz sikkeler bulunmuştur. Bu buluntular arasından değerlendirmeye alınan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden no. 1-3, Form 1B'ye dahildir (lev. 1.1-3). Form 1B örnekleri, Çandarlı form 4 kapları ile yakın benzerlik göstermektedir. Hayes Form 1'i, Form 1A, 1B, 1C ve 1D olmak üzere 4 alt tipe ayırmıştır⁴⁵. A tipinden D tipine doğru kapların derinliği ve kaide yüksekliği azalmaktadır. Form 1A, içe dönük ağız kenarlı, kenar ucu yuvarlatılmış ve hafifçe kalınlaştırılmış, geniş, hafif içbükey gövdelidir. Form 1B ise içe dönük ağız kenarlı, kenar ucu yuvarlatılmış ve içe eğimlidir. Gövde yapısı belirgin bir içbükey profildedir. Form 1B'yi 1A'dan ayıran özellik dudak kısmının içe eğimli ve belirgin içbükey gövde profilinin olmasıdır. Knidos no. 1-3 derin tabak ağız parçaları form özellikleri bakımından Form 1B içerisinde incelenmiştir. Kap Krio K 210a⁴⁶ ile aynı profilde olan No. 1-3, içe dönük dudak profilli örnekler, eğimli bir şekilde kaideye inen gövdeye sahiplerdir. İç yüzey dudak kenarında ve dış yüzeyde gövde üzerinde yivler yer almaktadır.

Knidos Form 1B'ye dâhil ithal örneklerin killeri gümüş mika, kum ve kireç içeriklidir. Formların kil bünyesi, sert dokulu, sık gözenekli ve iyi derecede pişirilmişlerdir.

⁴¹ Sözel 2023a, 304-306.

⁴² Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

⁴³ Sözel 2023b, 304-306.

⁴⁴ Sözel 2023c, 86-96.

⁴⁵ Hayes 1972, 325-326.

⁴⁶ Doksanaltı 2006, 498, K 210a.

Knidos Form 1B'nin benzerleri; Magnesia ad Maendrum⁴⁷, Kelenderis⁴⁸, Tarsus⁴⁹, Thessaloniki⁵⁰, Smintheion⁵¹, Saraçhane⁵², Priene⁵³, Smyrna⁵⁴, Milet⁵⁵, Ephesus⁵⁶, Myra (Aziz Nikholaos Kilisesi)⁵⁷, Berytus (Lübnan)⁵⁸, Gortyna (Girit)⁵⁹, Atina Agorası⁶⁰, Argos (Yunanistan)⁶¹, Emona (Slovenya)⁶², Ashqelon (İsrail)⁶³, Tanais (Rusya)⁶⁴, Aegyssus (Romanya)⁶⁵ ve Scythia'da⁶⁶ görülmektedir. Liman Caddesi Kompleksi ve Tiyatronun batısında bulunan mekânlardan Kırmızı Astarlı Geç Roma C seramikleri ile birlikte kandil parçaları⁶⁷ ve pişirme kapları⁶⁸ ele geçmiştir. Bu buluntularla beraber değerlendirilen Knidos no. 1-3, muadilleri de baz alınarak MS 5. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 2A (Lev. 1.4-6)

Knidos form 2A'ya dâhil olan 3 adet derin tabak örneği (no. 4-6) Küçük Tiyatro'nun batısı Açma 8'de bulunmuştur⁶⁹ (fig. 8). Tiyatronun batısında Geç Antik Çağ kontekstini oluşturan LR 1 - LR 2 amphora parçaları⁷⁰, kandil parçaları⁷¹, kırmızı astarlı tabak/kâse parçaları (Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ve Geç Roma D Kırmızı Astarlı kaplar⁷²), pişirme kapları⁷³ ele geçmiştir. Seramik buluntulara ilaveten MS 5. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl arasında tarihlenen bronz sikkeler bulunmuştur. Bu buluntular arasından değerlendirmeye alınan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden no. 4-6, dışa çekik, geniş ve yassı ağız kenarlı, dışbükey ve sığ gövdeli, alçak halka kaideli profile sahip olan Form 2'yi Hayes, üç farklı tipte değerlendirmiş olup⁷⁴, A tipi, B ve C'ye göre daha geniş ağız çapına sahip kaplardır.

Knidos no. 4-6, Hayes Form 2A'ya dahil olan dışa çekik, yuvarlatılmış ağız kenarından gövdeye belirgin geçişli ve içbükey gövde profiline sahip örneklerdir. Gövdeleri ağız kenarında ince cidarlıdır (lev. 1.4-6). No. 4'ün iç yüzeyde gövde içbükey profili diğerlerine göre daha belirgindir. No. 6'nın geniş ve yassı ağız kenarından gövdeye geçişi

⁴⁷ Vapur 2011, 71, 72, çiz. 10, 47-53.

⁴⁸ Tekocak 2006, 103, lev. 10, 63-65.

⁴⁹ Adak-Adıbelli 2006, 98, lev. 23, 218-222.

⁵⁰ Hayes 1972, 326, fig. 65, 1, 2.

⁵¹ Hayes 1992, 93, fig. 32, 11, 3.

⁵² Hayes 1992, 93, fig. 32, 11, 3.

⁵³ Yılmaz 2007, 126, abb. 2, nr. 1.

⁵⁴ Doğer 2007, 108, pl. II.

⁵⁵ Berndt 2003, 157, 158, taf. 13, TS 143-150.

⁵⁶ Gassner 1997, 140, 141, taf. 44, 535, 536.

⁵⁷ Fındık 2010, 104, 112, fig. 2, 15, 16.

⁵⁸ Reynolds 2010, fig. 4, o.

⁵⁹ Preite 1997, 161, tav. XVIII, 1-5.

⁶⁰ Hayes 2008, 237, pl. 37, 1230, 1231.

⁶¹ Abadie-Reynal 2007, 176, pl. 43, 287. 1.

⁶² Pröttel 1996, 291, taf. 53, 5.

⁶³ Johnson 2008, 63-64, 189-190

⁶⁴ Arsen'eva ve Domzalski 2003, 446, fig. 14, 583-586.

⁶⁵ Opait 1985, 154, abb. 1, 1-3.

⁶⁶ Opait 2004, 76, pl. 55, 5, 11, 12, 13.

⁶⁷ Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

⁶⁸ Sözel 2023c, 86-96.

⁶⁹ Knidos Küçük Tiyatro'nun batısında, tiyatronun batı parados duvarından başlayarak Tiyatro Caddesi'ne doğru 22 açmada yapılan kazılar, 2013 ve 2015 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (Doksanaltı *et al.* 2015, 527-535; Doksanaltı *et al.* 2016, 462-467).

⁷⁰ Sözel 2023a, 304-306.

⁷¹ Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

⁷² Sözel 2023b, 304-306.

⁷³ Sözel 2023c, 86-96.

⁷⁴ Hayes 1972, 327, fig. 66.

daha düz inmektedir. İç yüzeyde ağız kenarından gövdeye geçişte ve dış yüzeyde geniş ağız kenarı altında yivler mevcuttur.

Knidos Form 2A'ya dâhil ithal örneklerin killeri kireç ve taşçık içeriklidir. Kil bünyeleri sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 2A'nın benzerleri; Phokaia⁷⁵, Ephesus⁷⁶, Smyrna⁷⁷, Priene⁷⁸, Milet⁷⁹, Tarsus⁸⁰, Kelenderis⁸¹, Soli Pompeiopolis⁸², Parion⁸³, Atina Agorası⁸⁴, Stobi (Makedonya)⁸⁵, Knossos⁸⁶ ve Gortyna (Girit)⁸⁷, Histria (Romanya)⁸⁸, Scythia⁸⁹, Tanais (Rusya)⁹⁰ ve Aegyssus'da (Romanya)⁹¹ görülmektedir. Buluntu kontekstti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 4-6 MS 5. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir.

Hayes Form 3 (Lev. 2.7-12; Lev. 3.13-19; Lev. 4.20-24; Lev. 5.25-27; Lev. 6.28-30)

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler içerisinde en yaygını ve en tanınanı olan Form 3, Knidos'ta da en fazla ele geçen gruptur. Form 3'ün karakteristik özelliği, ağız bölümünün kalınlaştırılması ve dışta içbükey bir görünüm oluşturmasıyla alt bölümün dışa ve aşağıya çekilmesi/sarkmasıdır. Hayes, Form 3 grubunu A tipinden H tipine kadar 8 alt forma ayırarak incelemiştir⁹². İç eğimli kalın ağız kenarından kaideye daralan gövde formundadır.

Form 3A, formun erken tipi olan ve ağız kısmı farklılık gösteren örneklerin bazılarında dışa çekilen dudak hafif çıkıntı halinde⁹³, bazılarında ise daha belirgin ve yumuşak hatlıdır⁹⁴. Form 3B, ağız kenarı uzamış ve dudak bölümüne içbükey bir şekil verilmiştir. Dışta ağız kenarının altında çıkıntı oluşturulmuştur. Gövde diğer tiplere göre sığ ve kaideye doğru daha yatay biçimlendirilmiştir⁹⁵. Form 3C, ağız kenarı dikey ve yüksektir. Ağız kenarının altındaki dışa çıkıntılı bölüm B tipine göre daha belirgin hale gelmiştir. Gövde sığlığı azalmış ve cidar incelmıştır⁹⁶. Form 3D, ağız bölümünün uzun yapısı kısalmış ve kalınlaşmıştır. Ağız kenarı altındaki çıkıntı daha belirgin ve ovalleşmiştir. Gövde derinliği artmıştır⁹⁷. Form 3E, ağız kenar yapısı D tipindedir. Ağız kenarının altındaki çıkıntılı bölüm E tipinde biraz daha belirgin ve sivridir⁹⁸. Form 3F, ağız kenarı D ve E tipinde devam etmiş sadece biraz daha kısalmıştır. E tipinde sivrilen ağız kenarının altındaki bölüm F tipinde

⁷⁵ Uslu 1994, 95-105, kat. no. 52-74.

⁷⁶ Gassner 1997, 141, taf. 45, 539.

⁷⁷ Doğer 2007, 108, pl. II; Erol 2010, 377-381, K-245, K-257.

⁷⁸ Yılmaz 2007, 126, abb. 2, nr. 2.

⁷⁹ Berndt 2003, 159, taf. 14, TS 162-164.

⁸⁰ Adak-Adıbelli 2006, 99-101, lev. 23, 223.

⁸¹ Tekocak 2006, 104, lev. 10, 66.

⁸² Yıldız 2022, 120, fig. 4, kat. no. 3-8.

⁸³ Ergül 2019, 54, res. 7, 18-19.

⁸⁴ Hayes 1972, 328, fig. 66, 1, 2.

⁸⁵ Anderson-Stajanović 1992, 60, pl. 46, 397.

⁸⁶ Hayes 1983, 121, fig. 4, 53.

⁸⁷ Preite 1997, 163, tav. XIX, 7, 8.

⁸⁸ Băjenaru 2014, 245, pl.1, 1.

⁸⁹ Opait 2004, 76, pl. 56, 3.

⁹⁰ Arsen'eva ve Domzalski 2003, 431, 448, fig. 16, 603, 604.

⁹¹ Opait 1985, 154, abb. 1, 8.

⁹² Hayes 1972, 329-338.

⁹³ Hayes 2008, 238.

⁹⁴ Hayes 2008, 238.

⁹⁵ Hayes 2008, 239-230.

⁹⁶ Hayes 2008, 240.

⁹⁷ Hayes 2008, 241.

⁹⁸ Hayes 2008, 241.

ovalleşmiştir⁹⁹. Form 3G, ağız kenarında dışta görülen içbükey yapı düzleşmiş ya da dışa dönmüştür. İç kısımda içe genişleyen dudanın altında girinti oluşturulmuştur¹⁰⁰. Form 3H, ağız bölümü üçgenimsidir. H tipi, A-F tiplerine göre ağız kenarı daha uzun ve kalındır. Tabak/kâse ağız parçalarının ağız kenarı kalınlaşmıştır¹⁰¹.

Knidos anakara bölümünde bulunan Form 3 örnekleri Hayes Form 3B, 3C, 3D, 3F ve 3H tipindedir.

Liman Caddesi Kompleksi, Küçük Tiyatro'nun batısı ve II. Teras'ın batısındaki mekânlardan ele geçen LR 1 - LR 2 amphora parçaları¹⁰², kandil parçaları¹⁰³, kırmızı astarlı tabak/kâse parçaları¹⁰⁴ (Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ve Geç Roma D Kırmızı Astarlı kaplar), pişirme kapları¹⁰⁵ ve MS 5. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl arasına tarihlenen bronz sikkeler Geç Antik Çağ kontekstini oluşturmaktadır. Bu buluntular arasından değerlendirmeye alınan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden Knidos no. 7-30 örnekleri Hayes Form 3 içerisinde değerlendirilmiştir.

Form 3B tipine ait derin tabak/kâse ağız parçaları (no. 7-9), II. Teras'ın batısında yer alan Açma 1'den, Liman Caddesi Kompleksi Mekân 3'ten ve Küçük Tiyatro'nun batısındaki Açma 8'den ele geçmiştir (fig. 8). No. 7-8, dışa çekik ağız kenarına sahip örnekler olup, dudak bölümü içbükey görünümündedir. Sığ gövdeli ve ağız kenarı altındaki çıkıntı yuvarlak hatlıdır. No. 7'nin ağız kenarında rulet bezeme, no. 8'in ağız kenarında ise yivler yer almaktadır. No. 9 kaide örneği ise düz oturma düzleminden gövde altında düz devam eden, gövdeye doğru genişleyen formdadır. Sığ kaidenin dış yüzeyinde yivler yer almaktadır (lev. 2.7-9).

Knidos Form 3B'ye dâhil ithal örneklerin killeri kireç, mika ve çok az taşçık içeriklidir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 3B'nin benzerleri; Smyrna¹⁰⁶, Ephesus¹⁰⁷, Phokaia¹⁰⁸, Milet¹⁰⁹, Andriake¹¹⁰, Magnesia ad Maendrum¹¹¹, Labraunda¹¹², Tarsus¹¹³, Parion¹¹⁴, Soli Pompeiopolis¹¹⁵, Assos¹¹⁶, Smintheion¹¹⁷, Demetrias¹¹⁸, Thasos¹¹⁹, Korinth¹²⁰, Atina Agorası¹²¹, Samaria (Filistin)¹²², Gortyna (Girit)¹²³, Gadara (Ürdün)¹²⁴, Iatrus (Bulgaristan)¹²⁵, Ashkelon

⁹⁹ Hayes 2008, 242.

¹⁰⁰ Hayes 2008, 242.

¹⁰¹ Hayes 2008, 242.

¹⁰² Sözel 2023a, 304-306.

¹⁰³ Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

¹⁰⁴ Sözel 2023b, 304-306.

¹⁰⁵ Sözel 2023c, 86-96.

¹⁰⁶ Erol 2010, 388, K-275, K-276.

¹⁰⁷ Gassner 1997, 142, taf. 46, 555.

¹⁰⁸ Uslu 1994, 120, kat. no. 110.

¹⁰⁹ Berndt 2003, 169-170, taf. 23, 24, TS 276-291.

¹¹⁰ Öz 2022, 310, kat. no. 2-5, lev. 1.2-5.

¹¹¹ Vapur 2011, 73, 74, çiz. 11, 57-59.

¹¹² Hellström 1965, 74, pl. 37, 332.

¹¹³ Adak-Adıbelli 2006, 106, lev. 23, 226.

¹¹⁴ Ergül 2019, 54, res. 7, 21.

¹¹⁵ Yıldız 2022, 121, fig. 4, kat. no. 10-12.

¹¹⁶ Zelle 2003, 92, 93, abb. 7, 1-4.

¹¹⁷ Akyürek 1992, 150, abb. 15, 89.

¹¹⁸ Eiwanger 1981, 34, taf. 3, II.21-II. 23.

¹¹⁹ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 19, fig. 3, CF 64-67.

¹²⁰ Slane ve Sanders 2005, 259, fig. 5, 2-9.

¹²¹ Hayes 2008, 239, 240, fig. 38, 1255-1265; Waagé 1933, pl. 8, 206, 207.

¹²² Crowfoot *et al.* 1957, 359, 360, fig. 84, 14.

(İsrail)¹²⁶ ve Aegyssus'ta (Romanya)¹²⁷ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 7-9 MS 5. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 3C tipine dâhil olan 3 adet tabak/kâse örnekleri (no. 10-12), Küçük Tiyatro'nun batısındaki Açma 8'den, Yuvarlak Tapınaktan ve Tholos yapıdan ele geçmiştir (fig. 8). Hayes, Form 3C tipi seramikleri, ağız kenarının dikey ve yüksek olduğu, dışta ağız kenarının içbükey yapısının belirgin olduğu özellikleriyle tanımlanır¹²⁸. Form 3C diğer alt tiplere göre daha ince cidara sahip olup derin gövdelidir¹²⁹. Knidos no. 10-12 tabak/kâse ağız parçaları, yuvarlatılmış kalın dudaktan gövdeye belirgin bir geçiş yaparak içe eğimli bir gövde profili sergilemektedir. No. 10, dikey ağız kenarına sahiptir. Dışta içbükey ağız yapısı oldukça belirgindir. Dış yüzey dudak üzerinde kazıma bezemeli olup yivler mevcuttur. No. 11, dikey ağız kenarlı ve diğer iki örneğe göre içte ağız kısmı daha içbükey profildedir. Dış yüzey dudak kenarında rulet bezemeye sahip olup, diğerleri sade bir biçimde tasarlanmıştır. Astarlarında dalgalanma izleri görülmektedir. No. 12, dikey ve yüksek ağız kenarına sahip örneğin dudak altındaki çıkıntı no. 10 ve 11'e göre daha sivri görünümündedir. Dış yüzey dudak üzerinde rulet bezeme yer almaktadır (lev. 2.10-12).

Knidos Form 3C'ye dâhil ithal örneklerin killeri kireç, kum ve mika içeriklidir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 3C'nin benzerleri; Parion¹³⁰, Ephesus¹³¹, Phokaia¹³², Milet¹³³, Labraunda¹³⁴, Magnesia ad Maendrum¹³⁵, Myra (Aziz Nikolaos Kilisesi)¹³⁶, Andriake¹³⁷, Tarsus¹³⁸, Antiokheia (Suriye)¹³⁹, Anemurium¹⁴⁰, Kelenderis¹⁴¹, Gözlu Kule¹⁴², Soli Pompeiopolis¹⁴³, Demetrias¹⁴⁴, Korinth¹⁴⁵, Atina Agorası¹⁴⁶, Thasos¹⁴⁷, Gadara (Ürdün)¹⁴⁸, Gindaros (Suriye)¹⁴⁹, Gortyna (Girit)¹⁵⁰, Taucheria (Libya)¹⁵¹, Emona (Slovenya)¹⁵², Ashqelon

¹²³ Preite 1997, 171, tav. XX, 8-11, XXI, 1-4.

¹²⁴ El-Khoury 2014, 124, fig. 3.

¹²⁵ Conrad 2007, 228, abb. 22, 1001, 1120-1126.

¹²⁶ Johnson 2008, 64, 192.

¹²⁷ Opait 1985, 154, abb. 2, 10-13.

¹²⁸ Hayes 2008, 240.

¹²⁹ Hayes 1972, 329.

¹³⁰ Ergül 2019, 54, res. 7, 22-24.

¹³¹ Mitsopoulos-Leon 1991, 192, taf. 198, m5, 6; Gassner 1997, 141, taf. 46, 556.

¹³² Civelek 2021, 61, fig. 4.

¹³³ Berndt 2003, 170-173, taf. 24-26, TS 292-321.

¹³⁴ Hellström 1965, 74, pl. 37, 333.

¹³⁵ Vapur 2011, 74, çiz. 12, 61.

¹³⁶ Fındık 2010, 104, 112, fig. 2, 19

¹³⁷ Öz 2022, 311, kat. no. 6-17, lev. 2.1-7, 3.1-5.

¹³⁸ Adak-Adibelli 2006, 99-101, lev. 23, 223.

¹³⁹ Waagé 1948, 53, pl. XI, 941f.

¹⁴⁰ Korkmaz ve Tekocak 2024, 242, 252, Fig. 4, 15; Williams 1989, 48, fig. 22, 269, 270.

¹⁴¹ Tekocak 2006, 104, lev. 11, 71.

¹⁴² Jones 1950, pl. 208, K.

¹⁴³ Yıldız 2022, 122, fig. 4, kat. no. 13-15.

¹⁴⁴ Eiwanger 1981, 34-39, taf. 4-6, II.24-II. 67.

¹⁴⁵ Slane ve Sanders 2005, 259, fig. 5, 2-11.

¹⁴⁶ Waagé 1933, pl. 8, 206, 207; Hayes 1972; fig. 67, 7; Hayes 2008, fig. 39, 1267, 1270, 1271.

¹⁴⁷ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 19, 20, fig. 4, CF 68-76.

¹⁴⁸ El-Khoury 2014, 126, fig. 3.

¹⁴⁹ Kramer 2004, 207, taf. 96, PRS 3, 4.

¹⁵⁰ Preite 1997, 172, tav. XXI, 6, 7, lev. XXII, 1-7.

¹⁵¹ Hayes 1973, 109, fig. 48, 2438.

¹⁵² Pröttel 1996, 291, taf. 53 14-22.

(İsrail), Iatrus (Bulgaristan)¹⁵³, Giglio Adası (İtalya)¹⁵⁴, Gibraltar (İspanya)¹⁵⁵, Lagos (Nijarya)¹⁵⁶ ve Scythia'da¹⁵⁷ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 10-12 MS 5. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Hayes, Form 3D tipine dâhil edilen 3 adet tabak/kâse örneği (no. 13-15) Yuvarlak Tapınak'tan ve Küçük Tiyatro'nun batısındaki Açma 8'den ele geçmiştir (fig. 8). Form 3D, 3A-3C tiplerine göre ağız kenarlarının kısıldığı bir özellik gösterir¹⁵⁸. No. 13 tabak/kâse ağız parçası, içe eğimli, kalın ve yuvarlatılmış ağız kenarından gövdeye düz bir şekilde devam eden profilde olup, bu tipte dudak kısmı altta ve dışa çıkıntı yapan bölümü daha belirgin ve ovaldir. No. 14-15 kaide parçaları, yuvarlatılmış oturma düzleminden gövde altına düz bir şekilde inen, gövdeye genişleyerek devam eden kaideler; alçak ve sığ bir forma sahiptir (lev. 3.13-15).

No. 14-15 kaide parçaları, yuvarlatılmış oturma düzleminden gövde altına doğru düz bir şekilde inen ve gövdeye doğru genişleyen kaidelerdir; ayrıca alçak ve sığ bir forma sahiptir.

Knidos Form 3D'ye dâhil ithal örneklerin killeri az miktarda gümüş mika ve yoğun oranda kireç içeriklidir. Formların kil bünyesi, sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 3D'nin benzerleri; Parion¹⁵⁹, Assos¹⁶⁰, Phokaia¹⁶¹, Smyrna¹⁶², Milet¹⁶³, Magnesia ad Maendrum¹⁶⁴, Letoon¹⁶⁵, Harman Yeri¹⁶⁶, Soli Pompeiopolis¹⁶⁷, Gözlü Kule¹⁶⁸, Anemurium¹⁶⁹, Kelenderis¹⁷⁰, Tarsus¹⁷¹, Atina Agorası¹⁷², Demetrias¹⁷³, Emona (Slovenya)¹⁷⁴, Gadara (Ürdün)¹⁷⁵ ve Ashkelon'da (İsrail)¹⁷⁶ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 13-15 MS 5. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 3E tipine dâhil edilen 4 adet tabak/kâse örneği (no. 16-19), Liman Caddesi Mekân 4'ten, II. Teras'ın batısında bulunan Açma 1'den, Küçük Tiyatro'nun batısında yer alan Açma 8 ve 10'dan ele geçmiştir (fig. 8). Form 3D'de görülen içe eğimli,

¹⁵³ Conrad 2007, 229, abb. 23, 1128-1134.

¹⁵⁴ Rendini 1998, 639, 641, fig. 2, 5.

¹⁵⁵ Casasola 2007, 116, fig. 3, 8.

¹⁵⁶ Ramos *et al.* 2007, 86, fig. 2, 10-12.

¹⁵⁷ Opait 2004, 76, pl. 56, 5.

¹⁵⁸ Hayes 2008, 241.

¹⁵⁹ Ergül 2019, 55, res. 8, 25-27.

¹⁶⁰ Zelle 2003, 92, 93, abb. 7, 1.

¹⁶¹ Uslu 1994, 120, kat. no. 112.

¹⁶² Erol 2010, 392, K-296.

¹⁶³ Berndt 2003, 174, taf. 27, TS 328, 329.

¹⁶⁴ Vapur 2011, 74, çiz. 12, 62.

¹⁶⁵ Mimaroglu 2020, 284, lev. 1, kat. no. 6-7.

¹⁶⁶ Bieg *et al.* 2006, 159, taf. 2, 17.

¹⁶⁷ Yıldız 2022, 123, fig. 4, kat. no. 16-17.

¹⁶⁸ Jones 1950, pl. 208, I.

¹⁶⁹ Korkmaz ve Tekocak 2024, 242, 252, fig. 4, 16.

¹⁷⁰ Tekocak 2006, 104, lev. 11, 74, 75.

¹⁷¹ Adak-Adibelli 2006, 107, lev. 24, 237.

¹⁷² Waagé 1933, pl. 8, 208; Hayes 1972, fig. 68, 13; Hayes 2008, fig. 38, 1274.

¹⁷³ Eiwanger 1981, 36, taf. 2, II.24-II. 29.

¹⁷⁴ Pröttel 1996, 292, taf. 56, 1-3.

¹⁷⁵ El-Khoury 2014, 125, fig. 3.

¹⁷⁶ Johnson 2008, 65, 66, 195, 196.

kalın ve yuvarlatılmış ağız kenarı Form 3E' de devam eder ancak daha belirgin ve sivridir¹⁷⁷. Knidos no. 16-17 tabak/kâse ağız parçaları, dışa çıkıntılı ağız kenarları ile dikkat çekmektedirler. No. 16, kalın, yuvarlatılmış ağız kenarına sahip ve dudak altındaki çıkıntı no. 17'ye göre daha belirgindir. No. 17 ise kalın ve yuvarlatılmış ağız kenarından gövdeye düz devam eden profildedir. Dış yüzey dudak üzerinde rulet bezeme mevcuttur. No. 18-19 örnekleri, yuvarlatılmış oturma düzleminden gövde altına düz inen ve gövdeye genişleyerek devam eden kaidelerle alçak ve sığ bir form sergiler. No. 18, ince palmye dalları ve rozetlerle süslenmiştir. No. 19 ise, Hayes tarafından "Palm-branch style"¹⁷⁸ olarak adlandırılan stilize edilmiş palmye yapılarıyla bezelidir (lev. 3.16-19).

Knidos Form 3E'ye dâhil ithal örneklerin killeri, orta oranda kum, kireç ve az oranda gümüş mika içerir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmiştir.

Knidos Form 3E'nin benzerleri; Parion¹⁷⁹, Alexandria Troas¹⁸⁰, Myndos¹⁸¹, Phokaia¹⁸², Milet¹⁸³, Smyrna¹⁸⁴, Klazomenai¹⁸⁵, Ephesus¹⁸⁶, Knidos¹⁸⁷, Letoon¹⁸⁸, Troia/Harman Yeri¹⁸⁹, Kelenderis¹⁹⁰, Anemurium¹⁹¹, Tarsus¹⁹², Soli Pompeiopolis¹⁹³, Saraçhane¹⁹⁴, Thasos¹⁹⁵, Demetrias¹⁹⁶, Atina Agorası¹⁹⁷, Gortyna (Girit)¹⁹⁸, Gindaros (Suriye)¹⁹⁹, Taucheria (Libya)²⁰⁰, Tanais (Rusya)²⁰¹, Emona (Slovenya)²⁰² ve Ashqelon (İsrail)'da²⁰³ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 16-19 MS 5. yüzyıl sonları ile MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 3F tipine dâhil olan 8 adet tabak/kâse örneği (no. 20-27), Küçük Tiyatro'nun batısındaki Açma 8 ve Açma 12'den, Tholos yapıdan ve Yuvarlak Tapınak Terası'ndan ele geçmiştir (fig. 8). Knidos Form 3F'ye²⁰⁴ dâhil olan ithal tabak/kâseler, kısa ve kalınlaştırılmış dudak yapısına sahip olup bant şeklinde dışa çıkıntılıdır²⁰⁵. No. 20-23 tabak/kâse ağız parçaları, içe eğimli, kalın ve yuvarlatılmış ağız kenarından kaideye doğru

¹⁷⁷ Hayes 2008, 241.

¹⁷⁸ Hayes 1972, 347, 350, fig. 72.

¹⁷⁹ Ergül 2019, 55, res. 8, 28-29.

¹⁸⁰ Japp 2005, 60, no. 8.

¹⁸¹ Mimaroglu 2017, 343.

¹⁸² Uslu 1994, 121, kat. no. 113.

¹⁸³ Berndt 2003, 174, taf. 27, TS 331-336.

¹⁸⁴ Erol 2010, 382-391, K-293.

¹⁸⁵ Gürbüzer 2018, 174 fig. 14, nos. 34-36.

¹⁸⁶ Mitsopoulos-Leon 1991, 42, taf. 198, m8, 9; Gassner 1997, 141, taf. 46, 558.

¹⁸⁷ Doksanaltı 2020, 144, fig. 6, 7; Sözel *et al.* 2021, 208, fig. 3, 5.

¹⁸⁸ Mimaroglu 2020, 284, lev. 1, 6-7.

¹⁸⁹ Bieg *et al.* 2006, 159, taf. 2, 18.

¹⁹⁰ Tekocak 2006, 105, lev. 12, 77, 79.

¹⁹¹ Williams 1989, 42, fig. 22, 271, 273.

¹⁹² Adak-Adibelli 2006, 107, lev. 24, 236.

¹⁹³ Yıldız 2022, 123, fig. 4, kat. no. 18-23.

¹⁹⁴ Hayes 1992, 93, fig. 33, 14/9, fig. 34: 15/2.

¹⁹⁵ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 20, 21, fig. 4, 5, CF 77-81.

¹⁹⁶ Eiwanger 1981, 34-39, taf. 4-6, II.24-II. 67.

¹⁹⁷ Hayes 2008, 241, fig. 38 1275-1279.

¹⁹⁸ Preite 1997, 173, tav. XXIII, 3-6, tav. XXIV 1-4.

¹⁹⁹ Kramer 2004, 207, taf. 96, PRS 5-7.

²⁰⁰ Hayes 1973, 109, fig. 48, 2439.

²⁰¹ Arsen'eva ve Domzalski 2003, 432, 449, fig. 17, 624-626.

²⁰² Pröttel 1996, 203-205, 292, taf. 4, 6; taf. 6, 7, 14, taf. 56, 4-14.

²⁰³ Johnson 2008, 66, 197.

²⁰⁴ Hayes 1972, 333-338, fig. 68, no. 29.

²⁰⁵ Dore 1989, 209-211, no. 260, fig. 57.

içbükey bir gövde profiline sahiptir (lev. 4.20-23). Dış yüzey altındaki sivrilen çıkıntılı kısım ovalleşmiştir. No. 20'nin ağız kenarı no. 21-23'e göre daha kalın profildedir. No. 21-22'nin içbükey gövde profili daha belirgindir. No. 23'ün dudak altındaki çıkıntısı no. 20-22'ye göre daha az ovaldir.

Knidos Form 3F'ye dâhil ithal örneklerin killeri kum, kireç ve mika içeriklidir. Formların kil bünyesi, sert dokulu, sık ve yüksek ısıda pişirilmişlerdir.

Knidos Form 3F'nin benzerleri; Parion²⁰⁶, Smintheion²⁰⁷, Alexandria Troas²⁰⁸, Assos²⁰⁹, Killik Tepe²¹⁰, Priene²¹¹, Phokaia²¹², Smyrna²¹³, Milet²¹⁴, Ephesus²¹⁵, Magnesia ad Maendrum²¹⁶, Labraunda²¹⁷, Letoon²¹⁸, Andriake²¹⁹, Hokaia²²⁰, Anemurium²²¹, Kelenderis²²², Zeugma²²³, Soli Pompeiopolis²²⁴, Tarsus²²⁵, Saraçhane²²⁶, Atina Agorası²²⁷, Knossos²²⁸, Gortyna (Girit)²²⁹, Korinth²³⁰, Demetrias²³¹, Samos²³², Thasos (Yunanistan)²³³, Stobi'de (Makedonya)²³⁴, Durrës²³⁵, Emona (Slovenya)²³⁶, Lizbon (Portakiz)²³⁷, Agnuli Villası (İtalya)²³⁸, Scythia²³⁹, Taucheria (Libya)²⁴⁰, Aleksandria²⁴¹, Gadara (Ürdün)²⁴², Antiokheia (Suriye)²⁴³, Hama (Suriye)²⁴⁴, Dibsı Faraj (Suriye)²⁴⁵, Gindaros (Suriye)²⁴⁶, Samaria (Filistin)²⁴⁷,

²⁰⁶ Ergül 2019, 55, res. 8, 30-35.

²⁰⁷ Akyürek 1992, 150-151, abb. 15, 17, 90-95.

²⁰⁸ Japp 2005, 60, no. 9.

²⁰⁹ Zelle 2003, 92-94, abb. 7, 1, 2, 3, 4, 15, 17.

²¹⁰ Bieg *et al.* 2006, 161, taf. 3, 26-28.

²¹¹ Yılmaz 2007, 126, abb. 2, nr. 3.

²¹² Fırat 2011, no. 32, 390.

²¹³ Erol 2010, 397-401, K-308, K-318.

²¹⁴ Berndt 2003, 176-180, taf. 29-32, TS 354-400.

²¹⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, 143, taf. 200-201, m12-17; Gassner 1997, 144, taf. 46, 562.

²¹⁶ Vapur 2011, 75, 76, çiz. 12, 65-66.

²¹⁷ Hellström 1965, 74, pl. 37, 334.

²¹⁸ Mimaroglu 2020, 284, lev. 1, 8-11.

²¹⁹ Öz 2022, 313, kat. no. 23-33, lev. 4.3-7, 5.1-6.

²²⁰ Quaresma 2019, 140, fig. 1, 145, fig. 5.

²²¹ Williams 1989, 48, fig. 22, 275.

²²² Tekocak 2006, 106, lev. 13, 83.

²²³ Kenrick 2009, fig. 18. 3, PT518, PT520.

²²⁴ Yıldız 2022, 124, fig. 4, kat. no. 24-27.

²²⁵ Adak-Adibelli 2006, 107-108, lev. 24, 238-253.

²²⁶ Hayes 1992, 94, fig. 34 14/10, 11.

²²⁷ Hayes 1972, 335, fig. 69, 17, 19, 23, 24; Hayes 2008, 241, 242, fig. 39, 40, 1280-1291.

²²⁸ Hayes 2001, 438, fig. 4, A16, 17.

²²⁹ Preite 1997, 173-175, tav. XXIV, 6, 7, tav. XXV, 1-7, XXVI, 1-7, XXVII, 1-6.

²³⁰ Sanders 1999, 465, 466, fig. 1, 2.

²³¹ Eiwanger 1981, 34-39, taf. 4, II. 30-II. 43.

²³² Unterkircher 1983, 190, abb. 6, 24, 4, 5; Isler 1969, 221, 222, abb. 43-47.

²³³ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 21-23, fig. 5-73, CF 82-103.

²³⁴ Anderson-Stajanović 1992, 60, pl. 47, 405, 406.

²³⁵ Shkodra 2006, 437, fig. 5, 21-24.

²³⁶ Pröttel 1996, 205, 292, taf. 6, 16, lev. 25, 9, lev. 56, 16-21.

²³⁷ Diogo ve Trindade 1999, 90-91, fig. 5, 14-18.

²³⁸ Volpe *et al.* 1998, 726-728, fig. 4, 11, 12.

²³⁹ Opait 2004, 76, pl. 56, 8.

²⁴⁰ Hayes 1973, 109, fig. 48, 2453.

²⁴¹ Rodziewicz 1976, 40, pl. 8, C4a, b, c.

²⁴² El-Khouri 2014, 126, fig. 3.

²⁴³ Waagé 1948, 48, pl. XI, 946f, k; 947a, k, u.

²⁴⁴ Lund 1995, 141, 142, pl. 6, 7, 66-75.

²⁴⁵ Harper 1980, 332-333, fig. B, 24, 25.

²⁴⁶ Kramer 2004, 208, taf. 96, 97, PRS 8-15.

Ashkelon (İsrail)²⁴⁸, Caesarea Maritima Hipodromu (İsrail)²⁴⁹ ve Filistin'de²⁵⁰ görülmektedir.

No. 24-27 kaide parçaları, Form 3F tipi içerisinde değerlendirilmiştir²⁵¹. Bu örnekler, yuvarlatılmış oturma düzleminden gövde altına düz bir şekilde inen ve gövdeye genişleyerek devam eden kaidelerle alçak ve sığ bir form sergiler. Kaidelerin bezemeleri, no. 24, dairesel yivler ve yivin ortasına baklava dilimi motifi ile (lev. 4.24); no. 25, dairesel yivlerin içinde tondoda çentik ve yiv bezeme ile süslenmiş (lev. 5.25) ve benzerleri Smyrna²⁵², Thasos²⁵³, Atina Agorası²⁵⁴ ve Scythia'da²⁵⁵ tespit edilmiştir. No. 26-27, dışta rulet sırasının içinde koşan tavşan figürü ile bezemiş olup benzerleri Parion²⁵⁶, Ephesus²⁵⁷, Soli Pompeiopolis²⁵⁸, Tarsus²⁵⁹, Atina Agorası²⁶⁰ ve Kenchreai'de (Yunanistan)²⁶¹ görülmektedir (lev. 5.26-27). Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 20-27 MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 3H tipine dâhil olan tabak/kâse örneği (no. 28-30), Knidos Liman Caddesi Mekân 3A'dan ve Küçük Tiyatro'nun batısındaki Açma 10'dan ele geçmiştir (fig. 8). Form 3H içe eğimli kalın ve üçgenimsi ağız profiline ve kaideye düz inen gövde profiline sahiptir²⁶². Knidos no. 28, içe eğimli, kalın dudak kısmından içbükey gövdeye belirgin geçiş yaparak, kaideye doğru düz bir şekilde devam etmektedir Dudak altında görülen çıkıntı çok belirgin değildir. No. 29, içe meyilli kalın ağız kenarından içbükey gövdeye belirgin geçiş yapmakta ve kaideye düz inmektedir. No. 30, hafif içe eğimli, kısa ve kalın ağız kenarından içbükey gövdeye belirgin geçiş yapmaktadır. No. 29 ve 30'un dudak altı çıkıntısı no. 28'e göre daha belirgindir (lev. 6.28-30).

Knidos Form 3H'ye dâhil ithal örneklerin killeri yoğun kireç, az oranda kum ve orta düzeyde gümüş mika içeriklidir. Formların kil bünyesi, sert dokulu, sık gözenekli ve iyi derecede pişirilmişlerdir.

Knidos Form 3H'nin benzerleri; Tarsus²⁶³, Soli Pompeiopolis²⁶⁴, Milet²⁶⁵, Thasos²⁶⁶, Atina Agorası²⁶⁷, Emona (Slovenya)²⁶⁸ ve Taucheria'da (Libya)²⁶⁹ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 28-30 MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

²⁴⁷ Crowfoot *et al.* 1957, 359, 360, fig. 84, 11, 16.

²⁴⁸ Johnson 2008, 67-69, 198-207.

²⁴⁹ Riley 1975, fig. 101, no. 764-765.

²⁵⁰ Sellers *et al.* 1953, 27, fig. 29, 5, 8, 11.

²⁵¹ Knidos (no. 24-26) örnekleri Hayes 2008, fig. 39, 40, 1280-1291 ile benzerlik göstermesi ile Form 3F tipi içerisinde değerlendirilmiştir. No. 27 tondo parçasında görülen koşan tavşan bezemesi, No. 26 ile aynı bezemeye sahip olmasından dolayı ayrıca bezemeli örnek olarak değerlendirilmeyip bu tip altında incelenmiştir.

²⁵² Erol 2010, 413, K-356.

²⁵³ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 24, fig. 8, CF119.

²⁵⁴ Hayes 2008, 245-246, fig. 64, 1338.

²⁵⁵ Opait 2004, 174-175, pl. 56, 3.

²⁵⁶ Ergül 2019, 56, res. 9, 48, 57, res. 10, 10; Ergürer 2016, 138, fig. 6, 110.

²⁵⁷ Gassner 1997, 146, taf. 48, 587.

²⁵⁸ Yıldız 2022, 127, fig. 4, kat. no. 53-54.

²⁵⁹ Adak-Adibelli 2006, 99-101, lev. 48, res. 8.

²⁶⁰ Hayes 2008, 246, pl. 66, 1363.

²⁶¹ Adamsheck 1979, pl. 24, LRB 35f.

²⁶² Hayes 2008, 243.

²⁶³ Adak-Adibelli 2006, 109, lev. 25, 272.

²⁶⁴ Yıldız 2022, 124, fig. 4, kat. no. 29.

²⁶⁵ Berndt 2003, 184-187, taf. 35-38, TS 450-482.

²⁶⁶ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 23, fig. 7: CF105,106.

²⁶⁷ Hayes 1972, 335, fig. 69, 28, 29; Hayes 2008, 242, pl. 40, 1296, 1297.

²⁶⁸ Pröttel 1996, 293, taf. 57, 7, 13.

²⁶⁹ Hayes 1973, 115, fig. 51, 2525, 2526.

Hayes form 10 (Lev. 6.31-33; Lev. 7.34-38; Lev. 7.39-42)

Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden Hayes Form 3'ten sonra en çok üretilen ve bilinen Form 10'dur. Form 10 tipinin karakteristik özelliği, tabak/kâselerin ağız bölümünün yumru şeklinde veya düz profilli olmasıdır. Kapların dış yüzeyinde, ağızdan gövdeye birleşim yerlerinde küçük çıkıntılar yer almaktadır. Kısa ve alçak halka kaideler, gövdeye dik bir açı ile geçiş yapmaktadır. Form 10, ağız profillerine göre üç alt tipe ayrılmıştır²⁷⁰. Form 10A, ağız kısmı oldukça sağlam yapıda, köşeli ya da yumru şeklindedir. Form 10B, yumru şeklinde ağız biraz incelmış, dışa doğru belirgin bir şekilde uzamış ve kancalaşmıştır. Form 10C, ağız iyice incelmış ve uzamıştır²⁷¹.

Liman Caddesi Kompleksi, Küçük Tiyatro'nun batısı ve II. Teras'ın batısındaki mekânlar, Geç Antik Çağ kontekstini gösteren LR 1 - LR 2 amphora parçaları²⁷², kandil parçaları²⁷³, kırmızı astarlı tabak/kâse parçaları²⁷⁴ (Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ve Geç Roma D Kırmızı Astarlı kaplar), pişirme kapları²⁷⁵ ve MS 5. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasına tarihlenen bronz sikkeler bulunmuştur. Bu buluntular arasından değerlendirmeye alınan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden Knidos no. 31-42 örnekleri Hayes form 10 içerisinde değerlendirilmiştir.

Form 10A tipine dâhil olan 4 adet tabak/kâse örneği (no. 31-34), Dionysos Terası'nın batısındaki Mekân 2'den, Yuvarlak Tapınak Terası'ndan, II. Teras'ın batısındaki Mekân 3A'dan ve Askeri Liman'ın doğusundaki Geç Antik Yapı Mekân 1'den ele geçmiştir (fig. 8). Knidos No. 31-33 tabak/kâse ağız parçaları geniş ağız bölümüne sahip, dudak kısımları uçta keskin, içe eğimlidir. Dışta dudak, dışbükey ve yumru şeklindedir. Ağız kenarlarından gövdeye düz bir şekilde devam etmektedir. İç yüzey ağız kenarından gövdeye geçişte ve dış yüzeyde dudak altındaki kısımlarda yivler yer almaktadır. No. 31, diğer üç örneğe göre sığ gövde profiline sahiptir. No. 32-33'ün kalın ağız kenarı no. 31'e göre daha dik ve köşeli formdadır (lev. 6.31-34).

Knidos Form 10A'ya dâhil ithal örneklerin killeri, genelde yoğun kireç, gümüş mika, kum ve taşçık içeriklidir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 10A'nın benzerleri; Saraçhane²⁷⁶, Parion²⁷⁷, Assos²⁷⁸, Smintheion²⁷⁹, Zeytinliada²⁸⁰, Ephesus²⁸¹, Milet²⁸², Smyrna²⁸³, Phokaia²⁸⁴, Stratonikeia²⁸⁵, Letoon²⁸⁶, Anaia²⁸⁷, Kelenderis²⁸⁸, Tarsus²⁸⁹, Soli Pompeiopolis²⁹⁰, Zeugma²⁹¹, Zindan Tepe²⁹², Killik Tepe²⁹³, Stobi

²⁷⁰ Hayes 1972, 343.

²⁷¹ Hayes 1972, 343.

²⁷² Sözel 2023a, 304-306.

²⁷³ Doksanaltı ve Sözel 2024, 144-145.

²⁷⁴ Sözel 2023b, 304-306.

²⁷⁵ Sözel 2023c, 86-96.

²⁷⁶ Hayes 1992, 98, fig. 35, 22, 2, 99, fig. 36, 25, 1, fig. 37, 26, 3, 27, 5.

²⁷⁷ Ergürer 2012, lev. 161-162.

²⁷⁸ Zelle 2003, 96, 97, abb. 9, 1, 2.

²⁷⁹ Akyürek 1992, 151, abb. 16 96, 97.

²⁸⁰ Kavaz Kındıgılı 2020, 245, fig. 2, kat. no. 17.

²⁸¹ Gassner 1997, 147, taf. 48, 582-584.

²⁸² Berndt 2003, 194-198, taf. 42-45, TS 555-605.

²⁸³ Erol 2010, 406-408, K-333, K-339.

²⁸⁴ Quaresma 2019, 147, fig. 7.

²⁸⁵ Öztaşkın 2017, 210.

²⁸⁶ Mimaroglu 2020, lev. 1, kat. no. 12-14.

²⁸⁷ Mimaroglu 2019, 80 fig. 7.

²⁸⁸ Tekocak 2006, 107-108, lev. 14, 90, 91.

(Makedonya)²⁹⁴, Gortyna (Girit)²⁹⁵, Knossos²⁹⁶, Korinth²⁹⁷, Atina Agorası²⁹⁸, Thasos²⁹⁹, Scythia³⁰⁰, Emona (Slovenya)³⁰¹, Gadara (Ürdün)³⁰², Aleksandria (Mısır)³⁰³ Antiokheia (Suriye)³⁰⁴, Hama (Suriye)³⁰⁵, Gindaros (Suriye)³⁰⁶, Caesarea Maritima Hipodromu (İsrail)³⁰⁷ ve Samaria (İsrail)'de³⁰⁸ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 31-33 MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Hayes Form 10B tipine dâhil olan 4 adet tabak/kâse örneği (no. 34-38), Dionysos Terası'nın batısındaki Mekân 3'ten, II. Teras'ın batısında yer alan Açma 1'den, Liman Caddesi Kompleksi Mekân 3A'dan ve Tholos yapıdan ele geçmiştir (fig. 8). Form 10B örneklerinde, A tipinde bulunan yumru şeklindeki dudaklar incelmış ve dışa doğru belirgin bir şekilde uzayarak kancalaşmıştır. No. 34-38 tabak/kâse ağız parçaları, yumru şeklindeki ağız kenarından içe eğimli gövde profiliyle kaideye doğru düz bir şekilde devam etmektedir. No. 34-36'nın ağız kenarından gövdeye geçişi daha belirgindir. No. 36, no. 34-35 ve 37'ye göre daha derin gövde profiline sahiptir. No. 36'nın dudak altı çıkıntısı daha keskindir. Bu örneklerin iç yüzeyde dudaktan gövdeye geçişte ve dış yüzeyde dudak altındaki kısımlarda yivler yer almaktadır (lev. 7.35-38).

Knidos Form 10B'ye dâhil ithal örneklerin killeri, kireç ve kum içeriklidir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi pişirilmişlerdir.

Knidos Form 10B'nin benzerleri; Assos³⁰⁹, Milet³¹⁰, Myra (Aziz Nikolaos Kilisesi)³¹¹, Tarsus³¹², Anemurium³¹³, Antiokheia (Suriye)³¹⁴, Atina Agorası³¹⁵, Hama (Suriye)³¹⁶, Gortyna (Girit)³¹⁷ ve Taucheria'da (Libya)³¹⁸ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 35-38 MS 6. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir.

²⁸⁹ Adak-Adibelli 2006, 114, lev. 31, 353-362.

²⁹⁰ Yıldız 2022, 126, fig. 5, kat. no. 38-46.

²⁹¹ Kenrick 2009, fig. 18. 3, PT522-PT526.

²⁹² Bieg *et al.* 2006, 165, taf. 5, 60.

²⁹³ Bieg *et al.* 2006, 161, taf. 3, 29.

²⁹⁴ Anderson-Stajanović 1992, 60, pl. 47, 412.

²⁹⁵ Monacchi 1988, 216, fig. 189, 170-173; Preite 1997, 180, 181, tav. XXXI, 7, 8.

²⁹⁶ Hayes 2001, 442, fig. 2, 50.

²⁹⁷ Sanders 1999, 465, 466, fig. 7, 3; Slane ve Sanders 2005, 270, fig. 8, 3-15.

²⁹⁸ Hayes 2008, 245, pl. 42, 1329.

²⁹⁹ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 24, fig. 7, 8, CF109-113.

³⁰⁰ Opait 2004, 77, pl. 57, 6, 7.

³⁰¹ Pröttel 1996, 293, tav. 57, 21.

³⁰² El-Khoury 2014, 126, fig. 3.

³⁰³ Rodziewicz 1976, 41, pl. 8, C8, C9.

³⁰⁴ Waagé 1948, 53, pl. XI, 949a, f, k.

³⁰⁵ Lund 1995, 141, 142, pl. 7, 79-81.

³⁰⁶ Kramer 2004, 208, taf. 97, PRS 17-18.

³⁰⁷ Magness 1994, 140, fig. 1, 2.

³⁰⁸ Crowfoot *et al.* 1957, 359, 360, fig. 84, 23.

³⁰⁹ Zelle 2003, 96, 97, abb. 10, 1, 2.

³¹⁰ Berndt 2003, 198, 199, taf. 46, TS 606-610.

³¹¹ Findık 2010, 104, 112, fig. 2, 23, 24

³¹² Adak-Adibelli 2006, 115, lev. 31, 364-371.

³¹³ Williams 1989, 49, fig. 23, 279.

³¹⁴ Waagé 1948, 53, pl. XI, 949s.

³¹⁵ Hayes 1972, 343, fig. 71, 7.

³¹⁶ Lund 1995, 141, 142, pl. 7, 8, 81, 82.

³¹⁷ Preite 1997, 180, 181, tav. XXXII, 1.

³¹⁸ Hayes 1973, 110, fig. 49, 2488.

Hayes Form 10C tipine dâhil olan 4 adet tabak/kâse örneği (no. 39-42), II. Teras'ın batısındaki Açma 1'den ele geçmiştir (fig. 8). Form 10C'nin karakteristik özelliği, dışa dönük dudak kısmının B tipine göre daha fazla uzayıp incelmesidir³¹⁹. No. 39-42 tabak/kâse parçalarının dudak iç bölümünden gövdeye geçişi içbükey bir görünüm kazanmıştır. Dışa dönük ağız kenarından gövdeye belirgin geçişli ve gövdeden kaideye düz devam etmektedir. No. 39-40'ın ağız kenarları no. 41-42'ye göre daha ince yapıda ve ağız bölümünün ucu yuvarlak hatlıdır. Dışa dönük kalın ağız kenarlı ve ağız kenarı daha keskin olan no. 41-42 örneklerinin dudak altından gövdeye geçişi daha belirgindir. Konik gövde profiline sahip tabak/kâselerin kaidesi eksiktir. Dış yüzeyde dudak altında yivler bulunmaktadır (lev. 7.39-42).

Knidos Form 10C'ye dâhil ithal örneklerin killeri kireç, kum ve nadiren taşçık içeriklidir. Formların kil bünyesi sert dokulu, sık gözenekli ve iyi fırınlanmıştır.

Knidos Form 10C'nin benzerleri; Parion³²⁰, Milet³²¹, Ephesus³²², Kelenderis³²³, Tarsus³²⁴, Antiokheia (Suriye)³²⁵, Zeugma³²⁶, Soli Pompeiopolis³²⁷, Thasos (Yunanistan)³²⁸, Gindaros (Suriye)³²⁹, Caesarea Maritima Hipodromu (İsrail)³³⁰, Taucheria (Libya)³³¹, Zeytinliada³³², Knossos³³³, Hama (Suriye)³³⁴, Gortyna (Girit)³³⁵, Aleksandria (Mısır)³³⁶ ve Berytus'ta (Lüban)³³⁷ görülmektedir. Buluntu konteksti ve benzerlerine göre değerlendirilen Knidos no. 39-42 MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Knidos kazı ve araştırmaları sonucunda, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerine ait toplamda 171 adet tabak/kâse örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerin 112'si anakara bölümünden, 59'u ise ada bölümünde bulunmuştur (fig. 5). Anakara bölümünde yer alan yapılardan ele geçen 112 tabak/kâse örneğinden 42'si, bu çalışmanın temel inceleme konusunu oluşturmaktadır (fig. 6). Kentin her iki bölümünden ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin form dağılımları, Hayes form sınıflandırması³³⁸ esas alınarak analiz edilmiştir. Hayes form sınıflandırmasında, Form 1, 2, 3 ve 10 ana formlarını; Form 1B, 2A, 3B, 3C, 3D, 3E, 3F, 10A, 10B ve 10C ise alt tipleri oluşturmaktadır. Ada bölümünde, anakara bölümünden farklı olarak Form 1A, 1D, 2B, Form 3A, Form 4, Form 5A ve Form 9'a ait örnekler tespit edilmiştir (fig. 9). Anakara bölümünde ise, ada kısmından farklı olarak, Form 10A, 10B ve 10C'ye ait örnekler bulunmuştur³³⁹ (fig. 10).

³¹⁹ Hayes 1972, 345.

³²⁰ Ergüner 2012, lev. 161-162.

³²¹ Berndt 2003, 199-204, taf. 46-50, TS 612-671.

³²² Gassner 1997, 147, taf. 48, 585, 586.

³²³ Tekocak 2006, 108, lev. 14, 92, 93.

³²⁴ Adak-Adibelli 2006, 115, lev. 32, 372-382.

³²⁵ Waagé 1948, 48, plv. XI, 949p,u, y.

³²⁶ Kenrick 2009, fig. 18. 3, PT527, PT528.

³²⁷ Yıldız 2022, 126, fig. 5, kat. no. 47-51.

³²⁸ Abadie-Reynal ve Sodini 1992, 25, fig. 8, CF115.

³²⁹ Kramer 2004, 208, 209, taf. 98, PRS 20-22.

³³⁰ Magness 1994, 140, fig. 1, 3.

³³¹ Hayes 1973, 113, fig. 51, 2534.

³³² Kavaz Kındıgılı 2020, 245, fig. 2, kat. no. 18.

³³³ Hayes 2001, 443, fig. 6, B1.

³³⁴ Lund 1995, 141, 142, pl. 8, 84, 85.

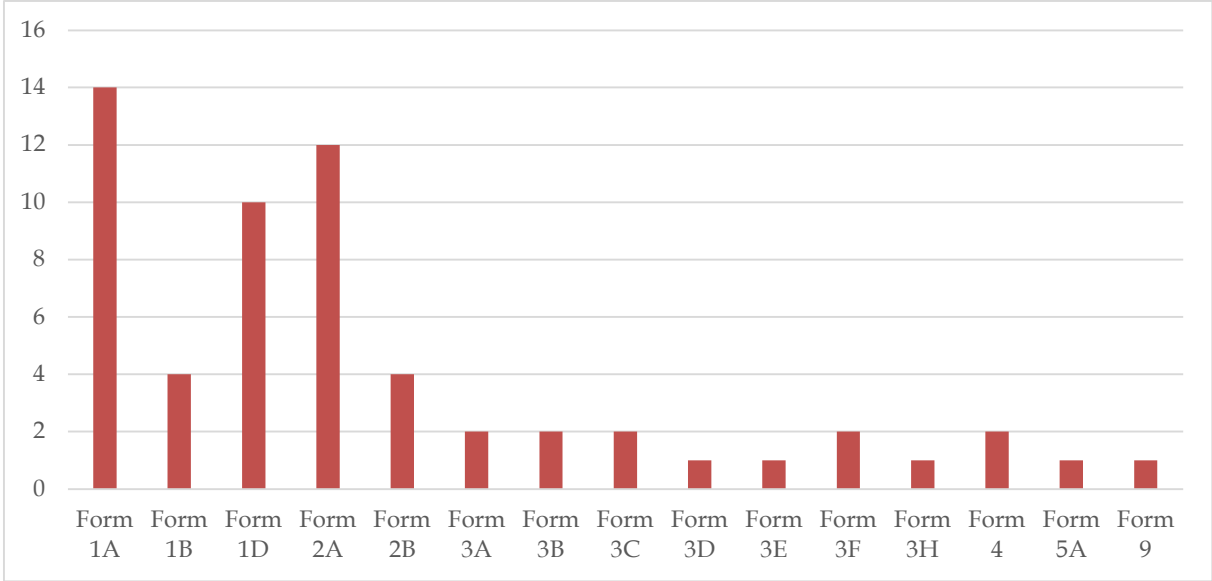
³³⁵ Monacchi 1988, 217, fig. 189, 177; Preite 1997, 180, 181, tav. XXXII, 2, 3.

³³⁶ Rodziewicz 1976, 41, pl. 8, C10.

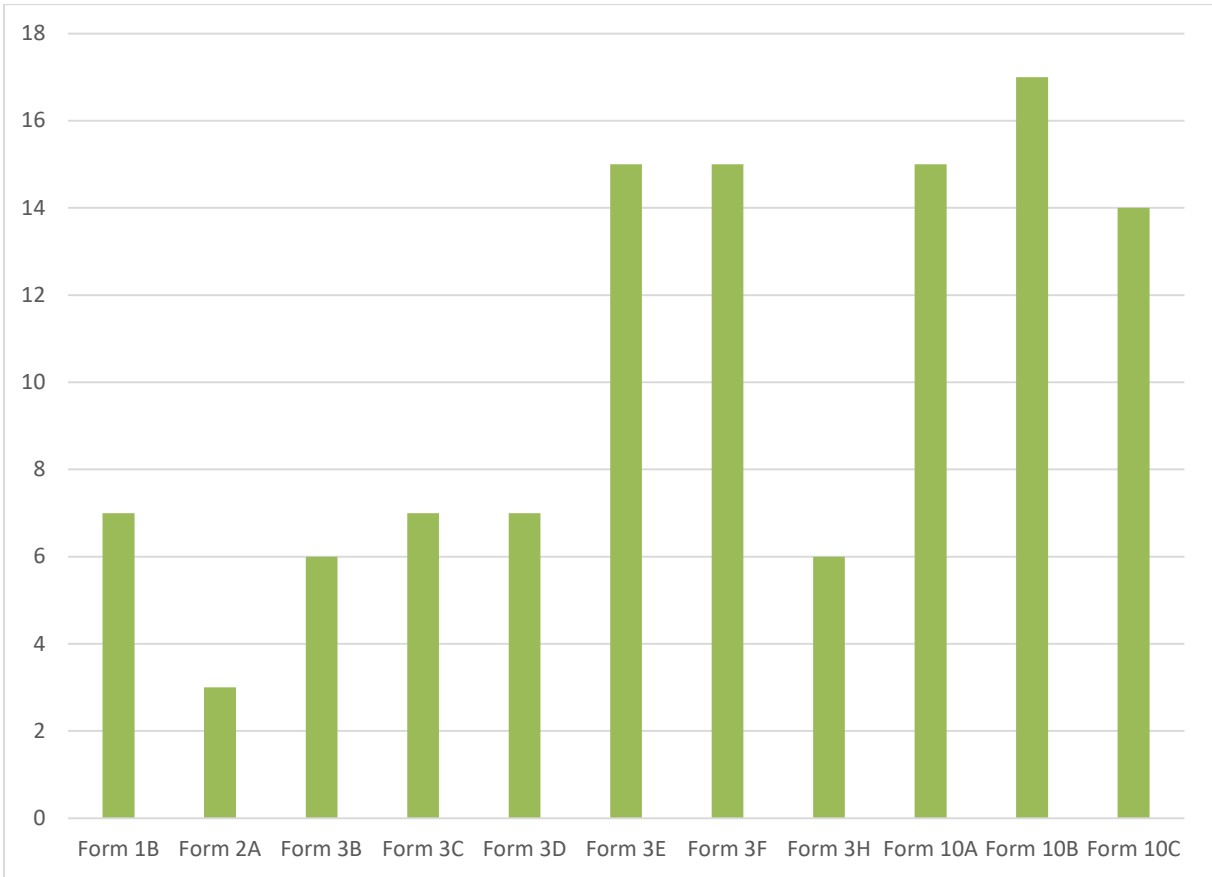
³³⁷ Reynolds 2010, 98, fig. 7, l.

³³⁸ Hayes 1972, 325-370.

³³⁹ Knidos'ta bugüne kadar çalışılan alanlardan elde edilen Geç Roma C kırmızı astarlı seramikler, bu seramiklerin kullanım ve dağılımına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Kazı çalışmaları hem adada hem de

Figür 9: Knidos'un Kap Krio bölümünde ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin formları ve sayıları

Figür 10: Knidos'un anakara bölümünde ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin formları ve sayıları

anakara bölümünde bu seramiklerin bulunduğunu, ancak aynı tipe dâhil olan formlar kadar farklı tiplere dahil olan örneklerde yer almaktadır. Bu durum, belli formların daha fazla tercih edilmesi, estetik veya işlevsel nedenlerle sevilen formlara ilgi duyulması ve beğenilen formların ithal edilmesiyle açıklanabilir. Bu bağlamda, Geç Roma C kırmızı astarlı seramiklerin form tercihleri, Knidos'un yerel ve bölgesel ticaret ilişkileriyle birlikte kültürel beğenilerini yansıttığı düşünülmektedir.

Knidos'ta gerçekleşen araştırmalar neticesinde, Hayes form sınıflandırmasına göre Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerden Form 6, 7 ve 8'e ait herhangi bir örneğe rastlanmamıştır. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler arasında en yaygın ve fazla bulunan ana formlardan Form 3 ve 10'dur. Bu iki formun alt tipleri içinde en yüksek sayıya sahip olan ise Form 3E-F ve Form 10A-B'ye ait tabak /kâselerdir. Form 3'ü sırasıyla Form 10, Form 2 ve Form 1 takip etmektedir. Knidos Geç Antik Çağ yapılarında özellikle Hayes Form 3 ve Form 10'a ait örneklerin yoğun olarak bulunması, diğer formlara ise rastlanmaması, muhtemelen Knidosluların bu dönemde farklı formlara ilgi duysalar da belli formlara odaklandıklarını göstermektedir.

Knidos anakara bölümündeki yapılardan ele geçen Geç Roma C kırmızı astarlı seramikleri, MS 5. yüzyılın ilk yarısından MS 7. yüzyılın ilk yarısına kadar tarihlendirilmektedir. Diğer seramik formları ve buluntu gruplarında olduğu gibi, Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin MS 7. yüzyılın ortalarından itibaren Knidos'ta görülmediği tespit edilmiştir³⁴⁰. MS 6. yüzyıl ortalarından itibaren Knidos ve diğer Akdeniz kıyı şehirleri hem Doğu hem de Batı Roma İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik buhranlar nedeniyle zor bir döneme girmiştir. Geç Antik Çağ ve Erken Bizans Dönemi boyunca süren güvensiz ortam, Knidos'un yerleşim düzeni ve yaşam tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. Daha önce hem adada hem de anakaranın geniş bir alanına yayılan yerleşim, bu dönemde güvenlik kaygıları nedeniyle daralmış; yerleşimler, ulaşılması zor ve korunaklı yüksek alanlara taşınmıştır³⁴¹. Bu değişim, Knidos'un ekonomik yapısını da derinden etkilemiştir. Önemli bir seramik üretim merkezi olan şehir, MS 6. yüzyıl ortalarından itibaren bazı seramik formlarını üretmeye devam etse de diğer formlar için ithalata yönelmiştir. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, bu dönemde ithal edilen ürünler arasında öne çıkmıştır. Yerel üretimin azalmasının başlıca nedenleri arasında artan üretim maliyetleri, çömlekçi ustalarının mesleklerini bırakması ve üretim koşullarındaki zorluklar yer almıştır. Bu durum, Knidos'un seramik üretiminde yerel ve ithal malzemeler arasındaki dengenin değişmesine yol açmış ve şehrin ticaret ağlarındaki rolünü yeniden şekillendirmiştir³⁴². Knidos bu süreçte hem üretim kapasitesi hem de ticari faaliyetleriyle Akdeniz'in ekonomik dinamiklerine uyum sağlamaya çalışmıştır. Knidos'un anakara bölümündeki Geç Antik Çağ yapıları, MS 7. yüzyılın ortalarına kadar aktif olarak kullanılmış, ancak bu tarihten sonra terk edilmiştir. Arkeolojik kazı ve araştırmalar, bu dönemde kentin sosyo-ekonomik yapısının zayıfladığını ve yapıların işlevsiz hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Knidos antik kentinde yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda Kırmızı Astarlı Seramikler kentin birçok noktasında ele geçmiştir. Bu kırmızı astarlılar içerisinde en çok Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri, daha sonra Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri daha az sayıda ise Geç Roma D Kırmızı Astarlı Seramikleri bulunmuştur. Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler; Balkanlar, Adalar, Batı Anadolu, Karadeniz kıyıları, Ege, Marmara ve Doğu Akdeniz gibi bölgelerin yanı sıra Kuzey Afrika bölgesinde benzerlerine rastlanmaktadır³⁴³. Geç Roma D Kırmızı Astarlı Seramikleri da kıyı hattı boyunca Ege, Batı Anadolu ve Doğu

³⁴⁰ Liman Caddesi Kompleksi MS 7.yüzyılın ortaları ve üçüncü çeyreğine dek kullanıldığı, bu tarihten itibaren kompleksin terk edilmiş ve bir daha kullanılmamıştır (Doksanaltı ve Gider-Büyüközer 2019, 116; Doksanaltı 2020, 401). Knidos'ta, Küçük Tiyatro'nun Batısı, Dionysos Terası Batısı ve Askeri Liman Şapeli'nde benzer bir tarihsel süreç gözlemlenmektedir (Doksanaltı *et al.* 2019b, 143).

³⁴¹ Doksanaltı 2007, 11.

³⁴² Doksanaltı 2006, 496.

³⁴³ Knidos Afrika Kırmızı Astarlı Seramiklerin buluntu yerleri, kap formları, formların dağılımı ve etkileşim içerisinde olduğu bölgelere ilişkin veriler yayın sürecinde olan Seramik Araştırmaları Dergisinde detaylı olarak incelenmiştir.

Akdeniz’de bulunan deniz ticaretinin aktif yapıldığı merkezlerle temas içerisindedir³⁴⁴. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri Batı Anadolu ve Yunanistan kıyıları başta olmak üzere, Suriye, Kıbrıs, Kuzey Afrika, İtalya, Romanya, Makedonya, İrlanda, Portekiz, İsrail, İspanya, Rusya ve İngiltere’ye kadar yayılmıştır. Buradan yola çıkarak Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri, MS 4.-5. yüzyıldan itibaren tamamen Knidos pazarına hâkim olmuştur. Anadolu kıyılarındaki birçok merkezde olduğu gibi, Knidos’ta da Kırmızı Astarlı Seramik grupları arasında Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler en yoğun bulunan seramik grubunu oluşturmaktadır. Geç Antik Çağ’da, Knidos’ta Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler, Afrika Kırmızı Astarlı Seramiklerine rakip olmuş ve hatta onların popülerliğini geride bırakarak öne çıkmıştır³⁴⁵.

Bu çalışma, Knidos Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikler ile kentin Ege ve Batı Anadolu özelinde Phokaia ile Geç Antik Çağ’daki ticari bağlantısını ortaya koymaktadır. İthal ürünler Knidos pazarında yer bulurken aynı zamanda bazı formlar ve tipler yerel atölyeler için prototip rolü oynamıştır. Knidos, Roma dönemi ithal seramik kap alışverişi yerel atölyelerin üretim potansiyelleri ile direkt ilişkilidir³⁴⁶. Yön değiştiren ve eski kalitesinden uzak olan üretimin sonucu olarak yerel kap kacağın yanında ilk kez yabancı ürünler Knidos pazarında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Bu da kentin hem bölgesel ticaret ağlarındaki yerini hem de Akdeniz çapında süregelen ekonomik ve kültürel etkileşimlerdeki rolünü ortaya koymaktadır. Balkan Yarımadası’ndan Kuzey Afrika’ya kadar uzanan üretim merkezleri ve dağıtım rotaları içerisinde yer alan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin etkileşim ağına dâhil olan Knidos, Geç Antik Çağ’ın ticaret dinamiklerinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin üretildikleri dönemde geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve Knidos’un bu gelişime kayıtsız kalmadığı ortaya konmuştur. Bu durum, Knidos’un Geç Antik Çağ’daki sosyal ve kültürel yaşantısına dair önemli veriler sağlamakta ve bu seramiklerin kullanım süreçlerinin dönemin sonlarına kadar sürdüğünü göstermektedir. Seramiklerin buluntu kontekstleri, yapıların son kullanım aşamalarına ilişkin önemli ipuçları sunmakta; Knidos’un anakara bölümünden ele geçen Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramiklerin ise ithalat yoluyla dış ticaret ilişkilerini pekiştirdiğini açıkça kanıtlamaktadır.

Teşekkür

Bu çalışma, 01.06.2020 tarih ve 2587 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Selçuk Üniversitesi adına devam ettirilen Knidos - Burgaz - Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları kapsamında hazırlanmıştır. Knidos Antik Kenti kazı, restorasyon ve koruma-onarım çalışmaları T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmektedir. Kazı Başkanı Prof. Dr. Ertekin M. Doksanaltı başta olmak üzere tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

Knidos-Burgaz ve Emecik Apollon Kutsal Alanında gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçen bronz sikkeler hakkındaki bilgi aktarımı, kıymetli yorumları ve sikkeleri tarihlendirerek çalışmaya sağladığı katkılardan dolayı Doç. Dr. Kasım Oyarçin’e çok teşekkür ederim.

³⁴⁴ Sözel 2023b, 671.

³⁴⁵ Doksanaltı 2006, 364.

³⁴⁶ Doksanaltı 2006, 447.

Katalog

(Katalogda kullanılan kısaltmalar; Kat. No.: Katalog Numarası, Y.: Yükseklik, A.Ç.: Ağız Çapı, K.Ç.: Kaide Çapı. Tabak/kâselerin kil ve astar renklerinin tespitinde Munsell Soil Color Charts (2009) kullanılmıştır.

Kat. No.: 1 (Lev. 1.1)

Form: Hayes Form 1B

Ölçüler: Y.: 4,4 cm; A.Ç.: 22,4 cm.

Kil: Çok oranda kireç, az oranda kum ve gümüş mika içeren, yoğun yapılı düşük gözenekli, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** (2,5 YR 5/6, kırmızı) renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl başları

Kat. No.: 2 (Lev. 1.2)

Form: Hayes Form 1B

Ölçüler: Y.: 4,5 cm; A.Ç.: 26,4 cm.

Kil: Kireç, kum ve gümüş mika içeren, katı dokulu, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 5/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl başları

Kat. No.: 3 (Lev. 1.3)

Form: Hayes Form 1B

Ölçüler: Y.: 4,3 cm; A.Ç.: 25,8 cm.

Kil: Az oranda kireç, orta yoğunlukta kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 5/6, kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl başları

Kat. No. 4.: (Lev. 1.4)

Form: Hayes Form 2A

Ölçüler: Y.: 4,5 cm; A.Ç.: 27,2 cm.

Kil: Orta yoğunlukta kireç, az oranda taşcık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 5/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 5/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl ortaları.

Kat. No. 5.: (Lev. 1.5)

Form: Hayes Form 2A

Ölçüler: Y.: 3,7 cm; A.Ç.: 23,8 cm.

Kil: Az oranda kireç, küçük boyutta taşcık ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 5/6, kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl ortaları.

Kat. No. 6.: (Lev. 1.6)

Form: Hayes Form 2A

Ölçüler: Y.: 2,2 cm; A.Ç.: 24,8 cm.

Kil: Kireç, taşcık ve çok ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl ortaları.

Kat. No. 7.: (Lev. 2.7)

Form: Hayes Form 3B

Ölçüler: Y.: 3,3 cm; A.Ç.: 25 cm.

Kil: Orta yoğunlukta kireç, orta yoğunlukta altın mika ve çok az oranda taşcık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl.

Kat. No. 8.: (Lev. 2.8)

Form: Hayes Form 3B

Ölçüler: Y.: 2,9 cm; A.Ç.: 24 cm.

Kil: Az oranda kireç, orta yoğunlukta gümüş mika ve çok az oranda taşcık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/8, açık kırmızı renkte ve mat görünümlüdür.

Tarih: MS 5. yüzyıl.

Kat. No. 9.: (Lev. 2.9)**Form:** Hayes Form 3B**Ölçüler:** Y.: 2,5 cm; K.Ç.: 11,2 cm.**Kil:** Yoğun kireç, ince gümüş mika ve çok az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/6, kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl.**Kat. No. 10.: (Lev. 2.10)****Form:** Hayes Form 3C**Ölçüler:** Y.: 3 cm; A.Ç.: 48,2 cm.**Kil:** Az oranda kireç, orta yoğunlukta kum, orta yoğunlukta ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 5/6, kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10R 5/8, kırmızı, dudak üzeri 7.5 R 5/6, kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl.**Kat. No. 11.: (Lev. 2.11)****Form:** Hayes Form 3C**Ölçüler:** Y.: 3,2 cm; A.Ç.: 22 cm.**Kil:** Orta yoğunlukta kireç, az oranda kum, ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 5/6, kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/6, kırmızı renktedir. Dış yüzey dudak üstü 2.5 5/1, kırmızimsı gri renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl.**Kat. No. 12.: (Lev. 2.12)****Form:** Hayes Form 3C**Ölçüler:** Y.: 3,9 cm; A.Ç.: 32,4 cm.**Kil:** Az oranda kireç, orta yoğunlukta kum, altın gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl.**Kat. No. 13.: (Lev. 3.13)****Form:** Hayes Form 3D**Ölçüler:** Y.: 4,1 cm; A.Ç.: 25,4 cm.**Kil:** Yoğun kireç ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2.5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2.5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl sonları.**Kat. No. 14.: (Lev. 3.14)****Form:** Hayes Form 3D**Ölçüler:** Y.: 3,1 cm; K.Ç.: 14,6 cm.**Kil:** Az oranda kireç ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5 YR 7/4, çok uçuk kahve renktedir. **Yüzey:** 2.5 YR 6/6, kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl sonları.**Kat. No. 15.: (Lev. 3.15)****Form:** Hayes Form 3D**Ölçüler:** Y.: 2,5 cm; K.Ç.: 14 cm.**Kil:** Çok oranda kireç, az oranda kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2.5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/6, kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl sonları.**Kat. No. 16.: (Lev. 3.16)****Form:** Hayes Form 3E**Ölçüler:** Y.: 2 cm; A.Ç.: 27 cm.**Kil:** Çok oranda kireç, az oranda kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 7.5R 7/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 7.5R 7/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl başları.**Kat. No. 17.: (Lev. 3.17)****Form:** Hayes Form 3E**Ölçüler:** Y.: 3 cm; A.Ç.: 21,4 cm.

Kil: Az oranda kireç, az oranda kum ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 7,5 R 7/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 7,5 R 6/6, açık kırmızı renktedir.
Tarih: MS 6. yüzyıl başları.

Kat. No. 18.: (Lev. 3.18)

Form: Hayes Form 3E

Ölçüler: Y.: 2,5 cm; K.Ç.: 10 cm.

Kil: Çok oranda kireç, orta yoğunlukta kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 6/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 19.: (Lev. 3.19)

Form: Hayes Form 3E

Ölçüler: Y.: 2,7 cm; K.Ç.: 11,4 cm.

Kil: Az oranda kireç, az oranda kum ve yoğun gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 20.: (Lev. 4.20)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 3,1 cm; A.Ç.: 28,4 cm.

Kil: Az oranda kireç, kum ve yoğun gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5 YR 5/4, açık kırmızımsı kahve renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 21.: (Lev. 4.21)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 3,8 cm; A.Ç.: 31,2 cm.

Kil: Çok oranda kireç, az oranda kum ve çok az ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 5/6, kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-MS 6. yüzyıl başları.

Kat. No. 22.: (Lev. 4.22)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 3,2 cm; A.Ç.: 30,2 cm.

Kil: Az oranda kireç, orta yoğunlukta kum ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 5/6, kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 5/6, kırmızı renktedir. Dış yüzey dudak üstü 5R 5/4, zayıf kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 23.: (Lev. 4.23)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 2 cm; A.Ç.: 30,2 cm.

Kil: Çok oranda kireç, az oranda kum, az oranda taşcık ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 4/4, zayıf kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 4/6, kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl ilk yarısı.

Kat. No. 24.: (Lev. 4.24)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 2,4 cm; K.Ç.: 26,4 cm.

Kil: Yoğun kireç, orta yoğunlukta kum, az oranda taşcık ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 25.: (Lev. 5.25)

Form: Hayes Form 3F

Ölçüler: Y.: 1,7 cm; K.Ç.: 14,4 cm.

Kil: Orta yoğunlukta kireç, az oranda kum ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2,5 YR 6/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2,5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.

Kat. No. 26.: (Lev. 5.26)**Form:** Hayes Form 3F**Ölçüler:** Y.:1 cm; K.Ç.: 15 cm.**Kil:** Az oranda kireç, orta yoğunlukta kum, az oranda taşçık ve orta yoğunlukta gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2.5 YR 6/8, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.**Kat. No. 27.: (Lev. 5.27)****Form:** Hayes Form 3F**Ölçüler:** Y.: 2,6 cm; A.Ç.: 28,4 cm.**Kil:** Orta yoğunlukta kireç, az oranda kum ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2.5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 2.5 YR 5/8, kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 5. yüzyıl sonları-6. yüzyıl başları.**Kat. No. 28.: (Lev. 6.28)****Form:** Hayes Form 3H**Ölçüler:** Y.: 1,8 cm; K.Ç.: 29,2 cm.**Kil:** Çok oranda kireç, az oranda kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 6/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl başları.**Kat. No. 29.: (Lev. 6.29)****Form:** Hayes Form 3H**Ölçüler:** Y.: 4,8 cm; A.Ç.: 32 cm.**Kil:** Orta yoğunlukta kireç, az oranda kum ve ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 6/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl başları.**Kat. No. 30.: (Lev. 6.30)****Form:** Hayes Form 3H**Ölçüler:** Y.: 3,5 cm; A.Ç.: 29,2 cm.**Kil:** Orta yoğunlukta kireç, yoğun kum ve az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince yapılı ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 2.5 YR 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl başları.**Kat. No. 31.: (Lev. 6.31)****Form:** Hayes Form 10A**Ölçüler:** Y.: 2,1 cm; A.Ç.: 41,2 cm.**Kil:** Yoğun kireç, az oranda gümüş mika, az oranda kum ve çok az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/8, kırmızı renkte ve mat görünümlüdür.**Tarih:** MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.**Kat. No. 32.: (Lev. 6.32)****Form:** Hayes Form 10A**Ölçüler:** Y.: 4 cm; A.Ç.: 38,6 cm.**Kil:** Orta yoğunlukta kireç, az oranda gümüş mika, orta yoğunlukta kum ve az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş bir dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.**Kat. No. 33.: (Lev. 6.33)****Form:** Hayes Form 10A**Ölçüler:** Y.: 2,9 cm; A.Ç.: 29 cm.**Kil:** Çok oranda kireç, ince gümüş mika, az oranda kum ve çok az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş bir dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir.**Tarih:** MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.**Kat. No. 34.: (Lev. 6.34)****Form:** Hayes Form 10A**Ölçüler:** Y.: 3,8 cm; A.Ç.: 25,2 cm.

Kil: Çok oranda kireç, az oranda gümüş mika, orta yoğunlukta kum ve taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş bir dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 5/6, kırmızı renktedir.
Tarih: MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.

Kat. No. 35.: (Lev. 7.35)

Form: Hayes Form 10B

Ölçüler: Y.: 4 cm; A.Ç.: 25,2 cm.

Kil: Yoğun kireç, ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları.

Kat. No. 36.: (Lev. 7.36)

Form: Hayes Form 10B

Ölçüler: Y.: 5,9 cm; A.Ç.: 28 cm.

Kil: Az oranda kireç, ince gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 10 R 7/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları.

Kat. No. 37.: (Lev. 7.37)

Form: Hayes Form 10B

Ölçüler: Y.: 3,1 cm; A.Ç.: 22 cm.

Kil: Yoğun kireç, az oranda gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 7,5 R 6/6, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 7,5 R 6/6, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları.

Kat. No. 38.: (Lev. 7.38)

Form: Hayes Form 10B

Ölçüler: Y.: 2,7 cm; A.Ç.: 20,4 cm.

Kil: Fazla oranda kireç, orta yoğunlukta gümüş mika içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 7.5R 5/4, zayıf kırmızı renktedir. **Yüzey:** 7.5R 5/4, zayıf kırmızı renktedir.

Tarih: M MS 6. yüzyıl sonları.

Kat. No. 39.: (Lev. 7.39)

Form: Hayes Form 10C

Ölçüler: Y.: 3,4 cm; A.Ç.: 22 cm.

Kil: Fazla oranda kireç, az oranda kum ve çok az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 7/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.

Kat. No. 40.: (Lev. 7.40)

Form: Hayes Form 10C

Ölçüler: Y.: 4,6 cm; A.Ç.: 27,8 cm.

Kil: Azıcık kireç, orta yoğunlukta kum ve az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 7/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.

Kat. No. 41.: (Lev. 7.41)

Form: Hayes Form 10C

Ölçüler: Y.: 4 cm; A.Ç.: 32 cm.

Kil: Orta yoğunlukta kireç, orta yoğunlukta kum ve azıcık taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve iyi pişirilmiş dokuya sahip, 5R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 7/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.

Kat. No. 42.: (Lev. 7.42)

Form: Hayes Form 10C

Ölçüler: Y.: 4,7 cm; A.Ç.: 26,8 cm.

Kil: Yoğun oranda kireç, az oranda kum ve çok az taşçık içeren, katı yapılı, ince gözenekli ve tam kıvamında pişirilmiş dokuya sahip, 5R 7/8, açık kırmızı renktedir. **Yüzey:** 5R 7/8, açık kırmızı renktedir.

Tarih: MS 6. yüzyıl sonları-7. yüzyıl başları.

Bibliyografya

Antik Kaynaklar

Hdt. (Herodotos, Historiae). Herodot Tarihi, Çev: M. Ökmen. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Modern Kaynaklar

Abadie-Reynal, C. 2007. *La céramique romaine d'Argos: Fin du IIe siècle avant J.-C.-fin du IVe siècle après J.-C.* Études Péloponnésiennes XIII. Paris: École Française d'Athènes.

Abadie-Reynal, C. ve J.P. Sodini. 1992. *La céramique paléochrétienne de Thasos (Alikı, Delkos, fouilles anciennes).* Études Thasiennes XIII. Athens: École Française d'Athènes, Diffusion de Boccard.

Adak-Adıbelli, I. 2006. "Tarsus Geç Roma Seramiği". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Adamsheck, B. 1979. *Kenchreai, Eastern Port of Corinth IV: The Pottery.* Leiden: E. J. Brill.

Akyürek, N.E. 1992. "Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios." *Studien zum Antiken Kleinasien II*, Ed. A. Schütte, 125-166. Bonn: Rudolf Habert Akademie Verlag

Anderson-Stajanović, V.R. 1992. *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery.* Stobi, Results of the Joint American-Yugoslav Archaeological Investigations 1970-1981, vol. 1. Princeton: Princeton University Press.

Arsen'eva, T.M. ve K. Domzalski. 2003. "Late Roman Red Slip Pottery from Tanais." *Eurasia Antiqua* 8: 415-491.

Băjenaru, C. 2014. "Some Rare Late Roman Fine Wares Discovered in the Central Sector of the Late Roman City at Histria." *Pontica XLVII, Supplementum III: Histria, Histoire et Archéologie en Mer Noire*, Ed. L. Buzoianu, 239-247. Constanța: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

Berndt, M. 2003. *Funde aus dem Survey auf der Halbinsel von Milet (1992-1999), Kaiserzeitliche und Frühbyzantinische Keramik.* Internationale Archäologie 79. Rahden: Marie Leidorf GmbH.

Bieg, G., B. Tekkök ve R. Aslan. 2006. "Die Spätromische Besiedlung der Troas-Eine Überblick." *Studia Troica* 16: 147-169.

Casasola, D.B. 2007. "Contextos cerámicos en el área del Estrecho de Gibraltar (ss. V-VII d.C.). Hacia el replanteo de la dinámica urbana, económica y comercial tardorromana." *LRCW 2. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J. C. Treglia, 109- 117. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.

Civelek, A. 2021. "Phokaia Sahil Yolu Kırmızı Astarlı Seramikleri.", *Arma Dergisi* I, 41-65.

Conrad, S. 2007. "Die Gefäßkeramik." *Iatrus-Krivoina - Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der Unteren Donau, Band VI: Ergebnisse der Ausgrabungen 1992-2000.* Limesforschungen 28: 209-264. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums.

Crowfoot, J.W., G.M. Crowfoot ve K.M. Kenyon. 1957. *The Objects from Samaria.* London: Palestine Exploration Fund.

- Diogo, A.M.D. ve L. Trindade. 1999. "Ânforas e sigillatas tardias (claras, focenses e cipriotas) provenientes das escavações de 1966/67 do teatro romano de Lisboa." *Revista Portuguesa de Arqueologia* 2 (2): 83-95.
- Doğar, L. 2007. "Byzantine Ceramics: Excavations at Smyrna Agora (1997-98 and 2002-03)." *Çanak. Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts*, Eds. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal ve J. Witte-Orr, Byzas 7, 97-122. İstanbul: Ege Yayınları.
- Doksanaltı, E.M. 2006. "Knidos Kap-Krio Kazı Alanı". Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Doksanaltı, E.M. 2007. "Knidos-Kap Krio Yerleşim Alanı." *İdol* 33: 2-17.
- Doksanaltı, E.M. 2020. "Knidos 'Liman Caddesi' Geç Antik Dönem Atölye/Dükkan ve Buluntuları." *Olba* XXVIII: 377-420.
- Doksanaltı, E.M., D. Sevmen, İ. Karaoğlan, L.U. Erdoğan ve C. Özgan. 2015. "Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2012-2013." *36. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 527-535.
- Doksanaltı, E.M., D. Sevmen, İ. Karaoğlan, C. Özgan ve E. Aslan. 2016. "Knidos Kazı ve Araştırmaları 2014." *37. Kazı Sonuçları Toplantısı* 3: 57-82.
- Doksanaltı, E.M., İ. Karaoğlan ve D.O. Tozluca. 2018. *Knidos Denizlerin Buluştuğu Kent*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.
- Doksanaltı, E.M., İ. Karaoğlan ve İ.M. Mimiroğlu. 2019a. "The Harbor Chapel Complex of Knidos." *Anodos* 13: 131-146.
- Doksanaltı, E.M., İ. Karaoğlan, E. Aslan, İ.M. Mimiroğlu, L.U. Erdoğan, D.O. Tozluca ve G. Ünver. 2019b. "2017 Yılı Knidos Kazıları." *40. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 45-64.
- Doksanaltı, E.M., İ. Karaoğlan, D.O. Tozluca, K.M. Selek ve S. Sözel. 2022. "Knidos-Burgaz-Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları: 2019-2020." *42. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 143-165.
- Doksanaltı, E.M. ve Z. Gider-Büyüközer. 2019. "The Harbor Street Heroon in Knidos." *Anodos* 13: 109-129.
- Doksanaltı, E.M. ve S. Sözel. 2024. "Knidos'un Geç Antik Dönem Kandilleri." *Höyük* 13: 143-164.
- Dore, J. 1989. "The Coarse Pottery." *Excavations at Sabratha 1948-1951, Vol. II, Part 1: The Amphorae, Coarse Pottery and Building Materials*, Eds. N. Keay ve J. Dore, 87-248. London: Society for Libyan Studies.
- Eiwanger, J. 1981. *Keramik und Kleinfunde aus der Damokratia-Basilika in Demetrias*. Demetrias IV, Teil 1-2. Bonn: Rudolf Habelt.
- El-Khoury, L. 2014. "Late Roman Fine Pottery from Gadara (Umm Qais), 2011 Season of Excavation." *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 14 (2): 115-138.
- Ergül, G. 2019. "Parion Roma Hamamı 2014 Kazı Çalışmalarından Bir Grup Geç Roma Seramiği." *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1): 32-58.
- Ergürer, H. E. 2012. "Parion Roma Seramiği." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Ergürer, H. E. 2016. "Sigillata ve Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramikleri." *Parion Roma Tiyatrosu, 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları*, Eds. C. Başaran ve E. Ergürer, 23-164. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

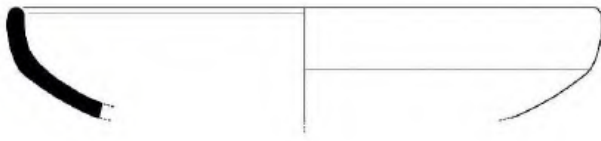
- Erol, D. 2010. "Smyrna Devlet Agorasında Ele Geçen Terra Sigillata ve Geç Roma Seramiği." Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Fındık, E. F. 2010. "Late Roman-Early Byzantine Pottery from the Excavations of St. Nikolaos Church in Myra." *Proceedings of the International Symposium Trade and Production Through the Ages, Konya, 25-28 November 2008*, Eds. E. M. Doksanaltı ve E. Aslan, 97-114. Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dijital Baskı Merkezi.
- Fırat, M. 2011. "Seramik Çöplüğü Alanı Verileri Doğrultusunda Phokaia Kırmızı Astarlı Kapları." *Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan*, Eds. E. Okan ve C. Atilla, 163-180. İstanbul: Ege Yayınları.
- Gassner, V. 1997. *Das Südtor der Tetragonos-Agora: Keramik und Kleinfunde*. Forschungen in Ephesos XIII/1 (1). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Gürbüzler, M. 2018. "Late Roman Pottery from a Building in Klazomenai." *Olba XXVI*: 123-176.
- Harper, R.P. 1980. "Athis-Neocaesarea-Qasrin-Dibsi Faraj." *Le moyen Euphrate, zone de contacts et d'échanges*, Ed. J.-Cl. Margueron, 327-341. Leiden: Brill.
- Hayes, J.W. 1972. *Late Roman Pottery*. London: British School at Rome.
- Hayes, J.W. 1973. "Roman Pottery from the South Stoa at Korinth." *Hesperia* 42 (4): 416-470.
- Hayes, J.W. 1980. *A Supplement to Late Roman Pottery*. London: British School at Rome.
- Hayes, J.W. 1983. "The Villa Dionysos Excavations Knossos: The Pottery." *BSA* 78: 97-169.
- Hayes, J.W. 1985. "Sigillate orientali." *Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale. Atlante delle forme ceramiche II: Ceramica fine Romana nel bacino Mediterraneo (tardo-ellenismo e primo impero)*, 1-96. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana.
- Hayes, J.W. 1992. *Excavations at Sarayane in Istanbul, Vol. 2, The Pottery*. Princeton: Princeton University Press.
- Hayes, J.W. 1997. *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*. London: British Museum Press.
- Hayes, J.W. 2001. "Early Christian Pottery from Knossos: The 1978-1981 Finds from Knossos Medical Faculty Site." *BSA* 96: 431-454.
- Hayes, J.W. 2008. *Roman Pottery: Fine-Ware Imports. The Athenian Agora XXXII*. Princeton, NJ: The American School of Classical Studies at Athens.
- Hellström, P. 1965. *Pottery of Classical and Later Date, Terracotta, Lamp and Glass, Labraunda. Swedish Excavations and Researches II.1*. Lund: Gleerup.
- Isler, H.P. 1969. "Heraion von Samos: Eine Frühbyzantinische." *AA* 84: 202-237.
- Japp, S. 2005. "Late Roman, Byzantine and Ottoman Pottery from Alexandria Troas." *Çanak. Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts*, Eds. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal ve J. Witte-Orr, *Byzas* 7, 55-72. İstanbul: Ege Yayınları.
- Johnson, B.L. 2008. *Ashkelon 2: Imported Pottery of the Roman and Late Roman Periods*. Final Reports of the Leon Levy Expedition to Ashkelon, Volume 2. Eds. L.E. Stager ve J.D. Schloen. Winona Lake, IN: Eisenbrauns.
- Jones, F.F. 1950. "Pottery." *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. 1: The Hellenistic and Roman Period*, Eds. H. Goldman, 149- 296. Princeton: Princeton University Press.

- Jones, F. F. (1950). The Hellenistic and Roman Periods. H. Goldman (Ed.). The Pottery Excavations at Gözlükule, Tarsus I (ss. 149-296). Princeton University Press.
- Kavaz-Kındıgılı, B. 2020. "Zeytinliada Kırmızı Astarlı Seramikleri." *Atatürk Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24: 239-264.
- Kenrick, P.M. 1981. "Fine Ware of Hellenistic and Roman Period: The River Qoueiq, Northern Syria, and its Catchment Studies Arising from the Tell Rifa'at Survey 1977-79." *BAR* 98, Ed. J. Matthers, 439-458. Oxford: BAR Publishing.
- Kenrick, P.M. 2009. "Byzantine Trade, 4th-12th Centuries." *The Archaeology of Local, Regional and International Exchange: Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies, St John's College, University of Oxford, March 2004*, Ed. M.M. Mango, 263-272. London: Routledge.
- Kenyon, K.M. 1957. *Roman and Later Wares: Terra Sigillata, Samaria Sebaste III: The Objects from Samaria*. London: Palestine Exploration Fund.
- Korkmaz, Z. ve M. Tekocak. 2024. "Late Roman Red Slip Ware Found in Newly Excavated Buildings A and B in Anemurium: A Building Based Evaluation." *Anadolu Araştırmaları* 30: 235-270.
- Kramer, N. 2004. *Gindaros: Geschichte und Archäologie einer Siedlung im nordwestlichen Syrien vom hellenistischen bis in frühbyzantinische Zeit*. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf.
- Ladstätter, S., ve R. Sauer. 2005. "Late Roman C-Ware und lokale spätantike Feinware aus Ephesos." *Spätantike und mittelalterliche Keramik aus Ephesos*, Ed. F. Krinzinger, 143-201. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Langlotz, E. 1969. "Beobachtungen in Phokaia." *AA* 1969 (3): 377-385.
- Lockyear, K., T. Sly ve A. Popescu. 2006. "The Noviodunum Archaeological Project 2000-2004: Results and Conclusions from the Pilot Seasons." *Peuce*, S. N. III-IV: 121-158.
- Lund, J. 1995. "A Fresh Look at the Roman and Late Roman Fine Wares from the Danish Excavations Hama, Syria." *Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean: Advances in Scientific Studies*, Eds. H. Meyza ve J. Mlynarczyk, 135-161. Warsaw: Polish Academy of Sciences, Research Centre for Mediterranean Archaeology.
- Magness, J. 1994. "The Pottery from Area V/4 at Caesarea." *AASOR* 52: 133-145.
- Meriç, R. 2002. "Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatmarkt in Ephesos." *Ephesos* IX, 3. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Mimaroğlu, S. 2017. "Myndos (Asar Adası) Geç Antik Dönem Seramikleri." *Sanat Tarihi Dergisi* XXVI (2): 333-361.
- Mimaroğlu, S. 2019. "Kadikalesi/Anaia Kırmızı Astarlı Geç Roma Seramikleri." *Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Eds. C. Ünal ve C. Gürbıyık, 73-97. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mimaroğlu, S. 2020. "Letoon Geç Roma-Erken Doğu Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri'nin Ön Değerlendirilmesi." *Cedrus* VIII: 279-297.
- Mitsopoulos-Leon, V. 1991. "Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde, 1. Teil: Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit." *Ephesos* IX, 2 (2). Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

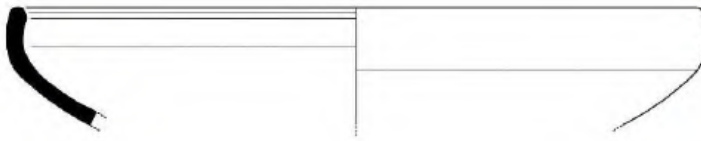
- Monacchi, D. 1988. "Ceramiche Sigillate." *Gortina I*, Ed. A. Di Vita, 199-220. Rome: Panetto & Petrelli.
- Opait, A. 1985. "Einige Beobachtungen zur spätrömischen Keramik mit rötem Überzug." *Dacia XXIX*: 153-163.
- Opait, A. 2004. "The Eastern Mediterranean Amphorae in the Province of Scythia." *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean: Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002*, Eds. J. Eiring ve J. Lund, 293-308. Aarhus: Aarhus University Press.
- Öz, C. 2022. "Andriake Liman'nda Bulunan Geç Roma C Kırmızı Astarlı Seramikleri." *Arkhaia Anatolika 5*: 305-331. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2022.53>.
- Öztaşkın, M. 2017. "Olympos Kazısı Seramik Buluntuları." *Olympos I: 2000-2014 Araştırma Sonuçları*, Ed. B.Y. Olcay-Uçkan, 209-224. İstanbul: Akmed.
- Özyiğit, Ö. 1991. "1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları." *Kazı Sonuçları Toplantısı XII (1)*: 127-154.
- Pedersen, P. 2020. "Batı Küçük Asya Mimarlığında İonia Rönesansı." *Karialular, Denizcilerden Kent Kuruculara*, Eds. O. Henry ve A. Belgin-Henry, 220-239. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Preite, A.D. 1997. "Sigillata Late Roman C (Phocaeen Red Slip Ware)." *Gortina II*, Eds. A. Di Vita ve A. Martin, 155-192. Padova: Bottega d'Erasmus.
- Pröttel, P.M. 1996. *Mediterrane Feinkeramikimporte des 2. bis 7. Jahrhunderts n. Chr. im oberen Adriaaraum und in Slowenien*. Kölner Studien zur Archäologie der römischen Provinzen 2. Espelkamp: VML.
- Quaresma, J.C. 2019. "Some hypothetical evolutionary lines relating to the Phocaean Red Slip Ware types 3F/G, 3G and 3/10." *Pyrenae 50 (2)*: 133-150.
- Ramos, A.C., T. Laço, R. Almeida ve C. Viegas. 2007. "Les céramiques communes du VIe s. du complexe industriel de salaisons de poissons de Lagos (Portugal)." *LRCW 2. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. M. Bonifay ve J. C. Treglia, 85-98. BAR-International Series 1662. Oxford: Archaeopress.
- Rendini, P. 1998. "Ceramiche del VI e VII secolo nell'area della villa di Giglio Porto (Isola del Giglio-GR)." *Ceramica in Italia: 6-7 secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes, Roma, 11-13 maggio 1995*, Ed. L. Sagui, 639-643. Sesto Fiorentino: All'Insegna del Giglio.
- Reynolds, P. 2010. "Trade Networks of the East, 3rd to 7th Centuries: The View from Beirut (Lebanon) and Butrint (Albania) (Fine Wares, Amphorae and Kitchen Wares)." *Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Eds. S. Menchelli, M. Pasquinucci ve S. Santoro, BAR Series 2185, 89-114. Oxford: Archaeopress.
- Riley, J.A. 1975. "The Pottery from the First Session of Excavation in the Caesarea Hippodrome." *BASOR 218*: 25-63.
- Rodziewicz, M. 1976. *Alexandrie I: La céramique romaine tardive d'Alexandrie*. Varsova: Éditions scientifiques de Pologne.
- Sanders, G.D.R. 1999. "A Late Roman Bath at Korinth: Excavations in the Panayia Field,

- 1995-1996." *Hesperia* 64 (4): 441-480.
- Sellers, O.R., D.C. Baramki ve W.F. Albright. 1953. "A Roman-Byzantine Burial Cave in Northern Palestine." *BASOR Supplementary Studies* 15-16: 1-55.
- Shkodra, B. 2006. "Ceramics from Late Roman Contexts in Durrës." *BSA* 101: 427-457.
- Slane, K.W. 1990. *The Sanctuary of Demeter and Kore: The Roman Pottery and Lamps*. Corinth 18 (2). Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Slane, K.W., ve G.D.R. Sanders. 2005. "Late Roman Horizons." *Hesperia* 74 (2): 243-297.
- Sözel, S. 2023a. "Knidos Kara ve Sualtı Çalışmaları Işığında 'Late Roman 1 Amphoraları'." *4th International Mediterranean Scientific Research Congress, June 15-16, 2023, Nicosia-Cyprus*, Eds. Z. Altınay ve F. Altınay, 302-317.
- Sözel, S. 2023b. "Knidos Kıbrıs Kırmızı Astarlı (Geç Roma D) Kapları." *Oannes-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5 (2): 661-688.
- Sözel, S. 2023c. "Knidos Küçük Tiyatro Batısından Ele Geçen Pişirme Kapları." *Propontica-Uluslararası Propontis Arkeolojisi Dergisi* 1 (1): 83-105.
- Sözel, S., K.M. Selek ve S.Y. Kılınc. 2021. "Evaluation of a Commercial Shop-Workshop (Place 3/Room 3) on the Knidos Harbor Street." *Anodos* 15: 205-226.
- Tekocak, M. 2006. "Kelenderis Roma Çağı Seramiği." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Unterkircher, E. 1983. "Terra Sigillata aus dem Heraion von Samos." *AM* 98: 173-214.
- Uslu, S. 1994. "Phokaia Kazılarında Bulunmuş Terra Sigillata." Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Vapur, Ö. 2011. "Menderes Magnesiası Theatron Kazısı Seramik Buluntuları." *Anadolu/Anatolia* 37: 143-193.
- Volpe, G., L. Casavola, F. D'Aloia ve L. Pietropaolo. 1998. "Le ceramiche tardoantiche della villa di Agnuli (Mattinata, FG)." *Ceramica in Italia: VI-VII secolo*, Ed. L. Sagui, 723-734. Roma: Edizioni Quasar.
- Waagé, F.O. 1933. "The American Excavations in the Athenian Agora: First Report." *Hesperia* 2 (2): 279-328.
- Waagé, F.O. 1948. "Hellenistic and Roman Tableware of North Syria." *Antioch on the Orontes IV. 1, Ceramic and Islamic Coins*. Princeton: Princeton University Press.
- Williams, C. 1989. *Anemurium: The Roman and Early Byzantine Pottery*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Yıldız, V. 2022. "Soli Pompeiopolis Geç Roma C Seramikleri." *Arkeoloji Dergisi* 29: 117-142. <https://doi.org/10.51493/egearkeoloji.1119045>.
- Yılmaz, Z. 2007. "Spätantike Sigillaten aus Priene." *Çanak. Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts*, Eds. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal ve J. Witte-Orr, Byzas 7, 123-130. İstanbul: Ege Yayınları.
- Zelle, M. 2003. "Funde spätantiker Sigillata in Assos." *Römische Keramik Herstellung und Handel*, Eds. B. Liesen ve U. Brandl, 77-106. Mainz: Philipp von Zabern.

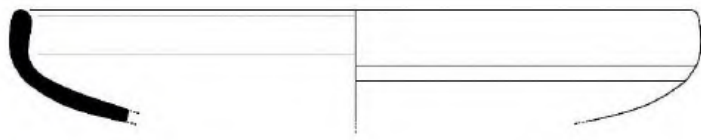
Levha 1

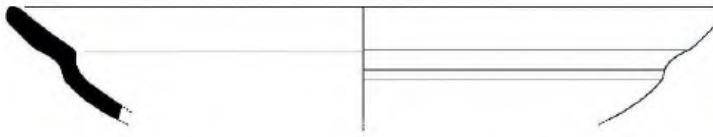
No. 1

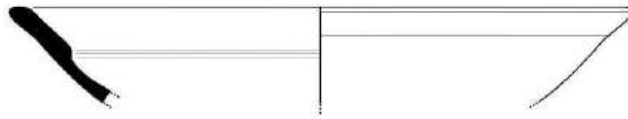
No. 2

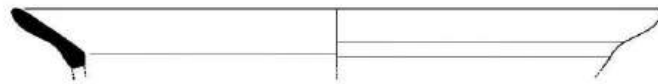
No. 3

No. 4

No. 5

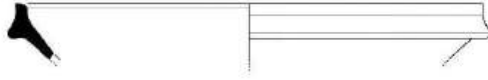
No. 6

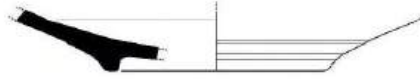
Levha 2

No. 7

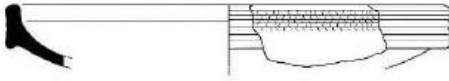
No. 8

No. 9

No. 10

No. 11

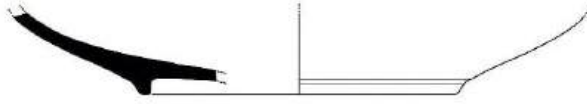
No.12

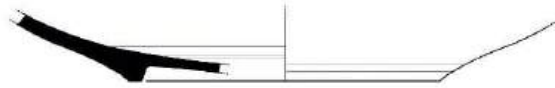
Levha 3

No.13

No.14

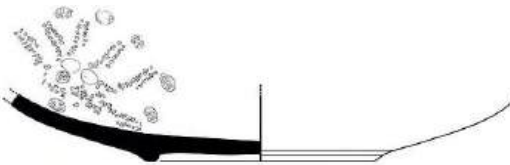
No.15

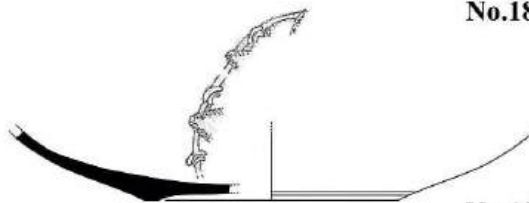
No.16

No.17

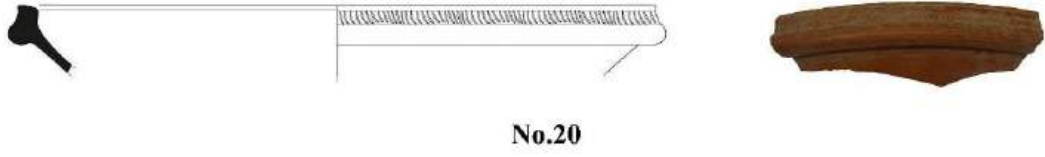
No.18

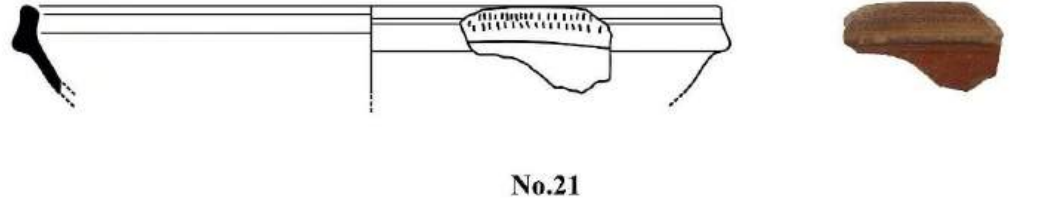
No.19

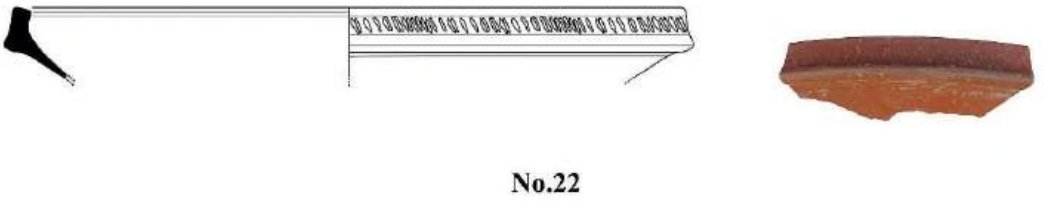
Levha 4

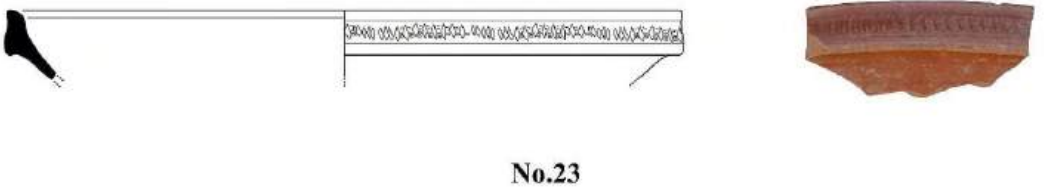
No.20

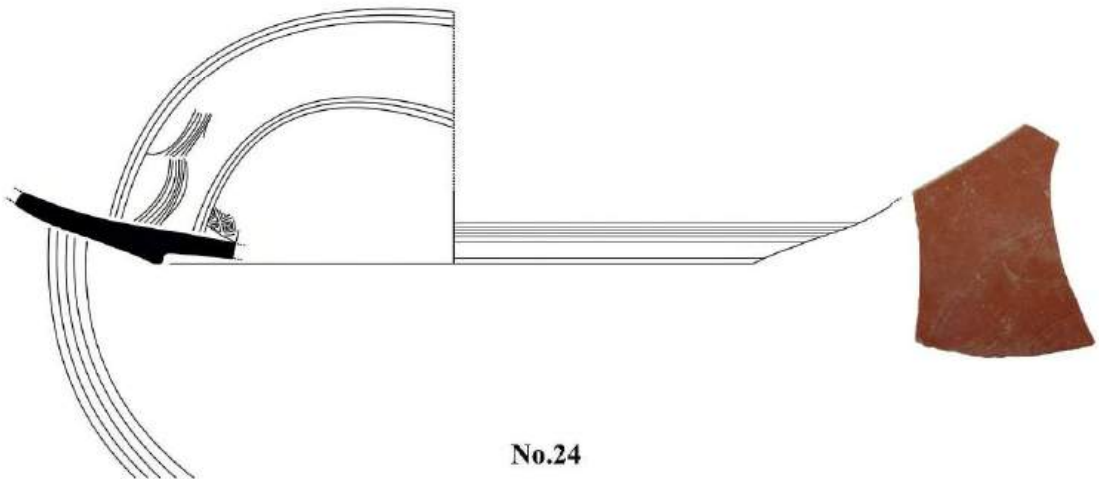
No.21

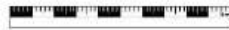
No.22

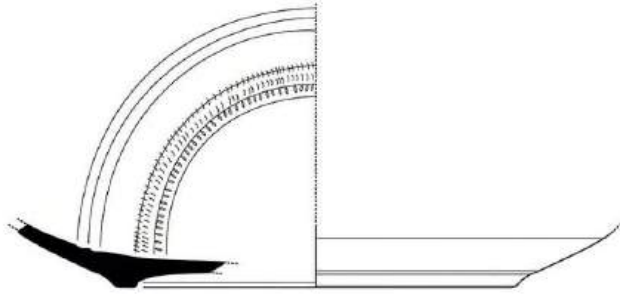

No.23

No.24

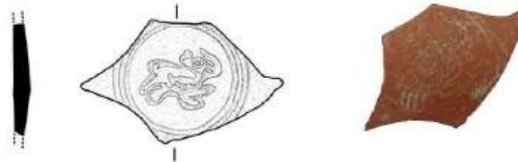

No.25

No.26

No.27

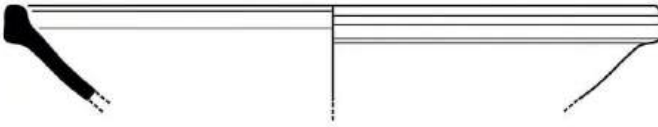
Levha 6

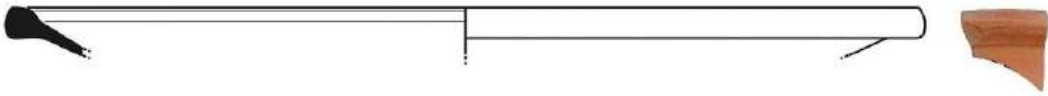
No.28

No.29

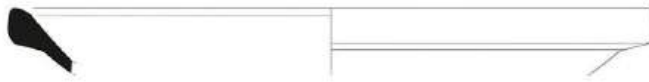
No.30

No.31

No.32

No.33

No.34

Levha 7

